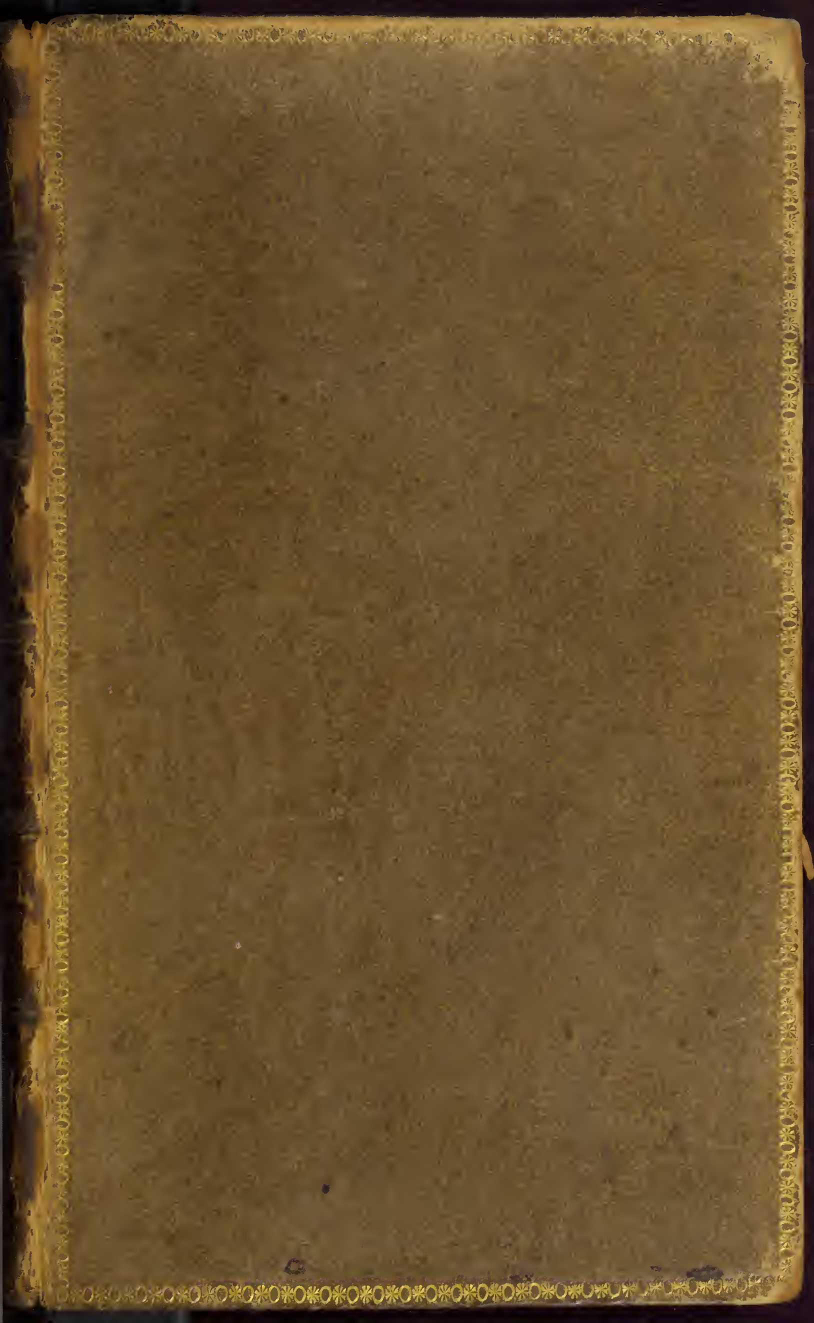

EDWARD HENRY SCOTT.

HISTORIÆ ROMANÆ
SCRIPTORES MINORES

SEX. AUR. VICTOR, SEX. RUFUS
EUTROPIUS, MESSALA CORVINUS

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI

PRÆMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

VALENS IMP.

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIϽIϽCCLXXXIX

SEX. AUR. VICTOR

SEX. RUFUS, EUTROPIUS

MESSALA CORVINUS.

NOTITIA LITERARIA DE SEX. AUR. VICTORE EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Jo. Aug. Ernesti auctius edita T. III, Lib. III, cap. 9.

Aurelii Victoris ætas.

SEXTUS AURELIUS VICTOR, Afer vulgo creditus, certe multus in Africæ laudibus, quam vocat *decus terrarum.* Sub Constantio & Juliano floruit, qui eum rure ortum tenuique familia, sed ingenii ad scriptorum laudem commendatissimum, apud Sirmium cognitum & ad se venire jussum, Pannoniæ [1] Secundæ Consularem præfecit & honoravit ænea statua, virum sobrietatis gratia æmulandum, multo post Urbi præfectum. *Indubie is est Victor hic*, inquit Frid. Lindenbrogius, *cujus exstat Historia Vitarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor Imp. Theodosio curaverat poni:* — — ierum Principum clementiam — nctitudinem munificentiam supergresso D. N. FL. THEODOSIO SEX. AUR VICTOR V. C. Urbi Præf. Judex sacrarum cognitionum D. N. M. Q. E.

1 Vide Ammianum Marcellinum XXI, 10.

Liber de Origine gentis Romanæ.

Ad eum vulgo refertur libellus *de Origine gentis Romanæ, a Jano & Saturno conditoribus per ſuccedentes ſibimet Reges uſque ad Conſulatum decimum Conſtantii digeſtus ex auctoribus, Verrio Flacco Antiate (ut quidem ipſe Verrius maluit dicere, quam Antia) tum ex Annalibus Pontificum, dein Cneo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Cæſare, Tuberone, atque ex omni priſca hiſtoria, proinde ut quiſque neotericorum aſſeveravit, h. e. Livius & Victor Afer.* Prodiit primum per A. Schottum Antverp. 1579, 8; unde *Victor Schotti* ſolet dici. Poſt editus eſt annexus Tomo primo operum Dionyſii Halicarnaſſei apud Wechel. 1586, f. & ſeparatim Lipſiæ 1591, f. & cum A. Schotti notis ac Jo. Metelli ad Pighium Epiſtola præmiſſus libro de Viris illuſtribus & Cornelio Nepoti Variorum notis illuſtrato, Francof. 1609, fol. Præterea adjunctus commentariis Onufrii Panvinii de Rep. Romana 1588, 8, & inter antiquæ hiſtoriæ auctores junctim editos a Dionyſio Gothofredo Lugd. 1591, 12. Quamquam autem Voſſius pag. 169 de hiſt. Latinis, ex hoc ipſo titulo (a recentiore haud dubie manu, non ab auctore adjecto) colligit, libellum illum collectum fuiſſe ab aliquo, qui fuerit poſt Aurelium Victorem; facile tamen intelligitur, ſi hoc argumentum valeat, idem dicendum de libro, quo viri illuſtres urbis Romæ, & quo Cæſares deſcripti ſunt: utrumque enim horum ſimul titulus ille tangit, cum a Jano & Saturno conditoribus per ſuccedentes ſibimet Reges hiſtoria

Romana deducenda promittitur ad consulatum decimum Constantii. Nam libellus ipse de origine gentis Romanæ in historia conditæ urbis Romæ desinit. Itaque ego quidem titulo tantum tribuere nolim, ut propterea negandum putem, libellum ipsum scriptum esse a Victore. Auctor vero, quisquis est, c. 1 ait, se etiam librum de origine Patavina composuisse. Sed is non exstat. Exinde *Asconium Pedianum* auctorem suspicati sunt Ausonius Popma [1], ut supra est in Asconio dictum, & Jo. Metellus, usi etiam hoc argumento, quod de Livio loquens c. ult. *nostræ*, inquit, *memoriæ Historia Liviana:* & cap. 7, *quam opinionem sequi metuit noster Maro.* de quo v. Arnzenii præf. ad Victoris libros, qui & ipse e diversitate orationis aliisque colligi posse putat, diversum huius libelli auctorem esse ab eo, qui de Cæsaribus scripsit, quod & Barthio videbatur ad Statium Theb. XII, 664, qui Grammatici potius quam historici opus putabat. Ceterum ea quidem levia sunt, quæ huic sententiæ opponit Burch. Gothelf. Struvius in diss. de origine Romana & de ea scriptoribus, quæ inserta est T. III Obs. Hallens. p. 93.

1 Popma ad Sallustii Catilin. pag. 306, libellum de origine gentis Romanæ allegans, *eum auctorem*, inquit, *esse Q. Asconium Pedianum adducor ut existimem, primum quia de Virgilio & Livio ut æqualibus & familiaribus suis loquitur, quod ipsum & facit Pedianus in commentariis ad Orationes Ciceronis: deinde dicit, se fecisse librum inscriptum de origine Patavina. At Pedianus fuit Patavinus, ut ex Eusebii Chronico constat; postremo stilus, optimus auctorum index, commentatori magis quam Historico convenit, nec a Pediani stilo abhorret.*

De Viris illustribus & de Cæsaribus libellus, ab Andrea Schotto primum editus.

Minus hodie ambigi solet, Aurelium Victorem verum auctorem esse libri *de Viris illustribus urbis Romæ*, quorum primus est Proca [1], Rex Albanorum, ultimus Q. Pompejus. Hic libellus sæpius prodiit sub nomine Cornelii Nepotis, Suetonii Tranquilli, vel Plinii Secundi junioris, ut notatum est, cum de horum scriptis dicebamus. Prima editio videtur ea, quæ cum Plinii Epp. in Germania s. l. & a. prodiit, repetita illa Neapoli 1476. Media inter has est Florent. 1474, 8, ap. Jac. de Ripoli. His proximæ videntur esse, quæ Mediolani sub Æmilii Probi & Plinii nomine s. l. & a. 4, prodiere (apud Saxium pag. DCXIII) per Casp. Lampugnanum, Petrum Melleum & Petrum Cornerum. Sub Plinii porro nomine editum habemus Argentinæ correctum opera *Henr. Monoceri* a. 1505, & editum per *Jac. Gottesheim*, qui in præf. dicit, se ante aliquot annos enarrationes quasdam in hunc libellum excudisse. In nostri exempli titulo scripsit antiqua manus: *opus Corn. Nepotis, judicio magistri Her. Barbari.* Sub Suetonii nomine prodiit Lips. 1507, 4, cum *Machanei* notis. Hujus *Machanei* s. *Maccanei* Commentarii in hunc libellum prodiere Taurini s. a. in 4, per Mag. Franc. de Silva. v. Saxium in Hist. liter. typograph. Mediol. p.

1 Georgius Cassander in sua editione, quam Plinii nomine inscripsit, tres addidit, qui ante Procam fuere: Evandrum, Latinum & Ascanium; alios item novem in extremo libri, qui Pompeji ætate floruerunt.

CCCXXXV, ubi de Maccaneo ipſo videndum. Poſt Argent. 1517, 4, cum iiſdem notis. Tum eum Duaci 1582 edidit *Andr. Schottus:* & cum ejus & Machanei ſcholiis poſt prodiit Francof. 1609, f. præmiſſus Cornelio Nepoti. Ab aliquibus Tacitum [1] proditum eſſe auctorem refert Gyraldus dialogiſmo 26. Fuit etiam, qui Aſconio Pediano adſcriberet, Joannes Metellus in literis ad Steph. Pighium. Sed *Andreas Schottus* & Cl. Hankius lib. 1 de Rom. rerum ſcriptoribus p. 151 ſeq. eum Sexto Aurelio Victori vindicant auctoritate veteris codicis, in quo libellus iſte dicitur pars prior *hiſtoriæ abbreviatæ Victoris*, ita ut altera pars ſit liber de Cæſaribus. Sed unius iſtius Codicis auctoritas profecto rem non conficit, nec ipſe titulus ille ſatis evidens eſt: unde poſt Barthium, de auctore Victore dubitat Arnzenius, ſane non ſine idonea cauſa.

Liber de Cæſaribus ab Imp. Auguſto uſque ad Conſtantium Conſtantini M. filium, cujus editionem primam debemus eidem *Andreæ Schotto*, Antv. 1579, 8; unde & ipſe *Victor Schotti* dici ſolet, ut a ſeq. diſtinguatur. Hunc Victoris libellum mitti ſibi petit S. Hieronymus Epiſt. XXI ad Paulum Concordienſem *propter notitiam perſecutorum*, ut videtur Theodorico Ruinarto præfat. ad Acta Martyrum p. VIII. Sed v. Intt. ad h. l. De illo varia virorum doctorum judicia v. ſi placet in Thomæ Crenii parte XVIII Animadverſionum philologico hiſtoricarum.

1 Fatendum eſt, auctorem multa illius fideliter repetere. Paſſim etiam a Spartiano, qua res, qua verba, mutuari, notatum a Caſaubono eſt ad Spartiani Hadrianum cap. 1.

Alter de Cæſaribus liber.

Exſtat præterea alius liber, qui inſcribitur : *De vita & moribus Imperatorum Romanorum Epitomæ ex libris Sexti Aurelii Victoris a Cæſare Auguſto uſque ad exceſſum Theodoſii Imp.* Sed hic juniorem auctorem habet & diverſum a ſuperioris libri de Cæſaribus, quem Schottus edidit, auctore, a quo interdum diſſentit. Profecto, cum in omnibus Mſſ. Excerpta dicantur e Victore vel Victorino, hi non poſſunt eſſe ejus libelli auctores. Sub Victoris nomine memoratur a Paulo Diacono de geſtis Langobard. lib. 2, c. 18, etſi in quibuſdam editionibus nomen *Victorini* legitur. Voſſius autem p. 221 de Hiſt. Lat. eum eſſe ſuſpicatur, qui in vetere Inſcriptione apud Gruterum, Theodoſii Aug. temporibus præfectus urbi & judex ſacrarum cognitionum dicitur. Fuit & *Aurelius Victor* cognomento *primus*, utroque, cujus jam meminimus, antiquior, cujus verba laudat Julius Capitolinus in Opilio Macrino.

Marianus Victorinus ad Epiſt. 21 S. Hieronymi ſcripſit, in Bibl. Vaticana exſtare Mſ. *Aurelii Victoris Hiſtoriam perſecutionum Eccleſiæ uſque ad Domitianum.* Sed ejus fidem merito in dubium vocat eruditiſſimus Baluzius in calce notarum ad Lactantium de mortibus perſecutorum T. 2 Miſc. p. 462. Neque ex Hieronymo colligas, hujuſmodi opus unquam ſcriptum fuiſſe ab Aurelio Victore, cujus hiſtoriam ſibi mitti petit Hieronymus *propter notitiam perſecutorum*, i. e. Cæſarum : ita enim legitur ille locus in antiquiſſimis Codicibus, non *perſecutionum.* Porro minime Chriſtianus fuit Aurelius iſte Victor.

DE

SEXTO RUFO.

EX

Martini Hankii de Rom. rer. Scriptt. libr. Part. I, c. XXXII.

Sexti Rufi ætas.

Sex. Rufus multis *Feſtus Rufus* appellatur: in quibus antiquiſſimi ſunt Thom. *Valois* in Comm. ad Auguſtini librum V de Civ. Dei cap. 1, & Raphael *Volaterranus* Comm. lib. XIX. Fuit vir conſularis, Dictator, Magiſter militum, quemadmodum ipſa docet inſcriptio Breviarii, quod compoſuit. Claruit imperante Valentiniano, Joviani ſucceſſore, qui poteſtatem auguſtam a. U. 1116, Chr. 364 accepit. Eum initio Breviarii ſui compellat hunc in modum [1]: *Brevem fieri Clementia tua libellum præcepit. Parebo libens; quippe cui deſit facultas latius eloquendi: ac morem ſecutus calculatorum, qui ingentes ſummas ære breviori exprimunt, res geſtas ſignabo, non eloquar.* Ad hunc Imperatorem ab U. C. 1117 annos numerat cap. 2: *Ab Urbe igitur condita in ortum Perennitatis veſtræ, quo proſperius factum imperium Rom. ſortitus*

1 Sex. Rufum Breviarium hoc ſuum Valenti a. Chr. 370 obtuliſſe exiſtimat Jac. Gothofredus ad legem *quiſquis* p. 16.

es, anni numerantur MCXVII. Sub regibus CCXLIII: ſub conſulibus CCCCLXVII: ſub imperatoribus CCCCVII. Eundem Imperatorem cap. ult. Breviarii, poſteaquam de Joviani pace cum Perſis a. U. C. 1115, Chr. 363 inita commemoraſſet, his alloquitur verbis: *Quam magno deinceps ore poſſum, tua, Princeps invicte, facta, inclita cum ſint, perſonabo: quibus me, licet imparem dicendi niſu, & ævo gravior parabo. Maneat modo conceſſa Dei nutu, cui credis, & ab amico, cui creditus es, numine indulta felicitas, ut de hac gente, ſicut de Gothis, etiam de Babyloniis, tibi palma pacis accedat, glorioſiſſime Princeps Valentiniane Auguſte.* Hæc Romanorum pax cum Gothis, quemadmodum ex Ammiani Marcellini lib. XXVII, cap. 11, liquet, a Valente, Valentiniani fratre, & Athanarico Gothorum rege, compoſita eſt, Jul. Felice Valentiniano & Sex. Aur. Victore Coss. anno Urbis 1121, qui eſt Imperatoris Valentiniani ſextus, Chriſti 369.

Breviarium de victoriis & provinciis populi Romani.

Sex. Rufus a populo Rom. geſtarum rerum Epitomen, ſ. ut alii vocant, *Breviarium* ſcripſit, in quo de tribus imperii Rom. generibus, regio, conſulari & imperatorio agit; præcipua quæque momenta, præſertim imperii Rom. acceſſiones, paucis exponens. Orditur illud ab Urbe condita, ſive anno mundi 3198, ante Chr. nat. 750; & terminat in pace per Jovianum Imperatorem inita cum Perſis a. U. 1115, Chr. 363. Breviarium hoc illuſtrarunt Jo. Cuſpinianus, Frid. Sylburgius & Henr. Meibomius.

Liber de regionibus urbis Romæ.

Exſtat etiam ſub Sexti Rufi nomine opuſculum *de regionibus urbis Romæ*, cum *P. Victoris* libello ejuſdem argumenti editum ab Onufrio. Prodiit etiam noviſſime in Cl. Grævii theſauro Antiqu. Rom. T. III, in quo opere T. IV etiam occurrit Famiani Nardini Roma antiqua ex Italica Latine verſa, qui liber juſti inſtar commentarii eſt in hæc P. Victoris & Sexti Rufi opuſcula.

DE

EUTROPIO

EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Lat. l. c. pag. 130.

Eutropii ætas.

FLAVIUS [1] EUTROPIUS Italus, Sophifta, Conftantini M. [2] primum ab Epiftolis, deinde Juliani Apoftatæ expeditioni in Parthos five Perfas interfuit, ejus ἡλικιώτης ὁμοῦ καὶ αἱρεσιώτης dictus a Nicephoro Gregora, in Orat. de Conftantini M. laudibus apud Lambecium T. VIII, p. 65: Ἐγὼ δὲ μάρτυρας ἔχων τῶν λεγομένων, μακρὰς ἱστορίας ἔκτε τῶν τῆς ὑμετέρας αὐλῆς ἀρχαίας καὶ πάνυ τοι πλείστας, ἔκτε τῶν θύραθεν σοφῶν, Ἑλλήνων δηλαδὴ καὶ Αἰγυπτίων, καὶ ὅσοι τῆς πάλαι Ῥώμης ἐγένοντο θρέμματα, μήκους ἕνεκα παρίημι.

1 Flavii prænomen Eutropio tribuimus auctoritate Caroli Sigonii & Balth. Bonifacii, etfi in editionibus & Mff. quos viri docti verfaffe fe teftantur, & apud veteres, qui Eutropii meminerunt, nullum occurrat. *Italum* vocamus, auctore Suida, (nifi is hoc verbo innuere dumtaxat voluit, eum Latine fcripfiffe.) Sophiftam vero cum eodem Suida & Codino. Idem eft Eutropius, quem *Chronographum* Joannes Malalas appellat. In Mff. Codicibus appellatur V. C. quafi dicas Virum Clariffimum, vel Virum Confularem.

2 Vide Lambec. ad Georgii Codini excerpta de originibus Conftantinopolitanis pag. 147 edit. Parif. in fol. & Bandurii Imperium orient. p. 459.

Μνησθήσομαι δὲ ἑνὸς τοὔνομα ΕΥΤΡΟΠΙΟΥ, βραχυλογίᾳ χρωμένου τὰ μάλιστα, τοῦ δὴ καὶ πρότερον μετρίως ἐμνήσθην, καὶ ταῦτα ἀπεχθῶς ἔχοντος πρὸς Κωνσταντῖνον διά τε τὸ τῆς θρησκείας ἀκοινώνητον καὶ πρόσγε διὰ τὸ ἡλικιώτην ὁμοῦ καὶ αἱρεσιώτην Ἰουλιανοῦ γενέσθαι. Poſt pauca: Ἕλλην δ' ὢν καὶ ἀλλοφύλου θρησκείας τρόφιμος, παρέμιξε τοῖς λεγομένοις καὶ λέξεις, αἳ τὸν μὲν νοῦν ὑγιαίνουσιν, τὸ δὲ φαινόμενον ἀπόζουσιν ἑλληνικῆς πικρίας. Idem Eutropii meminerat ſuperius his verbis: Φησὶν ὁ σοφὸς ΕΥΤΡΟΠΙΟΣ, ὃς Οὐάλεντι μὲν σύγχρονος γεγονὼς, ἕλλην δ' ὢν τὴν θρησκείαν, ἔπειτα τὴν ἀρχαίαν Λατινικῇ διαλέκτῳ Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀγώνισμα γλωττης ποιούμενος. Ammianus XXIX, 1: *Quibus poſt hæc cognita ſequeſtratis, Eutropius Aſiam Proconſulari tunc (a C. 371.) obtinens poteſtate, ut factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus.* Ad quæ verba Henr. Valeſius notat, hujus Eutropii mentionem facere Libanium in vita ſua p. 54, ubi de Feſto loquitur Aſiæ Proconſule: περὶ τουτου μόνος πρὸς μόνον τὸν Βάλεντα εἰπὼν, ὡς ἐμέτε ῥαδίως ἐν αὐτῷ καὶ τὸν Εὐτρόπιον ἕλοι. De eodem Eutropio loquitur Libanius in libri IV Epiſtola 191 ad Themiſtium, ubi eum Acacii Sophiſtæ diſcipulum & fratris filium fuiſſe ait, ac nondum quidem Magiſtratum geſſiſſe, ſed brevi eſſe geſturum. Eundem Eutropium memorat Gregorius Nazianzenus Epiſt. 137, & magnum Eutropium appellat. In Epiſtola autem 138, eundem Proconſulem Aſiæ fuiſſe, non obſcure ſignificat his verbis: Ἐμοί τε πρὸς πᾶσιν οἷς τετίμηκας οὖσι τοιούτοις, ἡνίκα τὸν ὑψηλότατον εἶχες θρόνον, ἔχοντα τὸ ἐπιφθονον ἔτι κατὰ τὴν Ἀσίαν περιτυχὼν εἰ μέμνησαι &c. *Atque ut omnia præ-*

teream beneficia, quibus me affecisti, cum tu summum Magistratum teneres, qui adhuc invidiam tibi creabat, reperto me in Asia, si memoria tenes &c. Idem postea Præfectus Prætorio fuit anno Dom. 380 & 381, ut ex Codice Theodosiano colligere est. Ac nisi conjectura fallor, is ipse est Eutropius vir Cl. qui Breviarium Historiæ Romanæ satis eleganti sermone scripsit ad Valentem Aug. *Hæc Valesius vir doctissimus.* Hinc non Christianum, qualis visus est Brodæo ad Anthologiam Epigramm. Græcor. pag. 319, aliisque bene multis, sed Ethnicum fuisse, colligit Lambecius lib. 4 de Bibl. Vindob. p. 56, & Franciscus Mottanus Vayerus libro de virtute paganorum Tom. 1, p. 670 edit. in fol. Nam quæ videntur in quibusdam editis Eutropii exemplis eum a gentilitatis nota liberare, (ubi scilicet Jesum Christum Deum & Dominum nostrum vocat) ea in scriptis codicibus desiderantur omnia. Quare fieri potest, inquit Latinus Latinius Bibl. sacro profana p. 79, ut a Paulo Diacono illa addita Eutropio fuerint, cujus, Pauli Forojuliensis, nomen in codice Vaticano prænotari monet idem Latinius pag. 81. Ille igitur Eutropius jussu Valentis Imp. res Romanas ab urbe condita usque ad obitum Joviani & annum U. C. 1119, brevi narratione strictim complexus est, additis etiam his, quæ in principum vita egregia exstiterunt.

Diversus autem est ab hoc *Eutropius Eunuchus*, qui Consul fuit a. 387 & 399, & denique ad pœnam quæsitus, sub altari Christianorum delituit, cui ipse antea jus voluerat asyli abrogare. Confer S.

Chryſoſtomi homiliam Tom. IV edit. Ducæi pag. 482, quæ incipit: *ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ νῦν.* Alius quoque *Eutropius Presbyter*, cujus Epiſtolas duas ad duas ſorores, ancillas Chriſti, memorant Gennadius de Script. Eccleſ. cap. 49, & Honorius Auguſt. II, 49. Hunc cum noſtro perperam confundunt etiam Trithemius, Poſſevinus, Andr. Hyperius de ratione ſtudii Theolog. lib. 4, p. 570, & Goldaſtus ad Eginhardum de vita Caroli Magni p. 157. Alius quoque *Eutropius* Protoſpatharius & Quæſtor temporibus Zenonis & Anaſtaſii, de quo Codinus n. 122 de Origg. CPol. Alius item *Eutropius* Chriſtianus, ad quem Euſtathius Antiochenus ſcripſit librum adverſus Origenem de Engaſtrimytho, vocans eum p. 351 *κράτιστον ἀνδρῶν*, & in limine libri *διαπρεπέστατον τῆς ὀρθοδοξίας κήρυκα.* *Eutropius* Epiſcopus Adrianopolitanus, Arianorum adverſarius. *Eutropius* Chriſtianus, Præfectus Prætorii Galliarum & Platonicæ ſtudioſus philoſophiæ, ad quem ſcribit Sidonius lib. 3 Epiſt. 6, & de quo Tillemontius Tom. XVI memor. Hiſt. Eccleſ. p. 209 ſeq. qui p. 248 etiam de *Eutropio* Epiſcopo Arauſionenſi, ad quem Sidonius lib. 6 Epiſt. 6. Alius denique *Eutropius Abbas*, cujus ad Petrum Papam, de octo vitiis principalibus, ſcriptum Latine legitur in Bibl. Patrum edit. Lugd. 1677, T. 27, p. 480. Libro X, c. 8, haec ſunt Eutropii verba: *Nimius religionis Chriſtianæ inſectator*, (Julianus) *perinde tamen, ut cruore abſtineret.* Simile exſtat Ammiani de Juliano judicium, ex quo tamen vel hunc vel Eutropium Chriſti ſacris addictum fuiſſe, haud firmiter colligas. Nonnulla ad verbum Hie-

ronymus in Chron. ex Eutropio, vel Eutropius [1] ex Hieronymo: nam uterque ſub Valente ſcripſit. Prius tamen veriſimilius crediderim.

Breviarium ejus Hiſtoriæ Miſcellæ admixtum.

Exſtat hujus Eutropii *Breviarium* [2] *Romanæ Hiſtoriæ* in X libros diſtinctum, dicatumque Valenti Auguſto: ſed in antiquioribus editionibús, Rom. 1471, Mediol. 1475, Venet. 1480, 1489, 1490 f. ad calcem Scriptorum Hiſt. Aug. item cum Paullo Diac. Pariſ. 1512, f. ap. Gormontium, Cracoviæ *Mich. Coccinio* curante 1510, 4, Pariſ. 1513, per *Nic. Maillardum* &c. cum additamentis *Paulli Winfridi* Langobardi, qui Caroli M. ætate Diaconus Aquilejenſis fuit, mire interpolatum legitur. Omnes enim a Jano, primo Italiæ Rege incipiunt, & ex aliis multa admixta habent. Etiam in *hiſtoria Miſcella* libri undecim priores, hos ipſos Eutropii libros a Paullo interpolatos exhibent, proximi vero quatuor auctorem agnoſcunt eundem Paullum Diaconum, ſextus porro decimus uſque ad viceſimum quartum additi ſunt a *Landulpho Sagace*, hiſtoriamque perducunt ad annum uſque C. 806, uti recte in edit. Pithœi legitur, (perperam in Gruteriana excuſum eſt 706)

1 Ita Pontacus p. 367 ad Euſebii Chron.

2 Suidas in Καπίτων vocat Ἐπιτομὴν Εὐτροπίου Ῥωμαϊστὶ ἐπιτεμόντος Λίβιον τὸν Ῥωμαῖον. *Epitomen, qua Eutropius Latino idiomate abbreviavit Livium ſcriptorem Romanum.* Perperam Volaterranus hæc verba ſic accepit, ac ſi Capito Lucius Epitomen Livii concinnaſſet. Laudatur Eutropius etiam a Sariſberienſi VIII, 21 Policrat.

in quibus tota fere Anastasii Bibliothecarii Rom. historia Ecclesiastica ex Georgio, Theophane, aliisque Græcis scriptoribus collecta continetur. Vide præter P. Pithœi præfat. Vossium de Hist. Latinis p. 292, Labbeum de scriptoribus Ecclesiasticis, Seldenum ad Eutychii Origines Alexandrinas p. 153 &c. Neque in Landulpho tantum, sed & in iis, quæ Paullo tribuuntur, Anastasii verba observare licet. Prodiit Historia Miscella ex recensione Petri Pithœi Basil. 1569, 8, & Henrici Canisii cura Ingolstad. 1603, 8, Jani denique[1] Gruteri opera inter scriptores Latinos Historiæ Augustæ minores Hanov. 1611, fol. Merito autem mireris, Dan. Guilelmum Mollerum in diss. Circulari, quam de Paullo Diacono vulgavit Altdorfii 1686, sectione 13, audacter scribere, *non confundendam esse Historiam Miscellam cum octo libris, qui nonnullis editionibus Eutropii post librum X solent subjungi; præterquam enim quod, ceu ad oculum contendenti ea invicem patebit, diversissima stili rerumque facies est, profecto dubitari etiam a viris eruditioribus solet, an iidem illi genuinus Paulli nostri sint fœtus.* Sane certum est, octo istos libros, qui in temporibus Leonis Isauri Iconomachi desinunt, & Eutropio subjecti prodiere Basil. 1532, fol. edente Sigismundo Gelenio, & Genevæ in collectionibus Scriptorum Latinorum Historiæ Romanæ, quas infra lib. IV recensemus, & inter Scriptores Historiæ anti-

1 In illis, quæ ex Palatino Codice primus edidit Gruterus, (ut libro XVI) multa sunt suspectæ fidei, quæ scriptoris imperitiam arguunt, notante Paschasio Quesnello ad Leonem M. diss. 1, p. 310.

quæ a Dionyſ. Gothofredo collectos, & ſeorſim Lugduni curante Paullo Merula a. 1594, 8, certum inquam eſt, hos haudquaquam differre a libris Paulli Diaconi, qui in Hiſtoria Miſcella Eutropium ſequuntur, etſi valde interpolati ibi occurrunt, auctore, ut eſt credibile, eodem, qui reliquos libros addidit, Landulpho.

Pæanii & Capitonis Lycii Metaphraſis Græca.

Verſio Græca Pæanii [1], quæ primum ab *Sylburgio* eſt edita, exſtat ſcripta in Codice Bavarico CCXIII. Illa uſus eſt Nicephorus Gregoras, laudatus a Lambecio VIII, pag. 66, qui nomen integrum putat eſſe Capito Pæanius. Sed fallitur. Duæ enim diverſæ fuerunt Græcæ Eutropii verſiones: altera a Capitone Lycio, de quo vide Reineſium Epiſt. 2 ad Hofmannum pag. 9; altera a Pæanio, ſive, ut malit Lambecius, Pæania. Putat enim nomen illius eſſe non Παιάνιος, ſed Παιανίας. In Libanii tamen Epiſtolis etiam nonageſima ſecunda earum, quas rev. Joannes Chriſt. Wolfius edidit, Παιάνιος appellatur. Pæanii verſione Zonaras haud raro utitur, ut notatum Cangio notis ad Zonaram p. 27. Altera Græca Capitonis interpretatione uſum Jo. Antioch. Malalam & Suidam, notat etiam Ludol-

1 Mentio hujus *Pæanii* in fragmentis antiquis de menſuris ac ponderibus ap. Stephanum Lemonium Var. Sacr. p. 502. Quis vero fuerit, vel quando vixerit, incertum eſt, etſi Sylburgius & Huetius ſuſpicantur, Eutropio non multum fuiſſe juniorem. Porro in extremo libri ultimi mutila eſt Pæanii verſio, ut alias minores lacunas prætereamus.

phus Neocorus ad Suidam in Αὐρηλιανός. Ceterum hanc verſionem, alias non inelegantem, & uſibus tironum, Eutropium tractantium, admodum utilem lectu, non ſemper accuratam & fidelem eſſe, dudum monuit Sylburgius in præf. ad eam & in notis: itemque Huetius de claris Interpretibus p. 216.

Opus aliud ab Eutropio promiſſum.

In extremo libro decimo aliud opus hiſtoricum promittit Eutropius. *Quia autem ad inclitos Principes venerandoſque* (Valentinianum & Valentem) *perventum eſt, interim operi modum dabimus. Nam reliqua ſtilo maiore dicenda ſunt, quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad majorem ſcribendi diligentiam reſervamus.* Sed huic ejus inſtituto fata interceſſiſſe videntur.

M. VALERII MESSALÆ

VITA ET SCRIPTA

ex G. J. Vossii lib. I, cap. XVIII, de Historicis Latinis.

M. Valerius Messala Corvinus est is, qui primus Augustum patrem patriæ salutavit, ut Suetonius tradit c. 58. Natus est Olymp. CLXXX, anno 2, uti & T. Livius, teste Hieronymo in Chronicis. Etiamnum adolescens triumviris formidini fuit, ut testatur Appianus lib. IV de bello civili. Adi & Plutarchum in vita Bruti sub finem, & Vellejum lib. II, ubi egregium ejus elogium addit. Sed, rebus compositis, etiam consulatum sub Augusto est adeptus. Primus quoque Urbis præfectus fuit: sed paucis diebus dignitatem eam exercuit, & ejuravit; sive quasi nescius exercendi, ut Tacitus ait, sive quia potestatem eam parum civilem putaret, ut est apud Hieronymum in Chronico Eusebiano. Propterea Dioni Mæcenas primus fuisse Urbis præfectus dicitur. Exstat ad eum Tibulli panegyricus. Scripsit de litera S. Item Amatoria, teste Plinio lib. V Epist. Ad hæc libros de auspiciis, ex quibus Gellius pluscula affert lib. XIII, cap. XIV. Atque idem opus signat, ut puto, Macrobius lib. I Saturnal. cap. 9. Præterea jam senex de Romanis familiis librum scri-

pſit. Atque hujus cauſa potiſſimum hoc loco ejus meminimus. Eo ex opere Plinius locum promit lib. XXXIV, cap. 13, & lib. XXXV, cap. 2. Ac fortaſſe inde etiam ſunt, quæ idem affert lib. XXXIII, cap. 3. Et inprimis, quæ Suetonius refert in Augusto, cap. LXXIV: *Valerius Meſſala tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Mena, ſed aſſerto in ingenuitatem poſt proditam Sexti Pompeji claſſem.* Exſtat hodieque ſub Meſſalæ nomine de progenie Auguſti Cæſaris libellus, quem primus in lucem protraxit Jacobus Bedrotus Pludentinus, ut conſtat ex editione Moguntina anni CIↃIↃXL. Manuſcriptus vero cum alibi exſtat, tum Oxonii in Bibliotheca Collegii Lincolnienſis. Sed eſt is ſcriptor plane ſuppoſititius. Veriſſimeque a Barthio proditum Adverſ. lib. XIX, cap. 14, eſſe medii ævi fœtum. Nullo autem opere tantum laudis genuinus meruit Meſſala, quam orationibus & declamationibus ſuis, ut præclare de eo teſtatur M. Seneca Controverſia XII: *Fuit Meſſala exactiſſimi ingenii in omnes ſtudiorum partes, Latini utique ſermonis diligentiſſimus.* Et Lucius Seneca in ἀποκολυνθώσει *diſertiſſimum virum* appellat. Immo Tacitus, ſive alius, in dialogo de cauſis corruptæ eloquentiæ, cenſet fuiſſe *Cicerone mitiorem, & dulciorem, & magis in verbis elaboratum.* Quinctilianus quoque libro X, c. 1, *Meſſala*, inquit, *nitidus, & candidus, & quodammodo præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam.* Immo adhuc adoleſcens luculento elogio ornatus eſt a M. Tullio, epiſtola quadam ad M. Brutum. Id hic quoque apponi meruit: *Meſſalam habes. Cave exi-*

ſtimes, Brute, (quamquam non eſt neceſſe ea ad te, quæ tibi nota ſunt, ſcribere: ſed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo ſilentio præterire) cave putes, probitate, conſtantia, cura, ſtudio reip. quidquam ei eſſe ſimile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur; quamquam in hac ipſa ſapientia plus apparet. Ita gravi judicio, multaque arte ſe exercuit in veriſſimo genere dicendi. Tanta autem induſtria eſt, tantumque evigilat in ſtudio, ut non maxima ingenio (quod in eo ſummum eſt) gratia habenda videatur. Tantus autem vir anno ætatis LXX, biennio ante mortem, omnium plane, etiam nominis proprii, fuit oblitus. Auctor Plinius Hiſt. Nat. lib. VII, cap. 24.

INDEX EDITIONUM SEX. AUR. VICTORIS SEX. RUFI, EUTROPII ET MESSALÆ CORVINI

AUCTIOR FABRICIANO

ET IN IV ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I

princeps Romana *Eutropii*, ejusque a Paullo Diacono, qui duplo plura quam ille scripserat, inserciente contaminati, 1471 — 1546; quo anno eum restituit Ant. *Schonhovius* novæ ætatis princeps.

Sexti Rufi Neapolitana 1471 — 1491 — 1500 — 1510 — 1527 &c. nescio an Floro etiam additus ex rec. Jo. *Cuspiniani* ab an. 1511, certe Camertinis Flori 1532, 1540 &c.

S. Aur. Victoris libellus de Viris illustribus, prima ætate vel Plinio juniori vel Suetonio vel Cornelio Nepoti adscriptus, hisque auctoribus fere conjunctus est, si primam exceperis 1471 cum Rufo editam. Sed ab Andrea demum *Schotto* restitutus *Victori* 1577. In illum primus commentarius Dominici *Maccanei* prodiit *Taurini* sub finem sec. XV, repetitus Lips. 1507 & Argentor. 1513 & 1517, ac dein alter Phil. *Poncherii* Paris. 1545. *Victoris* liber de Cæsaribus hac ætate lucem nondum vidit, quippe a Schotto primum editus an. 1579. Sed quæ ex

illo & aliunde excerpta habentur, f. de Vita & moribus Impp. Epitomæ a Cæf. Augusto ad Theodosium usque, ac juniorem auctorem habent, Argentorati an. 1505 primam videre lucem, & ab J. B. *Egnatio* in hist. Rom. scriptt. Aldinis 1516 & 1521 recognita, & in Frobeniana scriptt. hist. Rom. 1532 emendatiora, ab Elia *Vineto* 1564 curatius recensita.

Pseudo-*Messalam* Corvinum de progenie Augusti produxit Jac. *Bedrotus* philologus Argentor. nescio an primum 1528 cum Floro, certe 1532 in Basiliensi Hervagiana Flori Camertini & S. Rufi, repetita Coloniæ 1537 & 1540.

1471 *Romæ*, fol. min. *Eutropius* historiographus & post eum *Paulus Diaconus* de historiis Italicæ provinciæ ac Romanorum. Cum Terentio Varrone de L. L. Romæ, *impress. anno 1471, die lunæ, XX mensis Maji. Ponti. S. in Christo patris ac domini nostri domini Pauli Papæ secundi, anno ejus septimo.* — Nitidissimis typis expressa. Vid. Maittaire Ann. typ. T. I, p. 307, & Hamberger in zuverlæssigen Nachrichten &c. T. II, p. 787 sq. cf. Indicem nostrum edd. Varronis de L. L. p. XXIX in fine anni 1471.

f. a. 4. *Sextus Aurelius Victor* de viris illustribus, & *Sextus Ruffus.* In fine Rufi: *Sexti Ruffi: Viri consularis Valentiniano Augusto de historia: Ro: libellus finit: Sixtus Ruesinger.* — Editio omissa Maittario. Circa annum 1471 Neapoli impressam dicit Hambergerus l. l. pag. 771.

1474 *Florentiæ*, 8. *Sexti Aur. Victoris* (sub nomine *Plinii Secundi*) *Liber illustrium virorum. Florent. ap. S. Jacobum de Ripoli An. 1474.* Exstat in Bibl. Francofurtani Capituli S. Bartholomæi, teste illustri Phil. Wilh. *Gercken* in Itinerum suorum vol. IV & ult. Wormatiæ 1788 edito, p. 188, n. 13.

1475 *Mediolani*, fol. *Eutropius*, ad calcem Suetonii & Scriptorum Historiæ Augustæ. Vide Indicem nostrum editionum Historiæ Aug. Scriptorum p. XXVI sq.

1476 *Neapoli*, fol. *Sext. Aur. Victor* de viris illustribus, cum Plinii Epistolis. Vide Indicem nostrum editionum Plinii p. XXXVIII.

f. a. & l. editio Plinii in Germania facta habet etiam *Victoris* libellum de viris illustribus, teste cl. Ernestio in

Bibl. Fabricianæ auctioris T. III, p. 126. Vide Indicem noſtrum edd. Plinii pag. XXXIX.

1480 *Venetiis*, fol. *Eutropius*, ad calcem Scriptorum Hiſt. Auguſtæ. Vide Indicem noſtrum Scriptt. Hiſt. Aug. pag. XXVII.

1489 *Venetiis*, fol. *Eutropius*, cum Scriptoribus Hiſt. Aug. Vid. ibid.

1490 *Venetiis*, fol. *Eutropius*, ad calcem Scriptorum Hiſt. Aug. Vid. Indicem noſtrum Scriptt. Hiſt. Aug. p. XXVIII.

1491 *Romæ*, 4. *Sexti Rufi* viri conſularis Valentiniano Auguſto de Hiſtoria Romana libellus. Romæ, per Eucharium *Silber* alias *Franck*, 1491 Auguſti 23. — Vid. Maittaire Ann. typ. T. I. p. 533, & Hamberger l. l. pag. 771.

1492 *Romæ*, 4. *Sexti Rufi* Geſtor. Rom. liber. Romæ, per Steph. *Planck*. — Vid. Maittaire l. l. pag. 545, & Hamberger loc. cit.

1500 *Pariſiis*, 4. *Sext. Rufi* ad Valentinianum Aug. de hiſtoria Rom. opus, ad calcem Juſtini. Vid. Indicem noſtrum edd. Juſtini pag. XV.

1501 *Venetiis*, 4. (*Sext. Aur. Victoris*) Liber de viris illuſtribus, cum Plinii Epp. Vide Indicem noſtrum edd. Plinii pag. XLI.

1505 *Argentinæ*, 4. C. Plinii junioris (*Sext. Aur. Victoris*) liber illuſtrium virorum a condita urbe. Argentinæ, in offic. Henr. Quentel. — Editor eſt Jac. *Gottesheim*, qui in præf. dicit, ſe ante aliquot annos enarrationes quaſdam in hunc libellum excudiſſe.

——— *Argentorati*, 8. *Sext. Aur. Victoris* Epitome ſive de vita & moribus Imperatorum Roman. Excerpta a Cæſare Auguſto uſque ad Theodoſium Imp. Argentor. ap. Matth. *Schurer*.

1506 *Argentorati*, 4. *Sext. Aur. Victor* de viris illuſtr. cum Juſtino & Floro.

1507 *Lipſiæ*, 4. C. Suetonii Tranquilli (*Sext. Aur. Victoris*) Liber de viris illuſtribus urbis Romæ, cum notis *Machanei*. — Hujus *Machanei* ſ. *Maccanei* Commentarii in hunc libellum prodierant Taurini ſ. a. in 4 per Mag. Franc. de Silva. Vid. Saxium in Hiſt. liter. typograph. Mediol. pag. CCCXXV, ubi de Maccaneo ipſo videndum.

1508 *Venetiis*, 8. Idem libellus, cum Plinii Epp. Vide Indicem noftrum edd. Plinii pag. XLIII.

1510 *Argentinæ.* Suetonii tranquilli *illuftres viri:* quos qui Cornelio Nepoti vendicant maxime falli, Alexander *Minutianus* præceptor luce clarius probavit. Ad Lectorem:

Mafcula quid virtus animofo pectore poffit,
Parvulus hic codex Lector amice docet.
Infignes titulis monftrat is: quos Romula tellus
Effe viros peperit: pofteritafque colit.

In fine operis addita hæc funt:

Romanas acies regumque illuftria facta
Si cupis hoc fumas fac breve lector opus.
Quod breve fit quamvis: ingentia pondera rerum
Continet & veterum fortia facta virum.

Julianus Befcus ftudiofo Juveni S.

Qui cupis acta virum clarorum nofcere paucis:
Jam præcio parvo fac opus iftud emas.
Maximus ingenio Macanæus hunc explicat: At nunc
Limam impræffori me tribuente legas.

Sequitur epiftola *Jo. To. Sertorii Cremonenfis* ad *Generofum Michaelem Pall. Apoftolicum Prothonotarium Mecænatem fuum:* & poft hanc ifta: *Impreffum Argentine per Johannem Knoblauch Anno domini M. D. X. die fequente Vitalis martyris.* — Hac ed. ufus eft Jo. Frid. Grunerus, editor ed. 1757. Præter Victoris textum continet etiam Dom. *Machanei* Scholia.

——— *Cracoviæ*, 4. *Eutropius*, curante Mich. *Coccinio.* ap. Jo. *Haller.*

——— *Parifiis*, 4. *Sext. Rufus*, cum Juftino & Floro.

——— *Mediolani*, fol. *Sext. Rufus*, ad calcem Juftini, ap. Leon. *Vegium.*

——— f. l. 8. *Sexti Ruffi* de Hift. Rom. opus, Floro annexum cum aliis legitur in Catal. librorum in Bibl. Gœttingenfi in duplo exftantium & 1784 divenditorum, p. 38, n. 314.

1512 *Parifiis*, fol. *Eutropius*, cum Paullo Diacono, apud *Gormontium.*

1513 *Parifiis. Eutropii* Breviarium hiftoriæ Romanæ, opera Nic. *Maillardi.* — Contulit eam Jo. Fr. Grunerus.

In his edd. Eutropius additamentis Paulli *Winfridi* Langobardi, qui Caroli M. ætate Diaconus Aqui-

lejensis fuit, mire interpolatus est. Omnes enim a Jano, primo Italiæ rege, incipiunt, & alia multa admixta habent.

——*Argentorati*, 8. Suetonii Tranquilli Liber illustrium virorum. — Inferius, post brevem allocutionem ad lectorem, carmen sequitur: *Romanas acies* &c. quod ad an. 1510 laudavimus. Hæc etiam ed. continet *Machanei* Scholia. In fine, post epistolam Sertorii, de qua supra, hæc adscripta sunt: *Argentorati. Ex ædibus Matthiæ Schurerii, mense Octobri. Anno M.D.XIII. Regnante Imperatore Maximiliano P. F. Aug.* — Contulit & hanc Grunerus.

1516 *Venetiis*, Aldina I *Egnatii*, 8. *Sext. Aur. Victoris* a D. Cæsare Aug. usque ad Theodosium excerpta. *Eutropii* de gestis Rom. libri X. Paulli Diaconi libri VIII ad Eutropii historiam additi. *Venetiis in ædibus Aldi & Andreæ Soceri.* Una cum Suetonio. Vid. Indicem nostrum edd. Suetonii pag. XVI.

——*Lugduni.* Eutropius.

1517 *Argentorati*, 4. *Sext. Aur. Victor* de viris illustribus, cum notis *Maccanei.* Repetitio ed. 1507.

1517 & 1519 *Florentiæ*, 8. ex offic. *Juntina* repetita est Aldina I. Prior tomus habet cum Suetonio Victorem & Eutropium; certe posterior tomus complectitur VI Scriptt. Hist. Aug. cum Dione.

1518 *Basileæ*, fol. *Sextus Aur. Victor*, *Eutropius*, Paullus Diaconus, inter Scriptt. Hist. Aug. minores ex recognitione *Erasmi* Roterod. Basil. ap. *Frobenium* Vide Indicem nostrum edd. Scriptt. H. A. pag. XXX.

——*Aldina*, 8. Plinii epp. & paneg. habet etiam libellum *de viris illustribus.*

1519 *Parisiis*, fol. ap. Jo. *Parvum* cum Justino ac Floro Sextus Rufus.

1521 *Venetiis*, Aldina II *Egnatii*, 8. De vita & moribus Imperatorum excerpta ex *Sexto Aurelio*: item *Eutropii* c. n. Des. *Erasmi*, & Paulli Diaconi de gestis Romanorum libri XVII. Cum Suetonio. Vide Indicem nostrum Scriptt. Hist. Aug. pag. XXXI. Havercampus contulit.

1524 *Venetiis*, 8. eadem repetita, teste Fabricio.

1527 *Coloniæ*, fol. *Sext. Aur. Victor*, *Eutropius* & *Sext. Rufus*, inter Scriptt. H. A. curatos ab *Erasmo* an. 1518.

Grammaticis & Rhetoribus liber. Julii Obfequentis prodigiorum liber imperfectus. Parif. ex offic. Rob. *Stephani.*

——— *Coloniæ*, 8. Florus c. n. Camertis, *Sext. Rufus*, *Meſſala*, multo quam ante emaculatior; ap. Joan. *Gymnicum.*

1539 *Pariſiis*, 8. *Eutropii* de geftis Romanorum libri X. apud *Colinæum.*

——— *ibid.* 8. C. Plinii (*Sext. Aur. Victoris*) de viris illuftr. cum Sueton. de Grammat. & Rhetor. & Jul. Obfeq. apud Rob. *Stephanum.*

1540 *Pariſiis*, 8. *Eutropius* &c. apud Sim. *Colinæum.*

——— *Coloniæ*, 8. *Sextus Rufus* de hift. Rom. & *Meſſalæ Corvinus* ad calcem Flori, ed. Jac. *Bedroto.* cf. Ind. noftrum edd. Flori.

1541 *Pariſiis*, 8. C. Plinii (*Sext. Aur. Victoris*) de viris illuftr. cum Sueton. de Grammatic. & Rhetor. & Jul. Obfeq. apud Rob. *Stephanum.*

1542 *Lugduni*, 8. *Sext. Aur. Victor* de vitis Cæfarum; apud *Gryphium.*

——— *Pariſiis. Sext. Rufi* Breviarium cum Floro, ap. Chrift. *Wechelium.*

——— *Pariſiis*, 8. *Eutropii* de Geftis Romanorum Libri X. ap. Sim. *Colinæum.*

——— *Baſileæ*, 8. *Sext. Aur. Victor* de viris illuftribus &c. apud *Cratandrum.* Vid. Indicem noftrum edd. Plinii pag. XLIX.

1543 *Pariſiis*, 8. *Sext. Aur. Victor* de vita & moribus Cæfarum.

——— *Pariſiis*, fol. *Eutropii* Epitome belli Gallici, adjuncta Jul. Cæfaris Commentariis, apud Mich. *Vaſcoſanum.*

1544 *Pariſiis*, 8. *Eutropii* Epitome belli Gallici; Glarean. in comment. Cæfaris; nomina Gall. urb. fluvior. montium. Apud Rob. *Stephanum.*

——— *ibid.* 8. *Sext. Aur. Victor*, cum Trebellio Pollione, Flavio Vopifco &c. apud Rob. *Stephanum.* Vid. Indicem noftrum edd. Scriptorum H. A. pag. XXXII.

——— *ibid.* 8. C. Plinii (*Sext. Aur. Victoris*) de viris illuftr. cum Sueton. de Gramm. & Rhetor. & Jul. Obfeq. apud Rob. *Stephanum.*

1545 *Pariſiis*, 4. *Sext. Aur. Victoris* de viris illuftribus liber, *Philippi* Præpofiti *Poncherii* commentariis illuftratus.

Parif. ap. Jo. Lud. *Tiletanum.* — Repetita 1550. Vid. Hamberger l. l. T. II, pag. 817.

——— *ibid.* 8. Idem libellus apud Rob. *Stephanum.*

1546 *Bafileæ*, fol. *Sext. Aur. Victor* de vita & moribus Cæfarum. Inter Hift. Aug. Scriptt. ex recognitione J. B. *Egnatii* & *Erafmi* apud *Frobenium.*

ÆTAS II

lautior *Eutropii* 1546 — 1590, *Sexti Rufi* 1553 — 1588, *Sext. Aur. Victoris* ufque ad 1579 procedit.

Eutropium quippe adhuc mifere ex Paulli Longobardi additamentis contaminatum primus reddidit integriorem Ant. *Schonhovius*, Belga, integerrimo Eutropii Codice Gandenfi ufus, quem defcriptum edidit Bafileæ 1546. Purum fecit meliorem Elias *Vinetus*, Gallus, ex Cod. MS. Burdegalenfi, Pictavii 1553. Tertiam poft hos laudem meritus eft Henr. *Glareanus* ab ingenio & doctrina, edito Eutropio cum notis Friburgi 1554, quæ inde illis Vineti conjungi cœpere in edd. Bafil. 1559 & Parif. 1560.

Sexti Rufi f. *Rufi Fefti* Breviarium rerum P. R. an. 1553 cum Comm. Jo. *Cufpiniani* editum eft cum hujus Comm. de Conf. Rom. & Caffiodoro; magifque etiam profecit additis lectt. varr. MS. Nonniani ex officina Hub. *Golzii* Brugis 1565; fed annus 1588 ipfi fauftus exftitit a triplici cura P. *Pithœi* Parif. & Henr. *Meibomii* Helmftad. & *Sylburgii* in *Wecheliana* Scriptt. Hift. Rom. minorum T. I; unde hic annus initium fit novæ ætatis.

S. Aur. Victori nihil fingulare hac ætate contigit, quam quod fub ejus finem libellum *de viris illuftribus* cum adhuc vel Plinii jun. vel Nepotis, vel Suetonii nomine ad eorum fcripta acceffferit, tandem an. 1577 jure poftliminii reddiderit *Victori* Andr. *Schottus*, veterum librorum fide rationumque momentis fubnixus. Fortuna major ab eodem Schotto biennio poft arrifura erat Victori; unde novæ ætatis princeps foret *Schottus.*

Pfeudo-*Meffala Corvinus* ad Octavianum Aug. de progenie fua, quem Jac. *Bedrotus* produxerat, eum.

que Floro annexum, dein Hist. Rom. Scriptoribus minoribus adjungi cœpit in *Gryphiana* collectione 1552, post in *Sylburgiana* 1588 &c.

1546 *Basileæ*, 8. *Eutropii* Breviarium historiæ Romanæ, ed. Ant. *Schonhovio* Canonico Brugensi, ap. *Oporinum*. — Editor usus est MS. Cod. Gandavensi, idemque addidit libellum vetustum locorum Urbis & provinciarum scriptum circa an. Christi 390. De hac editione sic Georg. Cassander:

Hactenus Eutropii titulum nomenque: sed ipsum
Nunc demum, lector, conspicis Eutropium.

1550 *Parisiis*, 4. *Sext. Aur. Victor* de viris illustribus. Vid. ad an. 1545.

1551 *Lugduni*, 12. *Sext. Aur. Victor* de vita & moribus Cæsarum. Inter Hist. Aug. Scriptt. post Suetonium c. n. Jo. Bapt. *Egnatii*, ap. Seb. *Gryphium*.

——— *Moguntiæ*, 8. *Sext. Rufus*, Floro subjunctus.

1552 *Basileæ*, 8. *Eutropius* ex ed. Ant. *Schonhovii* 1546 repetitus.

——— *Lugduni*, 12. Historiæ Romanæ auctores varii: Vellejus Paterculus, Florus, *Sext. Rufus*, *Mess. Corvinus* & *Eutropius*. Apud Seb. *Gryphium*.

——— *Parisiis*, fol. *Sext. Rufus* & *Messala Corvinus*, præmissi Livio.

——— *Argentinæ*, 8. *Sext. Rufus*, Jo. Huttichii Romanis Imperatoribus additus.

1553 *Pictavii*, 8. *Eutropii* Breviarium historiæ Romanæ; ed. Elia *Vineto*. — Is Eutropium ex MSto Burdegalensi emendavit notisque illustravit, additis annotationibus suis. Contulit eam *Grunerus*.

——— *Basil.* fol. *Sext. Rufi* Breviarium hist. Roman. cum Comm. Jo. *Cuspiniani* exstat in ejusd. Comm. de Consul. Rom. & Cassiodoro de iisdem c. Comm. Nic. Gerbelii ex offic. *Oporin.* cf. Fabricii Bibl. Lat. med. & infimæ latin. T. I, p. 1250.

1554 *Friburgi in Brisgavia*, 8. *Eutropii* Breviarium &c. cum notis H. *Glareani* (paucis quidem illis, sed optimis)

1557 *Coloniæ Agrippinæ*, 8. *Sext. Rufus* Floro subjunctus.

1559 *Basileæ*, 8. *Eutropii* historiæ Romanæ Breviarium ab Urbe condita ad an. MCIX. cum notis Eliæ *Vineti*, & Henr. *Glareani*. acc. Dignitates imperii Occid. &

Cæcilio inſcriptus: nunc recens ex vett. & manuſcr. Codicum comparatione factus auctior & emendatior ab Andr. *Schotto* Antverpiano. *Ejuſdem* notæ, quibus partim emendationum ratio explicatur, partim obſcura & antiquitates illuſtrantur: ut vice commentarii eſſe poſſint. Duaci, ap. Jo. *Bogardum.* — Vid. Hamberger. l. l. T. II, pag. 817.

1578 *Francofurti*, fol. in *Godelevæi* Livio ſ. Feyerabendino *Meſſala* & *S. Rufus*, qui & in Feyerabendina I Livii T. I leguntur. cf. ad an. 1568, & Indicem noſtrum Livii ad h. a.

ÆTAS III

Sexti Aurelii Victoris Schottiana ab an. 1579 — 1678; *Sexti Rufi Feſti* 1588 — 1677 Pithœana; *Eutropii* Sylburgiana, 1590 — 1678. cf. an. 1579, 1588 & 1590.

1579 *Antverpiæ*, 8. *Sext. Aur. Victoris* hiſtoriæ Romanæ Breviarium a Jano & Saturno uſque ad conſulatum X Conſtantii Aug. & Juliani Cæſ. III, nunquam antea editum; de viris illuſtribus; de Cæſaribus; de vita & moribus Imperatorum Epitome, cum caſtigationibus Eliæ *Vineti*. Ex bibliotheca Andr. *Schotti*, cujus etiam notæ adjectæ ſunt. Antv. ex off. Plantiniana.

Hinc nova ætas *S. A. Victori* illuxit a Schotto ejus reduce, qui primus illius Breviarium hiſt. Rom. ſ. de Origine gentis Romanæ & librum de Cæſaribus ex bibliotheca ſua protulit, iiſque librum de Viris illuſtr. a ſe Victori antea vindicatum, & illum de vita & moribus Impp. Rom. a juniore quodam auctore ex Victore excerptum, ita ut ab eo paſſim diſſentiret, a Vineto caſtigatum conjunxit in unum volumen. Priores bini libri adeo dicuntur *Victor Schotti*, ut ab hiſce poſterioribus prius editis diſtingueretur. Repetita hæc editio *Plantiniana* eſt 1582, inde translata in *Sylburgianam* collectionem, de qua vide an. 1588. Secuti ſunt Dionyſ. *Gothofredus* in hiſt. antiqua Baſil. 1590 & Argentor. 1604, Franc. *Raphelengius* in hiſt. Aug. Scriptt. min. 1607, ipſe *Schottus* inter Opera Corn. Nepotis 1609, Janus *Gruterus* in hiſt. Aug. Scriptt. min. 1611, quos recenſuit MSS. Pal. uſus & in capita diviſit, *Genevenſes* in

Corp. hist. Lat. ter, 1609, 1623 & 1653, *Amsterodamenses* in hist. Rom. Epitome 1615, 1625 & 1647, *Elzevirii* in Republ. Rom. 1629, *Boxhornius* in Scriptt. hist. Aug. min. 1632, Nic. *Blancardus* in hist. Rom. Epitome 1649, Tanaq. *Faber* in Eutropio & Victore cum brevibus notis 1667. Agmen claudit S. Aur. Victor cum *notis varr.* & iconibus Lugd. Bat. 1671.

1582 *Antverp.* 8. *S. Aur. Victor* repetitus ex ed. *Schotti* 1579.

——— *Duaci. Sext. Aur. Victor* de viris ill. &c. repetitus ex ed. 1577.

1586 (Paris.) *Wechel.* fol. *S. A. Victor* de Origine gentis Rom. annexus est T. I Operum Dion. Halicarnassei.

1588 *Parisiis*, 8. *Rufi Festi* rerum gestarum pop. Rom. Breviarium cura P. *Pithœi.* — ap. *Patisson.* — rep. in Pithœi Opp. 1609.

Hinc ætas nova *Rufi Festi* cœpit, & progressa est per collectiones Scriptt. hist. Rom. minores, quas ad an. 1579 sub *Victore* Schotti enumeravimus. Singularem autem in eo illustrando operam posuit Henr. *Meibomius*, qui & *Messalam Corv.* separatim edidit. *Cuspiniani* Comm. in Rufum repetitus est inter ejus Opera 1601. *Sextum* quoque *Rufum* Ægidius *Lacarry* addidit Notitiæ provinc. Imperii, 1677.

——— *Parisiis*, 8. *Sext. Rufus* & incerto nomine (*Sext. Aur. Victor*) de origine gentis Romanæ, in *Onuphrii* Panvinii Reipublicæ Rom. Commentariis.

——— *Helmstadii*, 4. *Sexti Rufi* Breviarium &c. cum notis Henr. *Meibomii* (sen.)

——— *ibid.* 8. *Messala Corvinus* s. anni indicio ab Henr. *Meibomio* separatim recensitus prodiit.

——— *Francofurti*, fol. *Messala Corvinus*, *Sext. Aur. Victor*, *Sext. Rufus* & *Eutropius* ex ed. *Vineti* collata cum illa *Schonhovii* inter *Sylburgii* Scriptores historiæ Rom. Latinos minores T. I. Conf. an. 1590.

1590 *Francofurti*, fol. T. III Historiæ Rom. Scriptorum Lat. minorum Frid. *Sylburgius* vulgavit *Pæanii* Metaphrasin Græcam Eutropii, addito e regione Latino textu e Mſ. Fuldensi castigato.

Cum *Sylburgius* T. I edidisset Eutropium Schonhovio-Vinetianum, nactus tamen MS. Fuldense *Eutropii* purioris & ex bibl. Franc. *Pithœi* Metaphra-

ſin Græcam *Pæanii*, hanc cum textu Latino jam caſtigatiori T. III, qui Græcos hiſt. Rom. Scriptores complectitur, primus edidit, quem dein alii ſequerentur. Sed & biennio poſt Paullus *Merula* in edendo Eutropio a Schonhovio & Vineto emendatiori uſus eſt Codice Fr. *Nanſii*, 1592, rec. 1594. Inter hos, qui in Collectionibus ſuis ad an. 1579 enumeratis Eutropium cum aliis curarunt, primas tenet Janus *Gruterus* 1610 & ſq. Codd. etiam Palatinis uſus. In Eutropio ſeparatim edendo Chph. *Heidmannus* Helmſtadii 1621, rec. 1637 & 1653, textum Sylburgianum ſecutus. Eutropium una cum Victore notis ſuis inſtructum dedit Tan. *Faber* Salmurii 1667.

——— *Baſileæ*, 12. *Meſſala Corvinus*, *Sext. Rufus*, *Eutropius*, *Sext. Aur. Victor*, in Dionyſ. *Gothofredi* Antiquæ hiſtoriæ ex XXVII auctoribus contextæ libris IV. 2 voll.

1591 *Lugduni*, 12. Eadem collectio D. Gothofredi.

——— *Bardi Pomer.* (*S. Aur. Victor*) de Viris illuſtribus cum Æmylii Probi vit. exc. Impp. ex edit. Nath. *Chytræi.*

——— *Lipſiæ*, fol. *S. Aur. Victor* de Orig. gentis Rom.

1592 *Lugduni*, 8. Hiſtoria Auguſta prodiit, minores complectens, inter quos *S. Aur. Victor*, ap. Franc. *le Preux*, vel Jac. *Stær.*

——— *Lugduni B.* 8. *Eutropius*, una cum Paullo Diacono, ed. Paul. *Merula.* — Merula Schonhovium ſecutus, etiam uſus eſt Cod. ſcripto Fr. *Nanſii*, notaſque adjecit Henr. Glareani & Eliæ Vineti. Repetita eſt hæc editio 1594.

1594 *Lugduni*, 8. *Eutropius*, ex priori. Collata a Grunero.

——— *Genevæ*, 8. eadem cum priori Lugdunenſi.

1596 (Heidelbergæ) apud Hier. *Commelinum*, 32. *S. Aur. Victor.* (quo anno etiam Vellejus per eundem editus eſt.)

1601 *Pariſiis*, 8. *Eutropius*, cum verſione Gallica D. *Prez-fontaine.* — Sic eſt in Cat. edd. J. E. Bertrandi, curatoris ed. 1762.

——— *Francofurti*, fol. *Sexti Rufi* Breviarium, collatione variorum Codicum correctum, & juſto commentario illuſtratum a Joh. *Cuſpiniano*, cum ejuſd. Comm. de Conſul. Rom. & Caſſiodoro de iiſdem c. Gerbelii Comm. Francof. 1601, typis Wechel. — Cuſpinianus Rufum primus in capita diſtinxerat.

Vellejum & Florum habet *Aurelium Victorem*, *Eutropium*, Cassiodorum &c. cura Petri *Scriverii.*

1630 *Amstelod.* 12. Iidem cum Scriptt. ceteris minoribus.

1632 *Lugduni Bat.* 12. *Sext. Aur. Victor*, *Sext. Rufus Festus*, *Messala Corvinus* & *Eutropius*, inter Hist. Aug. Scriptores Latinos minores ex rec. M. Zuerii *Boxhornii.* — Vid. Indicem nostrum edd. Hist. Aug. Scriptt. pag. XXXV.

1637 *Helmstadii*, 8. *Eutropii* Epitome s. Breviarium hist. Romanæ Libri decem.

1647 *Amsterod.* 12. *S. Aur. Victor*, *Festus*, *Mess. Corvinus*, *Eutropius*, cum Floro, Vellejo, in hist. Rom. Epitome apud *Janssonium.*

1649 *Lugduni Bat.* 12. Iidem in hist. Rom. Epitome e Museo Nic. *Blancardi.* ap. Adr. *Wyngaerden.*

1653 *Helmstadii*, 8. *Eutropii* Breviarium hist. Rom.

——— *Genevæ*, fol. Pseudo - *Messala Corv. S. Aur. Victor*, *Sextus Rufus* s. *Festus*, *Eutropius* cum aliis in vol. I Corp. hist. Rom. ex edit. 1609 & 1623 repetiti ap. Sam. *Chouet.*

1667 *Salmurii*, 8. *Eutropius* & *Aur. Victor*, cum brevibus notulis Tan. *Fabri.*

1670 *Lugduni Bat.* 8. *S. Aur. Victoris* historiæ Rom. Breviarium, cum notis varr. apud *Gæsbeeckios.*

1671 *Lugduni Bat.* 8. *Sext. Aur. Victor* cum iconibus in æs incisis & *notis Variorum*, Dominici Machanei, Andr. Schotti, El. Vineti, Jani Gruteri &c.

1677 *Campoduni*, 4. *Sextus Rufus* c. Ægidii *Lacarry* S. J.

ÆTAS IV *Eutropii* & *Rufi* Cellario — Hearniana 1678 — 1703, inde Havercampio - Verheykiana 1729 — 1762. *S. Aurel. Victoris* Annæ - Fabri - Pitisciana 1681 — 1696 — 1729; inde Arntzenio - Gruteriana.

In *Eutropio* & Latino & Græco *Pæanii* æque ut in *Rufo Festo* emendando & illustrando Chph. *Cellarius* ingenium judicio temperatum certiori attulit, & ex doctrinæ suæ solidioris copia delectum haud quidem superbum, sed sapientem, eumque studiosis accommodum fecit, ut, si rem spectes ex veritate, palmam præ omnibus meruisse videatur. In Eutropio Codices Gandensem, Burdegalensem & Fuldensem optimum a triumviris *Schonhovio*, *Vineto* & *Sylbur-*

gio tractatos, testesque minores adhibuit Paullum *Merulam* & libros a Paullo Diac. vel aliis interpolatos, quales exhibet ed. Paris. Maillardi 1513 & Aldina *Egnatii* 1521, ac Miscellam historiam a *Grutero* ex Pal. membranis castigatam; hinc Syllabum varr. lect. in Eutrop. & Pæanio Sylburgii connectendis adjecit 1678, secundis curis 1698 auctior dein repetita, ita ut præstet ed. quarta 1726. *Festum* curavit 1679, rep. 1698. Accessit deinde *Anna Fabri f.* Dacerii conjux, quæ in usum Delfini notis illustraret, quibuscum junctæ leguntur Cellarianæ, 1683. Tertiam operam posuit in Eutropii lectione maxime Sylburgiana cum VII Codd. MSS. ac melioribus edd. collata, Th. *Hearnius* Anglus 1703; neque tamen Cellarianam κρίσιν superasse censendus. Dein notis Varr. in iisque etiam Cellarii & Hearnii, suisque & Chph. Heumanni instructiorem & ex MSS. Leidens. recensitum dedit Sigeb. *Havercampus* Lugd. B. 1729. Hunc vero supergressus Henr. *Verheyk* Batavus, editionem Cellario-Havercampianam c. n. Varr. & varietate lectionis ex MSS. recens collatis & Cellarii notis integris suisque ornatiorem dedit an. 1762; quam uti præcesserat 1752 recensio J. Fr. *Gruneri*, Prof. tum Coburgensis, cum notis in usum juventutis, ita ejusdem curæ secundæ a Verheykio 1768 ad diligentiam laudatiores exstitere in Germania. Mittimus ceteros editores sive *Gallos*, quibus vel brevitas placuit Tanaq. *Fabri*, vel auxilium versionis vel notarum Gallic. sive *Germanos*, qui vel Cellariano textui suas notas addidere, ut Laur. *Reinhardus* 1729, vel studio Latii vel prodesse vel obesse studuere, notis Germ. additis; sive *Anglos*, quibus aderat interpres Jo. *Clarke* 1722 &c.

S. Aur. Victoris, *Pitisco-Arntzeniana.* Schotti Victorem notis Varr. 1681 a Tanaq. Fabro filiaque Anna illustratum, æque ut libros de viris illustribus, de vita & moribus Imperatorum Sam. *Pitiscus* 1696 denuo recensitos varieque ornatos dedit. Sed Jo. *Arntzenius* ICtus Amsterod. 1733 pluribus exemplis scriptis libelli de Viris ill. (quem a Schotto temere Victori adscriptum judicat) & Epitomes usus & cum locupletiori apparatu ex variorum notis integris col-

lecto edidit. Cujus vestigia legit J. Frid. *Grunerus*, duobus Codd. Guelferbyt. in emendandis iisdem libellis adjutus 1757, quam recensionem reddidere Erlangenses 1787, & nos secuti sumus.

1678 *Cizæ*, 8. Cellariana I. *Eutropii* Breviarium historiæ Romanæ ab Urbe condita ad Valentinianum & Valentem Augustos. Cum metaphrasi Græca Pæanii. Christophorus *Cellarius* recensuit, notis & indicibus locupletavit. Cizæ, ap. Jo. *Bielke.*

1679 *ibid.* 8. *Sext. Rufus*, ex rec. & cum notis Christoph. *Cellarii.*

1681 *Parisiis*, 4. *Sext. Aur. Victoris* historiæ Romanæ Compendium. Interpretatione & notis illustravit *Anna* Tanaquilli *Fabri* filia, in usum Delphini. Paris. apud Dionysium *Thierry.*

1683 *Parisiis*, 4. *Eutropii* historiæ Romanæ Breviarium ab Urbe condita usque ad Valentinianum & Valentem Augustos. Notis & emendationibus illustravit *Anna* Tanaquilli *Fabri* filia, in usum Delphini. Paris. apud viduam Antonii *Cellier.*

1692 *Parisiis*, 24. *Eutropii* Breviarium historiæ Rom. restitutum per Eliam *Vinetum.* Paris. apud viduam *Thiebaust.*

1696 *Trajecti ad Rhen.* 8. *Sext. Aur. Victoris* historiæ Romanæ Breviarium, illustratum Andr. *Schotti*, Dominici *Machanei*, Jani *Gruteri*, & *Annæ* Tanaquilli *Fabri* filiæ commentariis integris, ut & Cæsarum & Augustorum, virorumque illustrium iconibus ex nummis veteribus expressis. Contextum recensuit, commentarios suis locis disposuit, & indices copiosissimos adjecit Samuel *Pitiscus.* Traj. ad Rhen. apud Franc. *Halmam* & Guilielm. vaande *Water.* — Huic ed. accessit

——— *ibid.* 8. apud eosd. De vita & moribus Imperatorum Romanorum excerpta ex libris *Sext. Aur. Victoris* a Cæsare Aug. usque ad Theodosium Imperatorem, cum notis El. *Vineti* & Merici *Casauboni.* Recensuit Samuel *Pitiscus.*

1698 *Jenæ*, 8. *Cellariana* II *Eutropii* cum Pæanio, auctior priori.

——— *Halæ*, 8. *Sext. Rufus* cum notis uberioribus Christoph.

Cellarii. Cui editioni acceſſit Libellus vetuſtus locorum Urbis & Provinciarum.

——*Pariſiis*, 24. *Eutropius.*

1703 *Oxonii*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ, cum Pæanii metaphraſi Græca. *Meſſala Corvinus* de Auguſti progenie. Julius Obſequens de prodigiis. Anonymi oratio funebris Gr. Lat. in Imp. Conſtant. Conſtantini M. filium. Cum variis lectionibus & annotationibus. Oxonii, e theatr. Sheldon. — Editor eſt Thom. *Hearne.* Sequitur maxime contextum Sylburgii, cum quo ſeptem Codd. MSS. melioreſque edd. contulit.

——*Coburgi*, 8. *Sext. Aur. Victoris* libri de Romanæ gentis origine, de viris illuſtribus & Imperatoribus, & *Sext. Rufi* Breviarium hiſtoriæ Romanæ, edidit Chriſt. *Juncker.*

1704 *Lipſiæ* & *Francofurti*, 8. Eadem ed. repetita.

1705 *Londini*, 12. *Eutropius* & *Aur. Victor* cum notis Tan. *Fabri.* Recuſi ex ed. 1667.

1710 *Pariſiis*, 16. *Sext. Aur. Victoris* hiſtoriæ Romanæ Breviarium. Ex bibliotheca Andr. Schotti. Pariſ. apud Jo. Bapt. *Brocas.*

——*Oxonii*, 8. *Eutropius.*

1715 *Halæ*, 12. *Eutropius*, cum notis Germanicis Car. *Schumanni.*

1717 *Pariſiis*, 12. *Eutropius*, cum verſione Gallica *Lezæi.* — Vid. infr. Verſiones h. a.

1718 *Halæ*, 12. *Eutropius*, c. n. Germ. *Schumanni.*

1721 *Pariſiis*, 16. *Sext. Aur. Victoris* hiſtoriæ Romanæ Breviarium. Ex bibl. Andr. Schotti. Apud Jo. Bapt. *Brocas.*

1722 *Londini*, 8. *Eutropius*, Lat. & Angl. cura J. *Clarke.*

1723 *Florentiæ*, 8. quæ hiſtoriæ Romanæ epitome prodiit voll. 2, exhibet vol. I poſt Vellejum & Florum etiam *Victorem*, & vol. II *Rufum Feſtum*, *Meſſalam*, *Eutropium* cum Suetonio, Paullo Diac. Caſſiodoro, Jornande &c.

1724 *Halæ*, 12. *Eutropius.*

1726 *Jenæ*, 8. Cellariana IV. *Eutropii* Breviarium Romanæ hiſtoriæ ad Valentem Aug. &c. cum metaphraſi Græca *Pæanii.* Chriſtophorus *Cellarius* recenſuit, & commentariis ubique auctis ac reformatis, nec non rerum & verborum Indicibus plenioribus locupletavit.

Editio IV emendatior. Jenæ, ſumt. Jo. Fel. *Bielkii.*

1729 *Hamburgi*, 8. *Eutropii* Br. H. R. in uſum ſcholarum, obſſ. illuſtravit, copioſiſſ. Latinitatis indice inſtruxit, & præmiſſa Diſſ. de ſtylo Eutr. exornavit Laur. *Reinhardus*, ill. Gymn. Vinar. Subconrector.

—— *Lugduni Bat.* 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ, cum metaphraſi Græca *Pæanii*, & notis integris El. Vineti, Henr. Glareani, Tanaquilli & Annæ Fabri, Thom. Hearnii. Item ſelectis Frid. Sylburgii & Chriſtoph. Cellarii. Accedunt *Sext. Rufi* Breviarium, cum notis integris Chriſtoph. Cellarii, & *Meſſala Corvinus* de progenie Auguſti, ut & Anonymi oratio funebris in Conſtantinum juniorem. Ex MSS. Bibl. Lugd. Bat. recenſuit Sigebertus *Havercampus*, qui & ſuas & Chriſtoph. Aug. *Heumanni* notas adjecit. Cum Indicibus copioſiſſimis. Lugd. Bat. apud Jo. Arn. *Langerak.*

1733 *Amſtelodami & Trajecti Bat.* 4. *Sext. Aur. Victoris* hiſtoria Romana, cum notis integris Dominici Machanei, El. Vineti, Andr. Schotti, Jani Gruteri, nec non excerptis Frid. Sylburgii & Annæ Fabri filiæ. Curante Joanne *Arntzenio* Icto. Amſtel. apud *Janſſonio - Wæsbergios*, Traj. Bat. ap. Jac. a *Poolſum.* — Arntzenius uſus eſt ſcriptis exemplis pluribus, quorum lectionibus ad emendandum textum eſt uſus, quem tamen e Schotti editione expreſſit, ſed ejectis ejus emendationibus. Nec contemnendæ ſunt ejus notæ, quibus multis locis lucem accendit.

—— *Pariſiis*, 24. *Aurelius Victor.*

1734 *Lipſiæ*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſt. Rom. c. n. *Sinceri.*

—— *Londini*, 12. *Eutropius* & *Sext. Aur. Victor* de Viris ill. ex ed. Fabri.

1738 *Hafniæ*, 12. *Eutropius*, curante Laur. *Reinhardo.* Textus eſt Cellarianus. Accedit Index Latinitatis & Diſſertatio de Latinitate Eutropii.

1739 *Hamburgi*, 8. Idem cum obſſ. *Reinhardi.*

1740 *Altorfii*, 12. *Eutropius*, ex rec. Andr. *Gœtzii*, Scholæ Sebald. Collegæ. Imp. L. Schüpfel. Textum abſque notis nitide edere ſtudioſis conſultius duxit Gœtzius.

1741 *Jenæ*, 8. Cellariana V. *Eutropii* Breviarium Romanæ hiſtoriæ, cum metaphraſi Græca Pæanii & commentariis Chriſtoph. *Cellarii.*

1742 *Bernæ*, 8. *Eutropius*, curante Hieron. *Stettlero*, cum notis Germ. Indice & Phraſeologia Eutropii.

1743 *Heidelbergæ*, fol. In Bennonis Caſpari *Haurisii* Scriptoribus hiſtoriæ Romanæ Latinis veteribus in unum corpus redactis T. II. *Meſſala*, *Victor*, *Rufus* & *Eutropius*.

1744 *Varſoviæ*, 8. *Eutropius* c. obſſ. *Reinhardi* pro uſu ſtudioſæ juventutis.

1745 *Francofurti*, 8. *Eutropius*, cum notis German. Em. *Sinceri*.

——— *Halæ*, 12. Idem ſine notis.

1746 *Lutetiæ Pariſiorum*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ. Accedunt ſelectæ Lectiones dilucidando auctori appoſitæ. Lutet. Pariſ. ſumtibus F. G. *Merigot*. — Editio nitida & accurata. Editor maxime ſecutus eſt ed. Oxon. Thom. Hearne. Poſt varias lectiones in titulo indicatas habet etiam Tan. Fabri in Eutropium animadverſiones, & Indicem duplicem, rerum notabilium & locutionum memorabilium.

1752 *Coburgi*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ ab U. C. ad Valentem Aug. Recenſuit & notis illuſtravit Jo. Frid. *Gruner*. Coburgi, ap. Ge. *Otto*.

——— *Hafniæ*, 8. *Eutropius*, curante Laur. *Reinhardo*. Repetitus ex ed. 1738.

1754 *Pariſiis*, 12. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ. Accedunt ſelectæ lectiones dilucidando auctori appoſitæ. Typis J. *Barbou*.

1755 *Jenæ*, 8. *Eutropius* ex rec. & c. n. *Cellarii*.

1757 *Coburgi*, 8. *Sext. Aur. Victoris* Hiſtoria Romana, ex recenſione & cum animadverſionibus criticis atque hiſtoricis Jo. Frid. *Gruneri*. Coburgi, ap. Ge. *Otto*. — Baſis eſt ed. Amſtelodamenſis 1733 Jo. Arntzenii, a quo tamen nonnunquam diſſentit. Uſus eſt autem Grunerus, quod ad Epitomen, duobus Codd. Guelferbytanis; in Opuſculo vero de viris ill. contulit edd. Argentoratenſes 1510 & 1513 ſupra laudatas.

1758 *Francofurti*, 8. *Eutropius*, cum notis German. Em. *Sinceri*.

1760 *Londini*, 8. *Eutropius*, Lat. & Angl. cum notis & Indice, cur. *Thoma*.

1761 *Halæ*, 12. *Sext. Aur. Victoris* libri de Romanæ gentis origine, viris illuſtribus, Imperatoribus, & Epi-

tome. Quibus acceſſit *Sexti Rufi* Breviarium hiſtoriæ Rom. Halæ, ſumtibus Orphanotrophei.

1762 *Lugduni Bat.* 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ, cum metaphraſi Græca Pæanii & notis Variorum. Accedit *Rufus Feſtus*, cum notis Variorum. Recenſuit, ſuaſque adnotationes cum Indicibus copioſ. addidit Henricus *Verheyk*. Lugd. Bat. apud Sam. & Joan. *Luchtmans*. — In hac ed. ſunt omnia, quæ in Havercampiana, Cellarii tamen notæ integræ. Acceſſere ipſius editoris notæ, ubi res poſtulare videbatur, & Indices meliores: variæ lectiones MSS. quos ipſe contulerat, diligenter notatæ: ut hæc jam ſine dubio optima ſit editio. In præfationis altera parte eſt accurata de *Dictatore Romano* Diſputatio ad L. I, c. 12.

——— *Novi-Caſtri*, 8. Flavii *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Romanæ in uſum juventutis ſcholaſticæ adornatum a J. E. *Bertrand*, in collegio Novi-Caſtrenſi humaniorum literaram P. P. O. — Textui ſubjectas habet notas Gallice conſcriptas.

——— *Hafniæ*, 8. Eutropius.

1767 *Aug. Vind.* 8. *Eutropius*.

1768 *Coburgi*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Rom. &c. Denuo recenſuit & curis ſecundis illuſtravit Jo. Frid. *Gruner*. Coburgi, ap. Jo. Car. *Findeiſen*.

1769 *Hamburgi*, 8. *Eutropius*, cum obſſ. *Reinhardi*.

1778 *Norimbergæ*, 8. *Eutropius*, cum obſſ. *Reinhardi*.

——— *Wirceburgi* & *Fuldæ*, 8. *Eutropius*.

1779 *Norimbergæ*, 12. *Eutropii* Breviarium &c. e recenſione Henr. *Verheyk*. Norimb. apud *Riegel*.

1784 *Norimbergæ*, 12. *Eutropius* edit. IV.

1786 *Curiæ Regnitianæ*, 8. *Eutropii* Breviarium hiſtoriæ Rom. ad uſum tironum accommodatum.

1787 *Erlangæ*, 8. *Sext. Aur. Victoris* hiſtoria Romana, ex recenſione Jo. Frid. *Gruneri*. Accedunt animadverſiones. Erlangæ, ſumtu *Palmi*.

VERSIONES.

GERMANICÆ.

1535 *Strasburg*, fol. Corn. Nepos (*Aur. Victor*) vom Urſprung des Rœmiſchen Reichs der VII Kœnige, wie die regieret, und wie ſie zulezt vertrieben ſind worden, und das Bürgermeiſterthum angefangen. Darnach folget das Leben und Thaten etlicher weltlicher und herrlicher Bürgermeiſter bis auf Cneum Pompeum M. Item C. Criſpus Salluſtius &c. Alles von neuem verdeutſcht, und luſtig zu leſen.

1536 *Baſel*, fol. Florus, *Sextus Ruffus* und *Eutropius* verteutſcht.

1563 *Strasburg*, fol. Rœmiſcher Hiſtorien Bekürzung aus L. Floro, *Sexto Ruffino*, *Eutropio* und Baptiſta Egnatio verteutſcht.

f. l. & a. 4. *Flavii Eutropii* Rœmiſche Hiſtorien und Chronik.

1724 *Halle*, 12. Eutropii Breviarium hiſtoriæ Romanæ, oder *Eutropii* kurzer Begriff der Rœmiſchen Hiſtorie, in die deutſche Sprache überſetzet, und mit lateiniſchen Phraſibus &c. verſehen von L. C. R. (*Rühl.*)

GALLICÆ.

1580 *Genev.* 8. *Sextus Rufus* interprete Jo. *Conſtantino.*

1601 à *Paris*, 12. *Eutrope*, traduit par *Prezfontaine.* vid. ed. h. a.

1717 à *Paris*, 12. Abregé de l'hiſtoire Romaine par *Eutrope* depuis la fondation de Rome juſqu'à la mort de l'Empereur Jovien en Latin & en François, avec des notes & une diſſertation, qui donne une idée generale du genie des Romains & de leur empire depuis la fondation par Romulus juſqu' à ſa

divifion par le grand Theodofe, par Mr. l'Abbé *Lezeau.* à Paris, chés *Barbou.*

HISPANICÆ.

1561 *Antverpiæ*, 8. Hifpanice verfus prodiit *Eutropius* interprete Jo. Martino *Corderio.* — De alia *Amati* Lufitani verfione vid. Bartolocci Bibl. Rabbinicam T. I, pag. 369.

ANGLICÆ.

1564 *London*, 8. *Eutropius.*
1722 *London*, 8. *Eutropius*, Lat. & Engl. by J. *Clarke.*
1760 *London*, 8. *Eutropius*, Lat. & Engl. with Notes and Index by *Thomas.*

ITALICÆ.

1544 *Venetia*, 8. L'Hiftorie d'*Eutropio* de le Vite & Fatti de tutti gl'Imperatori Romani, tradotte di Latino in lengua Italiana. Venetia, per Michele *Tramezzino.*
1548 *Venetia*, 8. L'Hiftorie di Paolo Diacono feguenti a quelle d'*Eutropio*, de i fatti de' Romani Imperatori, Tradotte di Latino in Italiano (da Benedetto Egio da Spoleti.) Venetia, per Michele *Tramezzino.*
1550 *Florent.* 8. *Sextus Rufus* Italice verfus.
1672 *Rom.* 12. Idem verfus cum Floro & Ampelio.

SEXTUS AURELIUS VICTOR

DE ORIGINE GENTIS ROMANÆ.

SEXTI AURELII VICTORIS
ORIGO
GENTIS ROMANÆ

A Jano & Saturno conditoribus, per ſuccedentes ſibimet reges, uſque ad conſulatum decimum Conſtantii, digeſta ex auctoribus Verrio Flacco, Antiate, (ut quidem idem Verrius maluit dicere, quam Antia) tum ex annalibus pontificum; dein Cnæo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Cæſare, Tuberone, atque ex omni priſcorum hiſtoria; proinde ut quiſque neotericorum aſſeveravit, hoc eſt, & Livius & Victor Afer.

I. PRIMUS in Italiam creditur veniſſe Saturnus; ut etiam Maronis Muſa teſtatur illis verſibus:

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exſul ademtis, cet.

Tanta autem uſque id tempus antiquorum hominum traditur fuiſſe ſimplicitas, ut venientes ad ſe advenas, qui modo conſilio ac ſapientia præditi, ad inſtruendam vitam, formandoſque mores aliquid conferrent, quod eorum parentes atque originem ignorabant, cœlo & terra editos non ſolum ipſi crederent, verum etiam poſteris affirmarent; veluti

hunc ipsum Saturnum, quem Cœli & Terræ filium esse dixerunt. Quod cum ita existimetur, certum tamen est, priorem Janum in Italiam devenisse, ab eoque postea venientem exceptum esse Saturnum. Unde intelligendum est, Virgilium quoque non ignoratione veteris historiæ, sed suo more, *primum* dixisse Saturnum, non ante quem nemo, sed *principem*: ut,

Trojæ qui primus *ab oris.*

Cum procul dubio constet, ante Æneam priorem Antenorem in Italiam esse pervectum, eumque non in ora litori proxima, sed in interioribus locis, id est, Illyrico, urbem Patavium condidisse, ut quidem idem Virgilius illis versibus ex persona Veneris, apud Jovem de ærumnis Æneæ sui conquerentis:

Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus cet.

Quare autem addiderit *tutus*, suo loco plenissime annotavimus in commentatione, quam hoc scribere cœpimus, cognita ex libro, qui inscriptus est, *De Origine Patavina.* Itaque nunc, *primus*, ex ea quoque significatione est, e qua illud in secundo Æneidos, de enumeratione eorum, qui equo Durio digrediebantur. Nam cum nominasset Thessandrum, Sthenelum, Ulyxem, Acamanta, Thoanta, Neoptolemum; post intulit, *primusque Machaon.* De quo quæri potest, Quomodo potest *primus* dici, post tantos, qui supra dicti sunt? Verum intelligemus *primum* pro principe, vel quia is ad perfectum illis

temporibus circa peritiam medicæ artis præcipuus fuiſſe traditur.

II. Sed ut ad propoſitum revertamur, ferunt; Creuſam Erechthei, regis Athenienſium, filiam ſpecioſiſſimam, ſtupratam ab Apolline eniſam puerum, eumque Delphos olim educandum eſſe miſſum; ipſam vero a patre, iſtarum rerum neſcio, Xipheo cuidam comiti collocatam. Ex qua cum ille pater non poſſet exſiſtere, Delphos eum petiiſſe ad conſulendum oraculum, quomodo pater fieri poſſet. Tum illi Deum reſpondiſſe, ut quem poſtero die obviam habuiſſet, eum ſibi adoptaret. Itaque ſupra dictum puerum, qui ex Apolline genitus erat, obviam illi fuiſſe, eumque adoptatum. Cum adoleviſſet, non contentum patrio regno cum magna claſſe in Italiam deveniſſe, occupatoque monte, urbem ibidem conſtituiſſe, eamque ex ſuo nomine Janiculum cognominaſſe.

III. Igitur Jano regnante apud indigenas rudes incultoſque, Saturnus, regno profugus, cum in Italiam veniſſet, benigne exceptus hoſpitio eſt; ibique haud procul a Janiculo arcem ſuo nomine Saturniam conſtituit. Iſque primus agriculturam edocuit, feroſque homines & rapto vivere aſſuetos ad compoſitam vitam eduxit. unde Virgilius in octavo ſic ait:

Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant;
Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.

Omissoque Jano, qui nihil aliud, quam ritum colendorum Deorum religionesque induxerat, se Saturno maluit annectere; qui, vitam moresque feris etiam tum mentibus insinuans, ad communem utilitatem, ut supra diximus, disciplinam colendi ruris edocuit, ut quidem indicant illi versus:

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis,
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Istum etiam usum signandi æris, ac monetæ in formam incutiendæ ostendisse traditur, in qua ab una parte caput ejus imprimeretur, altera navis, qua vectus illo erat. Unde hodieque aleatores posito nummo opertoque, optionem collusoribus ponunt enuntiandi, quid putent subesse, caput, aut navem: quod nunc vulgo corrumpentes *naviam* dicunt. Ædes quoque sub clivo Capitolino, in quo pecuniam conditam habebat, ærarium Saturni hodieque dicitur. Verum quia, ut supra diximus, prior illuc Janus advenerat, cum eos post obitum divinis honoribus cumulandos censuissent, in sacris omnibus primum locum Jano detulerunt; usque eo, ut etiam, cum aliis Diis sacrificium fit, dato ture in altaria, Janus prior nominetur, cognomento quoque addito Pater, secundum quod noster cognomento sic intulit:

Hanc Janus Pater, hanc Saturnus condidit arcem.

Ac ſubindit :

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Eique, eo quod mire præteritorum memor, tum etiam futuri, [dixerit :

Rex arva Latinus & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.

quo regnante Trojanos refert Italiam deveniſſe : quæritur, quomodo Salluſtius dicat : *Cumque his Aborigines, genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſolutum ?*]

IV. Quidam autem tradunt, terris diluvio coopertis, paſſim multos diverſarum regionum in montibus, ad quos confugerant, conſtitiſſe : ex quibus quoſdam ſedem quærentes, pervectos in Italiam, Aborigenes appellatos; Græca ſcilicet appellatione, a cacuminibus montium, qui illi oræ faciunt. Alii volunt, eos, quod errantes illo venerint, primo Aberrigines, poſt, mutata una litera, altera ademta, Aborigines cognominatos. Eos advenientes Picus excepit, permiſſos vivere ut vellent. Poſt Picum regnavit in Italia Faunus, quem a fando dictum volunt, quod is ſolet futura præcinere verſibus, quos Saturnios dicimus; quod genus metri in vaticinatione Saturniæ primum proditum eſt. [Sed urbem Saturnus, cum in Italiam veniſſet, condidiſſe traditur.] Ejus rei Ennius teſtis eſt, cum ait :

Verſibus, quos olim Fauni vateſque canebant.

Hunc Faunum plerique eundem Silvanum a ſilvis,

Inuum Deum; quidam etiam Pana, vel Pan esse dixerunt.

V. Igitur regnante Fauno, ante annos circiter sexaginta, quam Æneas in Italiam deferretur, Evander Arcas, Mercurii & Carmentis Nymphæ filius, simul cum matre eodem venit: quam quidam memoriæ prodiderunt primo Carmentim dictam, post Nicostraten, de carminibus, eo quod videlicet omnium literarum peritissima, futurorumque prudens, versibus canere sit solita: adeo ut plerique velint, non tam ipsam a carmine Carmentam, quam carmina, a qua dicta essent, appellata. Hujus admonitu transvectus in Italiam Evander, ob singularem eruditionem atque scientiam literarum, brevi tempore in familiaritatem Fauni se insinuavit, atque ab eo hospitaliter benigneque exceptus, non parvum agri modum ad incolendum accepit; quem suis comitibus distribuit, exædificatis domiciliis in eo monte, quem primo tum illi a Pallante Pallanteum, postea nos Palatium diximus: ibique Pani Deo fanum dedicavit; quippe is familiaris Arcadiæ Deus est, teste etiam Marone, qui ait:

Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit.

Et item:

Pan etiam Arcadia mecum si judice cantet.

Primus itaque omnium Evander Italicos homines legere & scribere edocuit, literis, partim quas ipse antea didicerat: idemque fruges in Græcia primum inventas ostendit, serendique usum edocuit, ter-

ræque excolendæ gratia primus boves in Italia junxit.

VI. Eo regnante, forte Recaranus quidam, Græcæ originis, ingentis corporis & magnarum virium paſtor, qui erat forma & virtute ceteris antecellens, Hercules appellatus, eodem venit. Cumque armenta ejus circa flumen Albulam paſcerentur, Cacus Evandri ſervus, nequitiæ verſutus, & præter cetera furaciſſimus, Recarani hoſpitis boves ſurripuit; ac, ne quod eſſet indicium, averſas in ſpeluncam attraxit. Cumque Recaranus, vicinis regionibus peragratis, ſcrutatiſque omnibus ejuſmodi latebris, deſperaſſet inventurum, utcunque æquo animo diſpendium ferens, excedere his finibus conſtituerat. At vero Evander, excellentiſſimæ juſtitiæ vir, poſtquam rem, uti acta erat, comperit, ſervum noxæ dedit, boveſque reſtitui fecit. Tum Recaranus ſub Aventino Inventori Patri aram dedicavit, appellavitque Maximam, & apud eam decimam ſui pecoris profanavit. Cumque ante moris eſſet, uti homines decimam fructuum regibus ſuis præſtarent, æquius ſibi ait videri, Deos potius illo honore impartiendos eſſe, quam reges; inde videlicet tractum, ut Herculi decimam profanari mos eſſet, ſecundum quod Plautus, *In partem*, inquit, *Herculaneam*, id eſt, decimam. Conſecrata igitur ara Maxima, profanataque apud eam decima, Recaranus, eo quod Carmentis invitata ad id ſacrum non affuiſſet, ſanxit, ne cui feminæ fas eſſet veſci ex eo, quod eidem aræ ſacratum eſſet: atque ab ea re divina feminæ in totum remotæ.

VII. Hæc Caſſius lib. I. At vero in libris Pontificalium traditur Hercules, Jove atque Alcmena genitus, ſuperato Geryone, agens nobile armentum, cupidus ejus generis boves in Græcia inſtituendi, forte in ea loca veniſſe, & ubertate pabuli delectatus, ut ex longo itinere homines ſui & pecora reficerentur, aliquamdiu ſedem ibi conſtituiſſe. Quæ cum in valle, ubi nunc eſt Circus maximus, paſcerentur, neglecta cuſtodia, quod nemo credebatur auſurus violare Herculis prædam, latronem quendam regionis ejuſdem, magnitudine corporis & virtute ceteris prævalentem, octo boves in ſpeluncam, quo minus furtum veſtigiis colligi poſſet, caudis abſtraxiſſe. Cumque inde Hercules proficiſcens, reliquum armentum caſu præter eandem ſpeluncam ageret, forte quadam incluſas boves tranſeuntibus admugiſſe, atque ita furtum detectum: interfectoque Caco, Evandrum, re comperta, hoſpiti obviam iviſſe, gratantem, quod tanto malo fines ſuos liberaſſet; compertoque, quibus parentibus ortus eſſet Hercules, rem ita, uti erat geſta, ad Faunum pertuliſſe. Tum eum quoque amicitiam Herculis cupidiſſime appetiſſe. Quam opinionem ſequi metuit noſter Maro.

VIII. Cum ergo Recaranus, ſive Hercules, Patri Inventori aram Maximam conſecraſſet; duos ex Italia, quos eadem ſacra certo ritu adminiſtranda edoceret, aſcivit, Potitium & Pinarium. Sed eorum Potitio, quia prior venerat, ad comedenda exta admiſſo, Pinarius, eo quod tardius veniſſet, poſterique ejus ſubmoti. Unde hodieque ſervatur :

Nemini Potitio Pinariæ gentis in eis ſacris veſci licet. Eoſque alio vocabulo prius appellatos, nonnulli volunt; poſt vero Pinarios dictos ἀπὸ τοῦ πεινᾶν, quod videlicet jejuni, ac per hoc eſurientes ab ejuſmodi ſacrificiis diſcedant. Iſque mos permanſit uſque Appium Claudium cenſorem, ut Potitiis ſacra facientibus, veſcentibuſque de eo bove, quem immolaverant, poſtquam inde nihil reliquiſſent, Pinarii deinde admitterentur. Verum poſtea Appius Claudius, accepta pecunia, Potitios illexit, ut adminiſtrationem ſacrorum Herculis ſervos publicos edocerent, nec non etiam mulieres admitterent. Quo facto, ajunt intra dies triginta omnem familiam Potitiorum, quæ prior in ſacris habebatur, exſtinctam: atque ita ſacra penes Pinarios reſediſſe, eoſque tam religione, quam etiam pietate edoctos, myſteria ejuſmodi fideliter cuſtodiſſe.

IX. Poſt Faunum Latino, ejus filio, in Italia regnante, Æneas, Ilio Achivis prodito ab Antenore, aliiſque principibus, cum præ ſe Deos Penates, patremque Anchiſen humeris geſtans, nec non & parvulum filium manu trahens noctu excederet, orta luce cognitus ab hoſtibus, eo quod tanta onuſtus pietatis ſarcina erat, non modo a nullo interpellatus, ſed etiam a rege Agamemnone, quo vellet, ire permiſſus, Idam petit: ibique navibus fabricatis, cum multis diverſi ſexus, oraculi admonitu Italiam petit; ut docet Alexander Epheſius lib. I belli Marſici. At vero Lutatius non modo Antenorem, ſed etiam ipſum Æneam proditorem patriæ fuiſſe tradit: cui cum a rege Agamemnone

permissum esset ire, quo vellet, & humeris suis, quod potissimum putaret, hoc ferret; nihil illum præter Deos Penates, & patrem, duosque parvulos filios, ut quidam tradunt, ut vero alii, unum, cui Julo cognomen, post etiam Ascanio fuerit, secum extulisse: qua pietate motos Achivorum principes remisisse, ut reverteretur domum, atque inde omnia secum, quæ vellet, auferret. Itaque eum magnis cum opibus, pluribusque sociis utriusque sexus a Troja digressum, longo mari emenso per diversas terrarum oras in Italiam devenisse; ac primum Thraciam appulsum, Ænum ex suo nomine condidisse. Dein cognita Polymnestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum, pervectumque ad insulam Delum, atque illinc ab eo Laviniam, Anii sacerdotis Apollinis filiam, in matrimonium ascitam, ex cujus nomine *Lavinia litora* appellata. Postquam is, multa maria permensus, appulsus sit ad Italiæ promontorium, quod est in Bajano, circa Averni lacum, ibique gubernatorem Misenum morbo absumtum, sepultum ab eo; ex cujus nomine urbem Misenon appellatam, ut etiam scribit Cæsar, Pontificalium lib. I. Qui tamen hunc Misenum non gubernatorem, sed tubicinem fuisse, tradit. Inde non immerito utramque opinionem secutus Maro sic intulit:

At pius Ænas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque tubamque.

Quamvis, auctore Homero, quidam afferant, tubæ usum Trojanis temporibus etiam tunc ignoratum.

X. Addunt præterea quidam, Æneam in eo litore Euxini cujusdam comitis matrem, ultimo ætatis affectam, circa stagnum, quod est inter Misenon Avernumque, extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur: cumque comperisset, ibidem Sibyllam mortalibus futura præcinere, in oppido, quod vocatur Cimbarionis, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis, vetitum, ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi conjunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insula proxima sepelisse, quæ nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius, & Acilius Piso. Inde profectum pervenisse in eum locum, qui nunc portus Cajetæ appellatur, ex nomine nutricis ejus, quam ibidem amissam sepeliit. At vero Cæsar & Sempronius ajunt, Cajetæ cognomen fuisse, non nomen, ex eo scilicet inditum, quod ejus consilio impulsuque matres Trojanæ tædio longi navigii classem ibidem incenderint, Græca scilicet appellatione ἀπὸ τοῦ καίειν, quod est incendere. Inde ad eam Italiæ oram, quæ ab arbusto ejusdem generis Laurens appellata est, Latino regnante, pervectum cum patre Anchise, filioque & ceteris suorum, navibus egressum, in litore accubuisse, consumtoque, quod fuerat cibi, crustam etiam de farreis mensis, quas sacratas secum habebat, comedisse.

XI. Tum Anchisa conjiciente, illam esse miseriarum errorisque finem; quippe meminerat, Venerem sibi aliquando prædixisse, cum in externo li-

tore esurie compulsi sacratasque mensas invasissent, illum condendæ sedis fatalem locum fore. Scrofam etiam incientem, quam cum e navi produxissent, ut eam immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset, recordatum Æneam, quod aliquando ei responsum esset, urbi condendæ quadrupedem futuram ducem. Tum simulacris Deorum Penatium prosecutum, atque illum, ubi illa procubuit enisaque est porculos triginta, ibidem auspicatum, postquam Lavinium dixit: ut scribit Cæsar lib. I & Lutatius lib. II.

XII. At vero Domitius, non orbes farreos, ut supra dictum est, sed mensarum vice sumendi cibi gratia apium, cujus maxima erat ibidem copia, fuisse substratum, quod ipsum, consumtis aliis eduliis, eos comedisse, ac post subinde intellexisse, illas esse mensas, quas illos comesturos prædictum esset. Cum interim immolata sue in litore sacrificium perageret, traditur forte advertisse Argivam classem, in qua Ulyxes erat: cumque vereretur, ne ab hoste cognitus periculum subiret; itemque rem divinam interrumpere summum nefas duceret, caput velamento obduxisse, atque ita pleno ritu sacra perfecisse. Inde posteris traditum morem ita sacrificandi, ut scribit Marcus Octavius lib. I. At vero Domitius lib. I docet, sorte Apollinis Delphici monitum Æneam, ut Italiam peteret, ubi duo maria invenisset, prandiumque cum mensis comesset, ibi urbem uti conderet. Itaque egressum in agrum Laurentem cum paululum e litore processisset, pervenisse ad duo stagna aquæ salsæ, vicina

inter ſe : ibique cum ſe laviſſet, ac refectum cibo, cum apium quoque, quod tunc vice menſæ ſubſtratum fuerat, conſumſiſſet, exiſtimantem procul dubio illa eſſe duo maria, quod in illis ſtagnis aquæ marinæ ſpecies eſſet, menſaſque, quæ erant ex ſtramine apii, comeſtas; urbem in eo loco condidiſſe; eamque, quod in ſtagno laverit, Lavinium cognominaſſe. Tum deinde a Latino rege Aboriginum, data ei, quæ incoleret, jugera quingenta. At Cato, in Origine generis Romani, ita docet : Suem triginta porculos peperiſſe in eo loco, ubi nunc eſt Lavinium : cumque Æneas ibi urbem condere conſtituiſſet, propterque agri ſterilitatem metueret, per quietem ei viſa Deorum Penatum ſimulacra, adhortantium, ut perſeveraret in condenda urbe, quam cœperat; nam poſt annos totidem, quot fœtus illius ſuis eſſent, Trojanos in loca fertilia atque uberiorem agrum tranſmigraturos, & urbem clariſſimi nominis in Italia condituros.

XIII. Igitur Latinum Aboriginum regem, cum ei nuntiatum eſſet, multitudinem advenarum claſſe advectam occupaviſſe agrum Laurentem, adverſum ſubitos inopinatoſque hoſtes incunctanter ſuas copias eduxiſſe : ac prius, quam ſignum dimicandi daret, animadvertiſſe Trojanos militariter inſtructos, cum ſui lapidibus ac ſudibus armati, tum etiam veſte aut pellibus, quæ eis integumento erant, ſiniſtris manibus involutis, proceſſiſſent. Itaque ſuſpenſo certamine, per colloquium inquiſito, qui eſſent, quidve peterent, utpote qui in hoc conſilium auctoritate numinum cogebatur : namque extis

ac ſomniis ſæpe admonitus erat, tutiorem ſe adverſum hoſtes fore, ſi copias ſuas cum advenis conjunxiſſet. Cumque cognoviſſet, Æneam & Anchiſen, bello patria pulſos, cum ſimulacris Deorum errantes, ſedem quærere; amicitiam fœdere iniſſe, dato invicem jurejurando, ut communes quoque hoſtes amicoſve haberent. Itaque cœptum a Trojanis muniri locum, quem Æneas ex nomine uxoris ſuæ, Latini regis filia, quæ jam ante deſponſata Turno Herdonio fuerat, Lavinium cognominavit. At vero Amatam, Latini regis uxorem, cum indigne ferret, Laviniam, repudiato Turno conſobrino ſuo, Trojano advenæ collocatam, Turnum ad arma concitaviſſe; eumque mox, coacto Rutulorum exercitu, tetendiſſe in agrum Laurentem, & adverſus eum Latinum pariter cum Ænea progreſſum, inter prœliantes circumventum occiſumque. Nec tamen, amiſſo ſocero, Æneas Rutulis obſiſtere deſiit; namque & Turnum interemit. Hoſtibus fuſis fugatiſque, victor Lavinium ſe cum ſuis recepit, conſenſuque omnium Latinorum rex declaratus eſt; ut ſcribit Lutatius lib. III. Piſo quidem, Turnum matruelem Amatæ fuiſſe tradit, interfectoque Latino, mortem ipſam ſibimet conſciviſſe.

XIV. Igitur Æneam, occiſo Turno, rerum potitum, cum adhuc irarum memor Rutulos bello perſequi inſtituiſſet, illos ſibi ex Etruria auxilium Mezentii regis Agillæorum aſciviſſe ac imploraviſſe, pollicitos, ſi victoria parta foret, omnia, quæ Latinorum eſſent, Mezentio ceſſura. Tum Æneam,

quod copiis inferior erat, multis rebus, quæ neceſſario tuendæ erant, in urbem comportatis, caſtra ſub Lavinio collocaſſe; præpoſitoque his filio Euryleone, ipſum, electo ad dimicandum tempore, copias in aciem produxiſſe, circa Numici fluminis ſtagnum: ubi cum acerrime dimicaretur, ſubitis turbinibus infuſcato aere, repente cœlo tantum imbrium effuſum, tonitrubus etiam conſecutis, flammarumque fulgoribus, ut omnium non oculi modo præſtringerentur, verum etiam mentes quoque confuſæ eſſent: cumque univerſos utriuſque partis dirimendi prœlia cupiditas ineſſet, nihilo minus in illa tempeſtatis ſubitæ confuſione interceptum Æneam nuſquam deinde comparuiſſe. Traditur autem, non proviſo, quod propinquus flumini eſſet, ripa depulſus, forte in fluvium decidiſſe, atque ita prœlium diremtum; dein poſt apertis fugatiſque nubibus cum ſerena facies effulſiſſet, creditum eſt, vivum eum cœlo aſſumtum. Idemque tamen poſt ab Aſcanio, & quibuſdam aliis viſus affirmatur ſuper Numici ripam, eo habitu armiſque, quibus in prœlium proceſſerat. Quæ res immortalitatis ejus famam confirmavit. Itaque illi eo loco templum conſecratum, appellarique placuit *Patrem indigetem.* Dein filius ejus Aſcanius, idem qui Euryleo, omnium Latinorum judicio rex appellatus.

XV. Igitur ſummam imperii Latinorum adeptus Aſcanius, cum continuis prœliis Mezentium perſequi inſtituiſſet, filius ejus Lauſus collem Laviniæ arcis occupavit. Cumque id oppidum, circumfuſis omnibus copiis regis teneretur, Latini legatos ad

Mezentium miſerunt ſciſcitatum, qua conditione in deditionem eos accipere vellet; cumque ille inter alia oneroſa illud quoque adjiceret, ut omne vinum agri Latini aliquot annis ſibi inferretur; conſilio atque auctoritate Aſcanii placuit ob libertatem mori potius, quam illo modo ſervitutem ſubire. Itaque vino ex omni vindemia Jovi publice voto conſecratoque, Latini urbe eruperunt, fuſoque præſidio, interfectoque Lauſo, Mezentium fugam facere coegerunt. Is poſtea per legatos amicitiam ſocietatemque Latinorum impetravit, ut docet Julius Cæſar lib. I. Itemque Aulus Poſtumius in eo volumine, quod de adventu Æneæ conſcripſit atque edidit. Igitur Latini Aſcanium ob inſignem virtutem non ſolum Jove ortum crediderunt, ſed etiam per diminutionem, declinato paululum nomine, primo Jobum, dein poſtea Julum appellarunt; a quo Julia familia manavit, ut ſcribunt Cæſar lib. II, & Cato in Originibus.

XVI. Interim Lavinia, ab Ænea gravida relicta, metu, veluti inſecuturi ſe Aſcanii, in ſilvam profugit ad magiſtrum patrii pecoris Tyrrhum, ibique eniſa eſt puerum, qui a loci qualitate Silvius eſt dictus. At vero vulgus Latinorum exiſtimans clam ab Aſcanio interfectam, magnam ei invidiam conflaverat, uſque eo, ut armis quoque ei vim denuntiaret. Tum Aſcanius jurejurando ſe purgans, cum nihil apud eos proficeret, petita dilatione ad inquirendum, iram præſentem vulgi aliquantulum fregit; pollicituſque eſt, ſe ingentibus præmiis cumulaturum eum, qui ſibi Laviniam inveſtigaſſet: mox re-

cuperatam cum filio in urbem Lavinium reduxit, dilexitque honore materno. Quæ res rursum ei magnum favorem populi conciliavit, ut scribunt Cajus Cæsar, & Sextus Gellius in Origine Gentis Romanæ. At vero alii tradunt, quod cum Ascanius ab universo populo ad restituendam Laviniam cogeretur, juraretque, se neque interemisse, neque scire, ubi esset, Tyrrhum, petito silentio, in illa concionis frequentia professum indicium, si sibi, Laviniæque, pueroque ex ea nato fides incolumitatis daretur; tumque eum, accepta fide, Laviniam in urbem cum filio reduxisse.

XVII. Post hæc Ascanius, completis in Lavinio triginta annis, recordatus novæ urbis condendæ tempus advenisse ex numero porcorum, quos pepererat sus alba, circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum, qui nunc ab ea urbe, quæ in eo condita est, Albanus nuncupatur, civitatem communit; eamque ex forma, quod ita in longum porrecta est, Longam, ex colore suis, Albam cognominavit. Cumque illuc simulacra Deorum Penatium transtulisset, postridie apud Lavinium apparuerunt: rursusque relata Albam, appositisque custodibus [nescio quantis], se Lavinium in pristinam sedem identidem receperunt. Itaque tertio nemo ausus est amovere ea, ut scriptum est in Annali Pontificum IV lib. Cincii & Cæsaris II, Tuberonis I. At Ascanius postquam excessisset e vita, inter Julum filium ejus, & Silvium Postumum, qui ex Lavinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est, cum dubitaretur, an Æneæ filius,

an nepos potior eſſet. Permiſſa diſceptatione ejus rei, ab univerſis rex Silvius declaratus eſt. Ejuſdem poſteri omnes cognomento Silvii, uſque ad conditam Romam, Albæ regnaverunt, ut eſt ſcriptum Annalium Pontificalium lib. IV. Igitur regnante Latino Silvio coloniæ deductæ ſunt Præneſte, Tibur, Gabii, Tuſculum, Cora, Pometia, Locri, Cruſtumium, Cameria, Bovillæ, ceteraque oppida circumquaque.

XVIII. Poſt eum regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cum adverſus finitimos bellum inferentes copias eduxiſſet, inter prœliantes depulſus in Albulam flumen, deperiit, mutandique nominis exſtitit cauſa, ut ſcribunt Lucius Cincius lib. I, Lutatius lib. III. Poſt eum regnavit Aremulus Silvius: qui tantæ ſuperbiæ non adverſum homines modo, ſed etiam Deos fuiſſe traditur, ut prædicaret, ſe ſuperiorem eſſe ipſo Jove, ac tonante cœlo militibus imperaret, ut telis clypeos quaterent, dictitaretque, clariorem ſonum ſe facere. Qui tamen præſenti affectus eſt pœna: nam fulmine ictus, raptuſque turbine in Albanum lacum præcipitatus eſt, ut ſcriptum eſt Annalium lib. VI, & Epitomarum Piſonis II. Aufidius ſane in Epitomis, & Domitius lib. I, non fulmine ictum, ſed terræ motu prolapſum, ſimul cum eo regiam, in Albanum lacum tradunt. Poſt illum regnavit Aventinus Silvius; iſque finitimis bellum inferentibus in dimicando circumventus, ab hoſtibus proſtratus eſt, ac ſepultus circa radices montis, cui ex ſe nomen dedit, ut ſcribit Julius Cæſar lib. II.

XIX. Poſt eum Silvius Procas rex Albanorum, duos filios Numitorem & Amulium æquis partibus heredes inſtituit. Tum Amulius in una parte regnum tantummodo, in altera totius patrimonii ſummam, atque omnem paternorum bonorum ſubſtantiam poſuit, fratrique Numitori, qui major natu erat, optionem dedit, ut ex his, utrum mallet, eligeret. Numitor cum privatum omne cum facultatibus regno prætuliſſet, Amulius regnum obtinuit. Quod ut firmiſſime poſſideret, Numitoris fratris ſui filium in venando interimendum curavit. Tum etiam Rheam Silviam, ejus ſororem, ſacerdotem Veſtæ fieri juſſit, ſimulato ſomnio, quo admonitus ab eadem Dea eſſet, ut id fieret; cum re vera ita faciendum ſibi exiſtimaret, periculoſum ducens, ne quis ex ea naſceretur, qui avitas perſequeretur injurias, ut ſcribit Valerius Antias lib. I. At vero Marcus Octavius, & Licinius Macer tradunt, Amulium patruum Rheæ ſacerdotis, amore ejus captum, nubilo cœlo obſcuroque aere, cum primum illuceſcere cœpiſſet, in uſum ſacrorum aquam petenti inſidiatum, in luco Martis compreſſiſſe eam: tum exactis menſibus geminos editos. Quod cum comperiſſet, celandi facti gratia per ſcelus concepti, necari juſſit ſacerdotem, partum ſibi exhiberi. Tumque Numitorem ſpe futurorum, quod hi, ſi adoleviſſent, injuriarum ſuarum quandoque ultores futuri eſſent, alios pro eis ſubdidiſſe, illoſque ſuos veros nepotes Fauſtulo paſtorum magiſtro dediſſe nutriendos.

XX. At vero Fabius Pictor lib. I, & Vennonius, ſolito inſtitutoque egreſſam virginem, in uſum ſa-

crorum aquam petitum ex eo fonte, qui erat in luco Martis, ſubito imbribus tonitrubuſque, quæ cum illa erant, disjectis, a Marte compreſſam. Conturbatamque mox recreatam conſolatione Dei, nomen ſuum indicantis, affirmantiſque, ex ea natos dignos patre evaſuros. Primum igitur Amulius rex, ut comperit, Rheam Silviam ſacerdotem peperiſſe geminos, protinus imperavit deportari ad aquam profluentem, atque eo abjici. Tum illi, quibus id imperatum erat, impoſitos alveo pueros, circa radices montis Palatii in Tiberim, qui tum magnis imbribus ſtagnaverat, abjecerunt: ejuſque regionis ſubulcus Fauſtulus, ſpeculatus exponentes, ut vidit, relabente flumine, alveum, in quo pueri erant, obhæſiſſe ad arborem fici, puerorumque vagitu lupam excitam, quæ repente exierat, primo lambitu eos deterſiſſe, dein levandorum uberum gratia mammas præbuiſſe; deſcendit ac ſuſtulit, nutriendoſque Accæ Larentiæ, uxori ſuæ, dedit, ut ſcribunt Ennius lib. I, & Cæſar lib. II. Addunt quidam, Fauſtulo inſpectante, picum quoque advolaſſe, & ore pleno cibum pueris ingeſſiſſe: inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ eſſe. Arborem quoque illam Ruminalem dictam, circa quam pueri abjecti erant, quod ejus ſub umbra pecus acquieſcens meridie ruminare ſit ſolitum.

XXI. At vero Valerius tradit, pueros ex Rhea Silvia natos Amulium regem Fauſtulo ſervo necandos dediſſe: ſed eum a Numitore exoratum, ne pueri necarentur, Accæ Larentiæ amicæ ſuæ nutriendos dediſſe; quam mulierem, eo quod pretio corpus ef-

ſet vulgare ſolita, Lupam dictam. Notum quippe, ita appellari mulieres quæſtum corpore facientes: unde & ejuſmodi loci, in quibus hæ conſiſtunt, lupanaria dicta. Cum vero pueri liberalis diſciplinæ capaces facti eſſent, Gabiis Græcarum Latinarumque literarum ediſcendarum gratia commoratos, Numitore avo clam omnia ſubminiſtrante. Itaque ut primum adoleviſſent, Romulum indicio educatoris Fauſtuli comperto, qui ſibi avus, quæ mater fuiſſet, quidque de ea factum eſſet; cum armatis paſtoribus Albam protinus perrexiſſe, interfectoque Amulio, Numitorem avum in regnum reſtitutum. Romulum autem a virium magnitudine appellatum: nam, Græca lingua *ῥωμὴν virtutem* dici, certum eſt. Alterum vero Remum dictum, videlicet a tarditate: quippe talis naturæ homines ab antiquis *Remores* dicti.

XXII. Igitur actis, quæ ſupra diximus, & re divina facta eo in loco, qui nunc Lupercal dicitur, ludibundi diſcurrerant, pellibus hoſtiarum occurſantes quoſque ſibimet verberantes; utque ſolemne ſacrificium ſibi, poſteriſque id eſſet, ſanxerunt, ſeparatimque ſuos appellaverunt, Remus Fabios, Romulus Quintilios: quorum utrumque nomen etiamnum in ſacris manet. At vero lib. II Pontificalium proditur, miſſos ab Amulio, qui Remum pecorum paſtorem attraherent, cum non auderent ei vim afferre, opportunum tempus ſibi ad inſidiandum nactos, quod tum Romulus aberat, genus luſus ſimulaſſe, quinam eorum, manibus poſt terga ligatis, lapidem, quo lana penſitari ſolebat, mordi-

cus ſublatum, quam longiſſime perferret. Tum Remum fiducia virium in Aventinum uſque ſe perlaturum ſpopondiſſe: dein, poſtquam vinciri ſe paſſus eſt, Albam abſtractum. Quod poſtquam Romulus comperiſſet, coacta paſtorum manu, eaque in centenos homines diſtributa, perticas manipulis fœni varie formatis in ſummo junctas, dediſſe, quo facilius eo ſigno ſuum quiſque ducem ſequeretur. Unde inſtitutum, ut poſtea milites, qui ejuſdem ſigni eſſent, manipulares dicerentur. Itaque ab eo, oppreſſo Amulio, fratrem vinculis liberatum, avum regno reſtitutum.

XXIII. Cum igitur inter ſe Romulus & Remus de condenda urbe tractarent, in qua ipſi pariter regnarent, Romuluſque locum, qui ſibi idoneus videretur, in monte Palatino deſignaret, Romamque appellari vellet; contraque item Remus in alio colle, qui aberat a Palatio millibus quinque, eundemque locum ex ſuo nomine Remuriam appellaret, neque ea inter eos finiretur contentio: avo Numitore arbitro aſcito, placuit diſceptatores ejus controverſiæ immortales Deos ſumere; ita ut utri eorum priori ſecunda auſpicia obveniſſent, urbem conderet, eamque ex ſuo nomine nuncuparet, atque in ea regni ſummam teneret. Cumque auſpicaretur Romulus in Palatio, Remus in Aventino, ſex vultures pariter volantes a ſiniſtra Remo prius viſos, tumque ab eo miſſos, qui Romulo nuntiarent, ſibi jam data auſpicia, quibus condere urbem juberetur, itaque maturaret ad ſe venire. Cumque ad eum Romulus veniſſet, quæſiſſetque, quænam

illa auſpicia fuiſſent, dixiſſetque ille, ſibi auſpicanti ſex vulturios ſimul apparuiſſe: At ego, inquit Romulus, jam tibi duodecim demonſtrabo; ac repente duodecim vultures apparuiſſe, ſubſecuto cœli fulgore pariter tonitruque. Tum Romulus, Quid, inquit, Reme, affirmas priora, cum præſentia intuearis? Remus poſtquam intellexit, ſeſe regno fraudatum, Multa, inquit, in hac urbe temere ſperata atque præſumta, feliciſſime proventura ſunt. At vero Licinius Macer lib. I docet, contentionis illius perniciofum exitum fuiſſe; namque ibidem obſiſtentes Remum & Fauſtulum interfectos. Contra Egnatius lib. I, in ea contentione non modo Remum non eſſe occiſum, ſed etiam ulterius a Romulo vixiſſe tradit. Sed horum omnium opinionibus diverſis repugnat [noſtræ memoriæ proclamans] hiſtoria Liviana, quæ teſtatur, quod auſpicato Romulus ex ſuo nomine Romam vocavit: cumque muniret mœnibus, edixit, ne quis vallum tranſiliret; quod Remus irridens tranſilivit, & a Celere centurione rutro fertur occiſus. Romulus aſylum convenis cet.

SEXTUS AURELIUS VICTOR

DE

VIRIS ILLUSTRIBUS URBIS ROMÆ.

SEXTUS AURELIUS VICTOR
DE
VIRIS ILLUSTRIBUS URBIS ROMÆ.

CAPUT I.

Procas, rex Albanorum.

PROCAS, rex Albanorum, Amulium & Numitorem filios habuit; quibus regnum annuis vicibus habendum reliquit, & ut alternis imperarent. Sed Amulius fratri imperium non dedit; &, ut eum sobole privaret, Rheam Silviam, filiam ejus, Vestæ sacerdotem præfecit, ut virginitate perpetua teneretur: quæ a Marte compressa, Romulum & Remum edidit. Amulius ipsam in vincula compegit; parvulos in Tiberim abjecit, quos aqua in sicco reliquit. Ad vagitum lupa accurrit, eosque uberibus suis aluit. Mox Faustulus pastor collectos Accæ Larentiæ conjugi educandos dedit. Qui postea, Amulio interfecto, Numitori avo regnum restituerunt: ipsi, pastoribus adunatis, civitatem condiderunt, quam Romulus augurio victor, quod ipse XII, Remus VI vultures viderat, Romam vocavit; & ut eam prius legibus muniret, quam mœnibus, edixit,

ne quis vallum transiliret: quod Remus irridens, transiluit, & a Celere centurione rutro fertur occisus.

CAPUT II.

Romulus, Romanorum rex I.

ROMULUS asylum convenis patefecit, & magno exercitu facto, cum videret conjugia deesse, per legatos a finitimis civitatibus petiit. Quibus negatis, ludos Consualia simulavit: ad quos cum utriusque sexus multitudo venisset, dato suis signo virgines raptæ sunt. Ex quibus cum una pulcherrima cum magna omnium admiratione duceretur, Talassio eam duci responsum. Quæ nuptiæ quia feliciter cesserunt, institutum est, ut omnibus nuptiis Talassii nomen invocaretur. Cum feminas finitimorum Romani vi rapuissent, primi Cæninenses contra eos bellum sumserunt. Adversus quos Romulus processit, & exercitum eorum, ac ducem Acronem singulari prœlio devicit. Spolia opima Jovi Feretrio in Capitolio consecravit. [Antemnates, Crustumini, Fidenates, Vejentes,] Sabini [etiam] ob raptas bellum aversus Romanos sumserunt. Et cum Romæ appropinquarent, Tarpejam virginem nacti, quæ aquæ, causa sacrorum, hauriendæ descenderat, ei T. Tatius optionem muneris dedit, si exercitum suum in Capitolium perduxisset. Illa petiit, quod illi in sinistris manibus gerebant, videlicet annulos & armillas. quibus dolose repromissis, Sabinos in arcem perduxit, ubi Tatius scutis eam obrui præcepit; nam & ea in lævis habuerant. Romulus adver-

sus Tatium, qui montem Tarpejum tenebat, processit; & in eo loco, ubi nunc Romanum forum est, pugnam conseruit : ibi Hostus Hostilius fortissime dimicans cecidit, cujus interitu consternati Romani fugere cœperunt. Tunc Romulus Jovi Statori ædem vovit, & exercitus seu forte, seu divinitus restitit. Tunc raptæ in medium processerunt; & hinc patres, inde conjuges deprecatæ, pacem conciliarunt. Romulus fœdus percussit, & Sabinos in urbem recepit; populum a Curibus, oppido Sabinorum, Quirites vocavit. Centum senatores a pietate Patres appellavit. Tres equitum centurias instituit, quas a suo nomine Ramnenses, a Tito Tatio, Tatienses, a Lucumone Luceres appellavit. Plebem in triginta curias distribuit, easque raptarum nominibus appellavit. Cum ad Capræ paludem exercitum lustraret, nusquam comparuit : unde inter Patres & populum seditione orta, Julius Proculus, vir nobilis, in concionem processit, & jurejurando firmavit, Romulum a se in colle Quirinali visum augustiore forma cum ad Deos abiret; eundemque præcipere, ut seditionibus abstinerent, virtutem colerent; futurum, ut omnium gentium domini exsisterent. Hujus auctoritati creditum est. Ædes in colle Quirinali Romulo constituta, ipse pro Deo cultus, & Quirinus est appellatus.

CAPUT III.

Numa Pompilius, Romanorum rex II.

Post consecrationem Romuli, cum diu interregnum esset, & seditiones orirentur, Numa Pompi-

lius, Pomponis filius, Curibus, oppido Sabinorum, accitus, cum addicentibus avibus Romam venisset, ut populum ferum religione molliret, sacra plurima instituit. Ædem Vestæ fecit; virgines Vestales legit; Flamines tres, Dialem, Martialem, Quirinalem; Salios, Martis sacerdotes, quorum primus Præsul vocatur, XII instituit; Pontificem maximum creavit; Portas Jano gemino ædificavit. Annum in XII menses distribuit, additis Januario & Februario. Leges quoque plures & utiles [tulit]: omnia [quæ gerebat] jussu Egeriæ nymphæ, uxoris suæ, se facere simulans. Ob hanc tantam justitiam bellum ei nemo intulit. Morbo solutus in Janiculo sepultus est, ubi post multos annos arcula cum libris a Terentio quodam exarata: qui libri, quia leves quasdam sacrorum causas continebant, ex auctoritate Patrum cremati sunt.

CAPUT IV.

Tullus Hostilius, Romanorum rex III.

TULLUS Hostilius, quia bonam operam adversum Sabinos navaverat, rex creatus, bellum Albanis indixit, quod trigeminorum certamine finivit. Albam propter perfidiam ducis Metii Fufetii diruit: Albanos Romam transire jussit. Curiam Hostiliam constituit. Montem Cœlium urbi addidit. Et dum Numam Pompilium sacrificiis imitatur, Jovi Elicio litare non potuit, fulmine ictus cum regia conflagravit.

Cum inter Romanos & Albanos bellum fuisset exortum, ducibus Hostilio & Fufetio, placuit rem

paucorum certatione finire. Erant apud Romanos trigemini Horatii, tres apud Albanos Curiatii; quibus, fœdere icto, concurrentibus, statim duo Romanorum ceciderunt, tres Albanorum vulnerati. Unus Horatius, quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simulavit, & singulos per intervalla, ut vulnerum erat dolor, insequentes, interfecit. Et cum spoliis onustus rediret, sororem obviam habuit: quæ, viso paludamento sponsi sui, qui unus ex Curiatiis erat, flere cœpit. Frater eam occidit. Qua re apud Duumviros condemnatus ad populum provocavit: ubi patriis lacrimis condonatus, ab eo, expiandi gratia, sub tigillum missus; quod nunc quoque viæ suppositum, Sororium appellatur.

Metius Fufetius, dux Albanorum, cum se invidiosum apud cives videret, quod bellum sola trigeminorum certamine finisset, ut rem corrigeret, Vejentes & Fidenates adversum Romanos incitavit. Ipse ab Tullo in auxilium arcessitus, aciem in collem subduxit, ut fortunam sequeretur. Qua re Tullus intellecta, magna voce ait, suo illud jussu Metium facere. Qua re hostes territi & victi sunt. Postera die Metius cum ad gratulandum Tullo venisset, jussu ipsius quadrigis religatus, & in diversa distractus est.

CAPUT V.

Ancus Marcius, Romanorum rex IV.

ANCUS Marcius, Numæ Pompilii ex filia nepos, æquitate & religione avo similis, Latinos bello domuit. Aventinum & Janiculum montes urbi addi-

dit: nova mœnia oppido circumdedit. Silvas ad ufum navium publicavit. Salinarum vectigal inftituit. Carcerem primus ædificavit. Oftiam, coloniam maritimis commeatibus opportunam in oftio Tiberis, deduxit. Jus feciale, quo legati ad res repetundas uterentur, ab Æquiculis tranftulit; quod primus fertur Rhefus excogitaffe. His rebus intra paucos dies confectis, immatura morte præreptus, non potuit præftare, qualem promiferat, regem.

CAPUT VI.

L. Tarquinius Prifcus, Romanorum rex V.

Lucius Tarquinius Prifcus, Damarati Corinthii filius, ejus, qui Cypfeli tyrannidem fugiens, in Etruriam commigravit. Ipfe Lucumo dictus, urbe Tarquiniis profectus Romam petiit. Advenienti aquila pileum fuftulit; & cum alte fubvolaffet, repofuit. Tanaquil conjux, auguriorum perita, regnum ei portendi intellexit. Tarquinius pecunia & induftria dignitatem, atque etiam Anci regis familiaritatem confecutus eft: a quo tutor liberis relictus, regnum intercepit, & ita adminiftravit, quafi jure adeptus fuiffet. Centum Patres in curiam legit, qui minorum gentium funt appellati. Equitum centurias numero duplicavit: nomina mutare non potuit, Attii Navii auguris auctoritate deterritus, qui fidem artis fuæ novacula & cote firmavit. Latinos bello domuit. Circum maximum ædificavit. Ludos magnos inftituit. De Sabinis & prifcis Latinis triumphavit. Murum lapideum urbi circumdedit.

Filium XIII annorum, quod in prœlio hoſtem percuſſiſſet, prætexta bullaque donavit; unde hæc ingenuorum puerorum inſignia eſſe cœperunt. Poſt ab Anci liberis, immiſſis percuſſoribus, per dolum regno exutus & interfectus eſt.

CAPUT VII.

Servius Tullius, Romanorum rex VI.

SERVIUS Tullius, Tullii Corniculani & Ocreſiæ captivæ filius, cum in domo Tarquinii Priſci educaretur, flammæ ſpecies caput ejus amplexa eſt. Hoc viſu Tanaquil ſummam dignitatem portendi intellexit. Conjugi ſuaſit, ut ita eum, ut liberos ſuos, educaret. Qui cum adoleviſſet, gener a Tarquinio aſſumtus eſt: & cum rex occiſus eſſet, Tanaquil ex altiore loco ad populum deſpiciens, ait, Priſcum gravi quidem, ſed non letali, vulnere accepto, petere, ut interim, dum convaleſcit, Servio Tullio dicto audientes eſſent. Servius Tullius quaſi precario regnare cœpit; ſed recte imperium adminiſtravit. Etruſcos ſæpe domuit: collem Quirinalem & Viminalem & Eſquilias urbi addidit; aggerem, foſſaſque fecit. Populum in quatuor tribus diſtribuit, ac poſt plebi diſtribuit annonam. Menſuras, pondera, claſſes, centuriaſque conſtituit. Latinorum populis perſuaſit, uti exemplo eorum, qui Dianæ Epheſiæ ædem feciſſent, & ipſi ædem Dianæ in Aventino ædificarent. Quo effecto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata, & reſponſum ſomnio datum, eum populum ſummam imperii habiturum,

cujus civis bovem illam Dianæ immolaſſet. Latinus bovem in Aventinum egit, & cauſam ſacerdoti Romano expoſuit. Ille callidus dixit, prius eum vivo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tiberim deſcendit, ſacerdos bovem immolavit. Ita imperium civibus, ſibi gloriam facto conſilioque quæſivit.

Servius Tullius filiam alteram ferocem, mitem alteram habens, cum Tarquinii filios pari animo videret, ut omnium mentes morum diverſitate leniret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Sed mites ſeu forte, ſeu fraude perierunt: feroces morum ſimilitudo conjunxit. Statim Tarquinius Superbus a Tullia incitatus, advocato ſenatu regnum paternum repetere cœpit. Qua re audita, Servius, dum ad curiam properat, juſſu Tarquinii gradibus dejectus, & domum refugiens, interfectus eſt. Tullia ſtatim in forum properavit, & prima conjugem regem ſalutavit: a quo juſſa turba decedere, cum domum rediret, viſo patris corpore, mulionem evitantem ſuper ipſum corpus carpentum agere præcepit: unde vicus ille Sceleratus dictus. Poſtea Tullia cum conjuge in exſilium acta eſt.

CAPUT VIII.

Tarquinius Superbus, Romanorum rex VII.

TARQUINIUS Superbus cognomen moribus meruit. Occiſo Servio Tullio, regnum ſceleſte occupavit. Tamen bello ſtrenuus, Latinos Sabinoſque domuit; Sueſſam Pometiam Volſcis eripuit; Gabios

per Sextum filium, ſimulato transfugio, in poteſtatem redegit; & ferias Latinas primus inſtituit. Foros in Circo, & cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus uſus eſt: unde illæ foſſæ Quiritium ſunt dictæ. Cum Capitolium inciperet, caput hominis invenit; unde cognitum eſt, eam urbem caput gentium futuram. Et cum in obſidione Ardeæ filius ejus Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, cum eo in exſilium actus, ad Porſenam, Etruriæ regem, confugit, cujus ope regnum retinere tentavit. Pulſus, Cumas conceſſit; ubi per ſummam ignominiam reliquum vitæ tempus exegit.

CAPUT IX.

L. Tarquinius Collatinus, & Lucretia uxor.

TARQUINIUS Collatinus, ſorore Tarquinii Superbi genitus, in contubernio juvenum regiorum Ardeæ erat: ubi cum forte in liberiore convivio conjugem ſuam unuſquiſque laudaret, placuit experiri. Itaque equis Romam petunt. Regias nurus in convivio & luxu deprehendunt. Exinde Collatiam petunt. Lucretiam inter ancillas in lanificio offendunt: itaque ea pudiciſſima judicatur. Ad quam corrumpendam Tarquinius Sextus nocte Collatiam rediit, & jure propinquitatis in domum Collatini venit, & cubiculum Lucretiæ irrupit, pudicitiam expugnavit. Illa, poſtero die advocatis patre & conjuge, rem expoſuit; & ſe cultro, quem veſte texerat, occidit. Illi in exitium regum conjurarunt, eorumque exſilio necem Lucretiæ vindicaverunt.

CAPUT X.

Junius Brutus, primus Romanorum consul.

LUCIUS Junius Brutus, sorore Tarquinii Superbi genitus, cum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob divitias & prudentiam fuerat ab avunculo occisus, stultitiam finxit; unde Brutus dictus. Juvenibus regiis Delphos euntibus deridiculi gratia comes adscitus, baculo sambuceo aurum infusum Deo donum tulit. Ubi responsum est, eum Romæ summam potestatem habiturum, qui primus matrem oscularetur: ipse terram osculatus est. Deinde propter Lucretiæ stuprum, cum Tricipitino & Collatino in exitium regum conjuravit. Quibus in exsilium actis, primus consul creatus, filios suos, quod cum Aquiliis & Vitelliis ad recipiendum in urbem Tarquinios conjuraverant, virgis cæsos securi percussit. Deinde in prœlio, quod adversus eos gerebat, singulari certamine cum Arunte filio Tarquinii congressus se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Cujus corpus in foro positum, a collega laudatum, matronæ anno luxerunt.

CAPUT XI.

Horatius Cocles.

PORSENA, rex Etruscorum, cum Tarquinios in urbem restituere tentaret, & primo impetu Janiculum cepisset, Horatius Cocles (illo cognomine, quod in alio prœlio oculum amiserat) pro ponte sublicio stetit, & aciem hostium solus sustinuit,

donec pons a tergo interrumperetur, cum quo in Tiberim decidit, & armatus ad ſuos tranſnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum eſt, quantum uno die circumarari potuiſſet. Statua quoque ei in Vulcanali poſita.

CAPUT XII.

C. Mutius Scævola.

CUM Porſena rex urbem obſideret, Mutius Cordus, vir Romanæ conſtantiæ, ſenatum adiit, & veniam transfugiendi petiit, necem regis repromittens. Accepta poteſtate, in caſtra Porſenæ venit, ibique purpuratum pro rege, deceptus occidit. Apprehenſus & ad regem pertractus, dextram aris impoſuit: hoc ſupplicii a rea exigens, quod in cæde peccaſſet. Unde cum miſericordia regis abſtraheretur, quaſi beneficium referens, ait, trecentos adverſus eum ſimiles conjuraſſe. Qua re ille territus, bellum acceptis obſidibus depoſuit. Mutio prata trans Tiberim data, ab eo Mutia appellata. Statua quoque ei honoris gratia conſtituta eſt.

CAPUT XIII.

Clœlia virgo.

PORSENA Clœliam virginem nobilem inter obſides accepit: quæ, deceptis cuſtodibus, noctu caſtris ejus egreſſa, equum, quem fors dederat, arripuit, & Tiberim trajecit. A Porſena per legatos repetita, reddita eſt. Cujus ille virtutem admiratus, cum quibus optaſſet in patriam redire permiſit. Illa virgines

puerosque elegit, quorum ætatem injuriæ obnoxiam sciebat. Huic statua equestris in foro posita.

CAPUT XIV.

Fabii trecenti sex.

Romani cum adversum Vejentes bellarent, eos sibi hostes familia Fabiorum privato nomine deposcit: & profecti trecenti sex, duce Fabio consule, fuerunt. Cum sæpe victores exstitissent, apud Cremeram fluvium castra posuerunt. Vejentes ad dolos conversi, pecora ex diverso in conspectu illorum protulerunt: ad quæ progressi Fabii, in insidias delapsi, ad unum occisione perierunt. Dies, quo id factum est, inter nefastos relatus. Porta, qua profecti erant, Scelerata est appellata. Unus ex ea gente, propter impuberem ætatem domi relictus, genus propagavit ad Q. Fabium Maximum, qui Hannibalem mora fregit, Cunctator ab obtrectatoribus dictus.

CAPUT XV.

P. Valerius Poplicola.

Publius Valerius, Volesi filius, primum de Vejentibus, iterum de Sabinis, tertio de utrisque gentibus triumphavit. Hic, quia in locum Tricipitini collegæ consulem non subrogaverat, & domum in Velia tutissimo loco habebat, in suspicionem regni affectati venit. Quo cognito, apud populum questus, quod de se tale aliquid timuissent, immisit qui domum suam diruerent. Secures etiam fascibus dem-

ſit, eoſque in populi concione ſubmiſit. Legem de provocatione a magiſtratibus ad populum tulit. Hinc Poplicola dictus. Cum diem obiiſſet, publice ſepultus & annuo matronarum luctu honoratus eſt.

CAPUT XVI.

A. Poſtumius.

TARQUINIUS ejectus, ad Mamilium Tuſculanum generum ſuum confugit: qui cum Latio concitato Romanos graviter urgeret, A. Poſtumius, dictator dictus, apud Regilli lacum cum hoſtibus conflixit. Ubi cum victoria nutaret, magiſter equitum equis frenos detrahi juſſit, ut irrevocabili impetu ferrentur: ubi & aciem Latinorum fuderunt, & caſtra ceperunt. Sed inter eos duo juvenes candidis equis inſigni virtute apparuerunt, quos dictator quæſitos ut dignis muneribus honoraret, non reperit: Caſtorem & Pollucem ratus, communi titulo dedicavit.

CAPUT XVII.

L. Quinctius Cincinnatus.

LUCIUS Quinctius Cincinnatus filium Cæſonem petulantiſſimum abdicavit, qui & a cenſoribus notatus, ad Volſcos & Sabinos confugit, qui duce Clœlio Graccho bellum adverſum Romanos gerebant, & Q. Minucium conſulem in Algido monte cum exercitu obſidebant. Quinctius dictator dictus, ad quem miſſi legati nudum eum arantem trans Tiberim offenderunt: qui, inſignibus ſumtis, conſu-

lem obſidione liberavit. Quare a Minucio & ejus exercitu corona aurea & obſidionali donatus eſt. Vicit hoſtes; ducem eorum in deditionem accepit, & triumphi die ante currum egit. Sextodecimo die dictaturam, quam acceperat, depoſuit, & ad agriculturam reverſus eſt. Iterum poſt viginti annos dictator dictus, Spurium Mœlium, regnum affectantem, a Servilio Ahala magiſtro equitum occidi juſſit: domum ejus ſolo æquavit: unde locus ille Æquimelium dictus.

CAPUT XVIII.

Menenius Agrippa Lanatus.

Menenius Agrippa, cognomento Lanatus, dux electus adverſum Sabinos, de his triumphavit. Et cum populus a Patribus ſeceſſiſſet, quod tributum & militiam toleraret, nec revocari poſſet; Agrippa apud eum, *Olim*, inquit, *humani artus, cum ventrem otioſum cernerent, ab eo diſcordarunt, & ſuum illi miniſterium negavêrunt. Cum eo pacto & ipſi deficerent, intellexerunt, ventrem acceptos cibos per omnia membra diſſerere; & cum eo in gratiam redierunt. Sic ſenatus & populus quaſi unum corpus diſcordia pereunt, concordia valent.* Hac fabula populus regreſſus eſt. Creavit tamen tribunos plebis, qui libertatem ſuam adverſum nobilitatis ſuperbiam defenderent. Menenius autem tanta paupertate deceſſit, ut eum populus collatis quadrantibus ſepeliret, locum ſepulcro ſenatus publice daret.

CAPUT XIX.

C. Marcius Coriolanus.

Cajus Marcius, captis Coriolis, urbe Volſcorum, Coriolanus dictus, ob egregia militiæ facinora a Poſtumio optionem munerum accipiens, equum tantum & hoſpitem ſumſit, virtutis & pietatis exemplum. Hic conſul gravi annona advectum e Sicilia frumentum magno pretio dandum populo curavit; ut hac injuria plebs agros, non ſeditiones coleret. Ergo a tribuno pleb. Decio die dicta, ad Volſcos conceſſit; eoſque duce Attio Tullo adverſus Romanos concitavit, & ad quartum ab urbe lapidem caſtra poſuit. Cumque nullis civium legationibus flecteretur, a Veturia matre, & Volumnia uxore, matronarum numero comitata, motus, omiſſo bello, ut proditor occiſus eſt. Ibi templum Fortunæ muliebri conſtitutum eſt.

CAPUT XX.

C. Licinius Stolo.

Fabius Ambuſtus ex duabus filiabus alteram Licinio Stoloni plebejo, alteram Aulo Sulpicio patricio conjugem dedit. Quarum plebeja cum ſororem ſalutaret, cujus vir tribunus militaris conſulari poteſtate erat, faſces lictorios foribus appoſitos indecenter expavit. A ſorore irriſa, marito queſta eſt : qui, adjuvante ſocero, ut primum tribunatum plebis aggreſſus eſt, legem tulit, ut alter conſul ex plebe crearetur. Lex, reſiſtente Appio Claudio,

lata tamen; & primus Licinius Stolo conſul factus. Idem legem ſcivit, ne cui plebejo plus centum jugera agri habere liceret. Et ipſe cum jugera quinquaginta centum haberet, & altera emancipati filii nomine poſſideret, in judicium vocatus, & primus omnium ſua lege punitus eſt.

CAPUT XXI.

L. Virginius centurio.

POPULUS Romanus cum ſeditioſos magiſtratus ferre non poſſet, decemviros legibus ſcribendis creavit, qui eas ex libris Solonis translatas, duodecim tabulis expoſuerunt. Sed cum pacto dominationis magiſtratum ſibi prorogarent, unus ex his Appius Claudius Virginiam, Virginii centurionis filiam, in Algido militantis, adamavit. Quam cum corrumpere non poſſet, clientem ſubornavit, qui eam in ſervitium depoſceret; facile victurus, cum ipſe eſſet & accuſator, & judex. Pater, re cognita, cum ipſo die judicii ſuperveniſſet, & filiam jam addictam videret, ultimo ejus alloquio impetrato, cum eam in ſecretum abduxiſſet, occidit; & corpus ejus humero gerens ad exercitum profugit, & milites ad vindicandum facinus accendit: qui, creatis decem tribunis, Aventinum occuparunt, decemviros abdicare ſe magiſtratu præceperunt, eoſque omnes aut morte aut exſilio punierunt. Appius Claudius in carcere necatus eſt.

CAPUT XXII.

Æſculapius Romam advectus.

ROMANI ob peſtilentiam, reſponſo monente, ad Æſculapium Epidauro arceſſendum decem legatos, principe Q. Ogulnio, miſerunt. Qui cum eo veniſſent, & ſimulacrum ingens mirarentur, anguis e ſedibus ejus elapſus, venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium ad navem Romanam perrexit, & ſe in Ogulnii tabernaculo conſpiravit. Legati, Deum vehentes, Antium provecti ſunt. ubi per mollitiem maris anguis proximum Æſculapii fanum petiit, & poſt paucos dies ad navem rediit: & cum adverſo Tiberi ſubveheretur, in proximam inſulam deſiluit; ubi templum ei conſtitutum, & peſtilentia mira celeritate ſedata eſt.

CAPUT XXIII.

M. Furius Camillus.

FURIUS Camillus cum Faliſcos obſideret, ac ludi literarii magiſter principum filios ad eum adduxiſſet, vinctum eum iiſdem pueris in urbem redigendum & verberandum tradidit. Statim Faliſci ſe ei ob tantam juſtitiam dediderunt. Vejos decenni obſidione domuit, deque his triumphavit. Poſtmodum eſt crimini datum, quod albis equis triumphaſſet, & prædam inique diviſiſſet: die dicta ab L. Apulejo, tribuno plebis, damnatus Ardeam conceſſit. Mox cum Galli Senones, relictis ob ſterilitatem agris ſuis, Cluſium, Italiæ oppidum, obſiderent, miſſi

ſunt Roma tres Fabii, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione deſiſterent. Ex his unus contra jus gentium in aciem proceſſit, & ducem Senonum interfecit. Quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis, nec impetratis, Romam petierunt, & exercitum Romanum apud Alliam fluvium ceciderunt, die XVI Kalend. Auguſti; qui dies inter nefaſtos relatus, Allienſis dictus. Victores Galli urbem intraverunt, ubi nobiliſſimos ſenum in curulibus & honorum inſignibus, primo ut Deos venerati, deinde ut homines deſpicati, interfecere. Reliqua juventus cum Manlio in Capitolium fugit, ubi obſeſſa, Camilli virtute eſt ſervata. Qui abſens dictator dictus, collectis reliquiis, Gallos improviſos internecione occidit. Populum Romanum migrare Vejos volentem retinuit. Sic & oppidum civibus, & cives oppido reddidit.

CAPUT XXIV.

M. Manlius Capitolinus.

MANLIUS ob defenſum Capitolium Capitolinus dictus, ſedecim annorum voluntarium militem ſe obtulit. Triginta ſeptem militaribus donis a ſuis ducibus ornatus, viginti tres cicatrices in pectore habuit. Capta urbe auctor in Capitolium confugiendi fuit. Quadam nocte clangore anſeris excitus, Gallos aſcendentes dejecit. Patronus a civibus appellatus, & farre donatus eſt. Domum etiam in Capitolio publice accepit. Qua ſuperbia elatus, cum ſenatum ſuppreſſiſſe Gallicos theſauros argueret,

& addictos propria pecunia liberaret, regni affectati suspicione in carcerem conjectus, populi consensu liberatus est. Rursus cum in eadem culpa & gravius perseveraret, reus factus, & ob conspectum Capitolii ampliatus est. Alio deinde loco damnatus, & de saxo Tarpejo præcipitatus est: domus diruta; bona publicata. Gentilitas ejus Manlii cognomen ejuravit.

CAPUT XXV.

A. Cornelius Cossus.

FIDENATES, fidei Romanorum hostes, ut sine spe veniæ fortius dimicarent, legatos ad se missos interfecerunt: ad quos Quinctius Cincinnatus dictator missus magistrum equitum habuit Cornelium Cossum, qui Lartem Tolumnium ducem sua manu interfecit. De eo spolia opima Jovi Feretrio secundus ab Romulo consecravit.

CAPUT XXVI.

P. Decius Mus, pater.

PUBLIUS Decius Mus bello Samnitico sub Valerio Maximo & Cornelio Cosso consulibus tribunus militum, exercitu in angustiis Gauri montis insidiis hostium clauso, accepto, quod postulaverat, præsidio, in superiorem locum evasit; hostes terruit. Ipse intempesta nocte per medias custodias somno oppressas incolumis evasit. Ob hoc ab exercitu civica corona [de quercu, quæ dabatur ei, qui cives in bello servasset, obsidionali, quæ dabatur

ei, qui obſidione cives liberaſſet] donatus eſt. Conſul bello Latino, collega Manlio Torquato, poſitis apud Veſerim fluvium caſtris, cum utrique conſuli ſomnio obveniſſet, eos victores futuros, quorum dux in prœlio cecidiſſet; tum collato cum collega ſomnio, cum conveniſſet, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis ſe Manibus voveret, inclinante ſua parte, ſe & hoſtes per Valerium pontificem Diis Manibus devovit. Impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit.

CAPUT XXVII.

P. Decius, filius.

PUBLIUS Decius, Decii filius, primo conſul de Samnitibus triumphans, ſpolia ex his Cereri conſecravit. Iterum & tertio conſul, multa domi militiæque geſſit. Quarto conſulatu cum Fabio Maximo, cum Galli, Samnites, Umbri, Tuſci contra Romanos conſpiraſſent; ibi exercitu in aciem ducto, & cornu inclinante, exemplum patris imitatus, advocato Marco Livio pontifice, haſtæ inſiſtens, & ſolemnia verba reſpondens, ſe & hoſtes Diis Manibus devovit. Impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit. Corpus a collega laudatum, magnifice ſepultum eſt.

CAPUT XXVIII.

T. Manlius Torquatus.

TITUS Manlius Torquatus ob ingenii & linguæ tarditatem a patre rus relegatus, cum audiſſet ei

diem dictam a Pomponio tribuno plebis, nocte urbem petiit. Secretum colloquium a tribuno impetravit, & gladio stricto dimittere eum accusationem terrore multo compulit. Sulpicio dictatore tribunus militum Gallum provocatorem occidit. Torquem ei detractum cervici suæ induit. Consul bello Latino filium suum, quod contra imperium pugnasset, securi percussit. Latinos apud Veserim fluvium, Decii collegæ devotione, superavit. Consulatum recusavit, quod diceret, neque se populi vitia, neque illum severitatem suam posse sufferre.

CAPUT XXIX.

M. Valerius Corvinus.

RELIQUIAS Senonum Camillus persequebatur. Adversum ingentem Gallum provocatorem solus Valerius tribunus militum, omnibus territis, processit. Corvus ab ortu solis galeæ ejus insedit, & inter pugnandum ora oculosque Galli verberavit. Hoste devicto, Valerius Corvinus dictus. Hinc, cum ingens multitudo, ære alieno oppressa, Capuam occupare tentasset, & ducem sibi Quinctium necessitate compulsum fecisset, sublato ære alieno, seditionem compressit.

CAPUT XXX.

Sp. Postumius.

CAJUS Veturius, & Spurius Postumius consules, bellum adversum Samnites gerentes, a Pontio Thelesino duce hostium in insidias deducti sunt. Nam

ille ſimulatos transfugas miſit, qui Romanis dicerent, Luceriam Apulam a Samnitibus obſideri, quo duo itinera ducebant, aliud longius & tutius, aliud brevius & periculoſius. Feſtinantibus itaque cum inſidias ſtatuiſſet, (qui locus Furculæ Caudinæ vocabatur) Pontius accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri placeret. Ille ait, aut omnes occidendos, ut vires frangerentur; aut omnes dimittendos, ut beneficio obligarentur. utroque improbato conſilio, omnes ſub jugum miſit ex fœdere, quod a Romanis poſtea improbatum eſt. Poſtumius Samnitibus deditus, nec receptus eſt.

CAPUT XXXI.

L. Papirius Curſor.

Lucius Papirius, a velocitate Curſor, cum conſulem ſe adverſis ominibus adverſum Samnites progreſſum eſſe ſenſiſſet, ad auſpicia repetenda Romam regreſſus, edixit Fabio Rutilio, quem exercitui imponebat, ne manum cum hoſte confereret. Sed ille, opportunitate ductus, pugnavit. Reverſus ſecuri eum ferire voluit: ille in urbem confugit; nec ſupplicem tribuni tuebantur. Dein pater lacrimis, populus precibus veniam impetrarunt. Papirius de Samnitibus triumphavit. Idem cum Præneſtinum prætorem graviſſime increpuiſſet, Expedi, inquit, lictor ſecures. Et cum eum metu mortis attonitum vidiſſet; incommodam ambulantibus radicem excidi juſſit.

CAPUT XXXII.

Q. Fabius Rutilius.

Quinctus Fabius Rutilius, primus ex ea familia ob virtutem Maximus, magister equitum a Papirio securi pæne percussus, primum de Apulis & Nucerinis, iterum de Samnitibus, tertio de Gallis, Umbris, Marsis, atque Tuscis triumphavit. Censor libertinos tribubus amovit. Iterum censor fieri noluit, dicens, non esse ex usu reipublicæ, eosdem censores sæpius fieri. Hic primus instituit, uti equites Romani Idibus Quinctilibus ab æde Honoris, equis insidentes, in Capitolium transirent. Mortuo hoc, tantum æris populi liberalitate congestum est, ut inde filius visceratione & epulas publice daret.

CAPUT XXXIII.

M. Curius Dentatus.

Marcus Curius Dentatus primo de Samnitibus triumphavit, quos usque ad mare superum perpacavit. Regressus, in concione ait : Tantum agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem ; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuissent, nisi tantum agri cepissem. Iterum de Sabinis triumphavit. Tertio de Lucanis ovans urbem introivit. Pyrrhum Epirotam Italia expulit. Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit. Sibi deinde totidem constituit, dicens, neminem esse debere, cui non tantum sufficeret. Legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipse in foco rapas

torreret, Malo, inquit, hæc in fictilibus meis esse, & aurum habentibus imperare. Cum interversæ pecuniæ argueretur, cadum ligneum, quo uti ad sacrificia consueverat, in medium protulit, juravitque, se nihil amplius de præda hostili in domum suam convertisse. Aquam Anienem de manubiis hostium in urbem induxit. Tribunus plebis Patres auctores fieri coegit comitiis, quibus plebejus magistratus creabatur. Ob hæc merita domus ei apud Tiphatam, & agri jugera quingenta publice data.

CAPUT XXXIV.

Appius Claudius Cæcus.

APPIUS Claudius Cæcus in censura libertinos quoque in senatum legit. Epulandi decantandique jus tibicinibus in publico ademit. Duæ familiæ ad Herculis sacra sunt destinatæ, Potitiorum & Pinariorum. Potitios Herculis sacerdotes pretio corrupit, ut sacra Herculea servos publicos edocerent: unde cæcatus est: gens Potitiorum funditus periit. Ne consulatus cum plebejis communicaretur, acerrime restitit. Ne Fabius solus ad bellum mitteretur, contradixit. Sabinos, Samnites, Etruscos bello domuit. Viam usque Brundisium lapidibus stravit; unde illa Appia dicta. Aquam Anienem in urbem induxit. Censuram solus omni quinquennio obtinuit. Cum de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentum per legatum Cineam pretio quæreretur, senex & cæcus lectica in senatum latus, turpissimas conditiones magnifica oratione discussit.

CAPUT XXXV.

Pyrrhus, rex Epirotarum.

Pyrrhus, rex Epirotarum, materno genere ab Achille, paterno ab Hercule oriundus, cum imperium orbis agitaret, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluit. Ille ambigue respondit :

Ajo te, Æacida, Romanos vincere posse.

Hoc dicto in voluntatem tracto, auxilio Tarentinorum bellum Romanis intulit. Lævinum consulem apud Heracleam elephantorum novitate turbavit. Cumque Romanos adversis vulneribus occisos videret, Ego, inquit, talibus militibus brevi orbem terrarum subigere potuissem. Amicis gratulantibus, Quid mihi cum tali victoria, inquit, ubi exercitus robur amittam? Ad vicesimum ab urbe lapidem castra posuit : captivos Fabricio gratis reddidit. Viso Lævini exercitu, eandem sibi, ait, adversus Romanos, quam Herculi adversus hydram, fuisse fortunam. A Curio & Fabricio superatus, Tarentum refugit; in Siciliam trajecit. Mox in Italiam Locros regressus, pecuniam Proserpinæ avehere tentavit. Sed ea naufragio relata est. Tum in Græciam regressus, cum Argos oppugnaret, ictu tegulæ prostratus est. Corpus ad Antigonum, regem Macedoniæ, relatum magnifice sepultum.

Pyrrhus cum secundo prœlio a Romanis esset pulsus Tarentum, interjecto anno contra Pyrrhum Fabricius missus est, qui prius inter legatos sollici-

tari non poterat, quarta regni parte promiſſa. Cum vicina caſtra ipſe & rex haberent, medicus Pyrrhi noćte ad eum venit, promittens, ſe Pyrrhum veneno occiſurum, ſi ſibi quidquam pollicitaretur: quem Fabricius vinćtum reduci juſſit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus ſpopondiſſet. Tum rex admiratus eum, dixiſſe fertur: ille eſt Fabricius, qui difficilius ab honeſtate, quam ſol a ſuo curſu averti poſſet.

CAPUT XXXVI.

Decius Mus.

Volsinii, Etruriæ nobile oppidum, luxuria pæne perierunt. Nam cum temere ſervos manumitterent, dein in curiam legerent, conſenſu eorum oppreſſi. Cum multa indigna paterentur, clam Romæ auxilium petierunt. Miſſuſque Decius Mus mox libertinos omnes aut in carcere necavit, aut dominis in ſervitutem reſtituit.

CAPUT XXXVII.

Appius Claudius Caudex.

Appius Claudius, vićtis Volſinienſibus cognomento Caudex dićtus, frater Cæci fuit. Conſul ad Mamertinos liberandos miſſus eſt, quorum arcem Carthaginienſes & Hiero, rex Syracuſanus, obſidebant. Primo ad explorandos hoſtes fretum piſcatoria nave trajecit, & cum duce Carthaginienſium egit, ut præſidium arce deduceret. Rhegium regreſſus, quinqueremem hoſtium copiis pedeſtribus ce-

pit: ea legionem in Siciliam traduxit. Carthaginienses Messana expulit. Hieronem prœlio apud Syracusas in deditionem accepit; qui eo periculo territus, Romanorum amicitiam petiit, iisque postea fidelissimus fuit.

CAPUT XXXVIII.

C. Duilius.

CAJUS Duilius primo Punico bello dux contra Carthaginienses missus, cum videret eos multum mari posse, classem magis validam, quam decoram, fabricavit; & [quas corvos vocavere] manus ferreas cum irrisu hostium primus instituit, quibus inter pugnandum hostium naves apprehendit, qui victi & capti sunt. Hannibal, dux classis, Carthaginem fugit, & a senatu quæsivit, quid faciendum censerent. Omnibus, ut pugnaret, acclamantibus, Feci, inquit, & victus sum: sic pœnam crucis effugit. Nam apud Pœnos dux, male re gesta, puniebatur. Duilio concessum est, ut prælucente funali, & præcinente tibicine, a cœna publice rediret.

CAPUT XXXIX.

A. Atilius Calatinus.

ATILIUS Calatinus, dux adversus Carthaginienses missus, maximis & munitissimis civitatibus, Enna, Drepano, Lilybæo, hostilia præsidia dejecit. Panormum cepit. Totam Siciliam pervagatus, paucis navibus magnam hostium classem, duce Hamilcare superavit. Sed cum ad Camerinam ab hostibus

obſeſſam feſtinaret, a Pœnis in anguſtiis clauſus eſt, ubi tribunus militum Calpurnius Flamma, acceptis trecentis ſociis, in ſuperiorem locum evaſit, conſulem liberavit: ipſe cum trecentis pugnans cecidit. Poſtea ab Atilio ſemianimis inventus, & ſanatus magno poſtea terrori hoſtibus fuit. Atilius glorioſe triumphavit.

CAPUT XL.

M. Atilius Regulus.

Marcus Atilius Regulus conſul, fuſis Sallentinis, triumphavit; primuſque Romanorum ducum in Africam claſſem trajecit. Ea quaſſata, de Hamilcare naves longas tres & ſexaginta accepit. Oppida ducenta, & hominum ducenta millia cepit. Abſente eo, conjugi ejus & liberis ob paupertatem ſumtus publice dati. Mox arte Xanthippi Lacedæmonii, mercenarii militis, captus in carcerem miſſus. Legatus de permutandis captivis Romam miſſus, dato jurejurando, ut, ſi non impetraſſet, ita demum rediret; in ſenatu conditionem diſſuaſit, rejectiſque a ſe conjuge & liberis, Carthaginem regreſſus; ubi in arcam ligneam conjectus, clavis introrſum adactis, vigiliis ac dolore punitus eſt.

CAPUT XLI.

C. Lutatius Catulus.

Cajus Lutatius Catulus primo Punico bello trecentis navibus adverſum Pœnos profectus, ſexcentas eorum naves commeatibus & aliis oneribus

impeditas, duce Hamilcare, apud Ægates insulas inter Siciliam & Africam, depressit, aut cepit, finemque bello imposuit. Pacem petentibus hac conditione concessit, Sicilia, Sardinia, & ceteris insulis intra Italiam Africamque decederent; Hispania citra Hiberum abstinerent.

CAPUT XLII.

Hannibal, Carthaginiensis dux.

Hannibal, Hamilcaris filius, novem annos natus, a patre aris admotus, odium in Romanos perenne juravit. Exinde socius & miles in castris patri fuit. Mortuo eo, causam belli quærens, Saguntum Romanis fœderatam intra sex menses evertit. Tum Alpibus patefactis, in Italiam trajecit. P. Scipionem apud Ticinum, Sempronium Longum apud Trebiam, Flaminium apud Trasimenum, Paullum & Varronem apud Cannas superavit. Cumque urbem capere posset, in Campaniam devertit, cujus deliciis elanguit. Et cum ad tertium ab urbe lapidem castra posuisset, tempestatibus repulsus, primum a Fabio Maximo frustratus, deinde a Valerio Flacco repulsus, a Graccho & Marcello fugatus, in Africam revocatus, a Scipione superatus, ad Antiochum, regem Syriæ, confugit, eumque hostem Romanis fecit: quo victo, ad Prusiam, Bithyniæ regem, concessit: unde Romana legatione [per Titum Flaminium] repetitus, [ne Romanis traderetur] hausto, quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumtus est, positus apud Libyssam in arca lapidea,

in qua hodieque inſcriptum eſt : HANNIBAL HIC SITUS EST.

CAPUT XLIII.

Q. Fabius Maximus.

QUINCTUS Fabius maximus Cunctator, ut Verrucoſus a verruca in labris, ita Ovicula a clementia morum, conſul de Liguribus triumphavit. Hannibalem mora fregit. Minucium magiſtrum equitum imperio ſibi æquari paſſus eſt : nihilo minus periclitanti ſubvenit. Hannibalem in agro Falerno incluſit. Marium Statilium, transfugere ad hoſtes volentem, equo & armis donatis retinuit; & Lucano cuidam fortiſſimo, ob amorem mulieris infrequenti, eandem emtam dono dedit. Tarentum ab hoſtibus recepit: Herculis ſignum inde translatum in Capitolio dedicavit. De redemtione captivorum cum hoſtibus pepigit: quod pactum cum a ſenatu improbaretur, fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſatisfecit.

CAPUT XLIV.

P. Scipio Naſica.

PUBLIUS Scipio Naſica, a ſenatu vir optimus judicatus, Matrem Deûm hoſpitio recepit. Is cum adverſum auſpicia conſulem ſe a Graccho nominatum comperiſſet, magiſtratu ſe abdicavit. Cenſor ſtatuas, quas ſibi quiſque per ambitionem in foro ponebat, ſuſtulit. Conſul Delminium, urbem Dalmatarum, expugnavit. Imperatoris nomen a mili-

tibus, & ab ſenatu triumphum oblatum recuſavit. Eloquentia primus, juris ſcientia conſultiſſimus, ingenio ſapientiſſimus; unde vulgo Corculum dictus.

CAPUT XLV.

M. Claudius Marcellus.

MARCUS Marcellus Viridomarum, Gallorum ducem, ſingulari prœlio fudit. [Spolia opima Jovi Feretrio tertius a Romulo conſecravit. Primus docuit, quomodo milites cederent, nec terga præberent. Hannibalem] apud Nolam, locorum anguſtia adjutus, vinci docuit. Syracuſas per tres annos expugnavit. Et cum per calumniam triumphus ei a ſenatu negaretur, de ſua ſententia in Albano monte triumphavit. Quinquies conſul, inſidiis Hannibalis deceptus occubuit, & magnifice ſepultus. Oſſa Romam remiſſa a prædonibus intercepta perierunt.

CAPUT XLVI.

Claudia virgo Veſtalis.

HANNIBALE Italiam devaſtante, ex reſponſo librorum Sibyllinorum Mater Deûm a Peſſinunte arceſſita, cum adverſo Tiberi veheretur, repente in alto ſtetit. Et cum moveri nullis viribus poſſet, ex libris cognitum, caſtiſſimæ demum feminæ manu moveri poſſe. Tum Claudia, virgo Veſtalis, falſo inceſti ſuſpecta, Deam oravit, ut, ſi pudicam ſciret, ſequeretur; & zona impoſita navem movit, ſimulacrum Matris Deûm adduxit. Templum ædificavit Naſica, qui vir optimus judicabatur.

CAPUT XLVII.

M. Porcius Cato Cenſorius.

Marcus Porcius Cato, genere Tuſculanus, a Valerio Flacco Romam ſollicitatus, tribunus militum in Sicilia, quæſtor ſub Scipione fortiſſimus, prætor juſtiſſimus fuit: in prætura Sardiniam ſubegit, ubi ab Ennio Græcis literis inſtitutus. Conſul Celtiberos domuit; &, ne rebellare poſſent, literas ad civitates ſingulas miſit, ut muros diruerent. Cum unaquæque ſibi ſoli imperari putaret, fecerunt. Syriaco bello tribunus militum ſub M'. Acilio Glabrione, occupatis Thermopylarum jugis, præſidium hoſtium depulit. Cenſor L. Flamininum conſularem ſenátu movit, quod ille in Gallia, ad cujuſdam ſcorti ſpectaculum, eductum quendam e carcere in convivio jugulari juſſiſſet. Baſilicam ſuo nomine primus fecit. Matronis ornamenta, erepta Oppia lege, repetentibus reſtitit. Accuſator aſſiduus malorum, Galbam octogenarius accuſavit; ipſe quadragies quater accuſatus, glorioſe abſolutus. Carthaginem delendam cenſuit. Poſt octoginta annos filium genuit. Imago hujus, funeris gratia produci ſolet.

CAPUT XLVIII.

C. Claudius Nero, & Hasdrubal, frater Hannibalis.

Hasdrubal, frater Hannibalis, ingentibus copiis in Italiam transjecit; actumque erat de Romano imperio, ſi jungere ſe Hannibali potuiſſet. Sed Claudius Nero, qui in Apulia cum Hannibale caſtra

conjunxerat, relicta in castris parte, cum delectis ad Hasdrubalem properavit, & se Livio collegæ apud Senam oppidum & Metaurum flumen conjunxit: amboque Hasdrubalem vicerunt. Nero regressus pari celeritate, qua venerat, caput Hasdrubalis ante vallum Hannibalis projecit. Quo ille viso, vinci se fortuna Carthaginis confessus. Ob hæc Livius triumphans, Nero ovans, urbem introierunt.

CAPUT XLIX.

P. Cornelius Scipio Africanus.

Publius Scipio ex virtutibus nominatus Africanus, Jovis filius creditus: nam antequam conciperetur, serpens in lecto matris ejus apparuit; & ipsi parvulo draco circumfusus, nihil nocuit. In Capitolium intempesta nocte euntem nunquam canes latraverunt. Nec hic quidquam prius cœpit, quam in cella Jovis diutissime sedisset, quasi divinam mentem accepisset. Decem & octo annorum patrem apud Ticinum singulari virtute servavit. Clade Cannensi nobilissimos juvenes, Italiam deserere cupientes, sua auctoritate compescuit. Reliquias incolumes per media hostium castra Canusium perduxit. Viginti quatuor annorum prætor in Hispaniam missus, Carthaginem, qua die venit, cepit. Virginem pulcherrimam, ad cujus adspectum concurrebatur, ad se vetuit adduci, patrique ejus ac sponso restitui jussit. Hasdrubalem Magonemque, fratres Hannibalis, Hispania expulit. Amicitiam cum Syphace, Maurorum rege, conjunxit. Masinissam in socie-

tatem recepit. Victor domum regressus, consul ante annos factus, concedente collega, in Africam classem trajecit. Hasdrubalis & Syphacis castra una nocte perrupit. Revocatum ex Italia Hannibalem superavit. Victis Carthaginiensibus leges imposuit. Bello Antiochi legatus fratri fuit: captum filium gratis recepit. A Petillio Actæo tribuno plebis repetundarum accusatus, librum rationum in conspectu populi scidit: Hac die, inquit, Carthaginem vici: quasi bonum factum, in Capitolium eamus, & Diis supplicemus. Inde in voluntarium exsilium concessit; ubi reliquam egit ætatem. Moriens ab uxore petiit, ne corpus suum Romam referretur.

CAPUT L.

M. Livius Salinator.

Livius Salinator primo consul de Illyriis triumphavit; deinde ex invidia peculatus reus, ab omnibus tribubus, excepta Metia, condemnatus. Iterum cum Claudio Nerone inimico suo consul, ne respublica discordia male administraretur, amicitiam cum eo junxit, & de Hasdrubale triumphavit. Censor cum eodem collega omnes tribus, excepta Metia, ærarias fecit, stipendio privavit, eo crimine, quod aut prius se injuste condemnassent, aut postea tantos honores non recte tribuissent.

CAPUT LI.

T. Quinctus Flaminius.

Quinctus Flaminius, Flaminii, qui apud Trasi-

menum periit, filius, consul Macedoniam sortitus, ducibus Caropæ principis pastoribus, provinciam ingressus, regem Philippum prœlio fudit, castris exuit. Filium ejus Demetrium obsidem accepit; quem, pecunia mulctatum, in regnum restituit. A Nabide quoque Lacedæmonio filium obsidem accepit. Liberos etiam Græcos Nemeæ per præconem pronuntiavit. Legatus etiam ad Prusiam, ut Hannibalem repeteret, missus.

CAPUT LII.

M. Fulvius Nobilior.

MARCUS Fulvius Nobilior consul Oretanos superavit: unde ovans urbem introiit. Consul Ætolos, qui bello Macedonico interfuerant, post ad Antiochum defecerant, prœliis frequentibus victos, & in Ambraciam oppidum coactos, in deditionem accepit; tamen signis tabulisque pictis spoliavit: de quibus triumphavit. Quam victoriam, per se magnificam, Quinctus Ennius, amicus ejus, insigni laude celebravit.

CAPUT LIII.

L. Scipio Asiaticus.

SCIPIO Asiaticus, frater Africani, infirmo corpore, tamen in Africa virtutis nomine a fratre laudatus, consul, Antiochum regem Syriæ legato fratre, apud Sipylum montem, cum arcus hostium pluvia hebetati fuissent, vicit, & regni relicti a patre parte privavit: hinc Asiaticus dictus. Post reus

pecuniæ interceptæ, ne in carcerem duceretur, Gracchus pater, tribunus plebis, intercessit. M. Cato censor equum ei ignominiæ causa ademit.

CAPUT LIV.

Antiochus, rex Syriæ.

ANTIOCHUS, Syriæ rex, nimia opum fiducia bellum Romanis intulit, specie Lysimachiæ repetundæ, quam a majoribus suis in Thracia conditam Romani possidebant: statimque Græciam insulasque ejus occupavit. In Eubœa luxuria elanguit. Adventu Acilii Glabrionis excitus, Thermopylas occupavit: unde industria Marci Catonis ejectus, in Asiam refugit. Navali prœlio, cui Hannibalem præfecerat, a L. Æmilio Regillo superatus, filium Scipionis Africani, quem inter navigandum ceperat, patri remisit: qui ei, quasi pro reddenda gratia, suasit, ut amicitiam Romanam peteret. Antiochus, spreto consilio, apud Sipylum montem cum L. Scipione conflixit. Victus, & ultra Taurum montem relegatus, a sodalibus, quos temulentus in convivio pulsaverat, occisus est.

CAPUT LV.

Cn. Manlius Vulso.

CNÆUS Manlius Vulso [consul] missus ad ordinandam Scipionis Asiatici provinciam, cupidine triumphi bellum Pisidis & Gallogræcis, qui Antiocho affuerant, intulit. His facile victis, inter captivos uxor regis Ortiagontis centurioni cuidam in

custodiam data : a quo vi ſtuprata, de injuria tacuit ; & poſt, impetrata redemtione, marito adulterum interficiendum tradidit.

CAPUT LVI.

L. Æmilius Paullus Macedonicus.

Lucius Paullus Æmilius, filius ejus, qui apud Cannas cecidit, primo conſulatu, quem poſt tres repulſas adeptus erat, de Liguribus triumphavit. Rerum geſtarum ordinem in tabula pictum publice poſuit. Iterum conſul Perſen, Philippi filium, regem Macedonum, apud Samothracas cepit; quem victum flevit, & aſſidere ſibi juſſit : tamen in triumphum duxit. In hac lætitia duos filios amiſit : & progreſſus ad populum, gratias fortunæ egit, quod, ſi quid adverſi reipublicæ imminebat, ſua eſſet calamitate deciſum. Ob hæc omnia ei a populo & a ſenatu conceſſum eſt, ut ludis Circenſibus triumphali veſte uteretur. Ob hujus licentiam & paupertatem, poſt mortem ejus dos uxori, niſi venditis poſſeſſionibus, non potuit exſolvi.

CAPUT LVII.

Ti. Sempronius Gracchus.

Tiberius Sempronius Gracchus, nobiliſſima familia ortus, Scipionem Aſiaticum, quamvis inimicum, duci in carcerem non eſt paſſus. Prætor Galliam domuit, conſul Hiſpaniam; altero conſulatu Sardiniam : tantumque captivorum adduxit, ut longa venditione res in proverbium veniret,

Sardi venales. Cenſor libertinos, qui ruſticas tribus occuparant, in quatuor urbanas diviſit: ob quod a populo collega ejus Claudius (nam ipſum auctoritas tuebatur) reus factus; & cum eum duæ claſſes condemnaſſent, Tiberius juravit, ſe cum illo in exſilium iturum: ita reus abſolutus eſt. Cum in domo Tiberii duo angues e geniali toro repſiſſent, reſponſo dato, eum de dominis periturum, cujus ſexus anguis fuiſſet occiſus; amore Corneliæ conjugis marem juſſit interfici.

CAPUT LVIII.

P. Scipio Æmilianus.

Publius Scipio Æmilianus, Paulli Macedonici filius, a Scipione Africano adoptatus, in Macedonia cum patre agens, victum Perſen tam pertinaciter perſecutus eſt, ut media nocte in caſtra redierit. Lucullo in Hiſpania legatus, apud Intercatiam oppidum provocatorem ſingulari prœlio vicit. Muros hoſtilis civitatis primus aſcendit. Tribunus in Africa ſub M'. Manilio imperatore, cohortes octo obſidione vallatas conſilio & virtute ſervavit, a quibus corona obſidionoli aurea donatus. Cum ædilitatem peteret, conſul ante annos ultro factus, Carthaginem intra ſex menſes delevit. Numantiam in Hiſpania, correcta prius militum diſciplina, fame vicit. hinc Numantinus. Cajo Lælio plurimum uſus. ad reges adeundos miſſus, duos ſecum, præter eum, ſervos duxit. Ob res geſtas ſuperbus, Gracchum jure cæſum videri reſpondit: obſtrepente populo,

Taceant, inquit, quibus Italia noverca, non mater eſt; & addidit, Quos ego ſub corona vendidi. Cenſor, Mummio collega ſegniore, in ſenatu ait, Utinam mihi collegam aut dediſſetis, aut non dediſſetis. Suſcepta Agrariorum cauſa, domi repente exanimis inventus, obvoluto capite elatus, ne livor in ore appareret. Hujus patrimonium tam exiguum fuit, ut XXXII libras argenti, duas & ſemilibram auri reliquerit.

CAPUT LIX.

A. Hoſtilius Mancinus.

Aulus Hoſtilius Mancinus prætor adverſum Numantinos, vetantibus avibus, & neſcio qua voce revocante, profectus, cum ad Numantiam veniſſet, exercitum Pompeji acceptum prius corrigere decrevit, & ſolitudinem petiit. Eo die Numantini forte ſolemni nuptu filias locabant: & unam ſpecioſam duobus competentibus, pater puellæ conditionem tulit, ut ei illa nuberet, qui hoſtis dextram retuliſſet. Profecti juvenes, abſceſſum Romanorum in modum fugæ properantium cognoſcunt: rem ad ſuos referunt. Illi ſtatim quatuor millibus ſuorum viginti millia Romanorum ceciderunt. Mancinus, auctore Tiberio Graccho, quæſtore ſuo, in leges hoſtium fœdus percuſſit: quo per ſenatum improbato, Mancinus Numantinis deditus, nec receptus, augurio in caſtra deductus, præturam poſtea conſecutus eſt.

CAPUT LX.

L. Mummius Achaicus.

Lucius Mummius, devicta Achaja, Achaicus, adverſus Corinthios miſſus, victoriam alieno labore quæſitam intercepit. Nam cum illos Metellus Macedonicus apud Heracleam fudiſſet, & duce Critolao privaſſet; cum lictoribus & paucis equitibus in Metelli caſtra properavit, & Corinthios apud Leucopetram vicit duce Diæo, qui domum refugit, eamque incendit: conjugem interfecit, & in ignem præcipitavit: ipſe veneno interiit. Mummius Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit: quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nihil contulit.

CAPUT LXI.

Q. Cæcilius Metellus Macedonicus.

Quinctus Cæcilius Metellus a domita Macedonia Macedonicus, prætor Pſeudophilippum, qui idem Andriſcus dictus eſt, vicit. Achæos bis prœlio fudit: triumphandos Mummio tradidit. Inviſus plebi ob nimiam ſeveritatem, & ideo poſt duas repulſas conſul ægre factus, Arbacos in Hiſpania domuit. Apud Contrebiam oppidum cohortes loco pulſas, redire & locum recipere juſſit. Cum omnia proprio & ſubito conſilio ageret, amico cuidam, quid acturus eſſet, roganti, Tunicam, inquit, meam exurerem, ſi eam conſilium meum ſcire exiſtimarem. Hic quatuor filiorum pater, ſupremo tempore humeris eorum ad ſepulcrum latus eſt: ex quibus tres conſulares, unum etiam triumphantem vidit.

CAPUT LXII.

Q. Cæcilius Metellus Numidicus.

QUINCTUS Cæcilius Metellus Numidicus, qui de Jugurtha rege triumphavit, cenſor Quinctium, qui ſe Tiberii Gracchi filium mentiebatur, in cenſum non recepit. Idem in legem Apulejam, per vim latam, jurare noluit : quare in exſilium actus, Smyrnæ exſulavit. Calidia deinde rogatione revocatus, cum ludis forte literas in theatro accepiſſet, non prius eas legere dignatus eſt, quam ſpectaculum finiretur. Metellæ ſororis ſuæ virum laudare noluit, quod is ſolus judicium contra leges detrectarat.

CAPUT LXIII.

Q. Metellus Pius.

QUINCTUS Metellus Pius, Numidici filius, Pius, quia patrem lacrimis & precibus aſſidue ab exſilio revocavit, prætor bello ſociali Q. Pompedium, Marſorum ducem, interfecit. Conſul in Hiſpania Herculejos fratres oppreſſit : Sertorium Hiſpania expulit. Adoleſcens in petitione præturæ & pontificatus, conſularibus viris prælatus eſt.

CAPUT LXIV.

Tiberius Gracchus.

TIBERIUS Gracchus, Africani ex filia nepos, quæſtor Mancino in Hiſpania, fœdus ejus flagitioſum probavit. Periculum deditionis eloquentiæ gratia effugit. Tribunus plebis legem tulit, ne quis plus

mille agri jugera haberet. Octavio collega intercedente, novo exemplo magistratum abrogavit. Dein tulit, ut de familia, quæ ex Attali hereditate erat, ageretur, & populo divideretur. Deinde cum prorogare sibi potestatem vellet, adversis auspiciis in publicum processit, statimque Capitolium petiit, manum ad caput referens; quo salutem suam populo commendabat. Hoc nobilitas ita accepit, quasi diadema posceret: segniterque cessante Mucio consule, Scipio Nasica sequi se jussis, qui salvam rempublicam vellent, Gracchum in Capitolium persecutus oppressit. Cujus corpus Lucretii ædilis manu in Tiberim missum; unde ille Vespillo dictus. Nasica ut invidiæ subtraheretur, per speciem legationis in Asiam ablegatus est.

CAPUT LXV.

C. Gracchus.

Cajus Gracchus pestilentem Sardiniam quæstor sortitus, non veniente successore, sua sponte decessit. Asculanæ & Fregellanæ defectionis invidiam sustinuit. Tribunus plebis agrarias & frumentarias leges tulit: colonos etiam Capuam & Tarentum mittendos censuit. Triumviros agris dividundis se, & Fulvium Flaccum, & C. Crassum constituit. Minucio Rufo, tribuno plebis, legibus suis abrogante in Capitolium venit: ubi cum Antyllius, præco Opimii consulis, in turba fuisset occisus, in forum descendit, & imprudens concionem a tribuno plebis avocavit; qua re arcessitus, cum in senatum non

veniſſet, armata familia Aventinum occupavit. ubi ab Opimio victus, dum a templo Lunæ deſiliit, talum intorſit, & Pomponio amico apud portam Trigeminam, P. Lætorio in ponte ſublicio, perſequentibus reſiſtente, in lucum Furinæ pervenit. Ibi vel ſua, vel ſervi Eupori manu interfectus: caput a Septimulejo, amico Gracchi, ad Opimium relatum, auro expenſum fertur, propter avaritiam infuſo plumbo gravius effectum.

CAPUT LXVI.

M. Livius Druſus.

MARCUS Livius Druſus, genere & eloquentia magnus, ſed ambitioſus & ſuperbus, ædilis munus magnificentiſſimum dedit. Et ibi Remmio collegæ, quædam de utilitate reipublicæ ſuggerenti, *Quid tibi*, inquit, *cum republica noſtra?* Quæſtor in Aſia nullis inſignibus uti voluit, ne quid ipſo eſſet inſignius. Tribunus plebis Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, ſenatui judicia permiſit. Nimiæ liberalitatis fuit: ipſe etiam profeſſus, nemini ſe ad largiendum præter cœlum & cœnum reliquiſſe; ideoque cum pecunia egeret, multa contra dignitatem fecit. Magulſam, Mauritaniæ principem, ob regis ſimultatem profugum, accepta pecunia Boccho prodidit: quem ille elephanto objecit. Adherbalem, filium regis Numidarum, obſidem domi ſuæ ſumſit, redemtionem ejus occultam a patre ſperans. Cæpionem inimicum, actionibus ſuis reſiſtentem, ait, ſe de ſaxo Tarpejo præcipitaturum. Con-

ſuli, legibus Agrariis reſiſtenti, ita collum in comitio obtorſit, ut multus ſanguis efflueret e naribus: quam ille, luxuriam exprobrans, muriam de turdis eſſe dicebat. Deinde ex gratia nimia in invidiam venit. Nam plebs acceptis agris gaudebat; expulſi dolebant: equites in ſenatu lecti lætabantur; [ſed præteriti querebantur:] ſenatus permiſſis judiciis exſultabat; ſed ſocietatem cum equitibus ægre ferebat. Unde Livius anxius, ut Latinorum poſtulata differret, qui promiſſam civitatem flagitabant, repente in publico concidit, ſive morbo comitiali, ſeu hauſto caprino ſanguine, ſemianimis domum relatus. Vota pro illo per Italiam publice ſuſcepta ſunt. Et cum Latini conſulem in Albano monte interfecturi eſſent, Philippum admonuit, ut caveret: unde in ſenatu accuſatus, cum domum ſe reciperet, immiſſo inter turbam percuſſore, corruit. Invidia cædis apud Philippum & Cæpionem fuit.

CAPUT LXVII.

C. Marius pater.

Cajus Marius ſepties conſul, Arpinas, humili loco natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidia, criminando eum conſulatum adeptus, Jugurtham captum ante currum egit. In proximum annum conſul ultro factus, Cimbros in Gallia apud Aquas Sextias, Teutonas in Italia, in campo Raudio vicit, deque his triumphavit. Uſque ſextum conſulatum per ordinem factus, Apulejum Saturninum tribunum plebis, & Glauciam

prætorem, feditiofos, ex fenatufconfulto interemit. Et cum Sulpicia rogatione provinciam Sullæ eriperet, armis ab eo victus, Minturnis in palude latuit. Inventus, & in carcerem conjectus, immiffum percufforem Gallum vultus auctoritate deterruit; acceptaque navicula in Africam trajecit: ibi diu exfulavit. Mox Cinnana dominatione revocatus, ruptis ergaftulis exercitum fecit; cæfifque inimicis injuriam ultus, feptimo confulatu, ut quidam ferunt, voluntaria morte deceffit.

CAPUT LXVIII.

C. Marius filius.

CAJUS Marius filius viginti feptem annorum confulatum invafit: quem honorem tam immaturum mater flevit. Hic patri fævitia fimilis, curiam armatus obfedit, inimicos trucidavit, quorum corpora in Tiberim præcipitavit. In apparatu belli, quod contra Sullam parabatur, apud Sacriportum vigiliis & labore defeffus, fub divo requievit: & abfens victus, fugæ, non pugnæ interfuit. Prænefte refugit, ubi per Lucretium Ofellam obfeffus, tentata per cuniculum fuga, cum omnia fepta intelligeret, jugulandum fe Pontio Telefino præbuit.

CAPUT LXIX.

L. Cornelius Cinna.

LUCIUS Cornelius Cinna flagitiofiffimus, rempublicam fumma crudelitate vaftavit. Primo confulatu legem de exfulibus revocandis ferens, ab Octavio

collega prohibitus, & honore privatus, urbe profugit; vocatiſque ad pileum ſervis, adverſarios vicit, Octavium interfecit, Janiculum occupavit. Iterum & tertium conſulem ſe ipſe fecit. Quarto conſulatu cum bellum contra Sullam pararet, Anconæ ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occiſus eſt.

CAPUT LXX.

C. Flavius Fimbria.

CAJUS Flavius Fimbria (ſæviſſimus quippe Cinnæ ſatelles) Valerio Flacco conſuli legatus in Aſiam profectus, per ſimultatem dimiſſus, corrupto exercitu, ducem interficiendum curavit. Ipſe, correptis imperii inſignibus, provinciam ingreſſus, Mithridatem Pergamo expulit. Ilium, ubi tardius portæ patuerunt, incendi juſſit: ubi Minervæ templum inviolatum ſtetit, quod divina majeſtate ſervatum nemo dubitavit. Ibidem Fimbria militiæ principes ſecuri percuſſit: mox a Sulla Pergami obſeſſus, corrupto exercitu deſertus ſemet occidit.

CAPUT LXXI.

Viriathus Luſitanus.

VIRIATHUS, genere Luſitanus, ob paupertatem primo mercenarius, deinde alacritate vector, audacia latro, ad poſtremum dux, bellum adverſum Romanos ſumſit, eorumque imperatorem Claudium Unimanum, dein C. Nigidium oppreſſit. Pacem a populo Romano maluit integer petere, quam

victus : & cum alia dediſſet, & arma retinerentur, bellum renovavit. Cæpio cum vincere aliter non poſſet, duos ſatellites pecunia corrupit, qui Viriathum humi depoſitum peremerunt. Quæ victoria, quia emta erat, a ſenatu non probata.

CAPUT LXXII.

M. Æmilius Scaurus.

MARCUS Æmilius Scaurus nobilis, pauper : nam pater ejus, quamvis patricius, ob paupertatem carbonarium negotium exercuit. Ipſe primo dubitavit, honores peteret, an argentariam faceret : ſed eloquentiæ conſultus, ex ea gloriam peperit. Primo in Hiſpania corniculum meruit : ſub Oreſte in Sardinia ſtipendia fecit. Ædilis, juri reddendo magis, quam muneri edendo ſtuduit. Prætor adverſus Jugurtham, tamen ejus pecunia victus. Conſul legem de ſumtibus & libertinorum ſuffragiis tulit. P. Decium prætorem, tranſeunte ipſo ſedentem, juſſit aſſurgere, eique veſtem ſcidit, ſellam concidit; ne quis ad eum in jus iret, edixit. Conſul Ligures & Gantiſcos domuit, atque de his triumphavit. Cenſor viam Æmiliam ſtravit : pontem Mulvium fecit. Tantumque auctoritate potuit, ut Opimium contra Gracchum, Marium contra Glauciam & Saturninum, privato conſilio armaret. Idem filium ſuum, quia præſidium deſeruerat, in conſpectum ſuum vetuit accedere : ille ob hoc dedecus mortem ſibi conſcivit. Scaurus ſenex cum a Vario tribuno plebis argueretur, quaſi ſocios & Latium ad arma

coegisset, ad populum ait: Varius Sucronensis Æmilium Scaurum ait socios ad arma coegisse; Scaurus negat: utri potius credendum putatis?

CAPUT LXXIII.

L. Apulejus Saturninus.

LUCIUS Apulejus Saturninus, tribunus plebis seditiosus, ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africa dividerentur: intercedentem Bæbium collegam, facta per populum lapidatione, submovit. Glauciæ prætori, quod is eo die, quo ipse concionem habebat, jus dicendo partem populi avocasset, sellam concidit, ut magis popularis videretur. Quendam libertini ordinis subornavit, qui se Tiberii Gracchi filium fingeret. Ad hoc testimonium Sempronia, soror Gracchorum, producta, nec precibus, nec minis adduci potuit, ut dedecus familiæ agnosceret. Saturninus, Aulo Nonio competitore interfecto, tribunus plebis refectus, Siciliam, Achajam, Macedoniam novis colonis destinavit; & aurum, dolo, an scelere Cæpionis partum, ad emtionem agrorum convertit. Aqua & igni interdixit ei, qui in leges suas non jurasset. Huic legi multis nobilibus abrogantibus cum tonuisset, clamavit: Jam, inquit, nisi quiescitis, grandinabit. Metellus Numidicus exsulare, quam jurare, maluit. Saturninus tertio tribunus pleb. refectus, ut satellitem suum Glauciam prætorem faceret, Memmium competitorem ejus in campo Martio necandum curavit.

Marius ſenatuſconſulto armatus, quo cenſeretur, darent operam conſules, ne quid reſpublica detrimenti caperet, Saturninum & Glauciam in Capitolium perſecutus obſedit, maximoque aſtu inciſis fiſtulis, in deditionem accepit: nec deditis fides ſervata. Glauciæ fracta cervix: Apulejus cum in curiam fugiſſet, lapidibus & tegulis deſuper interfectus eſt. Caput ejus Rabirius quidam ſenator per convivia in ludibrium circumtulit.

CAPUT LXXIV.

L. Licinius Lucullus.

LUCIUS Licinius Lucullus nobilis, diſertus & dives, munus quæſtorium ampliſſimum dedit. Mox per Murenam in Aſia claſſem Mithridatis, & Ptolemæum regem Alexandriæ conſuli Sullæ conciliavit. Prætor Africam juſtiſſime rexit. Adverſus Mithridatem miſſus, collegam ſuum Cottam Chalcedone obſeſſum liberavit. Cyzicum obſidione ſolvit. Mithridatis copias ferro & fame afflixit; eumque regno ſuo, id eſt, Ponto expulit. Quem rurſum cum Tigrane, rege Armeniæ, ſubveniente magna felicitate ſuperavit. Nimius in habitu: maxime ſignorum & tabularum amore flagravit. Poſt cum alienata mente deſipere cœpit, tutela ejus M. Lucullo fratri permiſſa eſt.

CAPUT LXXV.

L. Cornelius Sulla.

CORNELIUS Sulla, in fortuna Felix dictus, cum

parvulus a nutrice ferretur, mulier obvia, Salve, inquit, puer tibi & reipublicæ tuæ felix: & ſtatim quæſita, quæ hæc dixiſſet, non potuit inveniri. Hic quæſtor Marii, Jugurtham a Boccho in deditionem accepit. Bello Cimbrico & Teutonico legatus, bonam operam navavit. Prætor inter cives jus dixit. Prætor Ciliciam provinciam habuit. Bello ſociali Samnites, Hirpinoſque ſuperavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario reſtitit. Conſul Aſiam ſortitus, Mithridatem apud Orchomenum & Chæroneam prœlio fudit: Archelaum, præfectum ejus, Athenis vicit: portum Piræeum recepit: Medos & Dardanos in itinere ſuperavit. Mox cum rogatione Sulpicia imperium ejus transferretur ad Marium, in Italiam regreſſus, corruptis adverſariorum exercitibus, Carbonem Italia expulit: Marium apud Sacriportum, Teleſinum apud portam Collinam vicit. Mario Præneſte interfecto, Felicem ſe edicto appellavit. Proſcriptionis tabulas primus propoſuit. Novem millia deditorum in villa publica cecidit. Numerum ſacerdotum auxit: tribuniciam poteſtatem minuit. Republica ordinata, dictaturam depoſuit: unde ſperni cœptus, Puteolos conceſſit, & morbo, qui phthiriaſis vocatur, interiit.

CAPUT LXXVI.

Mithridates, rex Ponti.

Mithridates, rex Ponti, oriundus a ſeptem Perſis, magna vi animi & corporis, ut ſexjuges equos regeret, quinquaginta gentium ore loquere-

tur. Bello ſociali diſſidentibus Romanis, Nicomedem Bithynia, Ariobarzanem Cappadocia expulit. Literas per totam Aſiam miſit, ut, quicunque Romanus eſſet, certa die interficeretur: & factum eſt. Græciam inſulaſque omnes, excepta Rhodo, occupavit. Sulla eum prœlio vicit, claſſem ejus proditione Archelai intercepit: ipſum apud Orchomenum oppidum fudit, & oppreſſit; & potuit capere, niſi adverſum Marium feſtinans, qualemcunque pacem componere maluiſſet. Deinde eum Cabiris reſiſtentem Lucullus fudit. Mithridates poſt a Pompejo nocturno prœlio victus, in regnum confugit: ubi per ſeditionem popularium a Pharnace filio in turre obſeſſus, venenum ſumſit. Quod cum tardius biberet, quia adverſum venena multis antea medicaminibus corpus firmarat; immiſſum percuſſorem Gallum Sithocum auctoritate vultus territum revocavit, & in cædem ſuam manum trepidanti adjuvit.

CAPUT LXXVII.

Cn. Pompejus Magnus.

Cn. Pompejus Magnus, civili bello Sullæ partes ſecutus, ita egit, ut ab eo maxime diligeretur. Siciliam ſine bello a proſcriptis recepit. Numidiam, Hiarbæ ereptam, Maſiniſſæ reſtituit. Viginti ſex annos natus triumphavit. Lepidum, acta Sullæ reſcindere volentem, privatus Italia fugavit. Prætor in Hiſpaniam pro conſulibus miſſus, Sertorium vicit. Mox piratas intra quadrageſimum diem ſubegit. Tigranem ad deditionem, Mithridatem ad venenum

compulit. Deinde mira felicitate nunc in ſeptemtrione Albanos, Colchos, Heniochos, Caſpios, Iberos, nunc in oriente Parthos, Arabes, atque Judæos cum magno ſui terrore penetravit. Primus in Hyrcanum, Rubrum & Arabicum mare uſque pervenit. Moxque diviſo orbis imperio, cum Craſſus Syriam, Cæſar Galliam, Pompejus urbem obtineret; poſt cædem Craſſi Cæſarem dimittere exercitum juſſit. Cujus infeſto adventu urbe pulſus, in Pharſalia victus, ad Ptolemæum, Alexandriæ regem, fugit. Hujus latus ſub oculis uxoris & liberorum a Septimio, Ptolemæi præfecto, mucrone confoſſum eſt. Jamque defuncti caput gladio præciſum, quod uſque ad ea tempora fuerat ignoratum. Truncus Nilo jactatus, a Servio Codro rogo inuſtus, humatuſque eſt, inſcribente ſepulcro, HIC POSITUS EST MAGNUS. Caput ab Achilla, Ptolemæi ſatellite, Ægyptio velamine involutum, cum annulo Cæſari præſentatum eſt; qui non continens lacrimas, illud plurimis & pretioſiſſimis odoribus cremandum curavit.

ADDITAMENTUM VIRORUM ILLUSTRIUM EX LIBRIS ANTIQUIS MANU DESCRIPTIS.

CAPUT LXXVIII.

Cajus Julius Cæsar.

Cajus Julius Cæsar, veneratione rerum gestarum Divus dictus, contubernalis Thermo in Asiam profectus, cum sæpe ad Nicomedem, regem Bithyniæ, commearet, impudicitiæ infamatus est. Mox Dolabellam judicio oppressit. Dum studiorum causa Rhodum petit, a piratis captus & redemtus, eosdem & postea captos punivit. Prætor Lusitaniam, & post Galliam, ab Alpibus usque, & Oceanum bis classe transgressus, Britanniam subegit. Cum ei triumphus a Pompejo negaretur, armis eum urbe pulsum in Pharsalia vicit. Capite ejus oblato, flevit, & honorifice sepeliri fecit: mox a satellitibus Ptolemæi obsessus, eorum & regis nece Pompejo parentavit. Pharnacem, Mithridatis filium, fama nominis fugavit. Jubam & Scipionem in Africa, Pompejos juvenes in Hispania apud Mundam oppidum ingenti prœlio vicit. Deinde ignoscendo amicis odia

cum armis deposuit : nam Lentulum tantum, & Afranium, & Faustum, Sullæ filium, jussit occidi. Dictator in perpetuum factus a senatu, in curia, Cassio & Bruto cædis auctoribus, tribus & viginti vulneribus occisus est: cujus corpore pro rostris posito, sol orbem suum celasse dicitur.

CAPUT LXXIX.

Cæsar Octavianus.

Cæsar Octavianus ex Octavia familia in Juliam translatus, in ultionem Julii Cæsaris, a quo heres fuerat institutus, Brutum & Cassium, cædis auctores, in Macedonia vicit. Sextum Pompejum, Cnæi Pompeji filium, bona paterna repetentem, in freto Siculo superavit. Marcum Antonium consulem Syriam obtinentem, amore Cleopatræ devinctum, in Actiaco Ambraciæ litore debellavit. Reliquam orbis partem per legatos domuit. Huic Parthi signa, quæ Crasso sustulerant, ultro reddiderunt. Indi, Scythæ, Sarmatæ, Daci, quos non domuerat, dona miserunt. Jani gemini portas bis ante se clausas, primo sub Numa, iterum post primum Punicum bellum, sua manu clausit. Dictator in perpetuum factus, a senatu, ob res gestas, Divus Augustus est appellatus.

CAPUT LXXX.

Cato prætorius.

Cato prætorius, Catonis censorii pronepos, cum in domo avunculi Drusi educaretur, nec pre-

tio, nec minis potuit adduci a Q. Popedio Silone, Marſorum principe, ut favere ſe cauſæ ſociorum diceret. Quæſtor in Cyprum miſſus ad vehendam ex Ptolemæi hereditate pecuniam, cum ſumma eam fide perduxit: præterea conjuratos puniendos cenſuit. Bello civili Pompeji partes ſecutus eſt: quo victo, exercitum per deſerta Africæ duxit; ubi Scipioni conſulari delatum ad ſe imperium conceſſit. Victis partibus, Uticam conceſſit; ubi filium hortatus, ut clementiam Cæſaris experiretur, ipſe, lecto Platonis libro, qui de bonis mortis eſt, ſemet occidit.

CAPUT LXXXI.

M. Tullius Cicero.

MARCUS Tullius Cicero, genere Arpinas, patre equite Romano natus, genus a Tullo Attio rege duxit. Adoleſcens Roſciano judicio eloquentiam, & libertatem ſuam adverſus Sullanos oſtendit: ex quo veritus invidiam Athenas ſtudiorum gratia petivit, ubi Antiochum, Academicum philoſophum, ſtudioſe audivit. Inde eloquentiæ gratia Aſiam, poſt Rhodum petiit, ubi Molonem Græcum, rhetorem tum diſertiſſimum, magiſtrum habuit; qui fleſſe dicitur, quod per hunc Græcia eloquentiæ laude privaretur. Quæſtor Siciliam habuit. Ædilis Cajum Verrem repetundarum damnavit. Prætor Ciliciam latrociniis liberavit. Conſul conjuratos capite punivit. Mox invidia P. Clodii, inſtinctuque Cæſaris & Pompeji, quos dominationis ſuſpectos, eadem, qua quondam Sullanos, libertate

perſtrinxerat, ſollicitatis Piſone & Gabinio conſulibus, qui Macedoniam Aſiamque provincias in ſtipendium opera hujus acceperant, in exſilium actus; mox, ipſo referente Pompejo, rediit, eumque civili bello ſecutus eſt. Quo victo, veniam a Cæſare ultro accepit: quo interfecto, Auguſtum fovit; Antonium hoſtem judicavit. Et cum Triumviros ſe feciſſent, Cæſar, Lepidus, Antoniuſque, concordia non aliter viſa eſt inter eos jungi poſſe, niſi Tullius necaretur: qui, immiſſis ab Antonio percuſſoribus, cum forte Formiis quieſceret, imminens exitium corvi auſpicio didicit, & fugiens occiſus eſt. Caput ad Antonium relatum.

CAPUT LXXXII.

Marcus Brutus.

Marcus Brutus, avunculi Catonis imitator, Athenis philoſophiam, Rhodi eloquentiam didicit. Cytheridem mimam cum Antonio & Gallo poeta amavit. Quæſtor in Galliam proficiſci noluit, quod is bonis omnibus diſplicebat. Cum Appio Claudio in Cilicia fuit: & cum ille repetundarum accuſaretur, ipſe ne verbo quidem infamatus eſt. Civili bello a Catone ex Cilicia retractus, Pompejum ſecutus eſt. quo victo, veniam a Cæſare accepit, & proconſul Galliam rexit; tamen cum aliis conjuratis in curia Cæſarem occidit. Et ob invidiam veteranorum in Macedoniam miſſus, ab Auguſto in campis Philippicis victus, Stratoni cervicem præbuit.

CAPUT LXXXIII.

C. Cassius Longinus.

Cajus Cassius Longinus quæstor Crassi in Syria fuit, post cujus cædem, collectis reliquiis, in Syriam rediit. Osacem, præfectum regium, apud Orontem fluvium superavit. Dein, quod coemtis Syriacis mercibus fœdissime negotiaretur, Caryota cognominatus est. Tribunus plebis Cæsarem oppugnavit. Bello civili Pompejum secutus classi præfuit. A Cæsare veniam accepit; tamen adversus eum conjurationis auctor cum Bruto fuit, & in cæde dubitanti cuidam, Vel per me, inquit, feri: magnoque exercitu comparato, in Macedonia Bruto conjunctus in campis Philippicis ab Antonio victus, cum eandem fortunam Bruti putaret, qui Cæsarem vicerat, Pindaro liberto jugulum præbuit. Cujus morte audita, Antonius exclamasse dicitur, Vici.

CAPUT LXXXIV.

Sextus Pompejus.

Sextus Pompejus, in Hispania apud Mundam victus, amisso fratre, reliquiis exercitus collectis, Siciliam petiit; ubi ruptis ergastulis mare obsedit. Interceptis commeatibus Italiam vexavit; & cum mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est, eumque bobus auratis & equo placavit. Pace facta, epulatus in navi cum Antonio & Cæsare non invenuste ait: Hæ sunt meæ carinæ; quia Ro-

mæ in Carinis domum ejus Antonius tenebat. Rupto per eundem Antonium fœdere, Sextus ab Augusto per Agrippam navali prœlio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occisus est.

CAPUT LXXXV.

Marcus Antonius.

MARCUS Antonius, in omnibus expeditionibus Julio Cæsari comes, Lupercalibus diadema ei imponere tentavit: mortuo divinos honores decrevit. Augustum perfidiose tractavit; a quo apud Mutinam victus, Perusii fame domitus in Galliam fugit. Ibi Lepidum sibi collegam adjunxit: Brutum, exercitu ejus corrupto, occidit: reparatis viribus in Italiam regressus, cum Cæsare in gratiam rediit. Triumvir factus, proscriptionem a Lucio Cæsare avunculo suo cœpit. In Syriam missus, bellum Parthis intulit: a quibus victus, vix tertiam partem de quindecim legionibus in Ægyptum perduxit: ibi Cleopatræ amore devinctus, in Actiaco litore ab Augusto victus est. In Alexandriam regressus, cum habitu regio in solio regali sedisset, necem sibi conscivit.

CAPUT LXXXVI.

Cleopatra regina.

CLEOPATRA, Ptolemæi regis Ægyptiorum filia, a fratre suo Ptolemæo eodemque marito, quem fraudare regno voluerat, pulsa, ad Cæsarem bello civili in Alexandriam venit: ab eo specie sua &

concubitu regnum Ptolemæi & necem impetravit. Hæc tantæ libidinis fuit, ut sæpe prostiterit: tantæ pulchritudinis, ut multi noctem illius morte emerint. Postea Antonio juncta, cum eo victa, cum se illi inferias ferre simularet in Mausoleo ejus, admotis aspidibus periit.

SEXTUS AURELIUS VICTOR
DE
CÆSARIBUS
HISTORIÆ ABBREVIATÆ
PARS ALTERA.

SEXTI AURELII VICTORIS
DE
CÆSARIBUS HISTORIA

ab Augusto Octaviano, id est, a fine Titi Livii, usque ad consulatum decimum Constantii Augusti, & Juliani Cæsaris tertium.

CAPUT I.

Octavianus Augustus.

ANNO urbis septingentesimo fere vicesimoque secundo etiam mos Romæ incessit uni prorsus parendi. Namque Octavianus, patre Octavio, atque adoptione magni avunculi Cæsaris, ac mox procerum consulto ob victoriam patriam placide exercitam, Augusti cognomento dictus, illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, ceteros haud difficulter subegit. Eoque modo annis quatuor circiter & quadraginta actis, morbo Nolæ consumtus, adjectis imperio civium Rhætis, Illyricoque, ac pacata exterarum gentium ferocia, nisi Germaniæ: quamquam tertius post Numam, victo Antonio, Janum clauserit, quod jure Romano quiescentibus bellis accidebat. Mores viro ci-

viles lepidique ; flagrante haud modice luxuria ; ludorumque cupidine atque ad ſomnum intemperantie. Doctorum, qui abunde erant, neceſſariorumque percultor, cum eloquentiæ ſtudio, ac religionibus mire retineretur. Pater Patriæ, ob clementiam, ac tribunitia poteſtate perpetuo habitus : hincque uti Deo, Romæ provinciiſque omnibus per urbes celeberrimas, vivo mortuoque templa, ſacerdotes, & collegia ſacravere. Felix adeo, (abſque liberis tamen ſimulque conjugio) ut Indi, Scythæ, Garamantes, ac Bactri legatos mitterent orando fœderi.

CAPUT II.

Claudius Tiberius Nero.

DEIN Claudius Tiberius Nero, in Auguſti liberos e privigno redactus arrogatione, ubi, quæ metuebantur, ſatis tuta animadvertit, imperium complexus eſt, cujus nomen aſtu abnuebat : ſubdolus & occultior, hiſque ſæpe ſimulando infenſus, quæ maxime cuperet, & inſidioſe deditus, quæ odio erant; ingenio ad repentina longe acriore; bonis initiis idem pernicioſus, quæſitiſſimis in omnem fere ætatem ſexumque libidinibus ; atque atrocius puniens inſontes, ſuos pariter externoſque. Adhuc dum urbes & conventus exſecratur, Capreas inſulam quæſierat flagitiis obtentui. Quare ſolutis militiæ artibus, direpta pleraque juris Romani; nihilque præter Cappadocas, idque inter exordia, in provincia ſubactum, remoto rege Archelao, com-

pressaque Getulorum latrocinia, quæ, Tacfarinate duce, passim proruperant. Prætorias, quæ dispersæ proximis municipiis, seu Romæ, quæque per domos habebantur, in castra apud urbem redegit; qua tenebantur Præfecturam appellans, vel augens, Prætorio: nam ceteros paritorum præsidesque Augustus instituerat.

CAPUT III.

Cajus Cæsar Caligula.

IGITUR Claudio fato an insidiis oppresso, cum imperium tres atque viginti, ævi octogesimum uno minus annos egisset, Cajus Cæsar, cognomento Caligula, aventibus cunctis deligitur, majorum gratiæ parentisque. Namque per filiam proavus Augustus; genere materno, Agrippa; Drusus, Germanici pater, e quo is oriebatur, avi erant. Quorum modestia atque immaturo, absque Octaviani, interitu, vulgus, simul matris fratrumque, quos Tiberius exitio interceperat, permovebatur. Qua causa nitebantur omnes casum tantæ familiæ lenire adolescentuli spe: tum quia natus in exercitu (unde cognomentum calceamento militari quæsiverat) legionibus carus acceptusque habebatur. Præterea prudentissimus quisque similem fore suis credebat; quod longe secus, quasi naturæ lege, quæ crebro tanquam ex industria malos e bonis, agrestes e doctioribus, & ceteros hujuscemodi seu contra gignit. Quo demum exemplo sapientium plures caruisse liberis utilius duxere. Ceterum in Caligula haud-

quaquam vero plurimum aberant, quippe qui diu immania animi ita pudore, ac parendi ſpecie, obtexerat, uti merito vulgaretur, neque meliores famulos, neque atrociorem dominum illo fuiſſe. Denique nactus poteſtatem, uti talia ingenia veteris ſolent anni menſibus, egregia ad populum, inter Patres cum militibus geſſit: delataque conjuratione, quaſi minus credens, prædicaret, vix convenire in eum, cujus vita nullius oneri aut incommodo eſſet. Sed repente cæſis primum vario facinore innocentium paucioribus, tanquam belluæ hauſto ſanguine ingenium exercuit: itaque deinceps triennium conſumtum, cum ſenatus atque optimi cujuſque multiplici clade terrarum orbis fœdaretur. Quin etiam ſororum ſtupro ac matrimoniis illudens nobilibus, Deorum habitu incedebat, cum Jovem ſe ob inceſtum, ex choro autem Bacchanali Liberum ſe aſſereret. Neque ſecus contractis ad unum legionibus, ſpe in Germaniam tranſgrediendi, conchas umbilicoſque in ora maris Oceani legi juſſit: cum ipſe nunc fluxo cultu Venerioque intereſſet, nunc armatus ſpolia a ſe non ex hominibus, ſed cœleſtium capi dictitaret; ſcilicet quod hujuſmodi piſces Græcorum dicto, quîs augendi omnia ſtudium eſt, Nympharum lumina accepiſſet. His elatus, dominum dici, atque inſigne regni capiti nectere tentaverat. Qua cauſa, auctore Chærea, moti, quibus Romana virtus inerat, tanta pernicie rempublicam, confoſſo eo, levare: prælatumque excellens Bruti facinus ejecto Tarquinio foret, ſi per Quirites modò militia exerceretur. Verum ubi ci-

ves desidia externos barbarosque in exercitum cogere libido incessit; corruptis moribus, libertas oppressa, atque habendi auctum studium. Interim dum senatus decreto gentem Cæsarum, etiam muliebri sexu, omnemque affinitatem armati persequuntur, forte unus, ortus Epiri, e cohortibus, quæ palatium per opportunos locos obsidebant, Ti. Claudium occultantem se reperit deformi latebra: protractoque eo, exclamat apud socios, si sapiant, adesse principem. Et sane quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudentibus; quæ res adversum nefariam patrui Neronis mentem auxilio, neque apud fratris filium Caligulam invidiæ fuit: quin etiam militares plebisque animos conciliaverat, dum, flagrante suorum dominatione, ipse contemtui miserabilior haberetur. Talia plerisque memorantibus, repente eum, nullo retractante, quæ aderant turbæ circumsistunt, simulque affluebant reliqui militum, & vulgi magna vis. Quod ubi Patres accepere, mittunt ocius ausum comprimere. Sed postquam variis tetrisque seditionibus civitas cunctique ordines lacerabantur, tanquam ex imperio omnes dedere se. Ita Romæ regia potestas firmata, proditumque apertius, mortalium conatus vacuos a fortuna cassosque esse.

CAPUT IV.

Claudius.

Igitur Claudius, quamquam ventri fœde obediens, vecors juxta atque immemor, pavidusque

animi & ignavior esset, pleraque per formidinem tamen egregie consultabat, nobilitatis præcipue consiliis, quæ metu colebatur: quippe stolidorum ingenia proinde agunt, uti monitores sunt. Denique bonis auctoribus compressa per eum vitia, ac per Galliam Druidarum famosæ superstitiones; lata jura quam commodissima; curatum militiæ officium; retenti fines, seu dati imperio Romano; Mesopotamia per orientem, Rhenus Danubiusque ad septemtrionem, & a meridie Mauri accessere provinciis, demtis regibus post Jubam; cæsaque Musalamiorum manus; simul, ultima occasus, Britanniæ partes contusæ, quam solam adiit, Ostia profectus mari: nam cetera duces curavere. Adhuc annonæ egestas composita, quam Caligula induxerat, dum, adactis toto orbe navigiis, pervium mare theatris curribusque damno publico efficere contendit. Neque secus censu novato, cum, senatu motis pluribus, lascivum adolescentem, quem sibi probatum parens asseruerat, retinuisset, censorem & liberis patrem debere esse, recte adjecerat. Ast ubi Messalinæ conjugis, simulque libertorum delinimentis, quibus semet dediderat, in pravum abstractus, non illa modo tyrannorum admissa, verum quæ postremum genus mulierum, atque servile quibat facere viro amenti dominoque. Namque uxor primo passim, quasi jure, adulteris utebatur: eoque exstincti cum suis plerique, ingenio seu metu abstinentes; dum, pervagatis mulierum artibus, peti se a petitis criminatur. Dehinc atrocius accensa, nobiliores quasque nuptas & virgines scortorum modo secum prosti-

tuerat; coactique mares, uti adessent. Quod si qui talia horruerat; affi&o crimine, in ipsum omnemque familiam sæviebatur. Namque Claudium, uti supra docuimus, natura performidolosum, injecto metu sui agitabant, maxime conjurationis: quo commento liberti etiam, quos vellent, perditum ibant. Qui primo sceleribus collubentes, ubi pares patronæ facti sunt, eam quoque ignaro, quasi jubente tamen, domino, per satellites interfecere. Et sane in id progressa mulier erat, uti, animi ac pellicum gratia Ostiam profecto, Romæ nuptias cum altero frequentaret: & hinc notior, dum mirum videtur apud imperatorem virum, viro quam imperatori nuptam esse. Ita liberti potestatem nacti summam, stupris, exsilio, cæde, proscriptionibus, omnia fœdabant, eoque herilem stultitiam perpulere, uti senex fratris filiam in nuptias concupisceret. Quæ quamvis superiore absurdior haberetur, idcircoque paria extimesceret; veneno conjugem interemit. Hujus anno sexto, cum quatuordecim regnarit, octingentesimus urbis mire celebratus: visusque apud Ægyptum Phœnix, quam volucrem ferunt anno quingentesimo ex Arabis memoratos locos advolare; atque in Ægæo mari repente insula ingens emersit, nocte, qua defectus lunæ acciderat. Tetrum funus, uti quondam in Prisco Tarquinio, diu occultatum; dum arte mulieris corrupti custodes, ægrum simulant, atque ab eo mandatam interim privigno, quem paulo ante in liberos asciverat, curam reipublicæ.

CAPUT V.

L. Domitius Nero.

Eo modo L. Domitius (nam id certe nomen Neroni, patre Domitio, erat) imperator factus est. Qui cum longe adolescens dominatum parem annis vitrico gessisset, quinquennium tamen tantus fuit, augenda urbe maxime, uti merito Trajanus sæpius testaretur, procul differre cunctos principes Neronis quinquennio: quo etiam Pontum in jus provinciæ, Polemonis permissu, redegit; cujus gratia Polemoniacus Pontus appellatur: itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo. Quare satis compertum, neque ævum impedimento virtuti esse; eam facile mutari, corrupto per licentiam ingenio; omissamque adolescentiæ quasi legem perniciosius repeti. Namque eo dedecore reliquum vitæ egit, uti pigeat pudeatque memorare hujuscemodi quemquam, nedum rectorem gentium, fuisse. Qui dum psallere per cœtus, Græcorum invento, in certamen coronæ cœpisset, eo progressus est, uti neque suæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palam senatu, dote data, cunctis festa more celebrantibus, in manum conveniret lecto ex omnibus prodigiosis. Quod sane in eo (narrantur scelera Neronis) levius æstimandum. Quippe noxiorum vinctis modo, pelle tectus feræ, utrique sexui genitalia vultu contrectabat; exactor parium majore flagitio. Atque inter hæc matrem etiam contaminavisse plures habent;

dum ea quoque, dominandi ardore, ſcelere quolibet ſubjici filium cupit. Id ego, quamquam ſcriptoribus diverſa firmantibus, verum puto. Namque ubi mentem invaſerint vitia, nequaquam verecundiæ externis ſocietate humanius datur peccandi conſuetudo, nova, & eo dulciora, affectans, ad extremum in ſuos agens. Quod his proditum magis, dum quaſi quodam progreſſu, illa per alteros ad patrui nuptias, atque alienorum cruciatibus, mariti exitium: hic paulatim ad ſacerdotem Veſtæ, deinde in ſe, poſtremo uterque in ſui ſcelus proceſſerunt. Neque blandimentis talibus tamen coaleſcere potuere, ſed eo præceps dati, dum inſidiantur invicem, mater perverſa interiit. Igitur cum omne jus faſque parricidio triviſſet, ac magis magiſque in optimos ſæviretur; conjuravere plures varia ſane tempeſtate, ad liberandam rempublicam. Quîs proditis, cæſiſque immanior, urbem incendio, plebem feris vulgo emiſſis, ſenatum pari morté tollere decreverat, nova ſede regno quæſita, maximeque incitante legato Parthorum, qui forte inter epulas, aulicis, uti mos eſt, canentibus, cum ſibi citharistam popoſciſſet, reſponſo dato, liberum eſſe, adjecerat, ſumeret ipſe, quem vellet, e ſuis, oſtentans, qui convivio aderant; quod liber ſub imperio nullus haberetur. Ac ni Galba, qui Hiſpaniæ præſidebat, cognito mandatum ſui exitium, quamquam ſenecta ætate, imperio correpto ſubveniſſet; tantum facinus haud dubie patraretur. Verum ejus adventu deſertus undique, niſi ab ſpadone, quem quondam exſectum formare in mulierem tentaverat, ſemet ictu tranſ-

egit; cum implorans percussorem, diu ne ad mortem quidem meruisset cujusquam officium.

Hic finis Cæsarum genti fuit : quem fore prodigiorum multa denuntiavere, præcipueque eorum prædiis arescens lauri nemus dicatum triumphantibus; atque interitus gallinarum, quæ adeo multæ albæque, aptiores erant religionibus, ut iis Romæ habeatur hodie locus.

CAPUT VI.

Servius Galba.

At Galba, haud secus nobilis e gente clarissima Sulpiciorum, ubi Romam ingressus est, quasi luxuriæ aut etiam crudelitati auxilio ventitasset, rapere, trahere, vexare, ac fœdum in modum vastare cuncta, & polluere. Quîs rebus intestabilior, (dum gravius offendunt, quos mollius consulturos spes erat) simul quia opes militum nimis pecuniæ cupidus attenuaverat, Othone auctore interficitur; qui prælatum adoptione ejus Pisonem impatientius dolens, accensas cohortes, armatasque in forum deduxerat. Quo cum lorica tectus Galba tumultum leniturus contenderet, ad lacum Curtium cæsus est mense imperii ac die septimo.

CAPUT VII.

Salvius Otho.

Igitur Salvius Otho, Neroni quoque quondam criminose familiaris, haud multo fine adole-

ſcentiæ grandior, potentiam invadit. Qui dies fere quinque & octoginta præcognitis moribus potitus, poſtquam a Vitellio, qui e Gallia deſcenderat, Veronenſi prœlio pulſus eſt, mortem ſibi conſcivit.

CAPUT VIII.

A. Vitellius.

Ita ad Aulum Vitellium poteſtas delata, quæ progreſſu funeſtior talibus initiis foret, ſi Veſpaſianus aliquamdiu Judæorum bello, quod Neronis juſſu ſuſceperat, impenſius attineretur. Is ubi geſta per Galbam, ipſumque oppreſſum accepit, ſimul quoniam legati Mœſiæ, Pannonicique exercitus hortantium venerant, imperium capit. Namque milites prædicti, poſtquam Othonem prædem prætoriis, Vitellium Germanicianis legionibus factum comperere, æmuli, ut inter ſe ſolent, ne diſſimiles viderentur, Veſpaſianum perpulere; in quem jam Syriacæ cohortes ob egregia vitæ conſenſerant. Quippe Veſpaſianus, nova ſenator familia, Reatinis majoribus, induſtria rebuſque pacis ac militiæ longe nobilis habebatur. Hujus legatorum in Italiam tranſgreſſu, fuſiſque apud Cremonam ſuis, Vitellius ab Sabino, urbi præfecto, Veſpaſiani fratre, ſeſtertiûm millies pepigerat, arbitris militibus imperio decedere: ſed poſtquam mox circumventum ſe nuntio ratus eſt, quaſi renovato furore ipſum ceteroſque adverſæ partis, cum Capitolio, quod ſaluti remedium ceperant, cremavit. Aſt ubi vera eſſe, ac propinquare hoſtes patefactum eſt, productus e tugu-

rio, quo ſe abdiderat, janitoris, injecto laqueo, parricidarum more ad ſcalas Gemonias, perque eas pertractus; ſimul ictibus, quantum quiſque valuerat, confoſſo corpore in Tiberim dejicitur, tyrannidis octavo menſe, annos natus ſeptuaginta & quinque amplius.

Hi omnes, quos paucis attigi, præcipueque Cæſarum gens, adeo literis culti atque eloquentia fuere, ut, ni cunctis vitiis, abſque Auguſto, nimii forent, tantæ artes profecto texiſſent modica flagitia. Quîs rebus quamquam ſatis conſtet præſtare mores; tamen cuique, præſertim ſummo rectori, utroque, ſi queat, juxta opus: ſin autem, vitæ propoſito in immenſum progrediente, elegantiæ ſatis atque auctoritatis ſumat eruditionem.

CAPUT IX.

Flav. Veſpaſianus.

HOC item ex genere Veſpaſianus, ſanctus omnia, facundiæ haud egens promendis, quæ ſenſerat, exſanguem diu, feſſumque terrarum orbem brevi refecit. Namque primum ſatellites tyrannidis, niſi qui forte atrocius longe proceſſerant, flectere potius maluit, quam excruciatos delere; prudentiſſime ratus, nefaria miniſteria a pluribus metu curari. Dein conjurationum multas ſcelere inulto abſcedere patiebatur; comiter, uti erat, ſtultitiæ arguens, qui ignorarent, quanta moles moleſtiaque imperio ineſſet. Simul divinis deditus, (quorum vera pleriſque negotiis compererat) ſucceſſores fidebat libe-

ros Titum ac Domitianum fore. Præterea legibus æquiſſimis monendo, quodque vehementius eſt, vitæ ſpecie, vitiorum plura aboleverat. Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adverſum pecuniam: cum ſatis conſtet, ærarii inopia, ac labe urbium, novas eum, neque aliquamdiu poſtea habitas, vectigalium penſiones exquiſiviſſe. Namque Romæ Capitolium, quod conflagraſſe ſupra memoravimus, ædes Pacis, Claudii monumenta, amphitheatri tanta vis, multæque aliæ, ac forum cœpta ac patrata. Adhuc per omnes terras, qua jus Romanum eſt, renovatæ urbes cultu egregio, viæque operibus maximis munitæ, & cavati montes per Flaminiam, prono tranſgreſſu. Quæ tot tantaque brevi confecta, intactis cultoribus, prudentiam magis, quam avaritiam probavere: ſimul cenſu more veterum exercito, ſenatu motus probroſior quiſque; ac lectis undique optimis viris, mille gentes compoſitæ, cum ducentas ægerrime reperiſſet, exſtinctis ſævitia tyrannorum pleriſque. Ac bello rex Parthorum Vologeſus in pacem coactus, atque in provinciam Syria, cui Palæſtinæ nomen, Judæique, annitente filio Tito, quem tranſgrediens in Italiam reliquerat externæ militiæ, moxque victorem præfectura prætorio extulerat. Unde etiam honos is, ingens a principio, tumidior, atque alter ab Auguſto imperio fuit. Verum hac tempeſtate dum honorum honeſtas deſpectatur, mixtique bonis indocti, ac prudentibus inertes ſunt, fecere nomen plerique potentia vacuum inſolens per injurias, ſubjectum peſſimo cuique, & annonæ ſpecie rapax.

CAPUT X.

T. Flav. Vespasianus.

Ceterum Titus, poſtquam imperium adeptus eſt, incredibile [eſt] quantum, quem imitabatur, anteierit; præſertim literis, clementiaque ac muneribus. Denique cum conceſſa per priores principes firmari ab inſequentibus mos eſſet; ſimul imperium cepit, talia poſſidentibus edicto ſponte cavit, proſpexitque. Neque minus ſancte facilis in tuendis, qui forte in ſe conſpiraſſent: adeo ut cum ampliſſimi ordinis duo abnuere cogitatum ſcelus nequirent, Patreſque cenſuiſſent de confeſſis ſupplicium ſumendum, deductos in ſpectaculum ſe utrinque aſſidere juſſit, petitoque ex induſtria gladiatoris, quorum pugnæ viſebantur, gladio, quaſi ad explorandam aciem, uni atque alteri committere. Queis perculſis, & conſtantiam mirantibus: Videtiſne, inquit, poteſtates fato dari, fruſtraque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu? Ita biennio poſt, ac menſes fere novem, amphitheatri perfecto opere, lautuſque veneno interiit, anno ævi quadrageſimo, cum ejus pater ſeptuageſimo obiiſſet, imperator decennii. Hujus ſane mors adeo provinciis luctui fuit, uti, generis humani delicias appellantes, orbatum orbem deflerent.

CAPUT XI.

T. Flav. Domitianus.

Igitur Domitianus, fratris atque imperatoris

optimi nece, privato ſcelere publicoque amentior, ſimul maculoſæ adoleſcentiæ, prædas, cædem, ſupplicia agere occœpit. Major libidinum flagitio, ac plus quam ſuperbe utens Patribus : quippe qui ſe dominum Deumque dici coegerit; quod confeſtim ab inſequentibus remotum, validius multo poſthac deinceps retulere. Sed Domitianus primo clementiam ſimulans, neque adeo iners domi, belloque tolerantior videbatur. Idcircoque Dacis & Cattorum manu devictis, Septembrem Octobremque menſes, Germanici ſuperiorem, & ſuo nomine alterum appellaverat : multaque opera inchoata per patrem, vel fratris ſtudio, atque inprimis Capitolium, abſolvit. Dehinc atrox cædibus bonorum, ſegniſque, ridicule, remotis procul omnibus, muſcarum agmina perſequebatur, poſtquam ad libidinem minus virium erat, cujus fœdum exercitium Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat. Hincque jocorum pleraque : nam percontanti cuidam, Quiſquamne in palatio eſſet, reſponſum : Ne muſca quidem, niſi forte apud palæſtram. Is ergo magis magiſque ſævitia nimius, eoque ſuſpectior etiam ſuis, libertorum conſilio, uxore non ignara, quæ amorem hiſtrionis viro prætulerat, pœnas luit, quinto & quadrageſimo anno vitæ, dominationis circiter quintodecimo. At ſenatus gladiatoris more funus ferri, radendumque nomen decrevit. Quo moti milites, quibus privatæ commoditates diſpendio publico largius procedunt, auctores necis ad ſupplicium petere, more ſuo ſeditioſius cœperunt. Qui vix ægreque per prudentes cohibiti, tandem in

gratiam optimatum convenere. Neque minus per ſe moliebantur bellum, quod his converſum imperium mœſtitiæ erat, ob omiſſionem prædarum per dona munifica.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti imperium rexere: hinc advenæ; neſcio quoque, an, ut in Priſco Tarquinio, longe meliores. At mihi quidem audienti multa legentique plane compertum, urbem Romam externorum virtute, atque inſitivis artibus præcipue creviſſe.

CAPUT XII.

Coccejus Nerva.

QUID enim Nerva Narnienſi prudentius, magiſque moderatum? Qui cum extrema ætate apud Sequanos, quo tyranni defecit metu, imperium arbitrio legionum cepiſſet; ubi proſpexit, niſi a ſuperioribus robuſtioribuſque corpore animoque geri non poſſe, menſe ſexto ac decimo ſemet eo abdicavit, dedicato prius foro, quod appellatur Pervium, quo ædes Minervæ eminentior conſurgit, & magnificentior. Id cum ſemper egregium ſit metiri, quantum queas, neque ambitione præceps agi; tum in imperio, cujus adeo cupidi mortales ſunt, ut id vel ultima ſenectus avide petat. Huc accedit, quod ſuffecti virtute quantus conſilio eſſet, magis magiſque patefecit.

CAPUT XIII.

Ulpius Trajanus.

NAMQUE Ulpium Trajanum, Italica, urbe Hispaniæ, ortum, ampliſſimi ordinis tamen atque conſulari loco, arrogatum accepit & dedit. Hoc ægre clarior domi, ſeu militiæ reperietur. Quippe primus, aut ſolus etiam, vires Romanas trans Iſtrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis Sacisque nationibus, Decibalo rege, ac Sardonios: ſimul ad ortum ſolis cunctæ gentes, quæ inter Indum & Euphratem, amnes inclitos, ſunt, concuſſæ bello; atque imperati obſides Perſarum regi, nomine Cosdroe, & inter ea iter conditum per feras gentes, quo facile ab uſque Pontico mari in Galliam permeatur. Caſtra ſuſpectioribus atque opportunis locis exſtructa; ponſque Danubio impoſitus; ac deductæ coloniarum pleræque. Adhuc Romæ a Domitiano cœpta fora, atque alia multa, pluſquam magnifice coluit, ornavitque: & annonæ perpetuæ mire conſultum, reperto firmatoque piſtorum collegio: ſimul noſcendis ocius, quæ ubique e republica gerebantur admota media publici curſus. Quod equidem munus ſatis utile, in peſtem orbis Romani vertit poſteriorum avaritia, inſolentiaque; niſi quod his annis ſuffectæ vires Illyrico ſunt, præfecto medente Anatolio. Boni malique in republica nihil eſt, quod in diverſum traduci nequeat moribus præſidentium. Æquus, clemens, patientiſſimus, atque in amicos perfidelis: quippe

qui Suræ familiari opus ſacraverit, quæ Suranæ ſunt: uſque eo innocentiæ fidens, uti præfectum prætorio Saburanum nomine, cum inſigne poteſtatis, uti mos erat, pugionem daret crebro, monuerit, Tibi iſtum ad munimentum mei committo, ſi recte agam; ſin aliter, in me magis: quod moderatorem omnium vel errare minus fas ſit. Quin etiam vinolentiam, quo vitio, uti Nerva, angebatur, prudentia molliverat; curari vetans juſſa poſt longiores epulas. His virtutibus acto imperio annos prope viginti, cum terræ motu gravi apud Antiochiam ceteraque Syriæ extremis afficeretur, rogatu Patrum militiam repetens, morbo periit, grandæva ætate; aſcito prius ad imperium Hadriano cive propinquoque. Abhinc diviſa nomina Cæſarum atque Auguſti: inductumque in rempublicam, uti duo, ſeu plures ſummæ potentiæ, diſſimiles cognomento ac poteſtate diſpari ſint. Quamquam alii Plotinæ, Trajani conjugis, favore imperium aſſecutum putent, quæ viri teſtamento heredem regni inſtitutum ſimularat.

CAPUT XIV.

Ælius Hadrianus.

IGITUR Ælius Hadrianus eloquio, togæque ſtudiis accommodatior, pace ad orientem compoſita, Romam regreditur. Ibi Græcorum more, ſeu Pompilii Numæ, cærimonias, leges, gymnaſia, doctoreſque curare occœpit; adeo quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant,

constitueret; atque initia Cereris, Liberæque, quæ Eleusina dicitur, Atheniensium modo Roma percoleret. Deinde, uti solet tranquillis rebus, remissior rus proprium Tibur secessit, permissa urbe Lucio Ælio Cæsari. Ipse, uti beatis locupletibus mos, palatia exstruere, curare epulas, signa, tabulas pictas: postremo omnia satis anxie prospicere, quæ luxus lasciviæque essent. Hinc orti rumores mali, injecisse stupra puberibus, atque Antinoi flagravisse famoso ministerio, neque alia de causa urbem conditam ejus nomine, aut locasse ephebo statuas. Quæ quidem alii pia volunt, religiosaque: quippe Hadriano cupiente fatum producere, cum voluntarium ad vicem magi poposcissent, cunctis retractantibus, Antinoum objecisse se referunt; hincque in eum officia supra dicta. Nos rem in medio relinquemus; quamquam in remisso ingenio suspectam æstimantes societatem ævi longe imparilis. Interim Ælio Cæsare mortuo, cum ipse animo parum valeret, idcircoque despectui haberetur, ad creandum Cæsarem Patres convocat. Quibus propere accurrentibus, forte Antoninum conspexit, senis soceri, aut genitoris anxios gressus levantem manu. Quo mire oblectatus, adoptatum legibus Cæsarem jubet; statimque ab eo senatus, cui ludibrio fuerat, magnam partem necari. Neque multo post apud Bajas tabe interiit: anno imperii, absque mense, vicesimo secundo, senecta viridiore. At Patres ne principis oratu quidem ad Divi honorem eidem deferendum flectebantur; tantum amissos sui ordinis tot viros mœrebant. Sed postquam subito pro-

diere, quorum exitium dolori erat, quique suos complexi, censent quod abnuerant.

CAPUT XV.

Antoninus Pius.

Aurelio Antonino cognomentum Pii. Hunc fere nulla vitiorum labes maculavit. Vir veterrimæ familiæ, e Lanuvino municipio, senator urbis: adeo æqualis, probisque moribus, uti plane docuerit, neque jugi pace, ac longo otio absoluta ingenia corrumpi: eoque demum fortunatas urbes fore, si regna sapientiæ sint. Denique annis, quibus publica egit, viginti, idem mansit, celebrato magnifice urbis nongentesimo. Nisi forte triumphorum expertem, socordiæ videtur: quod longe secus est, cum majus haud dubie sit, neque quemquam turbare ausum composita, neque ipsum ostentandi sui bellum fecisse quietis gentibus. Quin etiam maribus frustratus, filiæ viro reipublicæ consultavit.

CAPUT XVI.

M. Aurelius Antoninus & L. Verus.

Namque M. Bojonium, qui Aurelius Antoninus habetur, eodem oppido, pari nobilitate, philosophandi vero, eloquentiæque studiis longe præstantem, in familiam atque imperium ascivit. Cujus divina omnia domi, militiæque facta, consultaque; quæ imprudentia regendæ conjugis attaminavit: quæ in tantum petulantiæ proruperat, ut in Cam-

pania ſedens, amœna litorum obſideret, ad legendos ex nauticis, quia plerumque nudi agunt, flagitiis aptiores. Igitur Aurelius, ſocero apud Lorios, anno vitæ poſt quintum & ſeptuageſimum mortuo, confeſtim fratrem Lucium Verum in ſocietatem potentiæ accepit. Ejus ductu Perſæ, cum primum ſuperaviſſent, ad extremum triumpho ceſſere, rege Vologeſo. Lucius paucis diebus moritur; hincque materies fingendi, dolo conſanguinei circumventum: quem ferunt, cum invidia geſtarum rerum angeretur, fraudem inter cœnam exercuiſſe. Namque lita veneno cultri parte, vulvæ fruſtum, quod de induſtria ſolum erat, eo præcidit; conſumtoque uno, uti mos eſt inter familiares, alterum, qua virus contigerat, germano porrexit. Hæc in tanto viro credere, niſi animi ad ſcelus proni, non queunt. Quippe cum Lucium ſatis conſtet Altini, Venetiæ urbe, conſumtum, tantumque Marco ſapientiæ, lenitudinis, innocentiæ ac literarum fuiſſe, ut is Marcomannos, cum filio Commodo, quem Cæſarem ſuffecerat, petiturus, philoſophorum obteſtantium circumfunderetur, ne ſe expeditioni aut pugnæ prius committeret, quam ſectarum ardua & occulta explanaviſſet. Ita incerta belli ejus ſalute doctrinæ ſtudiis metuebantur: tantumque illo imperante floruere artes bonæ, ut illam gloriam etiam temporum putem. Legum ambigua mire diſtincta, vadimoniorumque ſolemni remoto, denuntiandæque litis operiendæque ad diem commode jus introductum. Data cunctis promiſcue civitas Romana; multæ urbes con-

ditæ, deductæ, repositæ, ornatæque; atque inprimis Pœnorum Carthago, quam ignis fœde consumserat, Asiæque Ephesus, ac Bithyniæ Nicomedia, constratæ terræ motu, æque ac nostra ætate Nicomedia Cereali consule. Triumphi acti ex nationibus, quæ regi Marcomaro ab usque urbe Pannoniæ, cui Carnuto nomen est, ad media Gallorum protendebantur. Ita anno imperii octavo decimoque, ævi validior, Vendobonæ interiit, maximo gemitu mortalium omnium. Denique qui sejuncti in aliis Patres, ac vulgus, soli omnia decrevere, templa, columnas, sacerdotes.

CAPUT XVII.

L. Aurelius Commodus.

At filius sæva a principio dominatione detestabilior habebatur, præcipue per majorum controversam memoriam; quæ posteris usque eo gravis est, ut absque communi in impios odio, quasi corruptores generis exsecrabiliores sint. Bello plane impiger: quo in Quados prospere gesto, Septembrem mensem Commodum appellaverat. Mœnia Romana potentia vix digna, lavandi usui instituit. Immiti prorsus feroque ingenio, adeo quidem, ut gladiatores, specie depugnandi, crebro trucidaret: cum ipse ferrum objectum veronibus plumbeis uteretur. Cumque eo modo plures confecisset, forte eum Scæva nomine, audacia ac robore corporis pugnandique arte perfidens, ab studio tali deterruit: qui, spreto gladio, quem inutilem cernebat,

ſufficere utrique ait, quo armabatur ipſe. Eo metu, ne inter congreſſum, uti ſolet, extorto pugione conficeretur, Scævam removit, atque ad alios formidoloſior, in feras belluaſque ferociam convertit. Quîs rebus cum inſatiabilem ſanguinis cuncti horreſcerent, conjuravere in eum maxime proximus, quippe dominationi adeo fidus nemo, ipſique ſatellites, dum inceſtam mentem pravamque putant, & Commodum quidem primo occultatius veneno petivere, anno regni tertio fere atque decimo. Cujus vis fruſtrata per cibum, quo ſe caſu repleverat: cum tamen alvi dolorem cauſaretur, auctore medico, principe factionis, in palæſtram perrexit. Ibi per miniſtrum ungendi (nam forte is quoque e conſilio erat) faucibus, quaſi arte exercitii, brachiorum nodo validius preſſis, exſpiravit. Quo cognito, ſenatus, qui ob feſta Januariorum frequens primo luci convenerat, ſimul plebes hoſtem Deorum atque hominum appellavere, radendumque nomen ſanxere: confeſtimque præfecto urbi Aulo Helvio Pertinaci imperium defertur.

CAPUT XVIII.

Publ. Helvius Pertinax.

Hic doctrinæ omnis ac moribus antiquiſſimis, immodice parcus, Curios æquaverat Fabriciosque. Eum milites, quîs, exhauſto jam perditoque orbe, ſatis videtur nihil, impulſore Didio, fœde jugulavere octogeſimo imperii die.

CAPUT XIX.

Didius Julianus.

At Didius Salvius Julianus, fretus prætorianis, quos in ſocietatem promiſſis magnificentioribus perpulerat, ex præfectura vigilum, ad inſignia dominatus proceſſit. Genus ei pernobile, juriſque urbani præſtans ſcientia; quippe qui primus edictum, quod varie inconditeque a prætoribus promebatur, in ordinem compoſuerit. Hincque ſatis compertum, cohibendæ cupidini, ingenium ni juvet, eruditionem imbecillem eſſe : cum præceptor, & aſper quidem, rectius vivendi, in facinus proceſſerit, quod novo ſupplicio plectendum ediderat. Neque tamen cupito potitus diu. Namque eum, acceptis illico quæ acciderant, Septimius Severus, qui forte Syriæ legatus in extremis terris bellum gerebat, imperator creatus, pontem proxime Milvium acie devicit; miſſique, qui fugientem inſequerentur, apud palatium Romæ obtruncavere.

CAPUT XX.

Septimius Severus.

Igitur Septimius, Pertinacis nece, ſimul flagitiorum odio, dolore, atque ira commotior, cohortes prætorias ſtatim militia exemit; cunctiſque partium cæſis, Helvium ſenatuſconſulto inter Divos refert; Salvii nomen, atque ejus ſcripta factave aboleri jubet : quod unum effici nequivit. Tantum gratia doctarum artium valet, ut ſcriptoribus ne

ſævi mores quidem, ad memoriam officiant. Quin etiam mors hujuſcemodi, ipſis gloriæ, exſecrationi auctoribus eſt: cum omnes, præcipueque poſteri, ſic habent, illa ingenia niſi publico latrocinio, ac per dementiam, opprimi non potuiſſe. Quo bonis omnibus ac mihi fidendum magis, qui rure ortus, tenuique indocto patre in hæc tempora vitam præſtiti, ſtudiis tantis honeſtiorem. Quod equidem gentis noſtræ reor, quæ fato quodam bonorum parte fœcunda, quos eduxit tamen, quemque ad celſa ſuos habet. Velut Severum ipſum, quo præclarior in republica fuit nemo: qui, quamquam exacta ætate, mortuum, juſtitio elogioque lugendum ſanxere, adſtruentes illum juſtum naſci, aut emori minime conveniſſe. Scilicet quod corrigendis moribus nimium, poſtquam ad veterum innocentiam, quaſi mentium ſanitatem, pervenerant, clementem habuere. Ita honeſtas, quæ principio anxia habetur, ubi contigerit, voluptati luxuriæque eſt. Peſcennium Nigrum apud Cyzicenos, Clodium Albinum Lugduni victos coegit mori: quorum prior Ægyptum dux obtinens, bellum moverat, ſpe dominationis; alter Pertinacis auctor occidendi, cum eo metu in Britannos, quam provinciam a Commodo meruerat, tranſmittere nitebatur, in Gallia invaſerat imperium. Horum infinita cæde crudelior habitus, ac cognomento Pertinax; quamquam ob vitæ parſimoniam ſimilem, ipſum magis aſciviſſe plures putent: nobis mens ad credendum prona, acerbitati impoſitum. Nam cum quidam hoſtium, quem tamen, uti bellis civilibus ſolet, conditio loci ad Al-

binum detulerat, causa exposita, novissime conclusisset, Quid, quæso, faceres, si tu esses? Ille respondit, Ea perferrem, quæ tu. Quo dicto factoque durius nihil bonis : cum sanctique hujuscemodi dissensiones, quamvis studiosius cœptas, fortunæ increpent; magisque in protegendis, quam ad perdendum cives, verum corrumpi patiantur. At iste delendarum cupidus factionum, quo deinceps mitius ageret, necessitudinem facti ulcisci maluit, ne paulatim spe veniæ in labem publicam per conjurationes procederetur, ad quas vitio temporum animos intelligebat : neque ego abnuo, ea delictorum, quæ grassari immodice cœperint, plus pæne quam severe excidenda esse. Felix ac prudens, armis præcipue; adeo ut nullo congressu nisi victor discesserit, auxeritque imperium, subacto Persarum rege nomine Abgaro. Neque minus Arabas, simul adortus ut est, in ditionem redegit, provinciæ modo. Adiabena quoque, ni terrarum macies despectaretur, in tributarios concessisset. Ob hæc tanta Arabicum, Adiabenicum, & Parthici cognomento Patres dixere. His majora aggressus, Britanniam, quæ ad ea utilis erat, pulsis hostibus, muro munivit, per transversam insulam ducto utrinque ad finem Oceani. Quin etiam Tripoli, cujus Lepti oppido oriebatur, bellicosæ gentes submotæ procul. Quæ factu ardua, facilius eo patrabantur, quo implacabilis delictis strenuum quemque præmiis extollebat. Denique ne parva latrocinia quidem impunita patiebatur, in suos animadvertens magis, quod vitio ducum, aut etiam per factionem fieri vir experiens intelli-

geret. Philoſophiæ, declamandi, cunctis poſtremo liberalium deditus ſtudiis; idemque abs ſe texta ornatu & fide paribus compoſuit. Legum conditor longe æquabilium. Huic tanto domi, foriſque, uxoris probra ſummam gloriæ demſere: quam adeo famoſe amplexus eſt, uti, cognita libidine, ac ream conjurationis, retentarit. Quod cum infimo turpe, tum potentibus; & illi magis, cui non privati, neque ſinguli, aut flagitioſi, verum imperia, & exercitus, atque ipſa vitia conceſſere. Nam cum pedibus æger bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, ejuſque filium Baſſianum, qui Cæſar una aderat, Auguſtum feciſſent; in tribunal ſe ferri, adeſſe omnes, imperatoremque ac tribunos, centuriones ac cohortes, quibus auctoribus acciderat, ſiſti reorum modo, juſſit. Quo metu ſtratus humi victor, cum tantorum exercitus veniam precaretur: Sentitiſne, inquit, pulſans manu, caput potius, quam pedes imperare? Neque multo poſt Britanniæ municipio, cui Eboraci nomen, annis regni duodeviginti morbo exſtinctus-eſt. Ortus medie humilis, primo literis, deinde imbutus foro, quo parum commodante, uti rebus artis ſolet, dum tentat, aut exquirit varia melioraque, conſcendit imperium. Ibi graviora expertus, laborem, curas, metum, & incerta prorſus omnia, quaſi teſtis vitæ mortalium, Cuncta, inquit, fui; conducit nihil. Funus, quod liberi, Geta Baſſianuſque, Romam detulerant, mire celebratum, illatumque Marci ſepulcro, [quem] adeo percoluerat, ut ejus gratia Commodum inter Divos referri ſuaſerit, fratrem appellans; Baſſianoque Antonini

vocabulum addiderat; quod ex illo, poſt multos dubioſque eventus, auſpicia honorum cepiſſet patrocinio fiſci. Proinde laborantibus ſecundarum initia earumque auctores memoriæ ſunt.

At poſteri, quaſi bellum inter ſe mandatis accepiſſent, confeſtim ſeceſſere. Ita Geta, cui nomen paterno ab avo erat, cum ejus modeſtiore ingenio frater angeretur, obſeſſus interiit. Quæ victoria Papiniani exitio fœdior facta, ut ſane putant memoriæ curioſi; quippe quem ferunt illo tempore Baſſiani ſcrinia curaviſſe, monitumque, uti mos eſt, deſtinanda Romam quam celerrime componeret, dolore Getæ dixiſſe, haudquaquam pari facilitate velari parricidium, qua fieret: idcirco morte affectum. Sed hæc improbe abſurda ſunt, cum conſtet ſatis, præfecturam prætorio geſſiſſe, neque incondite illum virum tantam contumeliam imponere potuiſſe, cui amori ac magiſterio erat.

CAPUT XXI.

Antoninus Caracalla.

Ceterum Antoninus incognita munerum ſpecie urbem Romanam adjiciens, quod indumenta in talos demiſſa largiretur, Caracalla dictus; cum pari modo veſti Antonianas nomine ſuo daret. Alamannos, gentem populoſam, ex equo mirifice pugnantem, prope Mœnum amnem devicit. patiens, communis, tranquilluſque; pari fortuna, & eodem matrimonio, quo pater. Namque Juliam novercam, cujus facinora ſupra memoravi, forma captus, con-

jugem affectavit : cum illa factiosior, aspectui adolescentis, præsentiæ quasi ignora, semet dedisset intecto corpore, asserentique, Vellem, si liceret, uti; petulantius multo (quippe quæ pudorem velamento exuerat) respondisset: Libet? plane licet. Ægypti sacra per eum deportata Romam, atque aucta urbs magno accessu viæ Novæ, & ad lavandum absoluta opera pulchri cultus. Quibus confectis, cum Syriam circumgrederetur, anno potentiæ sexto moritur. Corporis reliquia luctu publico relata Romam, atque inter Antoninos funerata sunt.

CAPUT XXII.

Opilius Macrinus & Diadumenus.

DEHINC Opilius Macrinus, qui præfecturam prætorio gerebat, imperator, ejusque filius Diadumenus nomine Cæsar a legionibus appellatur. Quibus eo, quod ingens amissi principis desiderium erat, adolescentem Antoninum vocavere. Horum nihil præter sævos atque inciviles animos interim reperimus. Qua gratia mensibus ferme quatuor ac decem vix retento imperio, per quos creati fuerant, interfecti sunt.

CAPUT XXIII.

M. Aurelius Antoninus Heliogabalus.

ACCITUSQUE Marcus Antoninus Bassiano genitus, qui, patre mortuo, in Solis sacerdotium, quem Heliogabalum Syri vocant, tanquam asylum insi-

diarum metu confugerat, hincque Heliogabalus dictus; translatoque Romam Dei simulacro, in palatii penetralibus [palatia] constituit. Hoc impurius ne improbæ quidem aut petulantes mulieres fuere: quippe orbe toto obscœnissimos perquirebat, visendis tractandisve artibus libidinum ferendarum. Hæc cum augerentur in dies, ac magis magisque Alexandri, quem, comperta Opilii nece, Cæsarem nobilitas nuncupaverat, amor cumularetur, in castris prætoriis tricesimo regni mense oppressus est.

CAPUT XXIV.

Aurelius Alexander.

Statimque Aurelio Alexandro Syriæ orto, cui duplex, Cæsarea, & Arca nomen est, militibus quoque annitentibus, Augusti potentia delata. Qui, quamquam adolescens, ingenio supra ævum tamen, confestim apparatu magno bellum adversum Xerxem, Persarum regem, movet: quo fuso fugatoque, in Galliam maturrime contendit, quæ Germanorum direptionibus tentabatur. Ibi tumultuantes legionum plerasque constantissime abjecit; quod in præsens gloriæ, mox exitio datum. Nam dum tantæ severitatis vim milites inhorrescunt, (unde etiam Severi cognomentum accesserat) agentem casu cum paucis vico Britanniæ, cui vocabulum Sicila, trucidavere. Opus urbi florentissimum celebrio fabricatus est; matrisque cultu, quæ nomine Mammæa erat, plus quam pius. Adhuc Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus prætorianis præfe-

cerat, eodem honore retinens, Paulloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque æqui studio esset, edocuit. Neque ultra annos tredecim imperio functus, rempublicam reliquit firmatam undique. Quæ jam tum a Romulo ad Septimium certatim evolans Bassiani consiliis, tanquam in summo constitit. Quo ne confestim laberetur, Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi suis, quam subigendi externos, cupientiores sunt, atque inter se armantur, magis Romanum statum quasi abrupto præcipitavere, immissique in imperium promiscue boni malique, nobiles atque ignobiles, ac barbariæ multi. Quippe ubi passim confusaque omnia, neque suo feruntur modo, quique fas putant, uti per turbam, rapere aliena officia, quæ regere nequeunt, & inscientia bonarum artium, fœde corrumpunt. Ita fortunæ vis licentiam nacta, perniciosa libidine mortales agit: quæ diu quidem virtute, uti muro prohibita, postquam pæne omnes flagitiis subacti sunt, etiam infirmis genere institutoque publica permisit.

CAPUT XXV.

Cajus Julius Maximinus.

NAMQUE Cajus Julius Maximinus, præsidens rei bellicæ, primus e militaribus, literarum fere rudis, potentiam cepit suffragiis legionum. Quod tamen etiam Patres, dum periculosum existimant inermes armato resistere, approbaverunt: filiusque ejus pari nomine Cajus Julius Maximinus Cæsar factus est.

CAPUT XXVI.

Gordianus, Pupienus & Balbinus.

Queis biennium ſummis potitis, haud incommode prœlio geſto contra Germanos, repente Antoninus Gordianus Africæ proconſul, ab exercitu princeps apud Thydri oppidum abſens fit. Quo ut accitus pervenit, tanquam ea re creatus foret, ſeditione excipitur : qua lenita facile, Carthaginem petit. Ibi cum avertendis prodigiis, quorum metu haud inane angebatur, rem divinam ſolitis ageret, repente hoſtia partum edidit. Id haruſpices, atque ipſe maxime, (nam hujus ſcientiæ uſu immodice prudens erat) ita accepere, illum quoque deſtinatum neci, verum liberis pariturum imperium : progreſſique conjectu longius liberi quoque exitum denuntiavere, mitem atque innoxium præſantes fore, ut illud pecus, nec diuturnum tamen, ſubjectumque inſidiis. Iterim Romæ, comperto Gordiani interitu, hortante Domitio, urbi præfectus, reliquique indices vulgo cæduntur per prætorias cohortes. Quippe Gordianus, poſtquam delatum ſibi imperium cögnovit, præmia amplum in modum oſtentans, Romam legatos ac literas deſtinaverat; quibus, necato eo, fruſtratos ſe milites angebantur, genus hominum pecuniæ cupidius, fidumque ac bonum ſolo quæſtu. At ſenatus metuens, ne nullis rectoribus, ſpecie captæ urbis, atrociora acciderent, primo poteſtatum vices, mox conſcriptis junioribus, Clodium Pupienum, Cæcilium Balbinum Cæſares conſtituit.

CAPUT XXVII.

Gordianus nepos.

IISDEMQUE per Africam diebus milites Gordianum, Gordiani filium, qui forte contubernio patris prætextatus, ac deinceps præfectus prætorio intererat, Augustum creavere; neque sane factum nobilitas aspernata. Denique accito eo, inter implana urbis atque ipso sinu prætoriæ manus acie deletæ per gladiatorum familias, tyronumque exercitum. Dum hæc Romæ geruntur, Julii Maximini, quos forte ea tempestate Thracia retinebat, acceptis quæ evenerant, Italiam propere petunt. Eos Pupienus Aquilejæ obsidione confecit, postquam prœlio victos reliqui paulatim deseruerant. Horum imperio ad biennium per hujusmodi moras annus quæsitus. Neque multo post tumultu militarium Clodio Cæcilioque Romæ intra Palatium cæsis, Gordianus solus regnum obtinuit. Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est; cum prius Jani ædes, quas Marcus clauserat, patentes more veterum fecisset. Ibi gesto insigniter bello, Marci Philippi præfecti prætorio insidiis periit sexennio imperii.

CAPUT XXVIII.

Philippi duo, pater & filius.

IGITUR Marcus Julius Philippus Arabs Thraconites, sumto in consortium Philippo filio, rebus

ad Orientem compositis, conditoque apud Arabiam Philippopoli oppido, Romam venere: exstructoque trans Tiberim lacu, quod eam partem aquæ penuria fatigabat, annum urbis millesimum ludis omnium generum celebrant. Et quoniam nomen admonuit, nostra quoque ætate post mille, centesimus, consule Philippo, excessit, nullis, uti solet, solemnibus frequentatus: adeo in dies cura minima Romanæ urbis. Quod equidem denuntiatum illo tempore prodigiis portentisque: ex quîs unum memorare brevi libet. Nam cum pontificum lege hostiæ mactarentur, suis utero maris feminarum genitalia apparuere. Id haruspices solutionem posterorum portendere, vitiaque fore potiora, interpretati. Quod frustratum iri æstimans imperator Philippus, tum quia forte præteriens, filii similem pro meritorio ephebum conspexerat, usum virilis scorti removendum honestissime consultavit. Verumtamen manet: quippe conditione loci mutata, pejoribus flagitiis agitatur, dum avidius periculosa, quibusque mortales prohibentur, petunt. Huc accedit, quod longe aliud Etruscorum artes cecinerant, quæ, bonis parte plurima jacentibus, mollissimum quemque beatum fore afferebant. Eos ego ignorasse verum plane puto. Etenim quamvis rerum omnium prospero successu, pudore amisso tamen, fortunatus quis esse potest? cum, eodem retento, cetera tolerabilia sint. His actis, filio urbi relicto, ipse, quamquam debili per ætatem corpore, adversum Decium profectus, Veronæ cadit, pulso amissoque exercitu. Quîs Romæ compertis, apud

castra prætoria filius interficitur. Annos potentiæ quinque egere.

CAPUT XXIX.

Decius.

Et Decius, Syrmiensium vico ortus, militiæ gradu ad imperium conspiraverat, lætiorque hostium nece, filium Etruscum nomine Cæsarem facit; statimque eo in Illyrios præmisso, Romæ aliquantum moratur mœnium gratia, quæ instituit, dedicandorum. Et interea ad eum Jotapiani, qui Alexandri tumens stirpe, per Syriam tentans nova, militum arbitrio occubuerat, ora, uti mos est, inopinato feruntur, simulque per eos dies Lucio Prisco, qui Macedonas præsidatu regebat, delata dominatio, Gothorum concursu, postquam, direptis Thraciæ plerisque, illo pervenerant. Qua causa Decio quam potuit maturrime Roma digresso, Julius Valens cupientissimo vulgo imperium capit. Verum utrique mox cæsi, cum Priscum nobilitas hostem patriæ censuisset. Decii barbaros trans Danubium persectantes Bruti fraude cecidere, exacto regni biennio. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt. Namque filium audacius congredientem cecidisse in acie: patrem autem, cum perculsi milites ad solandum imperatorem multa præfarentur, strenue dixisse, detrimentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto bello, cum impigre decertaret, interiisse pari modo.

CAPUT XXX.

Gallus & Hoſtilianus.

Hæc ubi Patres comperere, Gallo Hoſtilianoque Auguſta imperia, Voluſianum, Gallo editum, Cæſarem decernunt. Dein peſtilentia oritur: qua atrocius ſæviente, Hoſtilianus interiit, Gallo Voluſianoque favor quæſitus, quod anxie ſtudioſeque tenuiſſimi cujuſque exſequias curarent.

CAPUT XXXI.

Æmilius Æmilianus.

Igitur his Romæ morantibus, Æmilius Æmilianus ſummam poteſtatem, corruptis militibus, arripuit. Ad quem expugnandum profecti, Interamnæ ab ſuis cæduntur, ſpe præmii majoris ab Æmilio, cui nullo labore ſeu detrimento victoria obveniebat: ſimul quia immodici per luxum laſciviamque, officia benevolentiæ corruperant. His ſane omnibus biennio profecit. Nam Æmilianus quoque tres menſes uſus modeſto imperio, morbo abſumtus eſt; cum proceres primo hoſtem, dein, exſtinctis ſuperioribus, pro fortuna, ut ſolet, Auguſtum appellaviſſent.

CAPUT XXXII.

Licinius Valerianus.

At milites, qui contracti undique apud Rhætias ob inſtans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt. Qui quamquam genere ſatis cla-

ro, tamen, uti mos tum etiam erat, militiam ſequebatur. Ejus filium Gallienum ſenatus Cæſarem creat; ſtatimque Tiberis adulta æſtate diluvii facie inundavit. Prudentes perniciosum reipublicæ cecinere, adoleſcentis fluxo ingenio, quia Etruria accitus venerat, unde amnis prædictus. Quod equidem confeſtim evenit. Nam cum ejus pater bellum per Meſopotamiam anceps diuturnumque inſtruit, Perſarum regis, cui nomen Sapor erat, dolo circumventus, fœde laniatus interiit, imperii anno ſexto, ætate robuſtiore.

CAPUT XXXIII.

Licinius Gallienus cum Salonino.

SUB idem tempus Licinius Gallienus, cum a Gallia Germanos ſtrenue arceret, in Illyricum properans deſcendit. Ibi Ingebum, quem curantem Pannonos, comperta Valeriani clade, imperandi cupido inceſſerat, Murſiæ devicit; moxque Regallianum, qui receptis militibus, quos Murſina labes reliquos fecerat, bellum duplicaverat. His proſpere ac ſupra vota cedentibus, more hominum, ſecundis ſolutior, rem Romanam quaſi naufragio dedit, cum Salonino filio, cui honorem Cæſaris contulerat, adeo uti Thraciam Gothi libere progreſſi, Macedonas Achæoſque & Aſiæ finitima occuparent: Meſopotamiam Parthi: Orienti latrones ſeu mulier dominaretur: Alemannorum vis tunc æque Italiam; Francorum gentes, direpta Gallia, Hiſpaniam poſſiderent, vaſtato ac pæne direpto Tarraconenſium

oppido, nactisque in tempore navigiis pars in usque Africam permearet : & amissa trans Istrum, quæ Trajanus quæsierat. Ita quasi ventis undique sævientibus, parvis maxima, ima summis orbe toto miscebantur. Simulque Romam pestilentia grassabatur, quæ sæpe curis gravioribus, atque animi desperatione oritur. Inter hæc ipse popinas ganeasque obiens, lenonum ac vinariorum amicitiis hærebat, expositus Saloninæ conjugi, atque amori flagitioso filiæ Attali Germanorum regis, Pipæ nomine: qua causa etiam civiles motus longe atrociores orti. Namque primus omnium Postumus, qui forte barbaris per Galliam præsidebat, imperium ereptum ierat : explosaque Germanorum multitudine, Læliani bello excipitur : quo non minus feliciter fuso, suorum tumultu periit ; quod flagitantibus Moguntiacorum direptiones, quia Lælianum juverant, abnuisset. Igitur eo occiso, Marius ferri quondam opifex, neque etiam tum militiæ satis clarus, regnum capit. Proinde cuncta ad extremum reciderant, ut talibus imperia ac virtutum omnium decus ludibrio essent. Hinc denique joculariter dictum, nequaquam mirum videri, si rem Romanam Marius reficere contenderet, quam Marius ejusdem artis auctor, stirpisque ac nominis, solidavisset. Hoc jugulato post biduum, Victorinus deligitur, belli scientia Postumo par, verum libidine præcipiti : qua cohibita in exordio, post biennii imperium, constupratis vi plerisque, ubi Attitiani conjugem concupivit, facinusque ab ea viro patefactum est ; accensis furtim militibus per seditionem

Agrippinæ occiditur. Tantum Actuariorum, quorum loco Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent, ut arduum petentibus malitia patraretur: genus hominum, præsertim hac tempestate, nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum; annonæ dominans, eoque utilia curantibus, & fortunis aratorum infestum; prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit. Interim Victoria, amisso Victorino filio, legionibus grandi pecunia comprobantibus, Tetricum imperatorem facit, qui familia nobili, præsidatu Aquitanos tuebatur; filioque ejus Tetrico Cæsarea insignia impartiuntur. At Romæ Gallienus pacata omnia, ignaris publici mali, improbe suadebat, crebro etiam, uti rebus ex voluntate gestis solet, ludos ac festa triumphorum, quo promtius simulata confirmarentur, exercens. Sed postquam periculum propinquabat, tandem urbe egreditur. Namque Aureolus, cum per Rhætias legionibus præesset, excitus, uti mos est, socordia tam ignavi ducis, sumto imperio Romam contendebat. Eum Gallienus apud pontem, cui ex eo Aureoli nomen est, fusum acie Mediolanum coegit. Quam urbem dum machinationibus omnis generis oppugnat, ab suis interiit. Quippe Aureolus, ubi solvendi obsidii spem inanem videt, ducum Gallieni tribunorumque nomina, quasi destinata ab eo ad necem, astu composuit, literasque e muro, quam occultissime potuit, abjecit; quæ forte a memoratis repertæ, metum suspicionemque in-

jecere mandati exitii, verum eas effluxiſſe incuria miniſtrorum. Qua cauſa Aureliani conſilio, cujus gratia in exercitu atque honore præſtabant, ſimulata proruptione hoſtium, nullis, uti re trepida ac repentina ſolet, tectum ſtipatoribus, tabernaculo educunt nocte imtemperata; teloque trajicitur, cujuſnam, per tenebras incertum. Ita auctoris necis errore, an quia bono publico acciderat, inulta cædes fuit. Quamquam eo prolapſi mores ſunt, uti ſuo, quam reipublicæ, magiſque potentiæ, quam gloriæ ſtudio plures agant. Hinc quoque rerum vis ac nominum corrupta; cum plerumque potior flagitio, ubi armis ſuperaverit, tyrannidem amotam vocaverit, damno publico oppreſſos. Quin etiam aliquanti pari libidine in cœleſtium numerum referuntur, ægre exſequiis digni. Queis ni fides rerum geſtarum obſtitiſſet, quæ neque honeſtos præmiis memoriæ fruſtrari ſinit, neque improbis æternam illuſtremque famam procedere; nequidquam peteretur virtus, cum verum illud atque unicum decus peſſimo cuique gratia tribueretur, demtum impie bonis. Denique Gallienum ſubacti a Claudio Patres, quod ejus arbitrio imperium cepiſſet, Divum dixere. Nam cum profluvio ſanguinis, vulnere tam gravi, mortem ſibi adeſſe intelligeret, inſignia imperii ad Claudium deſtinaverat, honore tribunatus Ticini retinentem præſidiariam manum. Quod ſane extortum: cum neque Gallieni flagitia, dum urbes erunt, occultari queant; & quiſque peſſimus erit, par ſimiliſque ſemper ipſi habebitur. Adeo principes atque optimi mortalium, vitæ decore,

quam quæsitis nominibus, atque compositis, quantum conjiciatur, cœlum adeunt, seu fama hominum Dei celebrantur modo. At senatus, comperto tali exitio, satellites propinquosque per scalas Gemonias præceps agendos decrevit, patronoque fisci in curiam perduci effossos oculos pependisse satis constat; cum irruens vulgus, pari clamore, Terram matrem, Deosque inferos precaretur, sedes impias uti Gallieno darent. Ac nisi Claudius confestim recepta Mediolani urbe, tanquam postulato exercitus parcendum, qui forte eorum supererant, præcepisset; nobilitas plebesque atrocius grassarentur. Et Patres quidem, præter commune Romani malum orbis, stimulabat proprii ordinis contumelia: quia primus ipse, metu socordiæ suæ, ne imperium ad optimos nobilium transferretur, senatum militia vetuit; etiam adire exercitum. Huic novem annorum potentia fuit.

CAPUT XXXIV.

Claudius.

Sed Claudii imperium milites, quos fere contra ingenium perditæ res subigunt recta consulere, ubi afflicta omnia perspexere, avide approbant, extolluntque, viri laborum patientis, æquique ac prorsus dediti reipublicæ. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaverit. Nam cum pellere Gothos cuperet, quos diuturnitas nimis validos, ac prope incolas effecerat, proditum ex libris Sibyllinis est, primum ordinis amplissimi victoriæ voven-

dum. Cumque is, qui esse videbatur, semet obtulisset, sibi potius id muneris competere ostendit, qui revera senatus, atque omnium princeps erat. Ita nullo exercitus detrimento fusi barbari summotique, postquam imperator vitam reipublicæ dono dedit. Adeo bonis salus civium ac longa sui memoria cariora sunt; quæ non gloriæ modo, verum etiam ratione quadam posterorum felicitati proficiunt. Hoc siquidem Constantius & Constantinus, atque imperatores nostri *** corporisque acceptior militibus, præmiorum spe, seu lasciviæ. Quo ægra asperiorque victoria fuit, dum, uti mos subditis erat, studio impune peccandi, remissa imperia promtius, quam utilia defendunt.

CAPUT XXXV.

Aurelianus.

CETERUM Aurelianus successu tanto vehementior, confestim, quasi belli reliquiæ superessent, in Persas progressus est. Quîs deletis, Italiam repetivit, cujus urbes Alamannorum vexationibus affligebantur. Simul Germanis Gallia demotis, Tetrici, de quo supra commemoravimus, cæsæ legiones, proditore ipso duce. Nam Tetricus, cum Faustini præsidis dolo corruptis militibus plerumque peteretur, Aureliani per literas præsidium imploraverat, eique adventanti, producta ad speciem acie, inter pugnam se dedit. Ita, uti rectore nullo solet, turbati ordines oppressi sunt: ipse post celsum biennii imperii in triumphum ductus, Lucaniæ corre-

ſturam, filioque veniam atque honorem ſenatorum cooptavit. Neque ſecus intra urbem monetæ opifices deleti: qui, cum auctore Feliciſſimo rationali nummariam notam corroſiſſent, pœnæ metu bellum fecerant, uſque eo grave, uti per Cœlium montem congreſſi, ſeptem fere millia bellatorum confecerint. His tot tantiſque proſpere geſtis, fanum Romæ Soli magnificum conſtituit, donariis ornans opulentis. ac ne unquam, quæ per Gallienum evenerant, acciderent; muris urbem quam validiſſimis laxiore ambitu circumſepſit: ſimulque uſus porcinæ carnis, quo plebi Romanæ affatim cederet, prudenter munificeque proſpectavit, deletæque fiſcales & quadruplatorum, quæ urbem miſerabiliter affecerant, calumniæ; conſumtis igni tabulis, monumentiſque hujuſmodi negotiorum; atque ad Græciæ morem decreta abolitione, inter quæ avaritiæ peculatum, provinciarum prædatores, contra morem militarium, quorum e numero erat, immane quantum inſectabatur. Qua cauſa miniſtri ſcelere, cui ſecretorum officium crediderat, circumventus, apud Cœnofrurium interiit: cum ille prædæ conſcientia delictique, ſcripta callide compoſita tribunis, quaſi per gratiam, prodidiſſet, quibus interfici jubebantur: illique, eo metu accenſi, facinus patravere. Interea milites, omiſſo principe, legatos ſtatim Romam deſtinant, uti ſuopte arbitratu Patres imperatorem deligerent. Quibus hoc ipſorum potiſſimum convenire munus reſpondentibus, rurſum legiones ad eos rejiciunt. Ita utrinque pudore ac modeſtia decertabatur, rara in ho-

minibus virtute, rebus præſertim hujuſmodi, ac prope ignota militibus. Tantum ille vir ſeveritate atque incorruptis artibus potuit, ut ejus necis auctoribus exitio, pravis metui, ſimulata dubiis, optimo cuique deſiderio, nemini inſolentiæ aut oſtentationi eſſet. Atque etiam ſoli, quaſi Romulo, interregni ſpecies obvenit, longe vero glorioſior. Quod factum præcipue edocuit, cuncta in orbis modo verti; nihilque accidere, quod rurſum naturæ vis ferre nequeat ævi ſpatio. Adhuc virtutibus principum res attolli facile, vel afflictas, eaſque firmiores præceps vitiis dari.

CAPUT XXXVI.

Tacitus & Florianus.

IGITUR tandem ſenatus, menſe circiter poſt Aureliani interitum ſexto, Tacitum e conſularibus, mitem ſane virum, imperatorem creat; cunctis fere lætioribus, quod militari ferocia legendi jus principis proceres recepiſſent. Quæ tamen lætitia brevis, neque exitu tolerabili fuit. Namque Tacito confeſtim a ducenteſima regni luce Tyanæ mortuo; cum tamen prius auctores Aureliani necis, maximeque Mucaperem ducem, quod ipſius ictu occiderat, excruciaviſſet; Florianus, ejuſdem frater, nullo ſenatus ſeu militum conſulto, imperium invaſerat.

CAPUT XXXVII.

Probus.

Qui, uno menſe aut altero vix retentata dominatione, apud Tarſum ab ſuis interficitur. Poſt quem Probum, in Illyrico factum, accepere, ingenti belli ſcientia exercitandiſque varie militibus, ac duranda juventute prope Hannibalem alterum. Namque ut ille oleis Africæ pleraque per legiones, quarum otium reipublicæ atque ductoribus ſuſpectum rebatur, eodem modo hic Galliam Pannoniaſque & Mœſorum colles vinetis replevit : poſtea ſane quam barbarorum attritæ gentes ſunt, quæ, noſtris principibus ſuorum ſcelere interfectis, irruperant; ſimul cæſis, Saturnino per Orientem, Agrippinæ Bonoſo exercitu : nam utrique dominatum tentaverant, ſumta, cui duces præerant, manu. Qua cauſa, receptis omnibus pacatiſque, dixiſſe proditur, brevi milites fruſtra fore. Hinc denique magis irritati paulo cis ſextum annum apud Sirmium trucidavere, cum ad ſiccandam lacunis ac foſſa urbem ipſi patriam adigerentur, quæ paluſtri ſolo hiemalibus aquis corrumpitur. Abhinc militaris potentia convaluit, ac ſenatui imperium creandique jus principis ereptum ad noſtram memoriam : incertum, an ipſo cupiente per deſidiam, an metu ſeu diſſenſionum odio. Quippe amiſſo Gallieni edicto, refici militia potuit, concedentibus modeſte legionibus, Tacito regnante, neque Florianus temere invaſiſſet, aut judicio manipularium cuique, bono licet, im-

perium daretur, amplissimo ac tanto ordine in castris degente. Verum dum oblectantur otio, simulque divitiis pavent, quarum usum affluentiamque æternitate majus putant, munivere militaribus ac pæne barbaris viam in se ac posteros dominandi.

CAPUT XXXVIII.

Carus, Carinus & Numerianus.

IGITUR Carus præfectura pollens prætorii, augusto habitu, liberis Cæsaribus Carino Numerianoque. Et quoniam cognita Probi morte barbarorum quique opportune invaserant, misso ad munimentum Galliæ majore filio, Numeriani comitatu in Mesopotamiam pergit protinus; quod ea Persarum quasi solemni bello subest. Ubi fusis hostibus, dum gloriæ inconsulte avidior, Ctesiphonta urbem Parthiæ inclitam transgreditur, fulminis tactu conflagravit. Id quidam jure ei accidisse referunt. nam cum oracula docuissent, adusque oppidum memoratum perveniri victoria licere, longius delatus pœnas luit. Proinde arduum fatalia devertere; eoque futuri notio superflua. At Numerianus, amisso patre simul confectum æstimans bellum, cum exercitum reductaret, Apri præfecti prætorio soceri insidiis exstinguitur. Quîs casum detulit adolescentis oculorum dolor. Denique diu facinus occultatum, dum clausum lectica cadaver, specie ægri, ne vento obtunderetur acies, gestabatur.

CAPUT XXXIX.

Valerius Diocletianus.

Sed poſtquam odore tabeſcentium membrorum ſcelus proditum eſt, ducum conſiliò tribunorumque, Valerius Diocletianus, domeſticos regens, ob ſapientiam deligitur, magnus vir, his moribus tamen : quippe qui primus ex auro veſte quæſita, ſerici ac purpuræ gemmarumque vim plantis concupiverit. Quæ quamquam plus, quam civilia, tumidique & affluentis animi; levia tamen præ ceteris. Namque ſe primus omnium, Caligulam poſt Domitianumque, Dominum palam dici paſſus, & adorari ſe, appellarique uti Deum. Quîs rebus, quantum ingenium eſt, compertum habeo, humillimos quoſque, maxime ubi alta acceſſerunt, ſuperbia atque ambitione immodicos eſſe. Hinc Marius patrum memoria; hinc iſte noſtra, communem habitum ſupergreſſi, dum animus potentiæ expers, tanquam inedia refecti, inſatiabilis eſt. Quo mihi mirum videtur, nobilitati pleroſque ſuperbiam dare; quæ gentis patriciæ memor, moleſtiarum, quîs agitatur, remedio, eminere paululum pluris habet. Verum hæc in Valerio obducta ceteris bonis; eoque ipſo, quod Dominum dici paſſus, parentem egit : ſatiſque conſtat, prudentem virum edocere voluiſſe, atrocitatem rerum magis, quam nominum, officere. Interim Carinus, eorum, quæ acciderant, certior, ſpe facilius erumpentes motus ſedatum iri, Illyricum propere Italiæ circuitu petit.

Ibi Julianum, pulſa ejus acie, obtruncat. Namque is, cum Venetos correctura ageret, Cari morte cognita, imperium avens eripere, adventanti hoſti obviam proceſſit. At Carinus, ubi Mœſiam contigit, illico Margum juxta Diocletiano congreſſus, dum victos avide premeret, ſuorum ictu interiit, quod libidine impatiens militarium nuptas affectabat: quarum infeſtiores viri iram tamen doloremque in eventum belli diſtulerant. Quo proſperius cedente, metu, ne hujuſmodi ingenium magis magiſque victoria inſoleſceret, ſeſe ulti ſunt. Is finis Caro, liberiſque: Narbone patria, imperium biennii fuere. Igitur Valerius prima ad exercitum concione, cum, educto gladio, ſolem intuens, obteſtaretur, ignarum cladis Numeriani, neque imperii cupientem ſe fuiſſe, Aprum proxime adſtantem ictu tranſegit; cujus dolo, uti ſupra docuimus, adoleſcens bonus facundusque & gener occiderat. Ceteris venia data, retentique hoſtium fere omnes, ac maxime vir inſignis Ariſtobulus præfectus prætorio per officia ſua. Quæ res poſt memoriam humanam nova atque inopinabilis fuit, civili bello, fortunis, fama, dignitate, ſpoliatum neminem: cum pie admodum manſueteque geri lætemur, exſilio, proſcriptioni, atque etiam ſuppliciis & cædibus modum fieri. Quid ea memorem, aſciviſſe conſortio multos externoſque, tuendi prolatandive gratia juris Romani? Namque ubi comperit Carini diſceſſu, Ælianum Amandumque per Galliam, excita manu agreſtium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris, pleraſque urbium tentare;

Maximianum ſtatim, fidum amicitia, quamquam ſemiagreſtem, militiæ tamen, atque ingenio bonum, imperatorem jubet. Huic poſtea cultu numinis Herculei cognomentum acceſſit; uti Valerio Jovium: unde etiam militaribus auxiliis longe in exercitum præſtantibus nomen impoſitum. Sed Herculius in Galliam profectus, fuſis hoſtibus aut acceptis, quieta omnia brevi patraverat. Quo bello Carauſius, Menapiæ civis, factis promtioribus enituit; eoque eum, ſimul quia gubernandi (quo officio adoleſcentiam mercede exercuerat) gnarus habebatur, parandæ claſſi ac propulſandis Germanis, maria infeſtantibus, præfecere. Hoc elatior, cum parum multos opprimeret, neque prædæ omnia in ærarium referret, Herculii metu, a quo ſe cædi juſſum compererat, Britanniam hauſto imperio capeſſivit. Eodem tempore Orientem Perſæ, Africam Julianus, ac nationes Quinquegentanæ graviter quatiebant. Adhuc apud Ægypti Alexandriam Achilleus nomine, dominationis inſignia induerat. His de cauſis Julium Conſtantium, Galerium Maximianum, cui cognomen Armentario erat, creatos Cæſares, in affinitatem vocant. Prior Herculii privignam, alter Diocletiano editam ſortiuntur, diremtis prioribus conjugiis; ut in Nerone Tiberio ac Julia filia Auguſtus quondam fecerat. His ſane omnibus Illyricum patria fuit: qui, quamquam humanitatis parum, ruris tamen ac militiæ miſeriis imbuti, ſatis optimi reipublicæ fuere. Quare conſtat, ſanctos prudenteſque ſenſu mali promtius fieri; contraque expertes ærumnarum, dum opibus ſuis cunctos æſtimant,

minus consulere. Sed horum concordia maxime edocuit, virtuti ingenium, usumque bonæ militiæ, quanta his Aureliani Probique institutio fuit, pæne sat esse. Denique Valerium, ut parentem, seu Dei magni suspiciebant modo: quod quale quantumque sit, ab urbis conditore ad nostram ætatem propinquorum facinoribus patefactum est. Et quoniam bellorum moles, de qua supra memoravimus, acrius urgebat, quasi partito imperio, cuncta, quæ trans Alpes Galliæ sunt, Constantio commissa; Africa Italiaque Herculio; Illyricique ora adusque Ponti fretum, Galerio; cetera Valerius retentavit. Hinc denique parti Italiæ invectum tributorum ingens malum. Nam cum omnis eadem functione moderataque ageret, quo exercitus atque imperator, qui semper aut maxima parte aderant, ali possent; pensionibus inducta lex nova. Quæ sane illorum temporum modestia tolerabilis in perniciem processit his tempestatibus. Interim Jovio Alexandriam profecto, provincia credita Maximiano Cæsari, uti, relictis finibus, in Mesopotamiam progrederetur, ad arcendos Persarum impetus. A quîs primo graviter vexatus, contracto confestim exercitu e veteranis ac tironibus, per Armeniam in hostes contendit: quæ ferme sola seu facilior vincendi via est. Denique ibidem Narseum regem in ditionem subegit: simul liberos, conjugesque & aulam regiam. Adeo victor, ut ni Valerius, cujus nutu omnia gerebantur, incertum qua causa, abnuisset, Romani fasces in provinciam novam ferrentur. Verum pars terrarum tamen nobis utilior quæsita: quæ cum acrius

reposcuntur, bellum recens susceptum est, grave admodum perniciosumque. At in Ægypto Achilleus, facili negotio pulsus, pœnas luit. Per Africam gestæ res pari modo; solique Carausio remissum insulæ imperium, postquam jussis ac munimento incolarum contra gentes bellicosas opportunior habitus. Quem sane sexennio post Allectus nomine dolo circumvenit. Qui, cum ejus permissu summæ rei præesset, flagitiorum & ob ea mortis formidine, per scelus imperium extorserat. Quo usum brevi, Constantius, Asclepiodoto, qui prætorianis præfectus præerat, cum parte classis ac legionum præmisso, delevit. Et interea cæsi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum; cujus fere pars jam tum ab Aureliano erat. Neque minore studio pacis officia vincta legibus æquissimis, ac remoto pestilenti frumentariorum genere, quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt. Qui cum ad explorandum annuntiandumque, qui forte in provinciis motus exsisterent, instituti viderentur; compositis nefarie criminationibus, injecto passim metu, præcipue remotissimo cuique, cuncta fœde diripiebant. Simul annona urbis, ac stipendiariorum salus, anxie sollicitéque habita; honestiorumque provectu, & e contra, suppliciis flagitiosi cujusque, virtutum studia augebantur. Veterrimæ religiones castissime curatæ. Ac mirum in modum novis adhuc cultisque mœnibus, Romana culmina & ceteræ urbes ornatæ; maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Neque tamen, cum hæc agerent, extra vitia fuerunt. Quippe Her-

culius libidine tanta agebatur, ut ne ab obsidum corporibus quidem animi labem comprimeret. Valerio parum honesta in amicos fides erat, discordiarum sane metu; dum enuntiationibus posse agitari quietem consortii putat. Hinc etiam quasi truncatæ vires urbis, imminuto prætoriarum cohortium atque in armis vulgi numero: quo quidem plures volunt imperium posuisse. Namque imminentium scrutator, ubi fato intestinas clades, & quasi fragorem quendam impendere comperit status Romani; celebrato regni vicesimo anno valentior curam reipublicæ abjecit; cum in sententiam Herculium ægerrime traduxisset, cui anno minus potentia fuerat. Et quamquam, aliis alia æstimantibus, veri gratia corrupta sit, nobis tamen excellenti natura videtur ad communem vitam, spreto ambitu, descendisse.

CAPUT XL.

Constantius & Armentarius, Severus & Maximinus, item Constantinus & Maxentius.

Igitur Constantio Armentarioque his succedentibus, Severus Maximinusque Illyricorum indigenæ Cæsares, prior Italiam, posterior in quæ Jovius obtinuerat, destinantur. Quod tolerare nequiens Constantinus, cujus jam tum a puero ingens potensque animus ardore imperitandi agitabatur, fugæ commento, cum ad frustrandos insequentes publica jumenta, quaqua iter egerat, interficeret, in Britanniam pervenit: nam is a Galerio religionis specie, ad vicem obsidis tenebatur. Et forte iisdem die-

bus ibidem Constantium patrem vitæ ultima agebant. Quo mortuo, cunctis, qui aderant, annitentibus, imperium capit. Interim Romæ vulgus, turmæque prætoriæ Maxentium, retractante diu patre Herculio, imperatorem confirmant. Quod ubi Armentarius accepit, Severum Cæsarem, qui casu ad urbem erat, arma in hostem ferre propere jubet. Is circum muros cum ageret, desertus a suis, quos præmiorum illecebris Maxentius traduxerat, fugiens, obsessusque Ravennæ obiit. Hoc acrior Galerius, ascito in consilium Jovio, Licinium vetere cognitum amicitia Cæsarem, creat Augustum; eoque ad munimentum Illyrici ac Thraciæ relicto, Romam contendit. Ibi cum obsidione distineretur, militibus eadem, qua superiores, via attentatis, metu ne desereretur, Italia decessit; pauloque post vulnere pestilenti consumtus est, cum agrum satis reipublicæ commodantem, cæsis immanibus silvis, atque emisso in Danubium lacu Pelsone apud Pannonios fecisset. Cujus gratia provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit. Huic quinquennii imperium; Constantio annuum fuit: cum sane uterque potentiam Cæsarum annos tredecim gessissent. Adeo miri naturæ officiis, ut ea, si a doctis pectoribus proficiscerentur, neque insulsitate offenderent, haud dubie præcipua haberentur. Quare compertum est, eruditionem, elegantiam, comitatem præsertim, principibus necessarias esse; cum sine his naturæ bona quasi incomta, aut etiam horrida despectui sint, contraque ea Persarum regi Cyro æternam gloriam paraverint. At memoria mea Constanti-

num, quamquam ceteris promtum virtutibus, adusque aſtra votis omnium ſubvexere. Qui profecto ſi munificentiæ atque ambitioni modum, hiſque artibus ſtatuiſſet, quîs præcipue adulta ingenia gloriæ ſtudio progreſſa longius in contrarium labuntur, haud multum abeſſet Deo. Is ubi vaſtari urbem atque Italiam comperit, pulſoſque ſeu redemtos exercitus, & imperatores duos, compoſita pace per Gallias, Maxentium petit. Ea tempeſtate apud Pœnos Alexander pro præfecto gerens, dominatui ſtolide incubuerat: cum ipſe debili ætate, agreſtibus ac Pannonicis parentibus vecordior, milites, tumultuarieque quæſiti, armorum vix medium haberetur. Denique eum a tyranno miſſi pauciſſimis cohortibus Rufius Voluſianus præfectus prætorio, ac militares duces levi certamine confecere. Quo victo, Maxentius Carthaginem, terrarum decus, ſimul Africæ pulchriora vaſtari, diripi, incendique juſſerat; ferus inhumanuſque ac libidine multo tetrior. Adhuc pavidus & imbellis, atque in deſidiam fœde pronus, uſque eo, ut, flagrante per Italiam bello, fuſiſque apud Veronam ſuis, nihilo ſegnius ſolita curaret, neque patris exitio moveretur. Namque Herculius, natura impotentior, ſimul filii ſegnitiæ metuens, inconſulte imperium repetiverat. Cumque ſpecie officii dolis compoſitis Conſtantinum generum tentaret acerbe, jure tandem interierat. Sed Maxentius atrocior in dies, tandem urbe in Saxa rubra millia ferme novem ægerrime progreſſus, cum cæſa acie fugiens ſemet Romam reciperet, inſidiis, quas hoſti apud pontem Milvium

locaverat, in transgressu Tiberi interceptus est, tyrannidis anno sexto. Hujus nece incredibile quantum lætitia gaudioque senatus ac plebes exsultaverint: quos in tantum afflictaverat, uti prætorianis cædem vulgi quondam annuerit, primusque instituto pessimo munerum specie Patres aratoresque pecuniam conferre prodigenti sibi cogeret. Quorum odio prætoriæ legiones, ac subsidia factionibus aptiora, quam urbi Romæ, sublata penitus, simul arma atque usus indumenti militaris. Adhuc cuncta opera, quæ magnifice construxerat, urbis fanum, atque basilicam, Flavii meritis Patres sacravere. A quo etiam post Circus maximus excultus mirifice, atque ad lavandum institutum opus ceteris haud multo dispar. Statuæ locis quam celeberrimis, quarum plures ex auro, aut argenteæ sunt: tum per Africam sacerdotium decretum Flaviæ genti; Cirtæque oppido, quod obsidione Alexandri ceciderat, reposito exornatoque, nomen Constantina inditum. Adeo acceptius præstantiusque tyrannorum depulsoribus nihil est; quorum gratia eo demum auctior erit, si modesti atque abstinentes sint. Quippe humanæ mentes, frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum, mutato rectore flagitioso, ærumnarum vis manet.

CAPUT XLI.

Constantinus, Licinius, Crispus, Constantinus, Licinianus, Constans, Dalmatius, Magnentius, Vetranio.

Dum hæc in Italiam geruntur, Maximinus ad Orientem, post biennii augustum imperium fusus fugatusque a Licinio, apud Tarsum perit. Ita potestas orbis Romani duobus quæsita: qui, quamvìs per Flavii sororem, nuptam Licinio, connexi inter se erant, ob diversos mores tamen anxie triennium congruere quivere. Namqùe illi præter admodum magna cetera, huic parsimonia, & ea quidem agrestis, tantummodo inerat. Denique Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit, recepitque; eo pius, ut etiam vetus veterrimumque supplicium patibulorum & cruribus suffringendis primus removerit. Hinc pro conditore, seu Deo habitus. Licinio ne insontium quidem ac nobilium philosophorum servili more cruciatus adhibiti modum fecere. Quo sane variis prœliis pulso, cum eum prorsus opprimere arduum videretur, simul affinitatis gratia recepti consortio, ascitique imperio Cæsarum communes liberi Crispus, Constantinusque Flavio geniti; Licinianus Licinio. Quod equidem vix diuturnum, neque his, qui assumebantur, felix fore, defectu solis fœdato iisdem mensibus die, patefactum. Itaque sexennio post rupta pace apud Thracas Licinius pulsus Chalcedona concessit. Ibi ad auxilium sui Martiniano in imperium

cooptato, una oppreſſus eſt. Eo modo reſpublica unius arbitrio geri cœpit, liberis Cæſarum nomina diverſa retentantibus: namque ea tempeſtate imperatori noſtro Conſtantio inſigne Cæſaris datum. Quorum cum natu grandior, incertum qua cauſa, patris judicio occidiſſet; repente Calocerus magiſter pecoris camelorum Cyprum inſulam ſpecie regni demens capeſſiverat. Quo excruciato, ut fas erat, ſervili aut latronum more, condenda urbe formandiſque religionibus ingentem animum avocavit, ſimul novando militiæ ordine. Et interea Gothorum Sarmatarumque ſtratæ gentes; filiuſque cunctorum minor, Conſtans nomine, Cæſar fit. Cujus gratia reipublicæ permixtionem fore oſtentorum mira prodidere: quippe ea nocte, quæ commiſſi imperii diem ſequebatur, igni continuo cœli facies conflagravit. Abhinc conſumto fere biennio, fratris filium, cui ex patre Dalmatio nomen fuit, Cæſarem juſſit, aſſiſtentibus valide militaribus. Ita anno imperii triceſimo ſecundoque, cum totum orbem tredecim tenuiſſet, ſexaginta natus atque amplius duo, in Perſas tendens, a quîs bellum irrumpere acceperat, rure proximo Nicomediæ, Achyronam vocant, exceſſit: cum ad id tetrum ſidus regnis, quod crinitum vocant, portendiſſet. Funus relatum in urbem ſui nominis. Quod ſane populus Romanus ægerrime tulit; quippe cujus armis, legibus, clementi imperio, quaſi novatam urbem Romanam arbitraretur. Pons per Danubium ductus; caſtra caſtellaque pluribus locis commode poſita. Remotæ olei frumentique adventitiæ præbitiones,

quibus Tripolis ac Nicæa acerbius angebantur. Quas res ſuperiores, Severi imperio gratantes, civi obtulerant; verteratque gratiam muneris in perniciem poſterorum diſſimulatio. Alteros Marcus Bojonius afflixerat mulcta, quod Hipparchum præſtanti ingenio indigenam fuiſſe ignoraviſſent. Fiſcales moleſtiæ ſeverius preſſæ; cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum conceſſiſſet. Quæ quamquam ſæpius accidere, tamen in ſummo ingenio atque optimis reipublicæ moribus, quamvis parva vitia, elucent magis, eoque notantur facile: quin etiam acrius ſæpe officiunt, cum ob auctoris decus in virtutes potiſſimum accipiuntur, atque ad imitandum invitamento ſunt. Igitur confeſtim Dalmatius, incertum quo ſuaſore, interficitur; ſtatimque triennio poſt minimum maximumque, fatali bello Conſtantinus cadit. Qua Conſtans victoria tumidior, ſimul per ætatem cautus parum, atque animi vehemens, adhuc miniſtrorum pravitate exſecrabilis, atque præceps in avaritiam, deſpectumque militarium, anno poſt triumphum decimo, Magnentii ſcelere circumventus eſt, externarum ſane gentium compreſſis motibus. Quarum obſides pretio quæſitos pueros venuſtiores quod cultius habuerat, libidine hujuſmodi arſiſſe pro certo habetur. Quæ tamen vitia utinam manſiſſent! Namque Magnentii, utpote gentis barbaræ, diro atroque ingenio, ſimul his, quæ poſt accidere, adeo exſtincta omnia ſunt, ut illud imperium haud injuria deſideraretur. Tum quia Vetranio literarum prorſus expers, & ingenio ſtolidior, idcircoque

agresti vecordia pessimus, cum per Illyrios peditum magisterio milites curaret, dominationem, ortus Mœsiæ superioris locis squalidioribus, improbe occupaverat.

CAPUT XLII.

Constantius, Nepotianus, Decentius, Patricius, Silvanus, Julianus.

EUM Constantius cis mensem decimum, facundiæ vi dejectum imperio, in privatum otium removit. Quæ gloria post natum imperium, soli processit eloquio, clementiaque. Nam cum magna parte utrinque exercitus convenissent, habita ad speciem judicii concione, quod fere vix aut multo sanguine obtinendum erat, eloquentia patravit. Quæ res satis edocuit, non modo domi, verum militiæ quoque, dicendi copiam præstare; qua demum vel ardua proclivius eo conficiuntur, si modestia atque integritate superet. Quod maxime cognitum e nostro principe: quem tamen, quo minus statim in hostes alios ad Italiam contenderet, hiems aspera, clausæque Alpes tardavere. Interim Romæ corrupto vulgo, simul Magnentii odio, Potentianus, materna stirpe Flavio propinquus, cæso urbi præfecto, armataque gladiatorum manu, imperator fit. Cujus stolidum ingenium adeo plebi Romanæ Patribusque exitio fuit, uti passim domus, fora, viæ, templaque cruore ac cadaveribus opplerentur, bustorum modo. Neque per eum tantum, verum etiam advolantibus Magnentianis; qui tricesimo die, tri-

duo minus, hostem perculerant. Sed jam antea, cum externi motus suspectarentur, Magnentius fratri Decentio Gallias, Constantius Gallo, cujus nomen suo mutaverat, Orientem, Cæsaribus commiserant. Ipsi inter se acrioribus prœliis per triennium congressi, ad extremum Constantius, fugientem in Galliam persecutus, vario ambos supplicio semet adegit interficere. Et interea Judæorum seditio, qui Patricium nefarie in regni specie sustulerant, oppressa. Neque multo post ob sævitiam atque animum trucem, Gallus Augusti jussu interiit. Ita longo intervallo, annum fere post septuagesimum, relata ad unum cura reipublicæ. Quæ recens quieta a civili trepidatione, Silvano in imperium coacto, tentari rursus occeperat. Is namque Silvanus, in Gallia ortus barbaris parentibus, ordine militiæ, simul a Magnentio ad Constantium transgressus, pedestrè ad magisterium adolescentior meruerat. E quo dum altius per metum seu dementiam conscendisset, legionum, a quîs præsidium speraverat, tumultu, octavum circa ac vicesimum diem trucidatus est. Qua causa ne quid apud Gallos natura præcipites novaretur, præsertim Germanis pleraque earum partium populantibus, Julianum Cæsarem, cognatione acceptum sibi, Transalpinis præfecit; isque nationes feras brevi subegit, captis famosis regibus. Quæ quamquam vi ejus, fortuna principis tamen & consilio accidere. Quod adeo præstat, ut Tiberius Galeriusque subjecti aliis egregia pleraque, suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sint. At Julius Constantius, annos tres atque viginti

auguſtum imperium regens, dum externis motibus, modo civilibus exercetur, ægre ab armis abeſt. Quîs tyrannide tantorum depulſa, ſuſtentoque interim Perſarum impetu, genti Sarmatarum magno decore, conſidens apud eos, regem dedit. Quod Cnæum Pompejum in Tigrane reſtituiſſe, vixque paucos majorum feciſſe, comperimus. Placidus clemenſque pro negotio, literarum ad elegantiam prudens; atque orandi genere leni jucundoque; laboris patiens, ac deſtinandi ſagittas mire promtus; cibi omnis, libidinis, atque omnium cupidinum victor; cultu genitoris ſatis pius, ſuique nimis cuſtos: gnarus, vita bonorum principum reipublicæ quietem regi. Hæc tanta, tamque inclita, tenue ſtudium probandis provinciarum ac militiæ rectoribus, ſimul miniſtrorum parte maxima abſurdi mores, adhuc neglectus boni cujuſque fœdavere. Atque uti verum abſolvam brevi, ut imperatore ipſo clarius, ita apparitorum pleriſque magis atrox nihil.

SEXTI AURELII VICTORIS

EPITOME

DE CÆSARIBUS.

DE VITA ET MORIBUS IMPERATORUM ROMANORUM EXCERPTA EX LIBRIS SEXTI AURELII VICTORIS A CÆSARE AUGUSTO USQUE AD THEODOSIUM IMPERATOREM.

CAPUT I.

Octavianus Augustus.

ANNO Urbis conditæ ſeptingenteſimo viceſimo ſecundo, ab exactis vero regibus quadringenteſimo octogeſimoque, mos Romæ repetitus uni prorſus parendi, pro rege Imperatori vel ſanctiori nomine Auguſto appellato. Octavianus igitur, patre Octavio ſenatore genitus, maternum genus ab Ænea per Juliam familiam ſortitus, adoptione vero Caji Cæſaris majoris avunculi, Cajus Cæſar dictus, deinde ob victoriam Auguſtus cognominatus eſt. Iſte in imperio poſitus, tribunitiam poteſtatem per ſe exercuit. Regionem Ægypti, inundatione Nili acceſſu difficilem, inviamque paludibus, in provinciæ formam redegit. Quam ut annonæ urbis copioſam efficeret, foſſas, incuria vetuſtatis limo clauſas, la-

bore militum patefecit. Hujus tempore ex Ægypto urbi annua ducenties centena millia frumenti inferebantur. Iſte Cantabros & Aquitanos, Rhætos, Vindelicos, Dalmatas, numero provinciarum populo Romano conjunxit. Suevos, Cattoſque delevit; Sicambros in Galliam tranſtulit. Pannonios ſtipendiarios adjecit. Getarum populos, Baſternaſque, laceſſitos bellis, ad concordiam compulit. Huic Perſæ obſides obtulerunt, creandique regis arbitrium permiſerunt. Ad hunc Indi, Scythæ, Garamantes, Æthiopes, legatos cum donis miſerunt. Adeo denique turbas, bella, ſimultates exſecratus eſt, ut, niſi juſtis de cauſis, nunquam genti cuiquam bellum indixerit. Jactantiſque eſſe ingenii & leviſſimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id eſt, folia infructuoſa, in diſcrimen per incertos eventus certaminum ſecuritatem civium præcipitare: neque imperatori bono quidquam minus, quam temeritatem congruere: ſatis celeriter fieri, quidquid commode gereretur: armaque, niſi majoris emolumenti ſpe, nequaquam movenda eſſe; ne compendio tenui, jactura gravi, petita victoria ſimilis ſit hamo aureo piſcantibus, cujus abrupti amiſſique detrimentum nullo capturæ lucro penſari poteſt. Hujus tempore trans Rhenum vaſtatus eſt Romanus exercitus, atque tribuni & proprætor. Quod in tantum accidiſſe perdoluit, ut cerebri valido incurſu parietem pulſaret, veſte capilloque, ac reliquis lugentium indiciis deformis. Avunculi quoque inventum vehementer arguebat, qui milites commilitones, novo blandoque more

appellans, dum affectat carior fieri, auctoritatem principis emolliverat. Denique erga cives clementissime versatus est. In amicos fidus exstitit. Quorum præcipui erant, ob taciturnitatem Mæcenas, ob patientiam laboris modestiamque Agrippa. Diligebat præterea Virgilium. Rarus quidem ad recipiendas amicitias, ad retinendas constantissimus. Liberalibus studiis, præsertim eloquentiæ, in tantum incumbens, ut nullus, ne in procinctu quidem, laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. Leges alias novas, alias correctas protulit suo nomine. Auxit ornavitque Romam ædificiis multis, isto glorians dicto: *Urbem lateritiam reperi, relinquo marmoream.* Fuit mitis, gratus, civilis animi & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis. Quorum aciem clarissimorum siderum modo vibrans, libenter accipiebat cedi ab intendentibus tanquam solis radiis aspectu suo. A cujus facie dum quidam miles oculos averteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit, Quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum. Nec tamen vir tantus vitiis caruit. Fuit enim paululum impatiens, leniter iracundus, occulte invidus, palam factiosus: porro autem dominandi, supra quam æstimari potest, avidissimus; studiosus aleæ lusor. Cumque esset cibi ac vini multum, aliquatenus vero somni abstinens, serviebat tamen libidini usque ad probrum vulgaris famæ. Nam inter duodecim catamitos, totidemque puellas accubare solitus erat. Abjecta quoque uxore Scribonia, amore alienæ conjugis possessus, Liviam, quasi marito concedente, sibi

conjunxit. Cujus Liviæ jam erant filii Tiberius & Drusus. Cumque esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor; more hominum, qui in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. Nam poetam Ovidium, qui & Naso, pro eo, quod tres libellos amatoriæ artis conscripsit, exsilio damnavit. Quodque est læti animi vel amœni, oblectabatur omni genere spectaculorum, præcipue ferarum incognita specie, & infinito numero. Annos septem & septuaginta ingressus, Nolæ morbo interiit. Quamquam alii scribant, dolo Liviæ exstinctum, metuentis, ne, quia privignæ filium Agrippam, quem odio novercali in insulam relegaverat, reduci compererat, eo summam rerum adepto, pœnas daret. Igitur mortuum, seu necatum, multis novisque honoribus senatus censuit decorandum. Nam præter id, quod antea Patrem patriæ dixerat, templa tam Romæ, quam per urbes celeberrimas, ei consecravit, cunctis vulgo jactantibus, *Utinam aut non nasceretur, aut non moreretur!* Alterum pessimi incepti, exitus præclari alterum. Nam & in adipiscendo principatu oppressor libertatis est habitus, & in gerendo cives sic amavit, ut tridui frumento in horreis quondam viso, statuisset veneno mori, si e provinciis classes interea non venirent. Quibus advectis, felicitati ejus salus patriæ est attributa. Imperavit annos quinquaginta & sex, duodecim cum Antonio, quadraginta & quatuor solus. Qui certe nunquam aut reipublicæ ad se potentiam traxisset, aut tamdiu ea potiretur, nisi magnis naturæ & studiorum bonis abundasset.

CAPUT II.

Claudius Tiberius.

CLAUDIUS Tiberius, Liviæ filius, Cæſaris Octaviani privignus, imperavit annos viginti tres. Iſte, quia Claudius Tiberius Nero dicebatur, eleganter a jocularibus, Caldius Biberius Mero ob vinolentiam nominatus eſt. Satis prudens in armis, ſatiſque fortunatus ante ſumtum imperium ſub Auguſto fuit, ut non immerito reipublicæ dominatus ei committeretur. Inerat ei ſcientia literarum multa. Eloquio clarior, ſed ingenio peſſimo, truci, avaro, inſidioſo, ſimulans ea ſe velle, quæ nollet: his quaſi infenſus, quibus conſultum cupiebat; his vero, quos oderat, quaſi benevolus apparens. Repentinis reſponſionibus aut conſiliis melior; quam meditatis. Denique delatum a Patribus principatum (quod quidem aſtu fecerat) ficte abnuere, quid ſinguli dicerent, vel ſentirent, atrociter explorans: quæ res bonos quoſque peſſumdedit. Æſtimantes enim, ex animo eum longa oratione imperialis moleſtiæ magnitudinem declinare, cum ſententias ad ejus voluntatem promunt, incidere exitia poſtrema. Iſte Cappadocas in provinciam, remoto Archelao rege eorum, redegit. Gætulorum latronicia repreſſit. Maroboduum, Suevorum regem, callide circumvenit. Cum immani furore inſontes, noxios, ſuos pariter externoſque puniret, reſolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœſia a Dacis, Pannonia a Sarmatis, Gallia a finitimis gentibus dire-

ptæ ſunt. Ipſe poſt ſeptuageſimum octavum annum, & menſem quartum, inſidiis Caligulæ exſtinctus eſt.

CAPUT III.

Cajus Cæſar Caligula.

CALIGULA imperavit annos quatuor. Iſte filius fuit Germanici; &, quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calciamenti militaris, id eſt, Caligulæ ſortitus eſt. Ante principatum omnibus carus acceptuſque fuit: in principatu vero talis, ut non immerito vulgaretur, atrociorem illo dominum non fuiſſe. Denique tres ſorores ſuas ſtupro maculavit. Incedebat habitu Deorum ſuorum. Jovem ob inceſtum, e choro autem Bacchanali Liberum ſe aſſerebat. De quo neſcio an decuerit memoriæ prodi, niſi forte quia juvat de principibus noſſe omnia, ut improbi ſaltem famæ metu talia declinent. In palatio matronas nobiles publicæ libidini ſubjecit. Primus, diademate impoſito, Dominum ſe juſſit appellari. In ſpatio trium millium, quod in ſinu Puteolano inter moles jacet, duplici ordine naves contexens, arenæ aggeſtu ad terræ ſpeciem viam ſolidatam, phalerato equo, inſignis quernea corona, quaſi triumphans indutus aureo paludamento, curru bijugo decucurrit. Dehinc a militibus confoſſus interiit.

CAPUT IV.

Claudius Tiberius.

CLAUDIUS Tiberius, Druſi, Tiberii fratris, fi-

lius, Caligulæ patruus, imperavit annos quatuordecim. Iſte, cum ſenatus cenſuiſſet, gentem Cæſarum exterminari, deformi latebra latens, repertus a militibus, quia vecors erat, mitiſſimus videbatur imprudentibus, imperator effectus eſt. Hic ventri, vino, libidini fœde obediens, vecors & prope hebes, ignavus ac pavidus, libertorum & conjugis imperiis ſubjectus fuit. Hujus tempore Scribonianus Camillus intra Dalmatias imperator creatus, continuo occiditur. Mauri provinciis acceſſere: cæſa Muſulamiorum manus eſt. Aqua Claudia Romæ introducta. Hujus uxor Meſſalina primo paſſim, quaſi jure, adulteriis utebatur: ex quo facto plures metu abſtinentes, exſtincti ſunt. Dehinc atrocius accenſa, nobiliores quaſque nuptas & virgines ſcortorum modo ſecum propoſuerat; coactique mares, ut adeſſent. Quod ſi quis talia horruerat, afficto crimine, in ipſum, omnemque familiam ſæviebatur: ut magis videretur ſub imperatore, viro, quam imperatori, nupta eſſe. Ita liberti ejus, poteſtatem ſummam adepti, ſtupris, exſilio, cæde, proſcriptionibus, omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Judææ præfecit. Poſſidio eunucho poſt triumphum Britannicum inter militarium fortiſſimos arma inſignia, tanquam participi victoriæ, dono dedit. Polybium inter conſules medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narciſſus ab epiſtolis, dominum ſe gerens ipſius domini, Pallaſque prætoriis ornamentis ſublimatus; adeo divites, ut, cauſante eo inopiam fiſci, lepidiſſime famoſo elogio vulgatum ſit, abunde ei pecuniam fore, ſi a duo-

bus libertis in ſocietatem reciperetur. Hujus temporibus viſus eſt apud Ægyptum Phœnix, quam volucrem ferunt anno quingenteſimo ex Arabis memoratos locos advolare : atque in Ægæo mari repente inſula emerſit. Hic Agrippinam, Germanici fratris ſui filiam, uxorem duxit : quæ filio imperium procurans, primo privignos inſidiis multiformibus, dehinc ipſum conjugem veneno interemit. Vixit annos ſexaginta quatuor : cujus funus, ut quondam in Tarquinio Priſco, diu occultatum. Dum arte muliebri corrupti cuſtodes ægrum ſimulant, Nero privignus ejus imperii jura ſuſcepit.

CAPUT V.

Domitius Nero.

DOMITIUS Nero, patre Domitio Ahenobarbo genitus, matre Agrippina, imperavit annos tredecim. Iſte quinquennio tolerabilis viſus. Unde quidam prodidere, Trajanum ſolitum dicere, procul diſtare cunctos principes Neronis quinquennio. Hic in urbe amphitheatrum & lavacra conſtruxit. Pontum in jus provinciæ, Polemonis reguli permiſſu, redegit, a quo Polemoniacus Pontus appellatus eſt; itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo. Eo namque dedecore reliquum vitæ egit, ut pudeat memorare hujuſcemodi quemquam. Eo progreſſus eſt, ut neque ſuæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum ſpecie, palam convocato ſenatu dote dicta, cunctis feſta de more frequentantibus, nuberet. Pelle tectus

feræ, utrique sexui genitalia vultu contrectabat. Matrem etiam stupro contaminavit; quam postmodum interemit. Octaviam & Sabinam, cognomento Poppæam, in matrimonium duxit, viris earum trucidatis. Tunc Galba, Hispaniæ Proconsul, & Cajus Julius imperium corripuere. Ubi adventare Nero Galbam didicit, senatusque sententia constitutum, ut more majorum collo in furcam conjecto, virgis ad necem cæderetur; desertus undique, noctis medio, egressus urbem, sequentibus Phaone, Epaphrodito, Neophytoque, & spadone Sporo, quem quondam exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum impuro, de quo diximus, eunucho: cum sane prius nullo reperto, a quo feriretur, exclamaret, Itane nec amicum habeo, nec inimicum? dedecorose vixi, turpius peream. Periit anno ætatis tricesimo secundo. Hunc Persæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterent, orantes copiam construendi monumenti. Ceterum adeo cunctæ provinciæ omnisque Roma interitu ejus exsultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam sævo exemta domino, triumpharet.

CAPUT VI.

Servius Galba.

GALBA, nobili Sulpiciorum gente progenitus, imperavit menses septem, diesque totidem. Iste in adolescentes infamis, ad vescendum intemperans fuit: trium amicorum consilio, id est, Vinnii, Cor-

nelii, & Iceli, cuncta disponens, adeo ut intra Palatinas ædes pariter habitarent, & vulgo pædagogi dicerentur. Hic ante sumtam dominationem multas provincias egregie administravit, militem severissime tractans, ita ut, ingresso eo castra, vulgaretur statim: Disce militare, miles; Galba est, non Gætulicus. Cum septuagesimum tertium ætatis annum ageret, dum factione Othonis accensas legiones lorica tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium cæsus est.

CAPUT VII.

Salvius Otho.

Salvius Otho, splendidis ortus majoribus ex oppido Ferentano, imperavit menses tres, vita omni turpis, maxime adolescentia. Hic a Vitellio primum apud Placentiam, dehinc apud Betriacum victus, semet gladio transfixit anno ætatis tricesimo septimo; adeo amabilis militibus propriis, ut plerique, corpore ejus viso, suis manibus interierint.

CAPUT VIII.

A. Vitellius.

Vitellius, ortus familia nobili, patre Lucio Vitellio ter consule, imperavit menses octo. Iste tumens, crudelis, avarusque cum profusione fuit. Hujus tempore Vespasianus in Oriente principatum arripuit: a cujus militibus, certamine sub muris urbis habito, superatus, e palatio, quo se abdiderat Vitellius, vinctis a tergo manibus, productus, cir-

cumcumducitur ad spectaculum vulgi. Ac ne homo impudens, in extremis saltem malorum, quæ gesserat, rubore faciem demitteret, subjecto in mentum gladio, seminudus, multis cœno, fimoque, & ceteris turpioribus dictu purgamentis vultum ejus incessentibus, per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum, Vespasiani fratrem, necari permiserat. Numerosis ictibus confossus interiit. Vixit annos quinquaginta septem. Hi omnes, quos paucis attigi, præcipue Cæsarum gens, adeo literis culti atque eloquentia fuere, ut, ni cunctis vitiis, absque Augusto, nimii forent, profecto texissent modica flagitia.

CAPUT IX.

Flav. Vespasianus.

VESPASIANUS imperavit annos decem. Hujus inter cetera bona illud singulare fuit, inimicitias oblivisci; adeo, ut Vitellii, hostis sui, filiam locupletissime dotatam splendidissimo conjungeret viro. Ferebat patienter amicorum motus, contumeliis eorum, ut erat facetissimus, jocularibus respondens. Namque Licinium Mucianum, quo adjutore ad imperium pervenerat, fiducia meritorum insolentem, lepide flectebat, adhibito aliquo utrique familiari, id unum dicens: Nosti, me virum esse. Sed quid mirum in amicis, cum etiam causidicorum obliqua dicta, & philosophorum contumaciam contemneret? Iste exsanguem diu, fessumque terrarum orbem brevi refecit. Namque primum satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant, flectere

potius maluit, quam excruciatos delere; prudentissime ratus, nefaria ministeria a pluribus metu curari. Præterea legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie, vitiorum plura aboleverat. Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam, cum satis constet, ærarii inopia, & clade urbium, novas eum neque postea habitas vectigalium pensiones exquisivisse. Hic Romam deformem incendiis veteribus ac ruinis, permissa, si domini deessent, volentibus ædificandi copia, Capitolium, ædem Pacis, Claudii monumenta reparavit; multaque nova instituit. Per omnes terras, qua jus Romanum est, renovatæ urbes cultu egregio; viæ operibus maximis munitæ sunt. Tunc cavati montes per Flaminiam sunt prono transgressu, quæ vulgariter Pertunsa petra vocitatur. Mille gentes compositæ, cum ducentas ægerrime reperisset, exstinctis sævitia tyrannorum plerisque. Rex Parthorum Vologæsus metu solo in pacem coactus est. Syria, cui Palæstina nomen est, Ciliciaque ac Thracia & Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere. Judæi quoque additi sunt. Hic, monentibus amicis, ut caveret a Metio Pomposiano, de quo sermo percrebuerat regnaturum, consulem fecit, alludens tali cavillo, Quandoque memor erit tanti beneficii. Institutum vero uniforme omni imperio tenuit. Vigilare de nocte, publicisque actibus absolutis caros admittere, dum salutatur calceamenta sumens & regium vestitum. Post autem negotiis, quæcunque advenissent, auditis, exerceri vectatione, deinde requie-

ſcere: poſtremo, ubi laviſſet, remiſſiore animo convivium curabat. Plura dicere ſtudium coegit imperatoris boni, quem ab Auguſti morte poſt annos ſex & quinquaginta Romana reſpublica exſanguis ſævitia tyrannorum, quaſi fato quodam, ne penitus rueret, aſſecuta eſt. Itaque annum agens vitæ abſque uno ſeptuageſimum, ſeriis joca, quibus delectabatur, admiſcens, interiit. Quippe primo cum crinitum ſidus apparuiſſet, Iſtud, inquit, ad regem Perſarum pertinet, cui capillus effuſior. Deinde ventris eluvie feſſus, & aſſurgens, Stantem, ait, imperatorem excedere terris decet.

CAPUT X.

T. Flav. Veſpaſianus.

Titus, vocabulo patris etiam Veſpaſianus dictus, matre liberta, Domitilla nomine, genitus, imperavit annos duos, & menſes duos, dieſque viginti. Iſte a puero præclaris ſtudiis, probitatis, militiæ, literarum inſtantiſſime deditus, quo contenderit, animi & corporis muneribus oſtendit. Hic ubi patriæ curam ſuſcepit, incredibile eſt, quantum, quem imitabatur, anteierit, præcipue clementia, liberalitate, honorificentia, ac pecuniæ contemtu: quæ eo amplius grata fuere, quod ex nonnullis, a privato adhuc patratis, aſperior, luxuriæ & avaritiæ amans credebatur fore. Namque præfecturam prætorianam patre imperante adeptus, ſuſpectum quemque & oppoſitum ſibi, immiſſis, qui per theatra & caſtris invidioſa jactantes ad pœnam

poſcerent, quaſi criminis convictos oppreſſit. In quîs Cæcinam conſularem, adhibitum cœnæ, vixdum triclinio egreſſum, ob ſuſpicionem ſtupratæ Berenicis uxoris ſuæ, jugulari juſſit. Jurgia autem ſub patre venumdata, rapinarum cupidum: unde Neronem cuncti opinantes vocanteſque, ſummam rerum nactum graviter acceperant. Sed hæc in melius converſa adeo ei immortalem gloriam contulere, ut Deliciæ atque amor humani generis appellaretur. Denique ut ſubiit pondus regium, Berenicen, nuptias ſuas ſperantem, regredi domum, & enervatorum greges abire præcepit. Quo facto, quaſi ſignum protulit mutatæ intemperantiæ. Dehinc cum donata conceſſave a prioribus principibus firmare inſequentes ſolerent, ſimul imperium cepit, talia poſſidentibus edicto ſponte cavit. Quadam etiam die, recordans veſperi nihil ſe cuiquam præſtitiſſe, venerando cœleſtique dicto, Amici, ait, perdidimus diem: quod erat magnificæ liberalitatis. Clementiam vero uſque eo perduxit, ut ampliſſimi ordinis duo cum adverſus eum conjuraſſent, neque abnuere cogitatum ſcelus quirent, monuerit primo: poſt deductos in ſpectaculum ſe utrinque aſſidere juſſerit; petitoque ex induſtria mirmillonum, quorum pugnæ viſebantur, gladio, quaſi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiſerit: quibus perculſis & conſtantiam mirantibus diceret, Videtiſne, poteſtates fato dari, fruſtraque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu? Fratrem quoque Domitianum, parantem inſidias, militumque animos ſollicitantem, flens ſæpius obteſtatus eſt, ne parri-

cidio assequi cuperet, quod & se volente esset obventurum ei, & jam haberet, cum sit particeps potestatis. Hujus tempore mons Vesuvius in Campania ardere cœpit : incendiumque Romæ sine nocturna requie per triduum fuit. Lues quoque, quanta vix unquam antea, fuit. Quibus tamen malis, nullo vexato, pecunia propria subvenit, cunctis remediorum generibus, nunc ægrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Vixit annos quadraginta unum : & in eodem, quo pater, apud Sabinos agro, febri interiit. Hujus mors, credi vix potest, quantum luctus urbi provinciisque intulerit, adeo ut eum delicias publicas, sicut diximus, appellantes, quasi perpetuo custode orbatum terrarum orbem deflerent.

CAPUT XI.

T. Flav. Domitianus.

DOMITIANUS, Vespasiani & Domitillæ libertæ filius, germanus Titi, imperavit annos quindecim. Ille primo clementiam simulans, neque adeo iners, domi belloque tolerantior videbatur : idcircoque Cattos Germanosque devicit ; jus æquissime dixit. Romæ multa ædificia vel cœpta, vel a fundamentis construxit. Bibliothecas incendio consumtas, petitis undique, præsertim Alexandria, exemplis, reparavit. Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manus viri procul positi spicula transvolarent. Dehinc atrox cædibus, bonorum supplicia agere cœpit ; ac more C, Caligulæ Domi-

num ſeſe Deumque dici coegit : ſegniſque ridicule, remotis omnibus, muſcarum agmina perſequebatur. Furens libidine : cujus fœdum exercitium, Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat. Hinc percontanti cuidam, quiſquamne in palatio eſſet, reſponſum: Ne muſca quidem. His ejus ſævitiis, ac maxime injuria verborum, qua ſcortum vocari dolebat, accenſus Antonius, curans Germaniam ſuperiorem, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie ſtrato, Domitianus longe tetrior, in omne hominum genus, etiam in ſuos, ferarum more graſſabatur. Igitur metu crudelitatis & conſcientiæ ſuæ conjuravere plerique, impulſoribus Parthenio procurante cubiculum, & Stephano, & tum ob fraudem interceptæ pecuniæ ſupplicium ſuſpectante, Clodiano, aſcita etiam in conſilium tyranni uxore Domitia, ob amorem Paridis hiſtrionis a principe cruciatus formidante. Domitianum multis vulneribus confodiunt, poſt annum quintum & quadrageſimum vitæ. At ſenatus gladiatoris more funus efferri, radendumque nomen decrevit. Hujus tempore ſeculares ludi celebrati ſunt.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti imperium rexere : hinc advenæ. Unde compertum eſt, urbem Romam externorum virtute creviſſe. Quid enim Nerva prudentius aut moderatius? quid Trajano divinius? quid præſtantius Hadriano?

CAPUT XII.

Coccejus Nerva.

COCCEJUS Nerva, oppido Narnienſi genitus, imperavit menſes ſedecim, dies decem. Iſte cum imperium ſuſcepiſſet, mox rumore orto, vivere atque adſore Domitianum, perinde trepidavit, ut colore mutato, verbis amiſſis, vix conſiſteret. Sed a Parthenio confirmatus, recepta fiducia, ad ſolemne delenimentum converſus eſt. Qui cum in curiam a ſenatu gratanter exceptus eſſet, ſolus ex omnibus Arrius Antoninus, vir acer eique amiciſſimus, conditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari ſe ait ſenatui & populo, provinciiſque; ipſi autem nequaquam, cui ſatius fuerat, malos ſemper principes eludere, quam tanti oneris vim ſuſtinentem, haud moleſtiis modo & periculis ſubjici, ſed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum: qui cum ſe mereri omnia præſumunt, ſi quidquam non extorſerint, atrociores ſunt ipſis quoque hoſtibus. Iſte, quidquid antea pœnæ nomine tributis acceſſerat, indulſit; afflictas civitates relevavit; puellas, pueroſque natos parentibus egeſtoſis ſumtu publico per Italiæ oppida ali juſſit. Hic ne acceſſu malevolorum terreretur, Junii Maurici conſtantis viri dicto ita admonetur. Qui convivio familiari adhibitus, cum Vejentonem, conſulari honore functum quidem apud Domitianum, tamen multos occultis criminationibus perſecutum, adeſſe vidiſſet; inter colloquia mentione Catulli fa-

cta calumniatoris præcipui, dicente Nerva, quid nunc faceret, si Domitiano supervixisset? Nobiscum, inquit Mauricus, cœnaret. Hic jurgiorum disceptator & scientissimus & frequens fuit. Calpurnium Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confessumque, Tarentum cum uxore removit, Patribus lenitatem ejus increpantibus. Cumque interfectores Domitiani ad exitium poscerentur, tantum est consternatus, ut neque vomitum, neque impetum ventris valuerit differre: & tamen vehementer obstitit, dictitans, æquius esse mori, quam auctoritatem imperii fœdare, proditis potentiæ sumendæ auctoribus. Sed milites, neglecto principe, requisitos, Petronium uno ictu, Parthenium vero demtis prius genitalibus, & in os conjectis, jugulavere, redemto magnis sumtibus Casperio; qui scelere tam truci insolentior, Nervam compulit referre apud populum gratias militibus, quia nefandos pessimosque omnium mortalium peremissent. Hic Trajanum in liberi locum, inque partem imperii cooptavit: cum quo tribus vixit mensibus. Qui dum, suggerente ira, voce quam maxima, contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Quo refrigescente, horror corporis nimius initia febri præbuit, nec multo post vitam finivit, anno ætatis sexagesimo tertio. Cujus corpus a senatu, ut quondam Augusti, honore delatum, in sepulcro Augusti sepultum est. Eoque die, quo interiit, solis defectio facta est.

CAPUT XIII.

Ulpius Trajanus.

Ulpius Trajanus, ex urbe Tudertina, Ulpius ab avo dictus, Trajanus a Trajo paterni generis auctore, vel de nomine Trajani patris ſic appellatus, imperavit annis viginti. Iſte talem ſe reipublicæ præbuit, qualem vix ægreque exprimere valuerunt ſummorum ſcriptorum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrippinam, nobilem Galliæ coloniam, ſuſcepit, habens diligentiam in re militari, in civilibus lenitatem, in ſublevandis civitatibus largitionem. Cumque duo ſint, quæ ab egregiis principibus exſpectentur, ſanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia; tantus erat in eo maximarum rerum modus, ut quaſi temperamento quodam miſcuiſſe videretur, niſi quod cibo vinoque paululum deditus erat. Liberalis in amicos, & tanquam vitæ conditione par, ſocietatibus perfrui. Hic ob honorem Suræ, cujus ſtudio imperium arripuerat, lavacra condidit. De quo ſupervacaneum videtur cuncta velle nominatim promere, cum ſatis ſit, excultum atque emendatum dixiſſe. Fuit enim patiens laboris, ſtudioſus optimi cujuſque, ac bellicoſi: magis ſimpliciora ingenia aut eruditiſſimos, quamvis ipſe parcæ eſſet ſcientiæ, moderateque eloquens, diligebat. Juſtitiæ vero, ac juris humani divinique tam repertor novi, quam inveterati cuſtos. Quæ omnia eo majora viſebantur, quo per multos atque atroces tyrannos perdito atque pro-

ſtrato ſtatu Romano, in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus; uſque eo, ut adveniens imperium ejus pleraque mirifica denuntiaverint. In quîs præcipuum, cornicem e faſtigio Capitolii Atticis ſermonibus effatam eſſe, καλῶς ἔσται. Hujus exuſti corporis cineres relati Romam, humatique Trajani foro ſub ejus columna; & imago ſuperpoſita, ſicuti triumphantes ſolent, in urbem invecta, ſenatu præeunte & exercitu. Eo tempore multo pernicioſius, quam ſub Nerva, Tiberis inundavit, magna clade ædium proximarum; & terræ motus gravis per provincias multas, atroxque peſtilentia, fameſque, & incendia facta ſunt. Quibus omnibus Trajanus per exquiſita remedia plurimum opitulatus eſt; ſtatuens, ne domorum altitudo ſexaginta ſuperaret pedes, ob ruinas faciles, & ſumtus, ſi quando talia contingerent, extioſos. Unde merito Pater patriæ dictus eſt. Vixit annos ſaxaginta quatuor.

CAPUT XIV.

Ælius Hadrianus.

ÆLIUS Hadrianus, ſtirpis Italicæ, Ælio Hadriano Trajani principis conſobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni etiam mari Adriatico nomen dedit, imperavit annis viginti duobus. Hic Græcis literis impenſius eruditus, a pleriſque Græculus appellatus eſt. Athenienſium ſtudia moreſque hauſit, potitus non ſermone tantum, ſed & ceteris diſciplinis, canendi, pſallendi,

medendique ſcientia, muſicus, geometra, pictor, fictorque ex ære vel marmore proxime Polycletos & Euphranoras. Proinde omnino ad iſta & facetus, ut elegantius unquam raro quidquam humanæ res expertæ videantur. Memor ſupra quam cuiquam credibile eſt, locos, negotia, milites, abſentes quoque, nominibus recenſere. Immenſi laboris, quippe qui provincias omnes paſſibus circuierit, agmen comitantium prævertens, cum oppida univerſa reſtitueret, augeret ordinibus. Namque ad ſpecimen legionum militarium, fabros, perpendiculatores, architectos, genuſque cunctum exſtruendorum mœnium, ſeu decorandorum, in cohortes centuriaverat. Varius, multiplex, multiformis: ad vitia atque virtutes quaſi arbiter genitus, impetum mentis quodam artificio regens, ingenium invidum, triſte, laſcivum, & ad oſtentationem ſui inſolens, callide tegebat; continentiam, facilitatem, clementiam ſimulans, contraque diſſimulans ardorem gloriæ, quo flagrabat. Acer nimis ad laceſſendum pariter & reſpondendum ſeriis, joco, maledictis: referre carmen carmini, dictum dictui; prorſus ut meditatum crederes adverſus omnia. Hujus uxor Sabina, dum prope ſervilibus injuriis afficitur, ad mortem voluntariam compulſa. Quæ palam jactabat, ſe, quod immane ingenium probaviſſet, elaboraſſe, ne ex eo ad humani generis perniciem gravidaretur. Hic morbo ſubcutaneo, quem diu placide pertulerat, victus, dolore ardens, impatienſque, plures e ſenatu exſtinxit. A regibus multis pace occultis muneribus impetrata, jactabat palam, plus ſe otio adeptum,

quam armis ceteros. Officia ſane publica, & palatina, nec non militiæ, in eam formam ſtatuit, quæ, paucis per Conſtantinum immutatis, hodie perſeverant. Vixit annos ſexaginta duos: dehinc miſerabili exitu conſumtus eſt, cruciatu membrorum fere omnium confectus, in tantum, ut crebro ſeſe interficiendum miniſtrorum fidiſſimis precans offerret; ac ne in ſemetipſum ſæviret, cuſtodia cariſſimorum ſervaretur.

CAPUT XV.

Antoninus Pius.

ANTONINUS Fulvius, ſeu Bojonius dictus, poſtea etiam Pius cognominatus, imperavit annos viginti tres. Iſte ab Hadriano in filium adoptatus, cujus gener fuerat, tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie ſine exemplo vixerit. Quamvis eum Numæ contulerit ætas ſua, cum orbem terræ nullo bello per annos viginti tres auctoritate ſola rexerit, adeo trementibus eum atque amantibus cunctis regibus nationibuſque, & populis, ut parentem ſeu patronum magis, quam dominum imperatoremve reputarent; omneſque [uno ore] in cœleſtium morem propitium optantes, de controverſiis inter ſe judicem poſcerent. Quin etiam Indi, Bactriani, Hyrcani legatos miſere, juſtitia tanti imperatoris comperta, quam ornabat vultu ſerie pulchro, procerus membra, decenter validus. Priuſquam ſalutandus prodiret, deguſtans panis aliquantulum, ne, frigeſcente circum præcordia per jejunium ſangui-

ne, viribus exesis interciperetur, eoque actui publicorum minime sufficeret, quæ incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exsequebatur. Appetentia gloriæ carens, & ostentatione: adeo mansuetus, ut instantibus Patribus ad eos, qui contra eum conjuraverant, persequendos, compresserit quæstionem, præfatus, necesse non esse, sceleris in semetipsum cupidos, pertinacius indagari; ne, si plures reperirentur, quantis odio esset, intelligeretur. Igitur apud Lorios, villa propria, millibus passuum duodecim ab urbe, febri paucorum dierum, post tres atque viginti annos imperii, consumtus est. Ob cujus honorem templa, sacerdotes, atque infinita alia decreta sunt. Usque eo autem mitis fuit, ut, cum ob inopiæ frumentariæ suspicionem lapidibus a plebe Romana perstringeretur, maluerit ratione exposita placare, quam ulcisci seditionem.

CAPUT XVI.

M. Aurelius Antoninus & L. Verus.

Marcus Aurelius Antoninus imperavit annos decem & octo. Iste virtutum omnium, cœlestisque ingenii exstitit, ærumnisque publicis quasi defensor objectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno lapsu ruissent omnia status Romani. Quippe ab armis nusquam quies erat; perque omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella fervebant: terræ motus non sine interitu civitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, lo-

custarum species agris infestæ, prorsus ut prope nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non, illo imperante, sævierit. Credo divinitus attributum, ut, dum mundi lex seu natura, aliudve quid hominibus incognitum, gignit, rectorum consiliis, tanquam medicinæ remediis, leniantur. Is propinquum suum, Lucium Annium Verum, ad imperii partem novo benevolentiæ genere ascivit. Qui Verus, inter Altinum atque Concordiam iter faciens, ictu sanguinis, quem morbum Græci ἀπόπληξιν vocant, undecimo imperii anno exstinctus est. Carminum, maxime tragicorum, studiosus, ingenii asperi atque lascivi. Post cujus obitum Marcus Antoninus rempublicam solus tenuit. A principio vitæ tranquillissimus, adeo, ut ab infantia vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaverit. Philosophiæ studens, literarumque Græcarum peritissimus. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus, exhiberent. Hic cum, ærario exhausto, largitiones, quas militibus impenderet, non haberet, neque indicere provincialibus, aut senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultus, facta in foro Trajani sectione, distraxit, vasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emtoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt; molestus nulli fuit, qui maluit semel emta retinere. Hujus tempore Cassius tyrannidem

arripiens, exſtinctus eſt. Ipſe vitæ anno quinquageſimo nono apud Vendobonam morbo conſumtus eſt. De ejus morte nuntio Romam pervecto, confuſa luctu publico urbe, ſenatus in curia, veſte tetra amictus, lacrimans convenit. Et quod de Romulo ægre creditum eſt, omnes pari conſenſu præſumſerunt, Marcum cœlo receptum eſſe. Ob cujus honorem templa, columnæ, multaque alia decreta ſunt.

CAPUT XVII.

L. Aurelius Commodus.

Aurelius Commodus, Marci Antonini filius, Antoninus & ipſe dictus, imperavit annos tredecim. Hic qualis futurus eſſet, in ipſo primordio oſtendit. Nam cum in ſupremis moneretur a parente, attritos jam barbaros ne permitteret vires recipere; reſpondit, ab incolumi quamvis paulatim negotia perfici poſſe, a mortuo nihil. Sævior omnibus libidine atque avaritia, crudelitate: nulli fidus: magiſque in eos atrox, quos ampliſſimis honoribus doniſque ingentibus extulerat. In tantum depravatus, ut gladiatoriis armis ſæpiſſime in amphitheatro dimicaverit. Huic Marcia, generis libertini, forma tamen meretriciiſque artibus pollens, cum animum ejus penitus devinxiſſet, egreſſo e balneo veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immiſſo validiſſimo palæſtrita compreſſis faucibus exſpiravit, anno vitæ triceſimo ſecundo.

CAPUT XVIII.

P. Helvius Pertinax.

HELVIUS Pertinax imperavit dies octoginta quinque. Iste coactus repugnansque imperium suscipiens, tale cognomentum sortitus est. Origine ortus sordida, præfecturam urbi agens, imperator effectus, scelere Juliani multis vulneribus obtruncatur, annos natus septem atque sexaginta. Hujus caput tota urbe circumvectum est. Hoc exitu obiit vir ad humanæ conversationis exemplum per laboris genera universa ad summa provectus, usque eo, ut fortunæ vocaretur pila. Nam libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollii Gentiani, cujus in præfectura quoque clientem se esse libentissime fatebatur, fuit doctor literarum, quæ a Grammaticis traduntur. Blandus magis, quam beneficus: unde eum Græco nomine χρηστολόγον appellavere. Nunquam injuria accepta ad ulciscendum ductus. Amabat simplicitatem; communem se affatu, convivio, incessu præbebat. Huic mortuo Divi nomen decretum est: ob cujus laudem ingeminatis, ad vocis usque defectum, plausibus acclamatum est, Pertinace imperante securi viximus, neminem timuimus, patri pio, patri senatus, patri omnium bonorum.

CAPUT XIX.

Didius Julianus.

DIDIUS Julianus, ortu Mediolanensis, imperavit mensibus septem. Vir nobilis, jure peritissimus,

factiosus, præceps, regni avidus. Hoc tempore Niger Pescennius apud Antiochiam, in Pannoniæ Sabaria Septimius Severus, creantur Augusti. Ab hoc Severo Julianus in abditas palatii balneas ductus, extenta damnatorum modo cervice, decollatur, caputque ejus in rostris ponitur.

CAPUT XX.

Septimius Severus.

SEPTIMIUS Severus imperavit annos decem & octo. Hic Pescennium interemit, hominem omnium turpitudinum. Sub eo etiam Albinus, qui in Gallia se Cæsarem fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Severus filios suos successores reliquit, Bassianum & Getam. Hic in Britannia vallum per triginta duo passuum millia a mari ad mare deduxit. Fuit bellicosissimus omnium, qui ante eum fuerunt. Acer ingenio, ad omnia, quæ intendisset, in finem perseverans. Benevolentia, quo inclinasset, mirabili ac perpetua. Ad quærendum diligens, ad largiendum liberalis. In amicos inimicosque pariter vehemens; quippe qui Lateranum, Cilonem, Anulinum, Bassum, ceterosque alios ditaret, ædibus quoque memoratu dignis, quarum præcipuas videmus, Parthorum quæ dicuntur ac Laterani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores venumdari. Latinis literis sufficienter instructus. Græcis sermonibus eruditus. Punica eloquentia promtior, quippe genitus apud Leptim provinciæ Africæ. Is dum membrorum omnium, maxime pedum, dolorem pati ne-

quiret, veneni vice, quod ei negabatur, cibum gravis ac plurimæ carnis avidius invasit: quem cum conficere non posset, cruditate pressus, exspiravit. Vixit annos sexaginta quinque.

CAPUT XXI.

Aur. Antoninus Caracalla.

AURELIUS Antoninus Bassianus Caracalla, Severi filius, Lugduni genitus, imperavit solus annos sex. Hic Bassianus ex avi materni nomine dictus est. At cum e Gallia vestem plurimam devexisset, talaresque caracallas fecisset, coegissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine hujusce vestis Caracalla cognominatus est. Hic fratrem suum Getam peremit: ob quam causam furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immerito ultrices vocantur; a quo post furore convaluit. Hic, corpore Alexandri Macedonis conspecto, Magnum atque Alexandrum se jussit appellari, assentantium fallaciis eo perductus, ut truci fronte, & ad lævum humerum conversa cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultus simillimi persuaderet sibi. Fuit impatiens libidinis, quippe qui novercam suam duxit uxorem. Cum Carras iter faceret, apud Edessam secedens ad officia naturalia, a milite, qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est. Vixit annos fere triginta. Corpus ejus Romam relatum est.

CAPUT XXII.

Macrinus & Diadumenus.

Macrinus cum Diadumeno filio ab exercitu imperatores creati, imperaverunt menses quatuordecim; & ab eodem exercitu obtruncantur pro eo, quia Macrinus militarem luxuriam, stipendiaque profusiora comprimeret.

CAPUT XXIII.

Aur. Antoninus Varius Heliogabalus.

Aurelius Antoninus Varius, idem Heliogabalus dictus, Caracallæ ex Sœmea consobrina, occulte stuprata, filius, imperavit biennio & mensibus octo. Hujus matris Sœmeæ avus, Bassianus nomine, fuerat Solis sacerdos; quem Phœnices, unde erat, Heliogabalum nominabant, a quo iste Heliogabalus dictus est. Is cum Romam ingenti militum & senatus exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Cupiditatem stupri, quam assequi naturæ defectu nondum poterat, in se convertens, muliebri nomine Bassianam se pro Bassiano jusserat appellari. Vestalem virginem quasi matrimonio jungens suo, abscisisque genitalibus, Matri se Magnæ sacravit. Hic Marcellum, qui post Alexander dictus est, consobrinum suum, Cæsarem fecit. Ipse tumultu militari interfectus est. Hujus corpus per urbis vias, more canini cadaveris, a militibus tractum est, militari cavillo appellantium, indomitæ rabi-

dæque libidinis catulam. Noviſſime cum anguſtum foramen cloacæ corpus minime reciperet, uſque ad Tiberim deductum, adjecto pondere, ne unquam emergeret, in fluvium projectum eſt. Vixit annos ſedecim : atque ex re, quæ acciderat, Tiberinus, Tractitiuſque appellatus eſt.

CAPUT XXIV.

Severus Alexander.

SEVERUS Alexander imperavit annos tredecim. Hic bonus reipublicæ, fuit ærumnoſus. Sub hoc imperante Taurinus Auguſtus effectus, ob timorem ipſe ſe Euphrate fluvio abjecit. Tunc etiam Maximinus regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander vero cum deſeri ſe ab ſtipatoribus vidiſſet, matrem ſibi cauſam fuiſſe mortis exclamans, accurrenti percuſſori, obvoluto capite, cervices valide compreſſas præbuit, anno vitæ viceſimo ſexto. Hujus mater Mammæa eo filium coegerat, ut illa ipſa permodica, ſi menſæ prandioque ſupereſſent, quamvis convivio, reponerentur.

CAPUT XXV.

Julius Maximinus.

JULIUS Maximinus Thrax, ex militaribus, imperavit annos tres. Is dum perſequitur pecunioſos, inſontes pariter noxioſque, apud Aquilejam ſeditione militum diſcerptus eſt una cum filio, conclamantibus cunctis militari joco, ex peſſimo genere ne catulum habendum.

CAPUT XXVI.

Gordiani, pater & filius, Pupienus & Balbinus.

Hujus imperio duo Gordiani, pater & filius, principatum arripientes, unus poſt unum interiere. Pari etiam tenore Pupienus & Balbinus, regnum invadentes, peremti ſunt.

CAPUT XXVII.

Gordianus nepos.

Gordianus, nepos Gordiani ex filia, ortus Romæ clariſſimo patre, imperavit annos ſex. Apud Cteſiphontem, a Philippo præfecto prætorio accenſis in ſeditionem militibus, occiditur anno vitæ undeviceſimo. Corpus ejus prope fines Romani Perſicique imperii poſitum, nomen loco dedit Sepulcrum Gordiani.

CAPUT XXVIII.

Marcus Julius Philippus.

Marcus Julius Philippus imperavit annos quinque. Veronæ ab exercitu interfectus eſt, medio capite ſupra ordines dentium præciſo. Filius autem ejus, Cajus Julius Saturninus, quem potentiæ ſociaverat, Romæ occiditur, agens vitæ annum duodecimum : adeo ſeveri & triſtis animi, ut jam tum a quinquennii ætate, nullo prorſus cujuſquam commento ad ridendum ſolvi potuerit; patremque ludis ſecularibus petulantius cachinnantem, quamquam adhuc tener, vultu notaverit averſato. Is Philippus

humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

CAPUT XXIX.

Decius.

Decius e Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, imperavit menses triginta. Hic Decium filium suum Cæsarem fecit; vir artibus cunctis virtutibusque instructus, placidus & communis domi, in armis promtissimus. In solo barbarico inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri. Filius vero ejus bello exstinctus est. Vixit annos quinquaginta. Hujus temporibus Valens Licinianus imperator effectus est.

CAPUT XXX.

Vibius Gallus, Volusianus & Hostilianus.

Vibius Gallus cum Volusiano filio imperaverunt annos duos. Horum temporibus Hostilianus Perpenna a senatu imperator creatus, nec multo post pestilentia consumtus est.

CAPUT XXXI.

Æmilianus.

Sub his etiam Æmilianus in Moesia imperator effectus est; contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu suo cæduntur, anno ætatis pater septimo circiter & quadragesimo, creati in insula Meninge, quæ nunc Girba dicitur. Æmilianus vero mense quarto dominatus, apud Spoletium,

ſive pontem, quem ab ejus cæde Sanguinarium accepiſſe nomen ferunt, inter Ocriculum Narniamque, Spoletium & urbem Romam regione media poſitum. Fuit autem Maurus genere, pugnax, nec tamen præceps. Vixit annis tribus minus quinquaginta.

CAPUT XXXII.

Licinius Valerianus, Gallienus, cum tyrannis.

LICINIUS Valerianus, cognomento Colobius, imperavit annos quindecim, parentibus ortus ſplendidiſſimis, ſtolidus tamen, & multum iners, neque ad uſum aliquem publici officii conſilio ſeu geſtis accommodatus. Hic filium ſuum Gallienum Auguſtum fecit, Gallienique filium, Cornelium Valerianum, Cæſarem. His imperantibus Regillianus in Mœſia, Caſſius Latienus Poſtumus in Gallia, Gallieni filio interfecto, imperatores effecti ſunt. Pari modo Ælianus apud Moguntiacum, in Ægypto Æmilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatum invaſere. Valerianus vero in Meſopotamia bellum gerens, a Sapore Perſarum rege ſuperatus, mox etiam captus, apud Parthos ignobili ſervitute conſenuit. Nam quamdiu vixit, rex ejuſdem provinciæ, incurvato eo, pedem cervicibus ejus imponens, equum conſcendere ſolitus erat.

CAPUT XXXIII.

Gallienus.

GALLIENUS quidem in loco Cornelii filii ſui Sa-

lonianum, alterum filium, subrogavit, amori diverso pellicum deditus, Saloninæ conjugis, & concubinæ, quam per pactionem, concessa parte superioris Pannoniæ, a patre, Marcomannorum rege, matrimonii specie susceperat, Pipam nomine. Novissime adversus Aureolum profectus est. Quem cum apud pontem, qui ex ejus nomine Aureolus appellatur, obtentum detrusumque Mediolanum obsedit, ejusdem Aureoli commento a suis interiit. Regnavit annos quindecim, cum patre septem, solus octo. Vixit annos quinquaginta.

CAPUT XXXIV.

Claudius, & frater ejus Quintillus.

Claudius imperavit annis duobus. Hunc plerique putant Gordiano satum, dum adolescens a muliere matura instituеretur ad uxorem. Hic Claudius Gallieni morientis sententia imperator designatus, ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium indumenta regia direxerat, exstinctoque a suis Aureolo, receptis legionibus adversum gentem Alamannorum haud procul a lacu Benaco dimicans, tantam multitudinem fudit, ut ægre pars dimidia superfuerit. His diebus Victorinus regnum cepit. Claudius vero cum ex fatalibus libris, quos inspici præceperat, cognovisset, sententiæ in senatu dicendæ primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse vitam suam, haud passus responsa frustrari, dono reipublicæ dedit; præfatus, neminem tanti ordinis primas habere,

quam ipſum imperatorem. Ea res ſicut erat cunctis grata, non divi vocabulum modo, ſed ex auro ſtatuam prope ipſum Jovis ſimulacrum, atque in curia imaginem auream proceres ſacravere. Huic ſucceſſit frater ejus Quintillus. Is paucis diebus imperium tenens interemtus eſt.

CAPUT XXXV.

Aurelianus.

AURELIANUS, genitus patre mediocri, &, ut quidam ferunt, Aurelii clariſſimi ſenatoris colono inter Daciam & Macedoniam, imperavit annis quinque, menſibus ſex. Iſte haud diſſimilis fuit magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanum orbem triennio ab invaſoribus receptavit; cum Alexander annis tredecim per victorias ingentes ad Indiam pervenerit, & Cajus Cæſar decennio ſubegerit Gallos, adverſum cives quadriennio congreſſus. Iſte in Italia tribus prœliis victor fuit, apud Placentiam, juxta amnem Metaurum ac fanum Fortunæ, poſtremo Ticinenſibus campis. Hujus tempore apud Dalmatas Septimius imperator effectus, mox a ſuis obtruncatur. Hoc tempore in urbe Roma monetarii rebellarunt, quos Aurelianus victos ultima crudelitate compeſcuit. Iſte primus apud Romanos diadema capiti innexuit; gemmiſque, & aurata omni veſte, quod adhuc fere incognitum Romanis moribus viſebatur, uſus eſt. Hic muris validioribus & laxioribus urbem ſepſit. Porcinæ carnis uſum populo inſtituit. Hic Tetricum, qui im-

perator ab exercitu in Galliis effectus fuerat, correctorem Lucaniæ provexit, aspergens hominem eleganti joco, Sublimius habendum regere aliquam Italiæ partem, quam trans Alpes regnare. Novissime fraude servi sui, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata, falso manum ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim & Heracleam est. Fuit sævus & sanguinarius, & trux omni tempore, etiam filii sororis interfector. Hoc tempore septem mensibus interregni species evenit.

CAPUT XXXVI.

Tacitus & Florianus.

TACITUS post hunc suscepit imperium, vir egregie moratus; qui ducentesimo imperii die apud Tarsum febri moritur. Huic successit Florianus. Sed cum magna pars exercitus Equitium Probum, militiæ peritum, legisset, Florianus dierum sexaginta quasi per ludum imperio usus, incisis a semetipso venis, effuso sanguine consumtus est.

CAPUT XXXVII.

Probus.

PROBUS, genitus patre agresti, hortorum studioso, Dalmatio nomine, imperavit annos sex. Iste Saturninum in Oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ imperatores effectos oppressit. Vineas Gallos & Pannonios habere permisit. Opere mili-

tari Almam montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem, vineis conſeruit. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur.

CAPUT XXXVIII.

Carus, Carinus, Numerianus.

CARUS, Narbonæ natus, imperavit annos duos. Iſte confeſtim Carinum & Numerianum Cæſares fecit. Hic apud Cteſiphonta ictu fulminis interiit. Numerianus quoque, filius ejus, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulſore Apro, qui ſocer ejus erat, per inſidias occiſus eſt. Cum dolo occultaretur ipſius mors, quouſque Aper invadere poſſet imperium, fœtore cadaveris ſcelus eſt proditum. Hinc Sabinus Julianus invadens imperium, a Carino in campis Veronenſibus occiditur. Hic Carinus omnibus ſe ſceleribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilium corrupit. Condiſcipulis quoque, qui eum in auditorio verbi fatigatione taxaverunt, pernicioſus fuit. Ad extremum trucidatur ejus præcipue tribuni dextera, cujus dicebatur conjugem polluiſſe.

CAPUT XXXIX.

Diocletianus & Maximianus Herculius.

DIOCLETIANUS Dalmata, Anulini ſenatoris libertinus, matre pariter atque oppido nomine Dioclea, quorum vocabulis, donec imperium ſumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam

cepit, Grajum nomen in Romanum morem convertit, imperavit annis viginti quinque. Is Maximianum Auguftum effecit; Conftantium & Galerium Maximianum, cognomento Armentarium, Cæfares creavit, tradens Conftantio Theodoram, Herculii Maximiani privignam, abjecta uxore priori. Hoc tempore Charaufio in Galliis, Achilleus apud Ægyptum, Julianus in Italia imperatores effecti, diverfo exitu periere. E quibus Julianus, acto per coftas pugione, in ignem fe abjecit. Diocletianus vero apud Nicomediam fponte imperiales fafces relinquens, in propriis agris confenuit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam peftem aliquam deteftans, in hunc modum refpondit: Utinam Salonæ poffetis vifere olera noftris manibus inftituta, profecto nunquam iftud tentandum judicaretis. Vixit annos fexaginta octo, ex quîs communi habitu prope novem egit. Morte confumtus eft, ut fatis patuit, per formidinem voluntaria. Quippe cum a Conftantino atque Licinio vocatus ad fefta nuptiarum, per fenectam, quo minus intereffe valeret, excufaviffet, refcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviffe, ac Maximino favere, fufpectans necem dedecorofam, venenum dicitur haufiffe.

CAPUT XL.

Constantius, Galerius Maximianus, Severus, Maximinus, Maxentius, Licinius, Alexander, Valens.

His diebus Constantius, Constantini pater, atque Armentarius, Cæsares, Augusti appellantur, creatis Cæsaribus, Severo per Italiam, Maximino, Galerii sororis filio, per Orientem: eodemque tempore Constantinus Cæsar efficitur. Maxentius imperator in villa sex millibus ab urbe discreta, itinere Lavicano; dehinc Licinius Augustus efficitur; parique modo Alexander apud Carthaginem imperator fit; similique modo Valens imperator creatur, quorum exitus iste fuit. Severus ab Herculio Maximiano Romæ ad Tres Tabernas exstinguitur; funusque ejus Gallieni sepulcro infertur, quod ab urbe abest per Appiam millibus novem. Galerius Maximianus consumtis genitalibus defecit. Maximianus Herculius a Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, pœnas dedit mortis genere postremo, fractis laqueo cervicibus. Alexander a Constantini exercitu jugulatur. Maxentius, dum adversus Constantinum congreditur, paulo superius a ponte Mulvio, in pontem navigiis compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est; voratumque limo, pondere thoracis, corpus vix repertum. Maximinus apud Tarsum morte simplici periit. Valens a Licinio morte mulctatur. Fuerunt autem morum hujusmodi. Aurelius Maximianus, cognomento Herculius, ferus na-

tura, ardens libidine, confiliis ftolidus, ortu agrefti Pannonioque. Nam etiam nunc haud longe Sirmio eminet locus palatio ibidem conftructo, ubi parentes ejus exercebant opera mercenaria. Ætate interiit fexagenarius, annorum viginti imperator. Genuit ex Eutropia, Syra muliere, Maxentium, & Fauftam, conjugem Conftantini; cujus patri Conftantio tradiderat Theodoram privignam. Sed Maxentium fuppofitum ferunt arte muliebri, tenere mariti animum laborantis aufpicio gratiffimi partus cœpti a puero. Is Maximianus carus nulli unquam fuit, ne patri, aut focero quidem Galerio. Galerius autem fuit (licet inculta agreftique juftitia) fatis laudabilis, pulcher corpore, eximius & felix bellator, ortus parentibus agrariis, paftor armentorum; unde ei cognomen Armentarius fuit. Ortus Dacia Ripenfi, ibique fepultus eft: quem locum Romulianum ex vocabulo Romulæ matris appellarat. Is infolenter affirmare aufus eft, matrem more Olympiadis, Alexandri Magni creatricis, compreffam dracone femet concepiffe. Galerius Maximinus, forore Armentarii progenitus, veroque nomine ante imperium Daca dictus, Cæfar quadriennio, dehinc per Orientem Auguftus triennio fuit; ortu quidem atque inftituto paftorali, verum fapientiffimi cujufque ac literatorum cultor, ingenio quieto, vini avidior. Quo ebrius, quædam corrupta mente afpera jubebat: quod cum pigeret factum, differri, quæ præcepiffet, in tempus fobrium ac matutinum ftatuit. Alexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior adverfus laborem vitio fenectæ ætatis.

CAPUT XLI.

Conſtantinus, Licinius, Criſpus, Conſtantinus, Licinianus, Martinianus, Conſtantius, Conſtans, Delmatius, Anibalianus, Magnentius, Vetranio.

His omnibus abſumtis, imperii jura penes Conſtantinum & Licinium devenere. Conſtantinus, Conſtantii imperatoris & Helenæ filius, imperavit annos triginta. Hic dum juvenculus a Galerio in urbe Roma religionis ſpecie obſes teneretur, fugam arripiens, atque ad fruſtrandos inſequentes, publica jumenta, quaqua iter egerat, interfecit, & ad patrem in Britanniam pervenit: & forte iiſdem diebus ibidem Conſtantium parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis, qui aderant, annitentibus, ſed præcipue Eroco, Alamannorum rege, auxilii gratia Conſtantium comitato, imperium capit. Hic ſororem ſuam Conſtantiam Licinio Mediolanum accito conjungit: filiumque ſuum, Criſpum nomine, ex Minervina concubina ſuſceptum, item Conſtantinum, iiſdem diebus natum oppido Arelatenſi, Licinianumque, Licinii filium, menſium fere viginti, Cæſares effecit. Verum enimvero ut imperia difficile concordiam cuſtodiunt, diſcidium inter Licinium Conſtantinumque exoritur: primumque apud Cibalas juxta paludem, Hiulcam nomine, Conſtantino nocte caſtra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit; Byzantiumque fuga volucri pervenit. Ibi Martinianum, officiorum magiſtrum, Cæſarem creat. Dehinc Conſtantinus acie

potior apud Bithyniam adegit Licinium pacta ſalute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Theſſalonicam miſſum, paulo poſt eum Martinianumque jugulari jubet. Hic Licinius annum dominationis fere poſt quartumdecimum, vitæ proxime ſexageſimum, occidit: avaritiæ cupidine omnium peſſimus, neque alienus a luxu venerio, aſper admodum, haud mediocriter impatiens, infeſtus literis, quas per inſcitiam immodicam virus ac peſtem publicam nominabat, præcipue forenſem induſtriam. Agraribus plane ac ruſticantibus, quia ab eo genere ortus altuſque erat, ſatis utilis; ac militiæ cuſtos ad veterum inſtituta ſeveriſſimus. Spadonum & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas ſoriceſque palatii eos appellans. At Conſtantinus, obtento totius Romani imperii mira bellorum felicitate regimine, Fauſta conjuge, ut putant, ſuggerente, Criſpum filium necari jubet. Dehinc uxorem ſuam Fauſtam, in balneas ardentes conjectam, interemit, cum eum mater Helena dolore nimio nepotis increparet. Fuit vero ultra, quam æſtimari poteſt, laudis avidus. Hic Trajanum herbam parietariam, ob titulos multis ædibus inſcriptos, appellare ſolitus erat. Hic pontem in Danubio conſtruxit. Habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate. Commodiſſimus tamen rebus multis fuit: calumnias ſedare legibus ſeveriſſimis; nutrire artes bonas, præcipue ſtudia literarum; legere ipſe, ſcribere, meditari, audire legationes, & querimonias provinciarum. Cumque, liberis filioque fratris Delmatio Cæſaribus confirma-

tis, tres & sexaginta annos vixisset, ex quibus dimidios ita, ut tredecim solus imperaret, morbo consumtus est. Irrisor potius, quam blandus. Unde proverbio vulgari Trachala, decem annis præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem novissimis pupillus ob profusiones immodicas nominatus. Corpus sepultum in Byzantio, Constantinopoli dicta. Quo mortuo, Delmatius militum vi necatur. Ita ad tres orbis Romani redacta dominatio est, Constantino, & Constantio, ac Constante, filiis Constantini. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus junior cuncta trans Alpes; Constantius a freto Propontidis, Asiam atque Orientem; Constans Illyricum, Italiamque & Africam, Dalmatiam, Thraciam Macedoniamque, & Achajam; Anibalianus, Delmatii Cæsaris consanguineus, Armeniam, nationesque circumsocias. Interim ob Italiæ Africæque jus dissentire statim Constantinus, & Constans. Constantinus latrocinii specie dum incautus fœdeque temulentus in aliena irruit, obtruncatus est, projectusque in fluvium, cui nomen Alsa est, non longe ab Aquileja. Constans vero venandi cupidine dum per silvas saltusque erraret, conspiravere aliquanti militares in ejus necem, auctoribus Chrestio & Marcellino, simulque Magnentio: qui ubi patrandi negotii dies placuit, Marcellinus, natalem filii simulans, plerosque ad cœnam rogat. Itaque in multam noctem convivio celebrato, Magnentius, quasi ad ventris solita secedens, habitum venerabilem capit. Ea re cognita, Constans fugere conatus, apud Helenam, oppidum Pyrenæo

proximum, a Gaiſone cum lectiſſimis miſſo interficitur anno tertio decimo Auguſtæ dominationis, (nam Cæſar triennio fuerat) ævi ſeptimo viceſimoque. Hic fuit debilis pedibus manibuſque, articulorum dolore; fortunatus cœli temperie, fructuum proventu, nulla a barbaris formidine: quæ profecto majora fierent, ſi provinciarum rectores non pretio, ſed judicio provexiſſet. Hujus morte cognita, Vetranio, magiſter militum, imperium in Pannonia apud Murſiam corripuit: quem Conſtantius non poſt multos dies regno exuit, grandævæ ætati non vitam modo, ſed etiam voluptarium otium concedens. Fuit autem prope ad ſtultitiam ſimpliciſſimus.

CAPUT XLII.

Gallus, Decentius, Nepotianus, Silvanus, & Julianus.

CONSTANTIUS Gallum fratrem patruelem Cæſarem pronuntiat, ſororem Conſtantinam illi conjungens. Magnentius quoque Decentium conſanguineum ſuum trans Alpes Cæſarem creavit. His diebus Romæ Nepotianus, Eutropiæ Conſtantini ſororis filius, hortantibus perditis, Auguſti nomen rapit: eum octavo die viceſimoque Magnentius oppreſſit. Hoc tempore Conſtantius cum Magnentio apud Murſiam dimicans vicit. In quo bello pæne nuſquam amplius Romanæ conſumtæ ſunt vires, totiuſque imperii fortuna peſſumdata. Dehinc cum ſe Magnentius in Italiam recepiſſet, apud Ticinum

plures fudit, incautius, &, ut in victoria folet, audacius perfequentes. Nec multo poft apud Lugdunum coanguftatus, gladio occulte provifo, ictum pulfu parietis juvans, transfoffo latere, ut erat vafti corporis, vulnere naribufque & ore cruorem effundens, menfe imperii quadragefimo fecundo, ætatis anno prope quinquagefimo, exfpiravit. Ortus parentibus barbaris, qui Galliam inhabitant: legendi ftudio promtus, fermonis acer, animi tumidi, & immodice timidus: artifex tamen ad occultandam audaciæ fpecie formidinem. Ejus morte audita, Decentius laqueo fafcia compofito vitam finivit. Hoc tempore Gallus Cæfar a Conftantio occiditur. Imperavit annos quatuor. Silvanus imperator effectus, die imperii vicefimo octavo perimitur. Fuit ingenio blandiffimus. Quamquam barbaro patre genitus, tamen inftitutione Romana fatis cultus & patiens. Conftantius Claudium Julianum, fratrem Galli, honore Cæfaris affumit, annos natum fere tres atque viginti. Ifte in campis Argentoratenfibus apud Gallias cum paucis militibus infinitas hoftium copias delevit. Stabant acervi montium fimiles; fluebat cruor fluminum modo: captus rex nobilis Chonodomarius; fufi omnes optimates; redditus limes Romanæ poffeffionis; ac poftmodum cum Alamannis dimicans, potentiffimum eorum regem Vadomarium cepit. Hic a militibus Gallicanis Auguftus pronuntiatur. Hinc Conftantius urgere legationibus, in ftatum nomenque priftinum revertatur. Julianus mandatis mollioribus refert, fe fub nomine celfi imperii multo officiofius pariturum. His

Constantius magis magisque ardens dolore, atque, ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno ævi quarto & quadragesimo, imperii nono atque tricesimo, verum Augustus quarto vicesimoque: octo solus, cum fratribus atque Magnentio sedecim, quindecim Cæsar. Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis: mirus artifex in sagittis: a cibo vinoque & somno multum temperans, patiens laboris, facundiæ cupidus; quam cum assequi tarditate ingenii non posset, aliis invidebat. Spadonum aulicorumque amori deditus, & uxorum: quibus contentus, nulla libidine transversa, aut injusta polluebatur. Sed ex conjugibus, quas plurimas sortitus est, præcipue Eusebiam dilexit, decoram quidem, verum per Adamantias, & Gorgonias, & alia importuna ministeria vexantem famam viri contra, quam feminis modestioribus mos est; quarum sæpe præcepta maritos juvant. Namque ut ceteras omittam, Pompeja Plotina, incredibile dictu est, quanto auxerit gloriam Trajani: cujus procuratores cum provincias calumniis agitarent, adeo ut unus ex iis diceretur locupletium quemque ita convenire, Quare habes? alter, Unde habes? tertius, Pone, quod habes; illa conjugem corripuit; atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, ut postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

CAPUT XLIII.

Julianus.

IGITUR Julianus, redacta ad unum ſe orbis Romani curatione, gloriæ nimis cupidus, in Perſas proficiſcitur. Illic a transfuga quodam in inſidias deductus, cum eum hinc inde Parthi urgerent, e caſtris jam poſitis, arrepto tantum clypeo procurrit. Cumque inconſulto ardore nititur ordines ad prœlium componere, ab uno ex hoſtibus, & quidem fugiente, conto percutitur. Relatuſque in tabernaculum, rurſuſque ad hortandos ſuos egreſſus, paulatim ſanguine vacuatus, circa noctis fere medium defecit, præfatus, conſulto ſeſe de imperio nihil mandare; ne, uti ſolet in multitudine diſcrepantibus ſtudiis, amico ex invidia, reipublicæ diſcordia exercitus periculum pararet. Fuerat in eo literarum ac negotiorum ingens ſcientia: eo juverat philoſophos, & Græcorum ſapientiſſimos. Uſu promtior corporis; quo validus quidem, ſed brevis fuit. Hæc minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodica; cultus numinum ſuperſtitioſus: audax plus, quam imperatorem decet, cui ſalus propria, cum ſemper ad ſecuritatem omnium, in bello maxime conſervanda eſt. Ita illum cupido gloriæ flagrantior pervicerat, ut neque terræ motu, neque pleriſque præſagiis, quibus vetabatur petere Perſidem, adductus ſit finem ponere ardori; ac ne noctu quidem viſus ingens globus cœlo labi ante diem belli cautum præſtiterit.

CAPUT XLIV.

Jovianus.

Jovianus, genitus patre Varroniano in solo agri Singidonensis provinciæ Pannoniæ, imperavit menses octo. Ejus patri, cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum, qui jam instante uxoris partu, edendus foret, diceret Jovianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus. Hic dum a Perside hieme aspera mediaque Constantinopolim accelerans, cruditate stomachi, tectorió novi operis gravatus [esset,] repente interiit, annos gerens proxime quadraginta.

CAPUT XLV.

Valentinianus, & Firmus.

Valentinianus imperavit annos duodecim, minus diebus centum. Hujus pater Gratianus mediocri stirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eo quod venalitium funem portanti quinque milites nequirent extorquere. Eo merito ascitus in militiam, usque ad præfecturæ prætorianæ potentiam conscendit: ob cujus apud milites commendationem, Valentiniano imperium resistenti oggeritur. Hic Valentem consanguineum suum sibi socium in imperio ascivit; ac demum Gratianum filium, necdum plene puberem, hortatu socrus & uxoris Augustum creavit. Hic Valentinianus fuit vultu decens, sollers ingenio, animo gravis, sermone cultissimus. Quamquam esset ad loquendum

parcus, ſeverus, vehemens, infectus tamen vitiis, maximeque avaritiæ; cujus cupitor ipſe fuit acer, & in his, quæ memoraturus ſum, Hadriano proximus. Pingere venuſtiſſime, meminiſſe, nova arma meditari, fingere cera ſeu limo ſimulacra, prudenter uti locis, temporibus, ſermone: atque, ut breviter concludam, ſi ei fœdis hominibus, quîs ſeſe quaſi fidiſſimis prudentiſſimiſque dederat, carere, aut probatis eruditiſque monitoribus uti licuiſſet, perfectus haud dubie princeps enituiſſet. Hujus tempore Firmus apud Mauritaniam regnum invadens, exſtinguitur. Valentinianus apud Bergentionem legationi Quadorum reſpondens, anno ævi quinto & quinquageſimo, impetu ſanguinis, voce amiſſa, ſenſu integer, exſpiravit. Quod quidem intemperantia cibi, ac ſaturitate, qua artus diffuderat, accidiſſe plures retulere. Itaque eo mortuo, Valentinianus adhuc quadriennis, auctore Equitio ac Merobaude e propinquo, ubi cum matre fuerat, allatus, creatus eſt imperator.

CAPUT XLVI.

Valens, & Procopius.

VALENS una cum Valentiniano, germano ſuo, de quo diximus, regnavit annos tredecim, menſes quinque. Hic Valens, cum Gothis lacrimabili bello commiſſo, ſagittis ſaucius in caſa deportatur viliſſima: ubi ſupervenientibus Gothis, igniqueſuppoſito, incendio concrematus eſt. In quo probanda hæc fuere. Fuit poſſeſſoribus conſultor bonus. mu-

tare judices rarius. in amicos fidus. irasci sine noxa ac periculo cujusquam. sane valde timidus. Hujus temporibus Procopius tyrannidem invadens exstinguitur.

CAPUT XLVII.

Gratianus, & Maximus.

GRATIANUS, genitus Sirmii, imperavit cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque; cum patruo & fratre tres; cum eodem fratre ac Theodosio quatuor; & his omnibus accedente Arcadio, menses sex. Hic apud Argentariam, oppidum Galliæ, triginta Alamannorum millia in bello exstinxit. Hic cum animadvertisset, Thraciam Daciamque tanquam genitales terras possidentibus Gothis Taifalisque, atque omni pernicie atrocioribus Hunnis & Alanis, extremum periculum instare nomini Romano; accito ab Hispania Theodosio, cunctis faventibus, degenti annum a tricesimo tertium, imperium committit. Fuit autem Gratianus literis haud mediocriter institutus: carmen facere, ornate loqui, explicare controversias rhetorum more; nihil aliud die noctuque agere, quam spiculis meditari, summæque voluptatis divinæque artis credere ferire destinata. Parcus cibi somnique; & vini ac libidinis victor; cunctisque fuisset plenus bonis, si ad cognoscendam reipublicæ gerendæ scientiam animum intendisset, a qua prope alienus non modo voluntate, sed etiam exercitio fuit. Nam dum exercitum negligeret, & pau-

cos ex Alanis, quos ingenti auro ad ſe tranſtulerat, anteferret veteri ac Romano militi, adeoque barbarorum comitatu & prope amicitia capitur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra ſe militum excitavit. Hoc tempore cum Maximus apud Britanniam tyrannidem arripuiſſet, & in Galliam tranſmiſiſſet, ab infenſis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugavit; nec mora, exſtinxit. qui vixit annos XXIX.

CAPUT XLVIII.

Theodoſius.

Theodosius, genitus patre Honorio, matre Thermantia, genere Hiſpanus, originem a Trajano principe trahens, a Gratiano Auguſto apud Sirmium imperator effectus, regnavit annos decem & ſeptem. Huic ferunt nomen ſomnio parentes monitos ſacraviſſe, ut Latine intelligimus, A Deo datum. De hoc etiam oraculo in Aſia divulgatum eſt, eum Valenti ſucceſſurum, cujus nomen e Θ & Ε & Ο atque Δ Græcis literis initiaretur. Qua cognatione principii deceptus Theodorus, cum ſibi imperium deberi præſumeret, ſceleſtæ cupidinis ſupplicia perſolvit. Fuit autem Theodoſius propagator reipublicæ, atque defenſor eximius. Nam Hunnos & Gothos, qui eam ſub Valente defatigaſſent, diverſis prœliis vicit. Cum Perſis quoque petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & ſibi Gallias vindicabat, apud Aquilejam exſtinxit; Victoremque ejus

filium, intra infantiæ annos a Maximo patre Augustum factum, necavit. Eugenium quoque tyrannum, atque Arbogasten superavit, deletis eorum decem millibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius, confisus viribus Arbogastis, postquam apud Viennam Valentinianum exstinxerat, regnum invasit: sed mox simul cum vita imperium perdidit. Fuit autem Theodosius moribus & corpore Trajano similis, quantum scripta veterum & picturæ docent. Sic eminens status, membra eadem, par cæsaries, os, absque eo, quod illi aliquantum vellendo steriles genæ, neque tam ingentes oculi erant, nescio an & tanta gratia, tantusque flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens vero prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se ceteris putans; in omnes homines honorificus, verum effusius in bonos: simplicia ingenia æque diligere, erudita mirari, sed innoxia: largiri magno animo magna; amare cives vel privato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecunia, beneficiis ceteris munerare, præsertim quorum erga se vel patrem aspero casu officia probaverat. Illa tamen, quibus Trajanus aspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi, usque eo detestatus, ut bella non moverit, sed invenerit; prohibueritque lege ministeria lasciva psaltriasque comissationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum. Literis, si nimium perfectos contemple-

mur, mediocriter doctus; sagax plane, multumque diligens ad noscenda majorum gesta. E quibus non desinebat exsecrari, quorum facta superba, crudelia, libertatique infesta legerat, ut Cinnam, Marium, Sullamque, atque universos dominantium, præcipue tamen perfidos & ingratos. Irasci sane rebus indignis, sed flecti cito: unde modica dilatione emolliebantur aliquando severa præcepta. Habuitque a natura munere, quod Augustus a philosophiæ doctore. Qui cum vidisset, eum facile commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, ubi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas literas memoria recenseret, ut illa concitatio, quæ momenti est, mente alio traducta, parvi temporis interjectu languesceret. Melior haud dubie, quod est raræ virtutis, post auctam annis potentiam regalem, multoque maxime post civilem victoriam. Nam & annonæ curam sollicitius attendere, & auri argentique grande pondus sublati, atque expensi a tyranno, multis e suo restituere; cum benigni principum, & quidem vix fundos solerent nudos, ac deformata prædia concedere. Jam illa minutiora, &, ut dicitur, intra aulam, quæ quidem, quia occulta sunt, magis naturæ hominum curiosæ oculosauresque ad se trahunt: patruum colere tanquam genitorem; fratris mortui sororisque liberos habere pro suis; cognatos affinesque parentis animo complecti; elegans lætumque convivium dare, non tamen sumtuosum; miscere colloquia pro personis, studia dignitatibus, sermone cum gravitate jucundo: blandus pater, concors maritus. Exerce-

batur neque ad illecebram, neque ad laſſitudinem; ambulationibus magis, cum eſſet otium, reficiebat animum; ac veſcendi continentia valetudinem regebat; ſicque in pace, rebus humanis, annum agens quinquageſimum, apud Mediolanum exceſſit: utramque rempublicam utriſque filiis, id eſt, Arcadio & Honorio, quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Conſtantinopolim translatum atque ſepultum eſt.

SEXTI RUFI

BREVIARIUM

DE

VICTORIIS ET PROVINCIIS

POPULI ROMANI

AD

VALENTEM AUGUSTUM.

D. N. VALENTI,

IMPERATORI, PIO,

PERPETUO, SEMPER AUGUSTO,

SEXTUS RUFUS V. C.

I. Brevem fieri clementia tua præcepit. Parebo libens; quippe cui desit facultas latius eloquendi: ac morem secutus calculatorum, qui ingentes summas ære breviori exprimunt, res gestas signabo, non eloquar. Accipe ergo, quæ breviter dicta brevius computentur; ut annos & ætatem reipublicæ, ac præteriti facta temporis, non tam legere, gloriose Princeps, quam numerare videaris.

II. Ab urbe igitur condita in ortum Perennitatis vestræ, quo prosperius [factum] imperium Romanum sortitus es, anni numerantur mille centum decem & septem. Sub regibus, ducenti quadraginta tres: sub consulibus, quadringenti sexaginta septem: sub imperatoribus, quadrigenti septem. Regnaverunt Romæ per annos ducentos quadraginta tres, reges numero septem. Romulus regnavit annos triginta septem: senatores, per quinos dies singuli, annum unum: Numa Pompilius, annos quadraginta tres: Tullus Hostilius, annos triginta duos: Ancus Marcius, annos viginti quatuor: Tarquinius Pri-

ſcus, annos triginta ſeptem: Servius Tullius, annos quadraginta quatuor: Tarquinius Superbus regno expulſus eſt anno viceſimo quinto. Conſules deinde fuerunt a Bruto & Publicola in Panſam & Hirtium, numero DCCCLXVII, præter eos, qui in eundem annum ſorte aliqua ſunt ſubrogati, per annos quadringentos ſexaginta ſeptem. Quadraginta novem annis Romæ conſules defuerunt: ſub decemviris, annis duobus; ſub tribunis militum, annis quadraginta tribus. Sine magiſtratibus Roma fuit annis quatuor. Imperatores ab Octaviano Cæſare Auguſto uſque ad Jovianum fuerunt numero quadraginta quatuor, per annos quadringentos ſeptem.

III. Sub his igitur tribus imperandi generibus, hoc eſt, regio, conſulari, & imperatorio, quantum Roma profecerit, breviter intimabo. Sub regibus ſeptem, per annos ducentos quadraginta tres, non amplius, quam uſque ad Portum atque Oſtiam, intra octavum decimum milliarium a portis urbis Romæ, utpote adhuc parvæ & a paſtoribus conditæ, cum finitimæ circum civitates premerent, Romanum proceſſit imperium. Sub conſulibus, inter quos nonnunquam & dictatores fuerunt, per annos ſimul quadringentos ſexaginta ſeptem, uſque trans Padum Italia occupata eſt. Africa ſubacta, Hiſpaniæ acceſſerunt; Galliæ & Britanniæ tributariæ factæ ſunt. Inde Illyrici, Iſtrii, Liburni, Dalmatæ, domiti ſunt: ad Achajam tranſitum eſt: Macedones ſubacti: cum Dardanis, Mœſis, & Thracibus bellatum eſt: etiam ad Danubium uſque perventum. In Aſia, expulſo Antiocho, primum pedem poſuere

Romani : Mithridate victo, Ponti regnum occupatum; & Armenia minor, quam idem tenuerat, armis obtenta est : in Mesopotamiam Romanus pervenit exercitus : cum Parthis fœdus initum est : contra Corduenos ac Saracenos & Arabas bellatum est, Judæa omnis victa est : Cilicia & Syria in potestatem populi Romani venerunt. Ægypti reges fœderati erant. Sub imperatoribus vero per annos quadringentos septem, cum diversa reipublicæ fortuna multi principes imperarent, accesserunt tamen Romano orbi Alpes maritimæ, Alpes Cottiæ, Rhætiæ, Noricæ : Pannoniæ, Mœsiæ; & omnis ora Danubii in provinciam est redacta : Pontus omnis, Armenia major, Oriens totus cum Mesopotamia, Assyria, Arabia, & Ægypto, sub imperii Romani jura transivit.

§ IV. Quo autem ordine singulas provincias Romana respublica assecuta sit, ostenditur ita. Prima provinciarum Sicilia facta est. Eam, victo Hierone, Siculorum rege, Marcellus consul obtinuit. Deinde a prætoribus recta est; postea commissa est præsidibus : nunc a consularibus administratur. Sardiniam & Corsicam Metellus vicit : qui & triumphavit de Sardis, qui rebellavere sæpe. Juncta administratio harum insularum fuerat : post quælibet suos prætores habuit: nunc singulæ a suis præsidibus reguntur. In Africam pro defensione Siculorum Romana transmissa sunt signa. Ter Africa rebellavit : ad extremum, deleta per P. Scipionem Carthagine, provincia facta est : nunc sub proconsulibus agit. Numidia ab amicis regibus tenebatur : sed Jugurthæ,

ob necatos Adherbalem & Hiempſalem, Micipſæ regis filios, bellum indictum eſt: & eo per Metellum conſulem attrito, per Marium capto, in populi Romani poteſtatem Numidia pervenit. Mauretaniæ a Boccho rege obtentæ ſunt. Sed ſubacta omni Africa, Mauros Juba rex tenebat; qui in cauſa belli civilis, ab Julio Cæſare victus, mortem ſibi propria manu conſcivit. Ita Mauretaniæ noſtræ eſſe cœperunt: ac per omnem Africam ſex provinciæ factæ ſunt: ipſa, ubi Carthago eſt, proconſularis; Numidia, conſularis; Byzacium, conſularis; Tripolis, & Mauretaniæ duæ, hoc eſt, Sitifenſis & Cæſarienſis, ſunt præſidales.

V. Hiſpanis primum auxilium adverſus Afros per Scipiones tulimus. Rebellantes Luſitanos in Hiſpania per Decimum Brutum obtinuimus; & uſque Gades ad Oceanum mare pervenimus. Poſtea ad Hiſpanos tumultuantes Decius Junius Silanus cum exercitu miſſus, eos vicit. Celtiberi in Hiſpania ſæpe rebellavere: ſed, miſſo minore Africano, cum excidio Numantiæ ſubacti ſunr. Omnes pæne Hiſpaniæ, occaſione belli Sertoriani, per Metellum & Pompejum in ditionem noſtram acceptæ: poſtea, prorogato in quinquennium imperio, a Pompejo perdomitæ ſunt. Ad extremum quoque ab Octaviano Cæſare Auguſto Cantabri & Aſtures, qui freti montibus reſiſtebant, deleti ſunt. Ac per omnes Hiſpanias ſex ſunt nunc provinciæ: Tarraconenſis, Carthaginienſis, Luſitania, Gallæcia, Bætica. Trans fretum etiam in ſolo terræ Africæ, provincia Hiſpaniarum eſt, quæ Tingitanica Mauretania cogno-

minatur. Ex his Bætica & Lusitania consulares; ceteræ præsidales sunt.

VI. Cum Gallis gravissima bella populus Romanus habuit. Galli enim etiam illam partem Italiæ, in qua nunc Mediolanum est, usque ad Rubiconem fluvium tenebant, in tantum viribus freti, ut Romam ipsam bello peterent, &, cæsis exercitibus Romanis apud Alliam fluvium, mœnia urbis intrarent, Capitoliumque obsiderent; ad cujus arcem sexcenti nobiles & senatores confugerant, qui mille auri pondo se ab obsidione redemerunt. Postea Gallos victores remeantes, Camillus, qui in exsilio erat, collecta de agris multitudine, oppressit; aurum & signa, quæ Galli ceperant, reportavit. Cum Gallis multi consules, prætores ac dictatores eventu vario conflixerunt. Marius Gallos de Italia expulit: & transcensis Alpibus, feliciter adversus eos pugnavit. Ceterum C. Cæsar cum decem legionibus, quæ quaterna millia militum Italorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit: cum barbaris ultra Rhenum positis conflixit: in Britanniam transivit; decimo anno Gallias & Britannias tributarias fecit. Sunt in Gallia cum Aquitania & Britanniis, decem & octo provinciæ: Alpes maritimæ, provincia Narbonensis, Viennensis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Lugdunenses duæ, Alpes Grajæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ: in Britannia, Maxima Cæsariensis, Flavia, Britannia prima, Britannia secunda.

VII. Illyricum ab ora maritima paulatim aggressi

ſumus. Lævinus conſul Adriaticum atque Jonium mare primus ingreſſus, maritimas obtinuit civitates. Creta per Metellum proconſulem, cui Creticus dictus, provincia facta eſt. Græcis in fidem noſtram confugientibus, ad Achajam acceſſimus. Athenienſes adverſus Philippum, Macedonum regem, auxilium noſtrum petierunt. Libera diu ſub amicitiis noſtris Achaja fuit: ad extremum legatis Romanorum apud Corinthum violatis, per L. Mummium proconſulem capta Corintho, Achaja omnis obtenta eſt. Epirotæ, qui aliquando cum rege Pyrrho, etiam ad Italiam tranſire præſumſerant, victi: atque Theſſali, ſimul cum Achivorum & Macedonum regionibus, nobis acceſſerunt. Macedonia ter rebellavit; ſub Philippo, ſub Perſe, ſub Pſeudophilippo. Philippum Flamininus, Perſen Paullus, Pſeudophilippum Metellus oppreſſit: quorum triumphis Macedonia quoque populo Romano adjuncta eſt. Illyricos, quia Macedonibus auxilium tulerant, ex eadem occaſione per Lucium Anicium prætorem vicimus, & eos cum rege Gentio in deditionem accepimus. Dardanos & Mœſos Curio proconſul ſubegit; & primus Romanorum ducum ad Danubium uſque pervenit. Sub Julio & Octaviano Cæſaribus per Alpes Julias iter factum eſt: Alpinis omnibus victis, Noricorum provinciæ acceſſerunt. Batone Pannoniorum rege ſubacto, in ditionem noſtram Pannoniæ venerunt. Amantinis inter Savum & Dravum proſtratis, regio Savenſis ac Secundorum Pannoniorum loca obtenta ſunt.

VIII. Marcomanni & Quadi, de locis Valeriæ,

quæ ſunt inter Danubium & Dravum, pulſi ſunt: & limes inter Romanos ac barbaros ab Auguſto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam ac Mœſiam, eſt conſtitutus. Trajanus Dacos ſub rege Decibalo vicit; & Daciam trans Danubium in ſolo barbarico provinciam fecit: quæ in circuitu decies centena millia paſſuum habuit, ſed ſub Gallieno imperatore amiſſa eſt; & per Aurelianum, translatis exinde Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœſiæ [ac Dardaniæ] factæ ſunt. Habet Illyricus ſeptem & decem provincias: Noricorum duas, Pannoniarum duas, Valeriam, Saviam, Dalmatiam, Mœſiam: Daciarum duas. Et in diœceſi Macedoniæ ſunt ſeptem: Macedonia, Theſſalia, Achaja, Epiri duæ, Prævalis & Creta.

IX. In Thracias Macedonici belli occaſione tranſcurſum eſt. Sæviſſimi omnium gentium Thraces fuerunt. In Thraciæ regionibus Scordiſci habitaverunt, pariter crudeles & callidi; de quorum ſævitia multa fabuloſe memorantur, quod hoſtiis captivorum Diis ſuis aliquando litaverint, atque ſanguinem humanum in oſſibus capitum potare ſint ſoliti. Sæpe per eos Romanus eſt cæſus exercitus. M. Didius vagantes Thracas repreſſit: M. Druſus intra fines proprios continuit: M. Minucius in Hebri fluminis glacie vaſtavit. Per Appium Claudium proconſulem hi, qui Rhodopen incolebant, victi ſunt. Europæ maritimas urbes antea Romana claſſis obtinuit. M. Lucullus per Thracias cum Beſſis primum conflixit. Ipſam caput gentis Tratiam vicit: Hæmimontanos ſubegit: Eumolpiadem, quæ nunc

Philippopolis dicitur; Uſcudamam, quæ modo Hadrianopolis nominatur, in ditionem noſtram redegit: Calyben cepit. Supra Pontum poſitas civitates occupavit, Apolloniam, Calatim, Phthinopolin, Tomos, Iſtrum; ad Danubium uſque perveniens, Romana Scythis arma monſtravit. Ita ditioni reipublicæ ſex Thraciarum provinciæ ſunt conquiſitæ: Thracia, Hæmimontus, Mœſia inferior, Scythia, Rhodope, Europa; in qua nunc ſecundæ arces Romani orbis ſunt conſtitutæ, Conſtantinopolis.

X. Nunc Eoas partes, totumque Orientem, ac poſitas ſub vicino ſole provincias, qui auctores ſceptris tuis paraverint, explicabo; quo ſtudium clementiæ tuæ, quod in iiſdem propagandis habes, amplius excitetur. Aſia ſocietate Attali regis nota Romanis eſt, eamque Attali teſtamento relictam hereditario jure poſſidemus. Ne quid tamen populus Romanus non viribus partum haberet, armis per nos ab Antiocho, Syriarum rege maximo, eſt vindicata. Eadem occaſione etiam Lydia, ſedes antiqua regnorum, Caria, Helleſpontus, ac Phrygiæ in poteſtatem populi Romani juncta deditione pervenerunt. Rhodiis, & inſularum populis, primum infeſtiſſimis, poſt fideliſſimis auxiliatoribus uſi ſumus. Ita Rhodus, & inſulæ primum libere agebant: poſtea in conſuetudinem parendi Romanis, clementer provocatæ pervenerunt, & ſub Veſpaſiano principe, Inſularum provincia facta eſt.

XI. Pamphyliam, Lyciam, Phrygiam, Piſidiam, Cariam, Iſauriam, Servilius proconſul, ad bellum

piratarum miſſus, obtinuit. Bithyniam defuncti regis Nicomedis teſtamento ſumus aſſecuti. Gallogræciam, id eſt, Galatiam, (ſunt enim, ut nomen reſonat, e Gallis Galatæ) quod Antiocho contra Romanos auxilium præbuiſſent, invaſimus. Manlius proconſul Galatas perſecutus eſt; & confugientes partim in Olympum, partim in Magabam montem, qui nunc Modiacus dicitur, de arduis eos in plana detruſit, victoſque in perpetuam pacem redegit. Poſtea Galatiam Dejotarus tetrarches, nobis permittentibus, tenuit. Ad extremum ſub Octaviano Cæſare Auguſto Galatia in formam provinciæ redacta eſt. Eam primus Lollius pro prætore adminiſtravit. Cappadoces primo ſocietatem noſtram ſub Ariarathe rege per legatos petiverunt: poſteaque Ariobarzanes rex Cappadocum a Mithridate expulſus, Romanorum armis reſtitutus eſt; ſemperque in auxilia noſtra fuere Cappadoces, & ita majeſtatem coluere Romanam, ut in honorem Auguſti Cæſaris Mazaca, civitas Cappadociæ maxima, Cæſarea nuncuparetur. Poſtremo cum ſub imperatore Claudio Cæſare Archelaus ex Cappadocia Romam veniſſet, ibique diu detentus occubuiſſet, in provinciæ ſpeciem Cappadocia migravit. Pontus, per Pompejum victo Mithridate rege Pontico, formam provinciæ accepit. Paphlagoniam Pylæmenes rex, amicus populo Romano, tenuit. Sæpe ex ea pulſus, regno a nobis eſt reſtitutus: quo mortuo, provincia Paphlagonibus impoſita eſt.

XII. Ultra juga Tauri montis, quemadmodum Romana perrexerit poſſeſſio, conſequenti locorum ma-

gis, quam temporum ſervata digeſtione, monſtrabitur. Antiochus, Syriæ rex potentiſſimus, bellum formidabile populo Romano intulit. Trecenta millia armatorum habuit: falcatis etiam curribus ac elephantis aciem inſtruxit; a Scipione conſule, fratre Scipionis Africani, in Aſia apud Magneſiam victus, pace accepta, intra Taurum montem regnare permiſſus eſt. Ejus filii ſub clientela populi Romani regnum Syriæ retinuerunt: quibus defunctis, Syriarum provinciis potiti ſumus. Cilices & Iſauros, qui ſe piratis & prædonibus maritimis junxerant, Servilius proconſul, ad prædonum bellum miſſus, ſubegit, & viam per Taurum montem primus inſtituit; iſque de Cilicibus & Iſauris triumphavit, atque Iſauricus eſt cognominatus.

XIII. Cyprus, famoſa divitiis, paupertatem populi Romani, ut occuparetur, ſollicitavit. Eam rex fœderatus Ptolemæus regebat: ſed tanta fuit penuria ærarii Romani, & tam ingens fama opum Cypriarum, ut lege lata per Publium Clodium, tribunum plebis, Cyprus confiſcari juberetur. Quo accepto nuntio, rex Cyprius venenum ſumſit, quo vitam prius, quam divitias, amitteret. Cato Cyprias opes Romam navibus advexit; ita, ut jus ejus inſulæ avarius magis, quam juſtius, ſimus aſſecuti. Cyrenas, cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis, Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo Apionis regis arbitrio ſumus aſſecuti. Ægyptus omnis ſub amicis regibus fuerat; ſed victa cum Antonio Cleopatra, provinciæ formam Octaviani Cæſaris Auguſti temporibus accepit: & primum apud

Alexandrinos Cornelius Gallus [Romanus judex] adminiſtravit.

XIV. Per confinia Armeniarum primum ſub L. Lucullo Romana trans Taurum ſigna tranſmiſſa ſunt. Phylarchi Saracenorum in Oſroene ſuperati ceſſere. In Meſopotamia ab eodem Lucullo Niſibis capta eſt. Poſtea per Pompejum eadem loca armis obtenta ſunt : Syriæ, Phœnice, bello a Tigrane, Armeniorum rege, receptæ. Arabes & Judæi in Paleſtina victi ſunt. Ad extremum ſub Trajano principe, regi majoris Armeniæ diadema ſublatum eſt, & per Trajanum Armenia, Meſopotamia, Aſſyria, & Arabia, provinciæ factæ ſunt; ac limes Orientalis ſupra ripam fluminis Tigridis conſtitutus eſt. Sed Hadrianus, qui ſucceſſit Trajano, invidens gloriæ Trajani, ſponte ſua Armeniam, Meſopotamiam & Aſſyriam reddidit : ac medium inter Perſas & Romanos Euphratem eſſe voluit. Sed poſtea ſub Antoninis duobus, Marco & Vero, & Severo Pertinace, ceteriſque principibus Romanis, qui adverſus Parthos eventu vario dimicarunt, quater amiſſa, quater recepta Meſopotamia eſt : ac Diocletiani temporibus, victis prima congreſſione Romanis, ſecundo autem conflictu ſuperato rege Narſeo, uxore ejus ac filiabus captis, & cum ſumma pudicitiæ cuſtodia reſervatis, pace facta, Meſopotamia eſt reſtituta : & ſupra ripam Trigidis limes eſt refirmatus, ita ut quinque gentium trans Tigridem conſtitutarum ditionem aſſequeremur : quæ conditio fœderis in tempus divi Conſtantii conſervata duravit.

XV. Scio nunc, inclite princeps; quo tua per-

gat intentio. Requiris profecto, quoties Babyloniæ & Romanorum arma collata sint, & quibus viribus sagittis pila contenderint. Breviter eventus enumerabo bellorum. Furto hostes in paucis invenies esse lætatos; vera autem virtute semper Romanos probabis exstitisse victores. Primum a L. Sulla proconsule Arsaces rex Parthorum, missa legatione, amicitiam populi Romani rogavit, ac meruit. L. Lucullus Mithridatem, regno Ponti exutum, ad Armeniam persecutus est. Tigranem, Armeniorum regem, cum septem millibus quingentis clibanariis, & centum viginti sagittariorum, ipse cum decem & octo millibus Romanorum vicit. Tigranocerta, maximam Armeniæ civitatem, expugnavit. Madenam, opimam Armeniorum regionem, obtinuit: per Melitenam ad Mesopotamiam descendit: Nisibim cum fratre regis cepit. Tendere in Persas paratus, successorem accepit.

XVI. Cn. Pompejus expertæ felicitatis, ad Mithridaticum bellum missus, Mithridatem in Armenia minore nocte aggressus, prœlio superavit: cæsis duobus & quadraginta millibus hostium, castra ejus invasit. Mithridates enim cum uxore & duobus comitibus in Bosporum fugit: ibi desperatione rerum suarum venenum hausit; cum parum ageret vis veneni, a milite suo, ut ferro percuteretur, impetravit. Pompejus auxiliatorem Mithridatis Tigranem, Armeniorum regem, persecutus est: ille se ei, oblato diademate, apud Artaxata dedidit. Receptæ sunt ab eo Mesopotamia, Syriæ, & aliquanta pars Phœnices; atque intra Armeniam majorem regnare permissus est.

Idem Pompejus Bosporanis & Colchis Ariſtarchum regem impoſuit: cum Albanis conflixit: Orœſi, Albanorum regi, ter victo, pacem dedit. Iberiam cum Artoce rege in deditionem accepit. Saracenos & Arabas vicit. Judæa capta, Hieroſolymam obtinuit. Cum Perſis fœdus icit. Rediens, apud Antiochiam Daphnenſem lucum, delectatus loci amœnitate & aquarum abundantia, addito nemore conſecravit.

XVII. Craſſus conſul adverſus Parthos rebellantes miſſus eſt. Is cum pacem, miſſa a Parthis legatione, rogaretur, apud Cteſiphontem reſponſurum ſe ait. Apud Zeugma trajecit Euphratem, & a tranſfuga quodam Abgaro inductus, ad ignotam camporum ſolitudinem deſcendit. Ibi undique circumvallantibus ſagittariorum agminibus cum Sillace & Surena præfectis regiis, eſt cinctus exercitus, & vi telorum obrutus. Ipſe Craſſus, cum ad colloquium ſollicitatus, vivus pæne capi potuiſſet, repugnantibus tribunis, evaſerat: & dum fugam petit, occiſus eſt. Caput ejus cum dextera manu reſectum, ad regem perlatum eſt, atque ita ludibrio habitum, ut faucibus ejus aurum liquefactum infunderetur: ſcilicet ut, qui ardens cupiditate prædandi, pacem regi dare rogatus abnuerat, etiam mortui ejus reliquias auri flamma combureret. Cajus Caſſius, quæſtor Craſſi, vir ſtrenuus, reliquias fuſi collegit exercitus. Contra Perſas in Syriam irrumpentes, ter cum ſumma admiratione conflixit, eoſque trans Euphratem redactos vaſtavit.

XVIII. Parthi, Labieno duce, (qui Pompejanarum partium fuerat, & victus ad Perſas refugerat)

in Syriam irruperunt, ac totam provinciam occupaverunt. Sed Publius Ventidius Baffus Parthos, qui ducente Labieno Syriam invaferant, occurrens in Tauro monte, cum paucis fugavit, Labienum occidit, perfecutus eft Perfas, ad internecionem ftravit: qua congreffione Parthorum regis filium eadem die, qua Craffus victus fuerat, occidit, ne aliquando Romani ducis mors inulta relinqueretur. Ventidius de Perfis primus triumphavit. M. Antonius Mediam ingreffus, quæ nunc Medena appellatur, bellum Parthis intulit, & primis eos prœliis vicit: verum poft, duabus legionibus amiffis, cum fame, peftilentia, tempeftatibufque premeretur, vix per Armeniam, Parthis infequentibus, revocavit exercitum; tanto per momenta temporum terrore perculfus, ut a gladiatore fuo percuti poftularet, ne vivus veniret in hoftium poteftatem.

XIX. Sub Octaviano Cæfare Augufto Armenia cum Parthis confpiravit. Cajus Cæfar, nepos Augufti, cum exercitu miffus ad Orientem, cum per majeftatem Romani nominis facile cuncta fedaffet, atque ei fe Armenii, qui tunc temporis validiores erant Parthis, dedidiffent, judicefque ex inftituto Pompeji dictis gentibus Cajus Cæfar præficeret; Domnes quidam, quem rex Artageris præpofuerat, proditione fimulata, libellum, in quo fcripti thefauri continerentur, obtulit: quem cum imperator Romanus legeret intentius, ultro [Domnes] aggreffus eum vulneravit. Percuffor quidem a militibus confoffus eft; Cajus vulneratus, reverfus in Syriam, obiit. Parthi ad fatisfactionem tam audacis admiffi,

obſides tunc primum Octaviano Cæſari dederunt; & erepta ſub Craſſo ſigna retulerunt. Pacatis gentibus Orientis, Auguſtus Cæſar etiam Indorum legationem primus accepit.

XX. Nero, quem turpiſſimum imperatorem Romana eſt paſſa reſpublica, amiſit Armenias duas. Tum Romanæ legiones duæ ſub jugum a Parthis miſſæ, extremo dedecore Romani exercitus ſacramenta fœdarunt. Trajanus, qui poſt Auguſtum Romanæ reipublicæ movit lacertos, Armeniam recepit a Parthis: ſublato diademate, regi Armeniæ majoris regnum ademit. Albanis regem dedit: Iberos, Boſporanos, Colchos, in fidem Romanæ ditionis accepit: Oſroenorum loca & Arabum occupavit. Corduenos & Marcomedos obtinuit. Antemuſium, opimam Perſidis regionem, Seleuciamque & Cteſiphontem ac Babyloniam accepit, & tenuit; uſque ad Indiæ fines poſt Alexandrum acceſſit. In mari rubro claſſem inſtituit. Provincias fecit Armeniam, Aſſyriam, & Meſopotamiam, quæ inter Tigridem atque Euphratem ſita, irriguis amnibus, inſtar Ægypti, fœcundatur. Hadrianum gloriæ Trajani certum eſt invidiſſe, qui ei ſucceſſit in imperio. Hic ſponte propria deductis exercitibus, Armeniam, Meſopotamiam, & Aſſyriam conceſſit, & inter Romanos & Parthos medium Euphratem eſſe voluit.

XXI. Antonini duo, Marcus & Verus, ille ſocer, hic gener, pariter Auguſti, imperium orbis, æquata prius poteſtate, tenuerunt. Sed ex his Antoninus junior ad expeditionem Parthicam profectus eſt: multaque & ingentia adverſus Perſas feliciter geſſit.

Seleuciam, Assyriæ urbem, cum quadringentis millibus hostium cepit: ingenti gloria de Parthis cum socero triumphavit. Septimius Severus, natione Afer, acerrimus imperator, Parthos strenuissime vicit, Adiabenos delevit, Arabas interiores obtinuit, & Arabiam provinciam fecit. Huic cognomina ex victoriis quæsita sunt: nam Parthicus, Adiabenicus, & Arabicus est cognominatus. Antoninus Bassianus, cognomento Caracalla, filius Severi imperatoris, expeditionem in Persas parans, in Osroena apud Edessam propria morte obiit, & ibidem sepultus est.

XXII. Aurelius Alexander, quasi fato quodam in exitium Persicæ gentis natus, juvenis admodum Romani gubernacula suscepit imperii. Ipse Persarum regem nobilissimum Xerxem gloriose vicit. Hic Alexander scriniorum magistrum habuit Ulpianum jurisconsultum. De Parthis pompa spectabili triumphavit. Sub Gordiano Augusto ex juventutis fiducia rebellantes Parthi, ingentibus prœliis contusi sunt: isque de Perside rediens victor, fraude Philippi, qui præfectus prætorio ejus erat, occisus est. Milites ei tumulum in vicesimo milliario a Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificaverunt, atque exsequias ejus Romam cum maxima venerationis reverentia deduxerunt.

XXIII. Valeriani, infausti principis, fortunam tædet referre. Is cum Gallieno suscepit imperium: sed hunc exercitus, Gallienum senatus imperatorem fecit. E quibus in Mesopotamia adversus Persas Valerianus congressus, a Sapore, Persarum rege, superatus est; & captus in dedecore servitutis consenuit.

Sub Gallieno Mesopotamia invasa, etiam Syriam sibi Persæ cœperant vindicare, nisi, quod turpe dictu est, Odenathus, decurio Palmyrenus, collecta Syrorum agrestium manu, acriter restitisset; & fusis aliquoties Persis, non modo nostrum limitem defendisset, sed etiam ad Ctesiphontem Romani ultor imperii, quod mirum est dictu, penetrasset.

XXIV. Aureliani imperatoris gloriæ Zenobia, Odenathi uxor, accessit. Ea enim post mortem mariti feminea ditione Orientis tenebat imperium: quam Aurelianus, multis clibanariorum & sagittariorum millibus fretam, apud Immas haud procul ab Antiochia vicit, & Romæ triumphans ante currum duxit. Cari imperatoris victoria de Persis nimium potens superno numini visa est. Nam ad invidiam cœlestis indignationis pertinuisse credenda est. Is enim ingressus Persidem, quasi nullo obsistente, vastavit: Colchen & Ctesiphontem, urbes Persarum nobilissimas cepit. Cum victor totius gentis castra super Tigridem haberet, fulminis ictu interiit.

XXV. Sub Diocletiano principe, pompa victoriæ nota de Persis est. Maximianus Cæsar, prima congressione, cum contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit: ac tanta indignatione a Diocletiano susceptus est, ut ante carpentum ejus per aliquot millia passuum cucurrerit purpuratus: & cum vix impetrasset, ut, reparato de limitaneis Daciæ exercitu, eventum Martis repeteret, in Armenia majore ipse imperator cum duobus equitibus exploravit hostes: & cum viginti quinque millibus militum superveniens

castris hostilibus, subito innumera Persarum agmina aggressus, ad internecionem cecidit. Rex Persarum Narseus effugit; uxor ejus & filiæ captæ sunt, & cum maxima pudicitiæ custodia reservatæ. Pro qua admiratione Persæ non modo armis, sed etiam moribus, superiores esse Romanos confessi sunt: ac Mesopotamiam cum Transtigritanis quinque regionibus reddiderunt. Pax facta, usque ad nostram memoriam reipublicæ utilis perduravit.

XXVI. Constantinus rerum dominus, extremo vitæ suæ tempore, expeditionem paravit in Persas: toto enim orbe pacatis gentibus, & recenti de Gothis gloriosior victoria, multis in Persas descendebat agminibus. Sub cujus adventum Babyloniæ in tantum regna trepidarunt, ut supplex ad eum legatio accurreret, & facturos imperata promitteret. Nec tamen pro assiduis eruptionibus, quas sub Constantino Cæsare per Orientem tentaverant, veniam meruerunt.

XXVII. Constantius in Persas vario ac magis difficili pugnavit eventu. Præter leves excubantium in limite congressiones, acriori acie novies decertatum est; per duces suos, septies; ipse præsens bis affuit veris & gravibus pugnis. [Verum Singarena, præsente Constantio, & iterum Singarena, Constantiniensi quoque, & cum Amida capta est.] Grave sub eo principe respublica vulnus accepit. Ter autem est a Persis obsessa Nisibis: sed majore sui detrimento, dum obsideret, hostis affectus est. [Marensi autem bello, ubi Narseus occidit, superiores discessimus.] Nocturna vero in agro Elejensi

prope Singaram pugna, ubi præſens Conſtantius affuit, omnium expeditionum compenſatus fuiſſet eventus, ſi, locis ac nocte adverſantibus, percitos ferocia milites, ab intempeſtivo pugnandi tempore imperator ipſe alloquendo revocare potuiſſet: qui tamen invicti viribus, improviſis adverſus ſitim aquarum ſubſidiis, incumbente jam veſpere, caſtra Perſarum aggreſſi, ruptis munitionibus, occuparunt, fugatoque rege, cum a prœlio reſpirantes, prætentis luminibus repertæ inhiarent aquæ, nimbo ſagittarum obruti ſunt, cum ſtolide, ad dirigendos certius in ſe ictus, lumina ipſi per noctem accenſa præberent.

XXVIII. Juliano, in externos hoſtes expertæ felicitatis principi, adverſus Perſas modus defuit. Is enim ingenti apparatu, utpote totius orbis regnator, infeſta in Perſas ſigna commovit, inſtructam commeatibus claſſem per Euphratem invexit. Strenuus ingreſſu, multa Perſarum oppida ac caſtella aut ſuſcepit dedita, aut manu cepit. Cum contra Cteſiphontem, in Tigridis & Euphratis ripa jam mixti caſtra haberet, ludoſque campeſtres, ut hoſtis ſollicitudinem demeret, per diem agitaſſet, noctis medio impoſitos navibus milites in ulteriorem ripam repente tranſvexit: qui per ardua nitentes, qua difficilis etiam per diem, & nullo prohibente, fuiſſet aſcenſus, Perſas terrore ſubito miſcuerunt; verſiſque agminibus totius gentis, apertas Cteſiphontis portas victor miles intraſſet, ni major prædarum occaſio fuiſſet, quam cura victoriæ. Tantam adeptus gloriam, cum de reditu a militibus ad-

moneretur, intentioni ſuæ magis credidit : & exuſtis navibus, cum a transfuga, qui ſe ad fallendum obiecerat, inductus in Eumandeviam, viæ compendia secu[illegible] dextrum adverſa Tigridis ripa, nudato militum latere , iter relegens, dum incautius per agmen errat excito pulvere, ereptus e ſuorum conſpectu, ab hoſtium obvio equite, conto per ilia ictus, inguinum tenus vulneratus eſt. Inter effuſionem nimii ſanguinis, cum ſuorum ordines, licet ſaucius, inſtauraſſet, cunctantem animam, multis ſuos allocutus, efflavit.

XXIX. Jovianus prœliis ſuperiorem, ſed confuſum ſubita morte amiſſi imperatoris, ſuſcepit exercitum. Cum commeatus deficerent, & via in reditu prolixior immineret, & Perſæ crebris excurſibus nunc a fronte, nunc a tergo, mediorum quoque latera incurſantes, iter agminis morarentur, conſumtis aliquot diebus, tanta reverentia Romani nominis fuit, ut a Perſis primus de pace ſermo haberetur, ac reduci confectus inedia exercitus ſineretur, conditionibus (quod nunquam antea accidit) diſpendioſis Romanæ reipublicæ impoſitis, ut Niſibis & pars Meſopotamiæ traderetur : quibus, cupidior regni, quam gloriæ, Jovianus, imperio rudis, acquievit. Quam magno deinceps ore tua, o princeps invicte, facta inclita ſunt perſonanda ? quibus me, licet imparem dicendi niſu, & ævo gravior, præparabo : maneat modo conceſſa Dei nutu, cui credis, & ab amico, cui creditus es, numine indulta felicitas, ut ad hanc ingentem de Gothis, etiam Babylonicæ tibi palma pacis accedat.

EUTROPII

BREVIARIUM

HISTORIÆ ROMANÆ

AD VALENTEM AUGUSTUM.

DOMINO
VALENTI GOTHICO
MAXIMO PERPETUO AUGUSTO.

RES *Romanas, ex voluntate mansuetudinis tuæ, ab urbe condita ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi strictim, additis etiam his, quæ in principum vita egregia exstiterunt; ut tranquillitatis tuæ possit mens divina lætari, prius se illustrium virorum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.*

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER PRIMUS.

I. ROMANUM imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus, neque incrementis toto orbe amplius humana poteſt memoria recordari, a Romulo exordium habet : qui Rheæ Silviæ Veſtalis virginis filius, &, quantum putatus eſt, Martis, cum Remo fratre uno partu editus eſt. Is cum inter paſtores latrocinaretur, octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte conſtituit XI Kalend. Maji, Olympiadis ſextæ anno tertio : poſt Trojæ excidium, ut qui plurimum minimumque tradunt, trecenteſimo nonageſimo quarto. Condita civitate, quam ex nomine ſuo Romam vocavit, hæc fere egit. Multitudinem finitimorum in civitatem recepit : centum ex ſenioribus legit, quorum conſilio omnia ageret; quos ſenatores nominavit propter ſenectutem. Tunc, cum uxores ipſe & populus ſuus non haberent, invitavit ad ſpectaculum ludorum vicinas urbis Romæ nationes, atque earum virgines rapuit. Commotis bellis propter raptarum in-

juriam, Cæninenſes vicit, Antemnates, Cruſtuminos, Sabinos, Fidenates, Vejentes: hæc omnia oppida urbem cingunt. Et cum, orta ſubito tempeſtate, non comparuiſſet, anno regni triceſimo ſeptimo ad Deos tranſiſſe creditus eſt, & conſecratus. Deinde Romæ per quinos dies ſenatores imperaverunt: & his regnantibus annus unus completus eſt.

II. Poſtea Numa Pompilius rex creatus eſt: qui bellum quidem nullum geſſit, ſed non minus civitati, quam Romulus, profuit. Nam & leges Romanis, moreſque conſtituit, qui conſuetudine prœliorum jam latrones ac ſemibarbari putabantur: & annum deſcripſit, in decem menſes prius ſine aliqua computatione confuſum; & infinita Romæ ſacra ac templa conſtituit. Morbo deceſſit, quadrageſimo tertio imperii anno.

III. Huic ſucceſſit Tullus Hoſtilius. Hic bella reparavit; Albanos vicit, qui ab urbe Roma XII milliario ſunt: Vejentes & Fidenates, quorum alii ſexto milliario abſunt [ab urbe Roma], alii octavo decimo, bello ſuperavit: urbem ampliavit, adjecto Cœlio monte. Cum triginta duobus annis regnaſſet, fulmine ictus, cum domo ſua arſit.

IV. Poſt hunc Ancus Marcius, Numæ ex filia nepos, ſuſcepit imperium. Contra Latinos dimicavit: Aventinum montem civitati adjecit, & Janiculum: apud Oſtium civitatem ſupra mare ſexto decimo milliario ab urbe Roma condidit. Viceſimo quarto anno imperii morbo periit.

V. Deinde regnum Priſcus Tarquinius accepit. Hic numerum ſenatorum duplicavit; Circum Ro-

mæ ædificavit; ludos Romanos inſtituit, qui ad noſtram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos : & non parum agrorum, ſublatum iiſdem, urbis Romæ territorio adjunxit; primuſque triumphans urbem intravit. Muros fecit, & cloacas; Capitolium inchoavit. Triceſimo octavo imperii anno per Anci filios occiſus eſt, regis ejus, cui ipſe ſucceſſerat.

VI. Poſt hunc Servius Tullius ſuſcepit imperium, genitus ex nobili femina; captiva tamen, & famula. Hic quoque Sabinos ſubegit : montes tres, Quirinalem, Viminalem, Eſquilinum, urbi adjunxit; foſſas circa murum duxit. Primus omnium cenſum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in cenſum delatis, habuit capitum LXXXIII millia civium Romanorum, cum his, qui in agris erant. Occiſus eſt XLV imperii anno, ſcelere generi ſui Tarquinii, filii ejus regis, cui ipſe ſucceſſerat; & filiæ ſuæ, quam Tarquinius habebat uxorem.

VII. Lucius Tarquinius Superbus, ſeptimus atque ultimus regum, Volſcos, quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe eſt, vicit : Gabios civitatem, & Sueſſam Pometiam ſubegit; cum Tuſcis pacem fecit; & templum Jovis in Capitolio ædificavit. Poſtea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliario ab urbe poſitam civitatem, imperium perdidit. Nam cum filius ejus, & ipſe Tarquinius junior, nobiliſſimam feminam Lucretiam, eandemque pudiciſſimam, Collatini uxorem, ſtupraſſet, eaque de injuria marito, & patri, & amicis queſta fuiſſet,

in omnium conſpectu ſe occidit. Propter quam cauſam Brutus, parens & ipſe Tarquinii, populum concitavit, & Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipſo rege oppugnabat, reliquit : venienſque ad urbem rex, portis clauſis excluſus eſt. Cumque imperaſſet annos viginti quinque, cum uxore & liberis ſuis fugit. Ita Romæ regnatum eſt per ſeptem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix uſque ad quintum decimum milliarium poſſideret.

VIII. Hinc conſules cœpere pro uno rege duo hac de cauſa creari, ut, ſi unus malus eſſe voluiſſet, alter eum, habens poteſtatem ſimilem, coerceret. Et placuit, ne imperium longius, quam annum unum haberent, ne per diuturnitatem poteſtatis inſolentiores redderentur, ſed civiles ſemper eſſent, qui ſe poſt annum ſcirent futuros eſſe privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulſis regibus, coss. L. Junius Brutus, qui maxime egerat, ut Tarquinius pelleretur; & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino ſtatim ſublata dignitas eſt. Placuerat enim, ne quiſquam in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo accepto omni patrimonio ſuo, ex urbe migravit; & loco ipſius factus eſt Valerius Publicola conſul.

IX. Commovit tamen bellum urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulſus : & collectis multis gentibus, ut in regnum poſſet reſtitui, dimicavit. In prima pugna Brutus conſul, & Aruns, Tranquinii filius, invicem ſe occiderunt. Romani tamen ex

ea pugna victores recesserunt. Brutum Romanæ matronæ, defensorem pudicitiæ suæ, quasi communem patrem, per annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiæ patrem: quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi sumsit. Ita primus annus quinque consules habuit: cum Tarquinius Collatinus urbe cessisset propter nomen; Brutus prœlio perisset; Sp. Lucretius morbo mortuus esset.

X. Secundo quoque anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porsena, Tusciæ rege; & Romam pæne cepit. Verum tum quoque victus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius, cum suscipi non posset in regnum, neque ei Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præstaret, Tusculum se contulit, quæ civitas non longe ab urbe est; atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore consenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, victi sunt. Et de his est triumphatum. Quinto anno Valerius ille, Bruti collega, & IV COS. fataliter mortuus est; adeo pauper, ut, collatis a populo nummis, sumtum habuerit sepulturæ: quem matronæ, sicut Brutum, annum luxerunt.

XI. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinii, ad injuriam soceri vindicandam, ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata, quæ dictatura appellatur, major quam consularis. Eodem anno etiam magister equitum factus est, qui dictatori obsequeretur. Neque quidquam

ſimilius poteſt dici, quam dictatura antiqua, huic imperii poteſtati, quam nunc tranquillitas veſtra habet: maxime cum Auguſtus quoque Octavianus, de quo poſtea dicemus, & ante eum Cajus Cæſar, ſub dictaturæ nomine atque honore regnaverint. Dictator autem Romæ primus fuit Largius: magiſter equitum primus Sp. Caſſius.

XII. Sexto decimo anno poſt reges exactos ſeditionem populus Romæ fecit, tanquam a ſenatu atque conſulibus premeretur. Tum & ipſe ſibi tribunos plebis, quaſi proprios judices & defenſores, creavit, per quos contra ſenatum & conſules tutus eſſe poſſet. Sequenti anno Volſci bellum reparaverunt, & victi acie, etiam Coriolos, civitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

XIII. Octavo decimo anno poſt ejectos reges expulſus ex urbe Q. Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volſcorum civitatem, ad ipſos Volſcos contendit iratus; & auxilia contra Romanos accepit, Romanoſque ſæpe vicit. Uſque ad quintum milliarium urbis acceſſit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis; niſi ad eum mater Veturia, & uxor Volumnia ex urbe veniſſent: quarum fletu & deprecatione ſuperatus, removit exercitum. Atque hic ſecundus poſt Tarquinium fuit, qui dux contra patriam ſuam eſſet.

XIV. Cæſone Fabio & Titio Virginio COSS. trecenti nobiles homines, qui ex Fabia familia erant, contra Vejentes bellum ſoli ſuſceperunt, promittentes ſenatui & populo, per ſe omne certamen im-

plendum. Itaque profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in prœlio conciderunt. Unus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post hæc census in urbe habitus est, & inventa sunt civium capitum CXIX millia CCCXIX.

XV. Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo ferme milliario, Romanus obsideretur exercitus, L. Quinctius Cincinnatus dictator est factus: qui agrum quatuor jugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere & arans esset inventus, sudore deterso, togam prætextam accepit, & cæsis hostibus liberavit exercitum.

XVI. Anno CCC & altero ab urbe condita, imperium consulare cessavit, & pro duobus coss. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, decemviri nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex iis, Appius Claudius, Virginii cujusdam, qui honestis jam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit: quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret; & regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est decemviris potestas, ipsique damnati sunt.

XVII. Anno trecentesimo decimo quinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium præstabant his Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius. Quæ ambæ civitates tam vicinæ urbi sunt, ut Fidenæ sexto, Vejentes XVIII milliario absint. Conjunxerunt se his & Volsci. Sed Ma-

merco Æmilio dictatore, & L. Quinctio Cincinnato magistro equitum, victi, etiam regem perdiderunt. Fidenæ captæ, & excisæ.

XVIII. Post xx deinde annos Vejentani rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie: mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiæ atque ditissimam. Post eam cepit & Faliscos, non minus nobilem civitatem; sed commota est ei invidia, quasi prædam male divisisset: damnatusque ob eam causam, & expulsus civitate est. Statim Galli Senones ad urbem venerunt, & victos Romanos undecimo milliario a Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt: neque defendi quidquam, nisi Capitolium, potuit. Quod cum diu obsedissent, & jam Romani fame laborarent, a Camillo, qui in vicina civitate exsulabat, Gallis superventum est, gravissimeque victi sunt. Postea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt; sed secutus eos Camillus ita cecidit, ut & aurum, quod his datum fuerat, & omnia, quæ ceperant, militaria signa revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingressus est, & appellatus secundus Romulus; quasi & ipse patriæ conditor.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER SECUNDUS.

I. ANNO trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatæ sunt, & pro duobus coss. facti tribuni militares consulari potestate. Hinc jam cœpit Romana res crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civitatem, quæ per septuaginta annos bellum gesserat, vicit; & Æquorum urbem, & Sutrinorum: atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupavit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quinctius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas cum bello venerant, persecutus, ad flumen Alliam vicit: octo civitates, quæ sub ipsis agebant, Romanis adjunxit. Ipsum Præneste aggressus, in deditionem accepit: quæ omnia ab eo gesta sunt viginti diebus; triumphusque ipsi decretus. Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri: & quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi majores non essent. Resumserunt ta-

men tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseveraverunt. Rursus consules facti.

II. L. Genucio, & Q. Servilio coss. mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est. T. Quinctius dictator adversus Gallos, qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto milliario, trans Anienem fluvium consederant. Nobilissimus de senatoribus juvenis, T. Manlius, provocantem Gallum, ad singulare certamen progressus, occidit: & sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati sibi & posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt; mox per C. Sulpicium dictatorem etiam victi. Non multo post a C. Marcio Tusci victi sunt: VIII millia captivorum ex his in triumphum ducti.

III. Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites præstare nollent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factæque legiones decem: qui modus sexaginta, vel amplius, armatorum millia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat. Quæ cum profectæ essent adversus Gallos, duce L. Furio, quidam ex Gallis unum e Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit: & cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna, idem corvus alis & unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere. Ita a tribuno Valerio interfectus, non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit,

Nam postea idem Corvus est dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium & viginti cos. est factus. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a Romanis exigere cœperunt, ut unus consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, & ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ consulibus ob meritum victoriæ in rostris positæ sunt. [Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.]

IV. Jam Romani potentes esse cœperunt. Bellum enim in centesimo & tricesimo fere milliario ab urbe apud Samnites gerebatur; qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. L. Papirius Cursor cum honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam redisset, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne, se absente, pugnaret. Ille, occasione reperta, felicissime dimicavit, & Samnites delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod, se vetante, pugnasset, ingenti favore militum & populi liberatus est; tanta Papirio seditione commota, ut pæne ipse interficeretur. Postea Samnites Romanos, T. Veturio & Sp. Postumio coss. apud Furculas Caudinas angustiis locorum conclusos ingenti dedecore vicerunt, & sub jugum miserunt. Pax tamen a senatu & populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio consule: septem millia eorum sub jugum missa. Papirius de Samnitibus

triumphavit. Eo tempore Appius Claudius censor aquam Claudiam induxit, & viam Appiam stravit.

V. Samnites, reparato bello, Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea, cum pater Fabius Maximus legatus ei datus fuisset, & Samnites vicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo COSS. contra Samnites missi, ingentibus prœliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus, per annos novem & XL actum, sustulerunt; neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit. Interjectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ, cóntra Romanos, Tuscis Samnitibusque junxerunt: sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella COS. deletæ sunt.

VI. Eodem tempore Tarentinis, qui jam in ultima Italia sunt, bellum indictum est; quia legatis Romanorum injuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos auxilio poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Lævinus: qui, cum exploratores Pyrrhi cepisset, jussit eos per castra duci, ostendî omnem exercitum, tumque dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quæcunque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum jam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit: quos incognitos Romani expaverunt; sed nox prœlio finem dedit. Lævinus tamen per noctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit;

occisos sepelevit. Quos cum adverso vulnere & truci vultu, etiam mortuos jacere vidisset, tulisse ad cœlum manus dicitur, cum hac voce: *se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

VII. Postea Pyrrhus, junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit, omnia ferro igneque vastavit: Campaniam depopulatus est, atque ad Præneste venit milliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati, ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorifice suscepti sunt: captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus est, ut, cum eum pauperem esse cognovisset, quarta parte regni promissa, sollicitare voluerit, ut ad se transiret; contemtusque a Fabricio est. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum, Cineam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam jam armis occupaverat, obtineret. Pax displicuit: remandatumque Pyrrho a senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani jusserunt, captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quod armati capi potuissent: nec ante eos ad veterem statum reverti, quam binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrhi reversus est. A quo cum quæreret Pyrrhus, *qualem Romam comperisset*: Cineas dixit, *regum se patriam vidisse: scilicet tales illic fere omnes,*

qualis unus Pyrrhus apud Epirum & reliquam Græciam putaretur.

VIII. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius & Decius Mus, consules. Certamine commisso; Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, XX millia cæsa hostium, & ex Romanis tantum quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus. Interjecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui prius inter legatos sollicitari non potuerat, quarta parte regni promissa. Tum, cum vicina castra ipse & rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius vinctum reduci jussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus spopondisset. Tunc rex, admiratus eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a cursu suo averti potest.* Tunc rex ad Siciliam profectus est: Fabricius, victis Samnitibus & Lucanis, triumphavit. Coss. deinde, Curius Dentatus, & Cornelius Lentulus, adversum Pyrrhum missi sunt. Curius contra eum pugnavit; exercitum ejus cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die cæsa hostium XXIII millia. Curius in consulatu triumphavit. Primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam a Tarento mox recessit; & apud Argos, Græciæ civitatem, occisus est.

IX. C. Fabio Licino, & C. Claudio Canina coss. anno urbis conditæ CCCCLXI, legati Alexandrini, a Ptolemæo missi, Romam venere, & a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt. Quinto

Ogulnio, C. Fabio Pictore coss. Picentes bellum commovere, & ab insequentibus coss. P. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt; & de his triumphatum est. Conditæ a Romanis civitates, Ariminum in Gallia, & Beneventum in Samnio. M. Atilio Regulo, L. Junio Libone coss. Sallentinis in Apulia bellum indictum est; captique sunt cum civitate simul Brundisini, & de his triumphatum est.

X. Anno CCCCLXXVII, cum jam clarum urbis Romæ nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus. Inventa sunt civium capita CCXCII millia, CCCXXXIV; quamquam a condita urbe nunquam bella cessassent. Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio Claudio, Q. Fulvio coss. In Sicilia contra eos pugnatum est, & Appius Claudius de Afris & rege Siciliæ Hierone triumphavit. Insequenti anno, Valerio Marco & Otacilio coss. in Sicilia a Romanis res magnæ gestæ sunt. Taurominitani, Catanenses, & præterea quinquaginta civitates in fidem acceptæ sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Sicilia victi sunt, & de his secundo Romæ triumphatum est. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros gerebatur, primum Romani C. Duillio & Cn. Cornelio Asina coss. in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duillius, commisso prœlio, Cartha-

ginienſium ducem vicit, XXXI naves cepit, XIV merſit: VII millia hoſtium cepit, III millia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quod invicti terra, jam etiam mari plurimum poſſent. C. Aquillio Floro, L. Scipione COSS. Scipio Corſicam & Sardiniam vaſtavit, multa millia inde captivorum abduxit, triumphum egit.

XI. L. Manlio Volſone, M. Atilio Regulo COSS. bellum in Africam translatum eſt: contra Hamilcarem, Carthaginienſium ducem, in mari pugnatum, victuſque eſt. Nam perditis LXIV navibus, retro ſe recepit. Romani XXII amiſerunt. Sed cum in Africam tranſiſſent, primam Clypeam, Africæ civitatem, in deditionem acceperunt. Conſules uſque ad Carthaginem proceſſerunt: multiſque vaſtatis, Manlius victor Romam rediit, & XXVII millia captivorum reduxit: Atilius Regulus in Africa remanſit. Is contra Afros aciem inſtruxit: contra tres Carthaginienſium duces dimicans, victor fuit: XVIII millia hoſtium cecidit; quinque millia, cum XVIII elephantis cepit: LXXIV civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginienſes pacem a Romanis petierunt: quam cum Regulus nollet niſi duriſſimis conditionibus dare, Afri auxilium a Lacedæmoniis petierunt: & duce Xanthippo, qui a Lacedæmoniis miſſus fuerat, Romanorum dux Regulus victus eſt ultima pernicie. Nam duo millia tantum ex omni Romano exercitu refugerunt; quingenti cum imperatore Regulo capti ſunt: XXX millia occiſi: Regulus ipſe in catenas conjectus.

XII. M. Æmilio Paullo, Servio Fulvio Nobiliore

COSS. ambo Romani consules ad Africam profecti sunt cum trecentarum navium classe: primum Afros navali certamine superant. Æmilius consul centum & quatuor naves hostium demersit: triginta cum pugnatoribus cepit: XV millia hostium aut occidit, aut cepit: militem suum ingenti præda ditavit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius exspectare exercitus non posset. Consules cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: & tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus, octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt; neque in aliquo animus his infractus fuit.

XIII. Cn. Servilius Cæpio, & C. Sempronius Blæsus COSS. cum ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt, aliquot civitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cum continuæ calamitates Romanis displicerent; decrevit senatus, ut a maritimis prœliis recederetur, & tantum sexaginta naves ad præsidium Italiæ salvæ essent. L. Cæcilio Metello, C. Furio Pacillo COSS. Metellus in Sicilia Afrorum ducem, cum CXXX elephantis & magnis copiis venientem, superavit, XX millia hostium cecidit, sed & XXVI elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam reduxit ingenti pompa, cum CXXX elephantorum numerus omnia itinera compleret.

XIV. Post hæc mala Carthaginienses Regulum

ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficiſceretur, & pacem a Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret. Ille Romam cum veniſſet, inductus in ſenatum, nihil quaſi Romanus egit: dixitque, *ſe ex illa die, qua in poteſtatem Afrorum veniſſet, Romanum eſſe deſiiſſe.* Itaque & uxorem a complexu removit, & Romanis ſuaſit, ne pax cum Pœnis fieret. *Illos enim, fractos tot caſibus, ſpem nullam habere: tanti non eſſe, ut tot millia captivorum propter unum ſe, & ſenem, & paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros pacem petentes nullus admiſit: ipſe Carthaginem rediit; offerentibuſque Romanis, ut eum Romæ tenerent, negavit, ſe in ea urbe manſurum, in qua, poſtquam Afris ſervierat, dignitatem honeſti civis habere non poſſet. Regreſſus igitur ad Africam, omnibus ſuppliciis exſtinctus eſt.

XV. P. Claudio Pulchro, L. Junio coss. Claudius contra auſpicia pugnavit, & a Carthaginienſibus victus eſt. Nam ex CCXX navibus cum XXX fugit: nonaginta cum pugnatoribus captæ ſunt; demerſæ ceteræ. Alius quoque conſul claſſem naufragio amiſit: exercitum tamen ſalvum habuit, quia vicina litora erant.

XVI. C. Lutatio Catulo, A. Poſtumio Albino coss. anno belli Punici XXIII, Catulo bellum contra Afros commiſſum eſt. Profectus eſt cum CCC navibus in Siciliam. Afri contra ipſum CCCC paraverunt. Nunquam in mari tantis copiis pugnatum eſt. Lutatius Catulus navem æger aſcendit: vulneratus enim in pugna ſuperiore fuerat. Contra Lily-

bæum, civitatem Siciliæ, pugnatum eſt ingenti virtute Romanorum. Nam LXXIII Carthaginienſium naves captæ ſunt, CXXV demerſæ, XXXII millia hoſtium capta, XIII occiſa: infinitum auri argentique pondus in poteſtatem Romanorum redactum. Ex claſſe Romanorum XII naves demerſæ. Pugnatum eſt VI Idus Martias. Statim Carthaginienſes pacem petierunt, tributaque eſt eis pax: captivi Romanorum, qui tenebantur a Carthaginienſibus, redditi ſunt. Etiam Carthaginienſes petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus juſſit ſine pretio dari eos, qui in publica cuſtodia eſſent; qui autem a privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fiſco magis, quam a Carthaginienſibus, ſolveretur. Q. Lutatius, A. Manlius, COSS. creati, bellum Faliſcis intulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit: quod ambo COSS. intra ſex dies, quam venerant, tranſegerunt, XV millibus hoſtium cæſis; ceteris pace conceſſa, agro tamen ex medietate ſublato.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER TERTIUS.

I. Finito igitur Punico bello, quod per XXIII annos tractum est, Romani, jam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit; auxilia non accepit : jam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos spectandos, & ducenta millia modiorum tritici populo dono exhibuit. L. Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco coss. quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum. Carthaginienses tum bellum reparare tentabant, Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam, & pacem impetravit. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo coss. de Sardis triumphatum est : &, pace omnibus locis facta, Romani nullum bellum habuerunt; quod

contra Hannibalem mittuntur, Fabioque ſuccedunt. Qui [Fabius] ambos COSS. monuit, ut Hannibalem, calidum & impatientem ducem, non aliter vincerent, quam prœlium differendo. Verum cum impatientia Varronis conſulis, contradicente conſule altero, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apulia pugnatum eſſet; ambo COSS. ab Hannibale vincuntur. In ea pugna III millia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis ſauciatur. Nullo tamen Punico bello Romani gravius accepti ſunt. Periit enim in eo Æmilius Paullus conſul: conſulares aut prætorii XX, ſenatores capti aut occiſi XXX: nobiles viri CCC, militum XL millia; equitum III millia & quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus eſt. Servi, quod nunquam ante, manumiſſi & milites facti ſunt.

VI. Poſt eam pugnam multæ Italiæ civitates, quæ Romanis paruerant, ſe ad Hannibalem tranſtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent: reſponſumque eſt a ſenatu, eos cives non eſſe neceſſarios, qui, cum armati eſſent, capi potuiſſent. Ille omnes poſtea variis ſuppliciis interfecit, & tres modios aureorum annulorum Carthaginem miſit, quos e manibus equitum Romanorum, ſenatorum & militum detraxerat. Interea in Hiſpania, ubi frater Hannibalis Haſdrubal remanſerat cum magno exercitu, ut eam totam Afris ſubigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur, perditque in pugna XXXV millia hominum. Ex his capiuntur X millia; occiduntur XXV. Mittuntur ei

a Carthaginiensibus ad reparandas vires XII millia peditum, IV millia equitum, XX elephanti.

VII. Anno quarto post, quam in Italiam Hannibal venit, M. Claudius Marcellus cos. apud Nolam, civitatem Campaniæ, contra Hannibalem bene pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, & Bruttios occupavit. Quo tempore etiam rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac conditione, ut, deletis Romanis, ipse quoque contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniam M. Valerium Lævinum ire jusserunt: in Sardiniam T. Manlium Torquatum proconsulem. Nam etiam ea, sollicitata ab Hannibale, Romanos deseruerat. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italia contra Hannibalem; in Hispaniis contra fratrem ejus Hasdrubalem; in Macedonia contra Philippum; in Sardinia contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthaginiensem. Is a T. Manlio proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus; occisa cum eo XII millia, capti mille quingenti, & a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos & Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus a Lævino in Macedonia vincitur; & in Hispania a Scipionibus Hasdrubal, & Mago, tertius frater Hannibalis.

VIII. Decimo anno post, quam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio coss. Hannibal usque ad quartum milliarium urbis accessit; equites ejus usque ad portas. Mox consulum metu,

cum exercitu venientium, Hannibal ad Campaniam ſe recepit. In Hiſpania a fratre ejus Haſdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur. Exercitus tamen integer manſit: caſu enim magis erant, quam virtute, decepti. Quo tempore etiam a conſule Marcello Siciliæ magna pars capta eſt, quam tenere Afri cœperant: & nobiliſſimæ urbis Syracuſanæ præda ingens Romam perlata eſt. Lævinus in Macedonia cum Philippo, & multis Græciæ populis, & rege Aſiæ Attalo amicitiam fecit: & ad Siciliam profectus, Hannonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem, cum ipſo oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilibus miſit; XL civitates in deditionem accepit, XXVI expugnavit. Ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, cum ingenti gloria Romam regreſſus eſt. Hannibal in Italia Cn. Fulvium conſulem ſubito aggreſſus, cum octo millibus hominum interfecit.

IX. Interea ad Hiſpanias, ubi, occiſis duobus Scipionibus, nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum geſſerat, annos natus quatuor & viginti; vir Romanorum omnium & ſua ætate, & poſteriori tempore fere primus. Is Carthaginem Hiſpaniæ capit: in qua omne aurum, & argentum, & belli apparatum Afri habebant; nobiliſſimos quoque obſides, quos ab Hiſpanis acceperant. Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia poſt hunc nuntium fuit. Scipio Hiſpanorum obſides parenti-

bus reddidit. Quare omnes fere Hispaniæ ad eum uno animo transierunt. Post quæ Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, & prædam maximam capit. Interea in Italia cos. Q. Fabius Maximus Tarentum recepit; in qua ingentes copiæ Hannibalis erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, XXV millia captivorum vendidit, prædam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ civitates Romanorum, quæ ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt.

X. Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, & per se, & per fratrem suum L. Scipionem, LXX civitates recepit. In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius Marcellus cos. ab Hannibale occisus est. Tertio anno post, quam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclitas gerit. Regem Hispaniarum, magno prœlio victum, in amicitiam accepit; & primus omnium a victo obsides non poposcit. Desperans Hannibal Hispanias contra Scipionem ducem diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem in Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a consulibus Appio Claudio Nerone, & M. Livio Salinatore, apud Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit; strenue tamen pugnans, occisus est. Ingentes ejus copiæ captæ aut interfectæ sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum. Post hæc Hannibal diffidere de belli cœpit eventu. Romanis ingens animus accessit. Itaque & ipsi evocaverunt ex

R 2

Hiſpania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloria venit. Q. Cæcilio, L. Valerio coss, omnes civitates, quæ in Bruttiis ab Hannibale tenebantur, Romanis ſe tradiderunt.

XI. Anno XIV poſt, quam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hiſpania bene egerat, conſul eſt factus, & in Africam miſſus. Cui viro divinum quiddam ineſſe exiſtimabatur, adeo, ut putaretur etiam cum numinibus habere ſermonem. Is in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum, pugnat, exercitum ejus interficit. Secundo prœlio caſtra capit, cum quatuor millibus & quingentis militibus; XI millibus occiſis. Syphacem, Numidiæ regem, qui ſe Afris conjunxerat, capit, & caſtra ejus invadit. Syphax cum nobiliſſimis Numidis, & infinitis ſpoliis, Romam ab Scipione mittitur. Qua re audita, omnis fere Italia Hannibalem deſerit. Ipſe a Carthaginienſibus redire in Africam jubetur, quam Scipio vaſtabat. Ita anno XVII ab Hannibale Italia liberata eſt.

XII. Legati Carthaginienſium pacem a Scipione petierunt: ab eo ad ſenatum Romam miſſi ſunt. Quadraginta & quinque diebus induciæ datæ ſunt; quouſque Romam ire & regredi poſſent. Et XXX millia pondo argenti ab his accepta ſunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem juſſit cum Carthaginienſibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, *ne amplius, quam* XXX *naves haberent*, D *millia pondo argenti darent, captivos & perfugas redderent.* Interim Hannibale veniente ad Africam, pax turbata eſt. Multa hoſtilia ab Afris facta ſunt. Legati tamen eo-

rum ex urbe venientes, a Romanis capti ſunt, & jubente Scipione dimiſſi. Hannibal quoque frequentibus prœliis victus a Scipione, petit etiam ipſe pacem. Cum ventum eſſet ad colloquium, iiſdem conditionibus data eſt, quibus prius; addita quingentis millibus pondo argenti, C millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginienſibus conditiones diſplicuerunt, juſſeruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione & Maſiniſſa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum.

XIII. Hannibal tres exploratores ad Scipionis caſtra miſit : quos captos Scipio circumduci per caſtra juſſit, oſtendique eis totum exercitum; mox etiam prandium dari, dimittique, ut renuntiarent Hannibali, quæ apud Romanos vidiſſent. Interea prœlium ab utroque duce inſtructum eſt, quale vix ulla memoria fuit; cum peritiſſimi viri copias ſuas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, pæne ipſo Hannibale capto : qui primum cum multis equitibus, deinde cum XX, poſtremo cum quatuor evaſit. Inventa in caſtris Hannibalis argenti pondo XX millia, auri LXXX, cetera ſupellectilis copioſa. Poſt id certamen pax cum Carthaginienſibus facta eſt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit, atque Africanus ex eo appellari cœptus eſt. Finem accepit ſecundum Punicum bellum, poſt annum nonum decimum, quam cœperat.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER QUARTUS.

I. Transacto Punico bello, ſecutum eſt Macedonicum contra Philippum regem. Quingenteſimo & quinquageſimo primo anno ab urbe condita T. Quinctius Flamininus adverſus Philippum regem mittitur. Proſpere rem geſſit. Pax ei data eſt his legibus, *ne Græciæ civitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret: ut captivos & transfugas redderet: quinquaginta ſolum naves haberet; reliquas Romanis daret: per annos decem quaterna millia pondo argenti præſtaret, & obſidem daret filium ſuum Demetrium.* T. Quinctius etiam Lacedæmoniis intulit bellum: ducem eorum Nabidem vicit: &, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloria duxit ante currum nobiliſſimos obſides, Demetrium Philippi filium, & Armenem Nabidis.

II. Tranſacto bello Macedonico ſecutum eſt Syriacum contra Antiochum regem, P. Cornelio Sci-

pione, M. Acilio Glabrione coss. Huic Antiocho Hannibal ſe junxerat; Carthaginem, patriam ſuam, metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in Achaja pugnavit bene. Caſtra regis Antiochi nocturna pugna capta ſunt: ipſe fugatus: Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuiſſet, filius Demetrius redditus eſt. L. Cornelio Scipione, C. Lælio coss. Scipio Africanus fratri ſuo L. Cornelio Scipioni conſuli legatus contra Antiochum profectus eſt. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali prœlio victus eſt. Ipſe poſtea Antiochus circa Magneſiam ad Sipylum, Aſiæ civitatem, a cos. Cornelio Scipione ingenti prœlio fuſus eſt. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. L millia peditum, III equitum eo certamine ex parte regis occiſa ſunt. Tum rex Antiochus pacem petit. Iiſdem conditionibus datur a ſenatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur; ut ex Europa & Aſia recederet, atque intra Taurum ſe contineret, X millia talentorum, & XX obſides præberet, Hannibalem, concitorem belli, dederet. Eumeni regi donatæ ſunt a ſenatu omnes Aſiæ civitates, quas Antiochus bello perdiderat; & Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ urbes conceſſæ ſunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloria triumphavit: nomen & ipſe, ad imitationem fratris, Aſiagenis accepit. Spurio Poſtumio Albino, Q. Marcio Philippo coss. M. Fulvius de Ætolis triumphavit. Hannibal, qui, victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Pruſiam, Bithyniæ regem, fu-

gerat, repetitus etiam ab eo eſt per T. Quinctium Flamininum : & cum tradendus Romanis eſſet, venenum bibit, & apud Libyſſam, in finibus Nicomedienſium, ſepultus eſt.

III. Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & adverſum Romanos bellum geſſerat, & poſtea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus Perſeus in Macedonia rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adjutores habebat Cotyn Thraciæ regem; & Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilium erant Eumenes Aſiæ rex, Ariarathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Maſiniſſa Numidiæ. Pruſias autem Bithyniæ, quamquam ſororem Perſei uxorem haberet, utriſque ſe æquum præbuit. Dux Romanorum P. Licinius cos. contra eum miſſus eſt, & a rege gravi prœlio victus. Neque tamen Romani, quamquam ſuperati, regi petenti pacem præſtare voluerunt, niſi his conditionibus, *ut ſe & ſuos ſenatui & populo Romano dederet.* Mox miſſus contra eum L. Æmilius Paullus cos. & in Illyricum C. Anicius prætor contra Gentium. Sed Gentius facile uno prœlio victus, mox ſe dedidit. Mater ejus, & uxor, & duo filii, frater quoque, ſimul in poteſtatem Romanorum venerunt. Ita bello intra XXX dies perfecto, ante cognitum eſt Gentium victum, quam cœptum bellum nuntiaretur.

IV. Cum Perſeo autem Æmilius Paullus cos. III Non. Septembris dimicavit, vicitque eum, XX millibus peditum ejus occiſis. Equitatus cum rege fugit integer. Romanorum C milites amiſſi ſunt; urbes

Macedoniæ omnes, quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. Ipse rex, cum desereretur ab amicis, venit in Paulli potestatem. Sed honorem ei Æmilius, non quasi victo, habuit. Nam & volentem ad pedes sibi cadere, non permisit, sed juxta se in sella collocavit. Macedonibus & Illyriis hæ leges a Romanis datæ, *ut liberi essent, & dimidium eorum tributorum præstarent, quæ regibus præstitissent*: ut appareret, populum Romanum pro æquitate magis, quam avaritia dimicare. Atque in conventu infinitorum populorum Paullus hæc pronuntiavit; & legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentissime convivio pavit, dicens, *ejusdem hominis esse debere, & bello vincere, & convivii apparatu elegantem esse.* Mox LXX civitates Epiri, quæ rebellarant, cepit: prædam militibus distribuit. Romam cum ingenti pompa rediit in nave Persei, quæ inusitatæ magnitudinis fuisse traditur, adeo ut XVI ordines dicatur habuisse remorum. Triumphavit magnificentissime in curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere adstantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, & ipse Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphavit. Gentius cum fratre & filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarūm gentium reges Romam venerunt. Inter alios etiam venit Attalus, atque Eumenes, Asiæ reges: atque Prusias Bithyniæ. Magno honore accepti sunt; &, permittente senatu, dona, quæ attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem senatui commendavit. Insequenti anno L. Memmius

in Lusitania bene pugnavit: Marcellus postea consul res ibidem prospere gessit.

V. Tertium deinde bellum contra Carthaginem suscipitur, sexcentesimo & altero anno ab urbe condita, L. Manlio Censorino, & M. Manilio coss. anno LI post, quam secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginiensium, dimicabat. Famea, dux alius, equitatui preerat Carthaginiensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, tribunus ibi militabat. Hujus apud omnes ingens metus & reverentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaque per eum multa prospere a coss. gesta sunt. Nec quidquam magis vel Hasdrubal, vel Famea vitabant, quam contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat. Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vitæ XCVII mortuus est, XLIV filiis relictis. Scipionem divisorem regni inter filios esse jussit. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, juvenis adhuc, cos. est factus, & contra Carthaginem missus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quæ variarum civitatum excidiis Carthago collegerat: & ornamenta urbium, civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus ejus acceperat, meruit; scilicet, ut propter virtutem etiam ipse Africanus junior vocaretur.

VI. Interim in Macedonia quidam Pseudophilip-

pus arma movit, & Romanum prætorem, P. Juvencium, contra ſe miſſum, ad internecionem vicit. Poſt eum Q. Cæcilius Metellus dux a Romanis contra Pſeudophilippum miſſus eſt, & XXV millibus ex militibus ejus occiſis, Macedoniam recepit; ipſum etiam Pſeudophilippum in poteſtatem ſuam redegit. Corinthiis quoque bellum indictum eſt, nobiliſſimæ Græciæ civitati, propter injuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius conſul cepit ac diruit. Tres igitur Romæ ſimul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa, ante cujus currum ductus eſt Haſdrubal; Metelli, ex Macedonia, cujus currum præceſſit Andriſcus, qui & Pſeudophilippus dicitur; Mummii, ex Corintho, ante quem ſigna ænea, & pictæ tabulæ, & alia urbis clariſſimæ ornamenta prælata ſunt.

VII. Iterum in Macedonia Pſeudoperſeus, qui ſe Perſei filium eſſe dicebat, collectis ſervitiis, rebellavit: & cum ſexdecim armatorum millia haberet, a Tremellio quæſtore ſuperatus eſt. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hiſpanos res egregias geſſit. Succeſſit ei Q. Pompejus: nec multo poſt Q. quoque Cæpio ad idem bellum miſſus eſt, quod quidam Viriatus contra Romanos in Luſitania gerebat. Quo metu Viriatus a ſuis interfectus eſt, cum quatuordecim annis Hiſpanias adverſum Romanos moviſſet. Paſtor primo fuit, mox latronum dux: poſtremo tantos ad bellum populos concitavit, ut aſſertor contra Romanos Hiſpaniæ putaretur. Cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, *nunquam*

Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.

VIII. Q. Pompejus deinde consul a Numantinis, quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus cos. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam populus & senatus jussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi: ut in illo, quem auctorem fœderis habebant, injuriam soluti fœderis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis Romani exercitus fuerant subjugati, P. Scipio Africanus, secundo consul factus, ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum & ignavum, exercendo magis, quam puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremo ipsam Numantiam, diu obsessam, fame confecit, & a solo evertit: reliquam provinciam in fidem accepit. Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. Mox etiam Decimus Junius Brutus de Gallæcis & Lusitanis triumphavit magna gloria: & P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit XIV anno post, quam priorem de Africa egerat.

IX. Motum interim in Asia bellum est ab Aristonico, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos

juvit; & Mithridates Ponticus, cum quo bellum poſtea graviſſimum fuit; & Ariarathes Cappadox, & Pylæmenes Paphlagon. Victus eſt tamen Craſſus, & in prœlio interfectus. Caput ejus Ariſtonico oblatum eſt; corpus Smyrnæ ſepultum. Poſtea Perpenna conſul Romanus, qui ſucceſſor Craſſo veniebat, audita belli fortuna, ad Aſiam celeravit; & acie victum Ariſtonicum, apud Stratonicen civitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Ariſtonicus juſſu ſenatus Romæ in carcere ſtrangulatus eſt. Triumphari de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat. L. Cæcilio Metello, & T. Quinctio Flaminino coss. Carthago in Africa juſſu ſenatus reparata eſt, quæ nunc manet; annis duobus & viginti poſt, quam a Scipione fuerat everſa. Deducti eo ſunt cives Romani.

X. Anno DCXXVII ab urbe condita, C. Caſſius Longinus, & Sex. Domitius Calvinus, conſules, Gallis Tranſalpinis bellum intulerunt, & Arvernorum tunc nobiliſſimæ civitati, atque eorum duci Bituito; infinitamque multitudinem juxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata eſt. Bituitus ſe Domitio dedidit, atque ab eo Romam ductus eſt, magnaque gloria conſules ambo triumphaverunt. M. Porcio Catone, Q. Marcio rege coss. DCXXXIII anno ab urbe condita, Narbonam in Gallia colonia deducta eſt. Poſt a L. Metello, & Q. Mucio Scævola coss. de Dalmatia triumphatum eſt. Ab urbe condita anno DCXXXV C. Cato conſul Scordiſcis intulit

bellum, ignominioseque pugnavit. C. Cæcilio Metello & Cn. Carbone coss. duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia triumphum egerunt; nuntiatumque Romæ est, Cimbros e Gallia in Italiam transisse.

XI. P. Scipione Nasica, & L. Calpurnio Bestia coss. Jugurthæ, Numidarum regi, bellum illatum est, quod Adherbalem & Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, & populi Romani amicos, interemisset. Missus adversus eum cos. Calpurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit; quæ a senatu improbata est. Postea contra eundem, insequenti anno, Spurius Albinus Postumius profectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra Numidas pugnavit. Tertio missus Q. Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti severitate & moderatione correctum, cum nihil in quemquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Jugurtham variis prœliis vicit: elephantos ejus occidit, vel cepit: multas civitates ipsius in deditionem accepit. Et cum jam bello finem positurus esset, successum est ei a C. Mario. Is Jugurtham, & Bocchum, Mauritaniæ regem, qui auxilium Jugurthæ ferre cœperat, pariter superavit. Aliquanta & ipse oppida Numidiæ cepit, belloque terminum posuit, capto Jugurtha per quæstorem suum Cornelium Sullam, ingentem virum; tradente Boccho Jugurtham, qui pro eo ante pugnaverat. A M. Junio Silano, collega Q. Metelli, Cimbri in Gallia; & a Minucio Rufo in Macedonia Scordisci & Triballi; & a Servilio Cæ-

pione in Hispania Lusitani victi sunt, & duo triumphi de Jugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. Ante currum tamen Marii Jugurtha cum duobus filiis ductus est catenatus, & mox jussu consulis in carcere strangulatus.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER QUINTUS.

I. DUM bellum in Numidia contra Jugurtham geritur, Romani consules M. Manlius, & Q. Cæpio a Cimbris & Teutonibus, & Tigurinis, & Ambronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, victi sunt juxta flumen Rhodanum: & ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus vix Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam redirent. Ergo Marius post victoriam Jugurthinam secundo cos. est factus, bellumque ei contra Cimbros & Teutones decretum est. Tertio quoque ei & quarto delatus est consulatus: quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, & duobus prœliis CC millia hostium cecidit, LXXX millia cepit, & ducem eorum Teutobodum: propter quod meritum absens quinto cos. est factus. Interea Cimbri & Teutones, quo-

rum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Mario & Q. Catulo contra eos dimicatum est; sed a Catuli parte felicius. Nam prœlio, quod simul ambo gesserunt, CXL millia, aut in pugna, aut in fuga, cæsa sunt; LX millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria & triginta Cimbris signa sublata sunt. Ex his exercitus Marii duo reportavit; Catuli exercitus XXX & unum. Is belli finis fuit: triumphus utrique decretus est.

II. Sex. Julio Cæsare, & L. Marcio Philippo coss. sexcentesimo quinquagesimo nono anno ab urbe condita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt: qui, cum annis numerosis jam populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. P. Rutilius consul in eo occisus est: Cæpio nobilis juvenis, & Porcius Cato alius cos. Duces autem adversus Romanos Picentibus & Marsis fuerunt T. Vettius, Hierius Asinius, T. Herennius, A. Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est a C. Mario, qui sexies consul fuerat, & a Cn. Pompejo: maxime tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia, ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed prætor, gessisset.

III. Anno urbis conditæ DCLXII primum Romæ bellum civile commotum eſt : eodem anno etiam Mithridaticum. Cauſam bello civili C. Marius ſexies cos. dedit. Nam cum Sulla conſul contra Mithridatem geſturus bellum, qui Aſiam & Achajam occupaverat, mitteretur; iſque exercitum in Campania pauliſper teneret, ut belli ſocialis, de quo diximus, quod intra Italiam geſtum fuerat, reliquiæ tollerentur: Marius affectavit, ut ipſe ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quare Sulla commotus, cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium & Sulpicium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingreſſus eſt, Sulpicium interfecit, Marium fugavit. Atque ita coss. ordinatis in futurum annum, Cn. Octavio, & L. Cornelio Cinna, ad Aſiam profectus eſt. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam minorem, & totum Ponticum mare in circuitu cum Boſporo tenebat, primo Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere, ſenatuique mandavit, bellum ſe ei propter injurias, quas paſſus fuerat, illaturum. A ſenatu reſponſum eſt Mithridati, ſi id faceret, quod & ipſe bellum a Romanis pateretur. Quare iratus Cappadociam ſtatim occupavit, & ex ea Ariobarzanem, regem & amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invaſit, & Paphlagoniam, pulſis ex ea regibus amicis populi Romani, Pylæmene & Nicomede. Inde Epheſum contendit, & per omnem Aſiam literas miſit, ut, ubicunque inventi eſſent cives Romani, uno die occiderentur. Interea etiam Athenæ, civitas Acha-

jæ, ab Ariſtone Athenienſi Mithridati tradita eſt. Miſerat enim jam ad Achajam Mithridates Archelaum ducem ſuum, cum centum & viginti millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata eſt.

IV. Sulla Archelaum apud Piræeum, non longe ab Athenis, obſedit, ipſamque urbem cepit: poſtea commiſſo prœlio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex CXX millibus vix decem Archelao ſupereſſent; ex Sullæ exercitu XIII tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, LXX millia lectiſſima ex Aſia Archelao miſit: contra quem Sulla iterum commiſit. Primo prœlio quindecim millia hoſtium interfecta ſunt, filiuſque Archelai, Diogenes: ſecundo omnes Mithridatis copiæ exſtinctæ ſunt. Archelaus ipſe triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita, Mithridates cum Sulla de pace agi juſſit. Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiſcos, Dalmatas & Mœſos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, veniſſent, non aliter ſe daturum Sulla eſſe reſpondit, niſi rex, relictis his, quæ occupaverat, ad regnum ſuum rediiſſet. Poſtea tamen ad colloquium ambo venerunt: pax inter eos ordinata eſt, ut Sulla, ad bellum civile feſtinans, a tergo periculum non haberet.

V. Nam dum Sulla in Achaja atque Aſia Mithridatem vincit, Marius, qui fugatus erat, & Cornelius Cinna, unus ex conſulibus, bellum in Italia repararunt; & ingreſſi urbem Romam, nobiliſſimos ex ſenatu, & conſulares viros interfecerunt; mul-

tos proscripserunt; ipsius Sullæ domo eversa, filios & uxorem ad fugam compulerunt. Universus reliquus senatus, ex urbe fugiens, ad Sullam in Græciam venit, orans, ut patriæ subveniret. Ille in Italiam trajecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum & Scipionem coss. Et primo prœlio contra Norbanum dimicavit non longe a Capua. Tum VII millia ejus cecidit, VI millia cepit: CXXIV suorum amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit, & ante prœlium totum ejus exercitum sine sanguine in deditionem accepit. Sed cum Romæ mutati consules essent, & Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent; Sulla contra Marium juniorem dimicavit, & XX millibus ejus occisis, CCCC de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Marii filium, Præneste persecutus, obsedit, & ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium & Carinatem, duces partis Marianæ, ad portam Collinam. LXX millia hostium in eo prœlio contra Sullam fuisse dicuntur: XII millia se Sullæ dediderunt; ceteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira victoris consumti sunt.

VI. Cn. quoque Carbo, cos. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit; & ibi per Cn. Pompejum interfectus est: quem adolescentem Sulla, atque annos unum & viginti natum, cognita ejus industria, exercitibus præfecerat, ut secundus a Sulla haberetur. Occiso ergo Carbone, Siciliam Pompejus recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium Marianæ partis ducem, & Hiarbam, regem Maurita-

niæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Poſt hæc Sulla de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompejus, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum & XX annum agens, de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funeſtiſſima, Italicum, quod & Sociale dictum eſt, & Civile : quæ ambo tracta ſunt per annos decem. Conſumſerunt ultra CL millia hominum: viros conſulares XXIV, prætorios VII, ædilitios LX, ſenatores fere CC.

EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER SEXTUS.

I. MARCO Æmilio Lepido, Q. Catulo consulibus, cum Sulla rempublicam composuisset, bella nova exarserunt: unum in Hispania; aliud in Macedonia; tertium in Pamphylia & Cilicia; quartum in Dalmatia. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interemti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces Q. Cæcilius Metellus, filius ejus, qui Jugurtham regem vicit, & L. Domitius prætor. A Sertorii duce Hirtulejo Domitius occisus. Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnæ solus putaretur, Cn. Pompejus ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis, Sertorius fortuna varia sæpe pugnavit. Octavo demum anno a suis occisus est, & finis ei bello datus per Cn. Pompejum adolescentem, & Q. Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Romani redactæ sunt.

II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius

poſt conſulatum. Levia prœlia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam provinciam incolebant; atque ibi morbo mortuus eſt. Miſſus ei ſucceſſor C. Scribonius Curio poſt conſulatum. Is Dardanos vicit, & uſque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit, & intra triennium finem bello dedit.

III. Ad Ciliciam & Pamphyliam miſſus eſt P. Servilius ex conſule, vir ſtrenuus. Is Ciliciam ſubegit, Lyciæ urbes clariſſimas oppugnavit, & cepit: in his Phaſelidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Iſauros quoque aggreſſus, ad deditionem redegit; atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit, & nomen *Iſaurici* meruit.

IV. Ad Illyricum miſſus eſt Cn. Coſconius pro conſule. Multam partem Dalmatiæ ſubegit, Salonas cepit, &, compoſito bello, Romam poſt biennium rediit. Iiſdem temporibus conſul M. Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum civile voluit commovere: intra unam tamen æſtatem motus ejus oppreſſus eſt. Ita uno tempore multi ſimul triumphi fuerunt: Metelli ex Hiſpania, Pompeji ſecundus ex Hiſpania, Curionis ex Macedonia, Servilii ex Iſauria.

V. Anno urbis conditæ DCLXXVI, L. Licinio Lucullo, & M. Aurelio Cotta coss. mortuus eſt Nicomedes, rex Bithyniæ, & teſtamento populum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace rupta, Bithyniam & Aſiam rurſus voluit invadere. Adverſus eum ambo conſules miſſi, variam habuere for-

tunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter consul occurrit : ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit, fameque consumsit, & multis prœliis vicit. Postremo Byzantium, quæ nunc Constantinopolis est, fugavit; navali quoque prœlio duces ejus Lucullus oppressit. Ita una hieme & æstate a Lucullo centum fere millia regis exstincta sunt.

VI. Anno urbis Romæ DCLXXVIII Macedoniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus ejus, qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italia novum bellum subito commotum est. Septuaginta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Crixo & Œnomao, effracto Capuæ ludo, effugerunt; & per Italiam vagantes, pæne non levius bellum in ea, quam Hannibal, moverunt. Nam multis ducibus, & duobus simul Romanorum consulibus victis, sexaginta fere millium armatorum exercitum congregaverunt: victique sunt in Apulia a M. Licinio Crasso proconsule, & post multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis impositus.

VII. Sexcentesimo octogesimo primo urbis conditæ anno, P. Cornelio Lentulo, & Cn. Aufidio Oreste coss. duo tantum gravia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, L. Lucullus, & M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithridatem, & navalem, qua duces

ejus oppresserat, persecutus est eum: &, recepta Paphlagonia atque Bithynia, etiam regnum ejus invasit: Sinopen & Amisum, civitates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo prœlio apud Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX millia lectissima regis, a quinque Romanorum millibus vastata essent, Mithridates fugatus, & castra ejus direpta. Armenia quoque minor, quam tenebat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniæ rege, qui tum ingenti gloria imperabat, Persas sæpe vicerat, M sopotamiam occupaverat, & Syriam, & Phœnices partem. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est: Tigranocerta, civitatem Armeniæ nobilissimam, cepit: ipsum regem cum sexcentis millibus clibanariorum, & centum millibus sagittariorum & armatorum venientem, decem & octo millia militum habens ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones victas jam Romanorum tuerentur, negligenter se & avare agentes occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt, atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti, capta Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus.

VIII. Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti prœlio in Hæmo monte su-

peravit. Oppidum Uſcudamam, quod Beſſi habitabant, eodem die, quo aggreſſus eſt, vicit: Cabylen cepit; uſque Danubium penetravit. Inde multas ſupra Pontum poſitas civitates aggreſſus eſt. Illic Apolloniam evertit; Calatim, Parthenopolim, Tomos, Iſtrum, Burziaonem cepit: belloque confecto, Romam rediit. Ambo tamen triumphaverunt: Lucullus, qui contra Mithridatem pugnaverat, majori gloria, cum tantorum regnorum victor rediiſſet.

IX. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparàverat, bellum Creticum ortum eſt. Ad id miſſus Cæcilius Metellus, ingentibus prœliis intra triennium omnem provinciam cepit, appellatuſque eſt *Creticus*, atque ex inſula triumphavit. Quo tempore Lybia quoque Romano imperio per teſtamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, acceſſit: in qua inclitæ civitates erant, Berenice, Ptolemais, Cyrene.

X. Dum hæc geruntur, piratæ omnia maria infeſtabant ita, ut Romanis, toto orbe victoribus, ſola navigatio tuta non eſſet. Quare id bellum Cn. Pompejo decretum eſt; quod intra paucos menſes, ingenti felicitate & celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridatem & Tigranem. Quo ſuſcepto, Mithridatem in Armenia minore nocturno prœlio vicit, caſtra diripuit: quadraginta millibus ejus occiſis, viginti tantum de exercitu ſuo perdidit, & duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, & duobus comitibus: neque multo poſt, cum in ſuos ſæviret, Pharnacis filii ſui

apud milites ſeditione ad mortem coactus, venenum hauſit. Hunc finem habuit Mithridates. Periit autem apud Boſporum, vir ingentis induſtriæ conſiliique. Regnavit annis ſexaginta, vixit ſeptuaginta duobus: contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

XI. Tigrani deinde Pompejus bellum intulit. Ille ſe ei dedidit, & in caſtra Pompeji ſexto decimo milliario ab Artaxata venit: ac diadema ſuum, cum procubuiſſet ad genua Pompeji, in manibus ejus collocavit: quod ei Pompejus repoſuit, honorificeque eum habitum regni tamen parte mulctavit, & grandi pecunia. Ademta eſt ei Syria, Phœnice, Sophene: ſex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Romano daret, quia bellum ſine cauſa Romanis commoviſſet. Pompejus mox etiam Albanis bellum intulit, & eorum regem Oroden ter vicit. Poſtremo per epiſtolas & munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artacen vicit acie, & in deditionem accepit. Armeniam minorem Dejotaro, Galatiæ regi, donavit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat: Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit; Ariſtarchum Colchis regem impoſuit. Mox Ituræos & Arabas vicit: & cum veniſſet in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiæ civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranem non recepiſſet. Antiochenſibus obſides reddidit: aliquantum agrorum Daphnenſibus dedit, quo lucus ibi ſpatioſior fieret, delectatus amœnitate loci, & aquarum abundantia. Inde ad Judæam tranſgreſſus, Hieroſolymam, caput gentis, tertio menſe cepit,

duodecim millibus Judæorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, & finem antiquissimo bello dedit.

XII. M. Tullio Cicerone oratore, & C. Antonio coss. anno ab urbe condita DCLXXXIX, L. Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam conjuravit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est: socii ejus deprehensi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse prœlio victus est, & interfectus.

XIII. Sexcentesimo nonagesimo anno ab urbe condita, D. Junio Silano & L. Murena coss. Metellus de Creta triumphavit; Pompejus de bello piratico & Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante ejus currum filii Mithridatis, filius Tigranis, & Aristobulus rex Judæorum. Prælata ingens pecunia, auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

XIV. Anno urbis conditæ DCXCIII, C. Julius Cæsar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia & Illyricum, cum legionibus decem. Is primo vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur. Deinde vincendo, per bella gravissima usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, & Oceanum est, & circuitu patet ad bis & tricies centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum ne nomen quidem

Romanorum cognitum erat: & eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ autem tributi nomine annuum imperavit sestertium quadringenties: Germanosque trans Rhenum aggressus, immanissimis prœliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit: apud Arvernos semel præsens, & absens in Germania bis. nam legati ejus duo, Titurius & Arunculejus, per insidias cæsi sunt.

XV. Circa eadem tempora, anno urbis conditæ DCXCVII, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompeji Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est. Et cum circa Carras contra omina & auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce, victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo & præstantissimo juvene. Reliquiæ exercitus per C. Cassium quæstorem servatæ sunt: qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas, rediens trans Euphratem, crebris prœliis vinceret.

XVI. Hinc jam bellum civile successit exsecrandum & lacrimabile; quo præter calamitates, quæ in prœliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens e Gallia victor, cœpit poscere alterum consulatum: atque cum sine dubietate aliqui deferrent, contradictum est a Marcello cos. a Bibulo, a Pompejo, a Catone, jussusque, dimissis exercitibus, ad urbem redire. Propter quam injuriam, ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompejo, senatusque omnis, atque universa nobilitas ex urbe fugit, & in Græ-

ciam tranſiit: apud Epirum, Macedoniam, Achajam, Pompejo duce, ſenatus contra Cæſarem bellum paravit. Cæſar, vacuam urbem ingreſſus, dictatorem ſe fecit. Inde Hiſpanias petit. Ibi Pompeji exercitus validiſſimos & fortiſſimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petrejo, M. Varrone, ſuperavit. Inde regreſſus, in Græciam tranſiit, adverſum Pompejum dimicavit. Primo prœlio victus eſt & fugatus; evaſit tamen, quia nocte interveniente Pompejus ſequi noluit: dixitque Cæſar, *nec Pompejum ſcire vincere, & illo tantum die ſe potuiſſe ſuperari.* Deinde in Theſſalia apud Palæopharſalum, productis utrinque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeji acies habuit XL millia peditum, equites in ſiniſtro cornu ſexcentos, in dextro quingentos. Præterea totius Orientis auxilia, totamque nobilitatem, innumeros ſenatores, prætorios, conſulares, & qui magnorum jam bellorum victores fuiſſent. Cæſar in acie ſua habuit peditum non integra XXX millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanæ copiæ in unum, neque majores, neque melioribus ducibus, convenerant; totum terrarum orbem facile ſubacturæ, ſi contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen eſt ingenti contentione, victuſque ad poſtremum Pompejus, & caſtra ejus direpta ſunt. Ipſe fugatus, Alexandriam petit, ut a rege Ægypti, cui tutor a ſenatu datus fuerat propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis, quam amicitiam ſecutus, occidit Pompejum; caput ejus & annulum Cæſari miſit. Quo conſpecto, Cæſar etiam lacrimas fudiſſe di-

citur, tanti viri intuens caput, & generi quondam ſui.

XVII. Mox Cæſar Alexandriam venit. Ipſi quoque Ptolemæus parare voluit inſidias: qua cauſa regi bellum illatum eſt. Victus, in Nilo periit, inventumque eſt corpus ejus cum lorica aurea. Cæſar, Alexandria potitus, regnum Cleopatræ dedit, Ptolemæi ſorori, cum qua conſuetudinem ſtupri habuerat. Rediens inde Cæſar, Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompejo in auxilium apud Theſſaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas populi Romani provincias occupantem, vicit acie: poſtea ad mortem coegit.

XVIII. Inde Romam regreſſus, tertio ſe conſulem fecit cum M. Æmilio Lepido, qui ei dictatori magiſter equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus eſt, ubi infinita nobilitas cum Juba, Mauritaniæ rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquiſſimo Scipionis Africani: (hic etiam ſocer Pompeji fuerat) M. Petrejus, Q. Varro, M. Porcius Cato, L. Cornelius Fauſtus, Sullæ dictatoris filius. Commiſſo prœlio poſt multas dimicationes, victor fuit Cæſar. Cato, Scipio, Petrejus, Juba, ipſi ſe occiderunt: Fauſtus, Pompeji gener, a Cæſare interfectus eſt.

XIX. Poſt annum Cæſar Romam regreſſus, quarto ſe conſulem fecit, & ſtatim ad Hiſpanias eſt profectus; ubi Pompeji filii, Cnæus & Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa prœlia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem: in quo adeo Cæ-

ſar pæne victus eſt, ut, fugientibus ſuis, ſe voluerit occidere, ne poſt tantam rei militaris gloriam in poteſtatem adoleſcentium, natus annos ſex & quinquaginta, veniret. Denique reparatis ſuis vicit. Ex Pompeji filiis major occiſus eſt, minor fugit.

XX. Inde Cæſar, bellis civilibus toto orbe compoſitis, Romam rediit; agere inſolentius cœpit, & contra conſuetudinem Romanæ libertatis. Cum ergo & honores ex ſua voluntate præſtaret, qui a populo antea deferebantur, nec ſenatui ad ſe venienti aſſurgeret, aliaque regia ac pæne tyrannica faceret; conjuratum eſt in eum a LX vel amplius ſenatoribus, equitibuſque Romanis. Præcipui fuerunt inter conjuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti, qui primus Romæ conſul fuerat, & reges expulerat; C. Caſſius, & Servilius Caſca. Ergo Cæſar, cum ſenatus die quadam inter ceteros veniſſet ad curiam, XXIII vulneribus confoſſus eſt.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER SEPTIMUS.

I. ANNO urbis ſeptingenteſimo fere ac nono, interfecto Cæſare, bella civilia reparata ſunt. Percuſſoribus enim Cæſaris ſenatus favebat. Antonius conſul, partium Cæſaris, civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata republica multa Antonius ſcelera committens, a ſenatu hoſtis judicatus eſt. Miſſi ad eum perſequendum duo coss. Panſa & Hirtius, & Octavianus adoleſcens, annos X & VIII natus, Cæſaris nepos, quem ille teſtamento heredem reliquerat, & nomen ſuum ferre juſſerat. Hic eſt, qui poſtea Auguſtus eſt dictus, & rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores coss. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæſari paruerunt. Fugatus Antonius, amiſſo exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæſari magiſter equitum fuerat, & tum copias militum grandes habebat; a quo ſuſceptus eſt. Mox Lepido operam dante, Cæſar cum Antonio pacem fecit: &,

quaſi vindicaturus patris ſui mortem, a quo per teſtamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorſit, ut ſibi XX anno conſulatus daretur. Senatum proſcripſit cum Antonio & Lepido, & rempublicam armis tenere cœpit. Per hos etiam Cicero orator occiſus eſt, multique alii nobiles.

II. Interea Brutus & Caſſius, interfectores Cæſaris, ingens bellum moverunt: erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos occupaverunt. Profecti igitur contra eos Cæſar Octavianus Auguſtus & M. Antonius, (remanſerat enim ad defendendam Italiam Lepidus) apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnaverunt. Primo prœlio victi ſunt Antonius & Cæſar; periit tamen dux nobilitatis Caſſius: ſecundo Brutum, & infinitam nobilitatem, quæ cum illis bellum geſſerat, victam interfecerunt. Ac ſic inter eos diviſa eſt reſpublica, ut Auguſtus Hiſpanias, Gallias, Italiam teneret: Antonius Aſiam, Pontum, Orientem. Sed intra Italiam L. Antonius cos. bellum civile commovit, frater ejus, qui cum Cæſare contra Brutum & Caſſium dimicaverat. Is apud Peruſiam, Tuſciæ civitatem, victus & captus eſt, neque occiſus.

III. Interim a Sex. Pompejo, Cn. Pompeji Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum eſt; his, qui ſuperfuerant ex partibus Bruti Caſſiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Cæſarem Auguſtum Octavianum, & M. Antonium adverſus Sex. Pompejum. Pax poſtremo convenit. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem proſpere geſſit: & L. Ventidius Baſſus irrumpentes in Syriam

Persas tribus prœliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam Crassum occiderat. Hic primus de Parthis justissimum triumphum Romæ egit. Interim Pompejus pacem rupit, & navali prœlio victus, fugiens ad Asiam, interfectus est.

IV. Antonius, qui Asiam & Orientem tenebat, repudiata sorore Cæsaris Augusti Octaviani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit uxorem. Contra Persas ipse etiam pugnavit. Primis eos prœliis vicit: regrediens tamen fame & pestilentia laboravit: & cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victo recessit. Hic quoque ingens bellum civile commovit, cogente uxore Cleopatra, regina Ægypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in urbe regnare. Victus est ab Augusto navali pugna clara & illustri apud Actium, qui locus in Epiro est; ex qua fugit in Ægyptum: & desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent, ipse se interemit. Cleopatra sibi aspidem admisit, & veneno ejus exstincta est. Ægyptus per Octavianum Augustum imperio Romano adjecta est, præpositusque ei Cn. Cornelius Gallus. Hunc primum Ægyptus Romanum judicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, Octavianus Augustus Romam rediit XII anno, quam cos. fuerat. Ex eo rempublicam per quadraginta & quatuor annos solus obtinuit. Ante enim XII annis cum Antonio & Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus ejus usque ad finem LVI anni fuere.

V. Obiit autem LXXVI anno, morte communi, in oppido Campaniæ Atella. Romæ in campo Martio ſepultus eſt: vir, qui non immerito ex maxima parte Deo ſimilis eſt putatus. Neque enim facile ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. XLIV annis, quibus ſolus geſſit imperium, civiliſſime vixit: in cunctos liberaliſſimus, in amicos fideliſſimus; quos tantis evexit honoribus, ut pæne æquaret faſtigio ſuo. Nullo tempore res Romana magis floruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Dalmatiam, ſæpe ante victam, ſed penitus tunc ſubactam; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhætiam, Vindelicos, & Salaſſos in Alpibus; omnes Ponti maritimas civitates: in his nobiliſſimas Boſporum & Panticapæon. Vicit autem prœliis Dacos; Germanorum ingentes copias cecidit; ipſos quoque trans Albim fluvium ſubmovit, qui in barbarico longe ultra Rhenum eſt. Hoc tamen bellum per Druſum, privignum ſuum, adminiſtravit; ſicut per Tiberium privignum alterum, Pannonicum. Quo bello XL millia captivorum ex Germania tranſtulit, & ſupra ripam Rheni in Gallia collocavit. Armeniam a Parthis recepit. Obſides, quod nulli antea, Perſæ ei dederunt: reddiderunt etiam ſigna Romana, quæ Craſſo victo ademerant. Scythæ, & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera & legatos ad eum miſerunt. Galatia quoque ſub hoc provincia facta eſt, cum antea regnum fuiſſet; primuſque eam M. Lollius pro prætore adminiſtravit. Tanto autem amore

etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem ejus conderent civitates, quas Cæsareas nominarent: ficut in Mauritania a rege Juba; & in Palæftina, quæ nunc urbs eft clariffima. Multi autem reges ex regnis fuis venerunt, ut ei obfequerentur; & habitu Romano, togati fcilicet, ad vehiculum vel equum ipfius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus eft. Rempublicam beatiffimam Tiberio fucceffori reliquit, qui privignus ei, mox gener, poftremo adoptione filius fuerat.

VI. Tiberius ingenti focordia imperium geffit, gravi crudelitate, fcelefta avaritia, turpi libidine. Nam nufquam ipfe pugnavit: bella per legatos fuos geffit. Quofdam reges, per blanditias ad fe evocatos, nunquam remifit; in quibus Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, & maximam civitatem appellari nomine fuo juffit, quæ nunc Cæfarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic tertio & vicefimo imperii anno, ætatis feptuagefimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus eft in Campania.

VII. Succeffit ei Cajus Cæfar, cognomento Caligula, Drufi, privigni Augufti, & ipfius Tiberii nepos: fceleratiffimus, ac funeftiffimus, & qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos fufcepit; & ingreffus Sueviam, nihil ftrenue fecit. Stupra fororibus intulit: ex una etiam natam filiam agnovit. Cum adverfum cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate fæviret, interfectus in palatio eft, anno ætatis fuæ XXIX, imperii III, menfe X, dieque VIII.

VIII. Poſt hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Druſi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius: cujus & Caligula nepos erat. Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate, quædam crudeliter & inſulſe. Britanniæ bellum intulit, quam nullus Romanorum poſt Cajum Cæſarem attigerat: eaque devicta per Cn. Sentium, & A. Plautium, illuſtres & nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quaſdam inſulas etiam ultra Britanniam, in Oceano poſitas, Romano imperio addidit, quæ appellantur Orcades; filioque ſuo Britannici nomen impoſuit. Tam civilis autem circa quoſdam amicos exſtitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipſe proſequeretur, & conſcendenti Capitolium lævus incederet. Is vixit annos IV & LX, imperavit XIV. poſt mortem conſecratus eſt, Divuſque appellatus.

IX. Succeſſit huic Nero, Caligulæ avunculo ſuo ſimillimus: qui imperium Romanum & deformavit & diminuit. Inuſitatæ luxuriæ, ſumtuumque, ut qui exemplo Caji Caligulæ calidis & frigidis lavaret unguentis, retibus aureis piſcaretur, quæ blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem ſenatus interfecit: bonis omnibus hoſtis fuit. Ad poſtremum ſe tanto dedecore proſtituit, ut & ſaltaret & cantaret in ſcena, citharœdico habitu vel tragico. Parricidia multa commiſit, fratre, uxore, matre interfectis. Urbem Romam incendit, ut ſpectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta arſerat. In re militari nihil omnino auſus, Britanniam pæne ami-

ſit. Nam duo ſub hoc nobiliſſima oppida capta illic atque everſa ſunt. Armeniam Parthi ſuſtulerunt, legioneſque Romanas ſub jugum miſerunt. Duæ tamen provinciæ ſub eo factæ ſunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone; & Alpes Cottiæ, Cottio rege defuncto. Propter hæc Romano orbi exſecrabilis, ab omnibus ſimul deſtitutus, & a ſenatu hoſtis judicatus, cum quæreretur ad pœnam, (quæ pœna erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti ejus inſerta, virgis uſque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de ſaxo) e palatio fugit, & in ſuburbano ſe liberti ſui, quod inter Salariam & Nomentanam viam, ad quartum urbis milliarium, interfecit. Ædificavit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ appellantur. Obiit triceſimo & altero ætatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo omnis familia Auguſti conſumta eſt.

X. Huic Servius Galba ſucceſſit, antiquiſſimæ nobilitatis ſenator, cum ſeptuageſimum & tertium annum ageret ætatis, ab univerſo exercitu libenter acceptus. Nam privata ejus vita inſignis fuerat militaribus & civilibus rebus; ſæpe conſul, ſæpe pro conſule, frequenter dux in graviſſimis bellis. Hujus breve imperium fuit, & quod bona haberet exordia, niſi ad ſeveritatem propenſior videretur. Inſidiis tamen Othonis occiſus eſt, imperii menſe ſeptimo; jugulatus in foro Romæ, ſepultuſque in hortis ſuis, qui ſunt Aurelia via non longe ab urbe Roma.

XI. Otho, occiſo Galba, invaſit imperium, ma-

terno genere nobilior, quam paterno, neutro tamen obſcuro. In privata vita mollis, & Neronis familiaris: in imperio documentum ſui non potuit oſtendere. Nam cum iiſdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus eſſet a Germanicianis exercitibus imperator; bello contra eum ſuſcepto, cum apud Bebriacum in Italia levi prœlio victus eſſet, ingentes tamen copias ad bellum haberet, ſponte ſemetipſum occidit. Petentibus militibus, ne tam cito de belli deſperaret eventu, cum tanti ſe non eſſe dixiſſet, ut propter eum civile bellum commoveretur; voluntaria morte obiit, triceſimo & octavo ætatis anno, nonageſimo & quinto imperii die.

XII. Dein Vitellius imperio potitus eſt, familia honorata magis, quam nobili. Nam pater ejus non admodum clare natus, tres tamen ordinarios geſſerat conſulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, & gravi ſævitia notabilis, præcipue ingluvie & voracitate: quippe cum de die ſæpe quarto vel quinto feratur epulatus. Notiſſima certe cœna memoriæ mandata eſt, quam ei Vitellius frater exhibuit; in qua, ſuper ceteros ſumtus, duo millia piſcium, ſeptem avium millia appoſita traduntur. Hic cum Neroni ſimilis eſſe vellet, atque id adeo præ ſe ferret, ut etiam exſequias Neronis, quæ humiliter ſepultæ fuerant, honoraret; a Veſpaſiani ducibus occiſus eſt, interfecto prius Sabino, Veſpaſiani imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem, & magno dedecore tractus per urbem Romam publice, nudus, erecta coma & capite, ſubjecto ad

mentum gladio, ſtercore in vultum & pectus ab omnibus obviis appetitus. Poſtremo jugulatus, & in Tiberim dejectus, etiam communi caruit ſepultura. Periit autem ætatis anno ſeptimo & quinquageſimo, imperii menſe VIII & die uno.

XIII. Veſpaſianus huic ſucceſſit, factus apud Palæſtinam imperator. Princeps, obſcure quidem natus, ſed optimis comparandus: privata vita illuſtris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam miſſus, tricies & bis cum hoſte conflixerit; duas validiſſimas gentes, XX oppida, inſulam Vectam, Britanniæ proximam, imperio Romano adjecerit. Romæ ſe in imperio moderatiſſime geſſit. Pecuniæ tamen avidior fuit, ita, ut eam nulli injuſte auferret. Quam cum omni diligentiæ proviſione colligeret; tamen ſtudioſiſſime largiebatur, præcipue indigentibus. Nec facile ante eum cujuſquam principis vel major eſt liberalitas comperta, vel juſtior. Placidiſſimæ lenitatis, ut qui majeſtatis quoque contra ſe reos non facile puniret ultra exſilii pœnam. Sub hoc Judæa Romano acceſſit imperio; & Hieroſolyma, quæ fuit urbs clariſſima Palæſtinæ. Achajam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberæ ante hoc tempus fuerant; item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quæ ſub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit. Offenſarum & inimicitiarum immemor fuit. Convicia a cauſidicis & philoſophis in ſe dicta, leniter tulit: diligens tamen coercitor diſciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hieroſolymis triumphavit. Per hæc cum ſenatui & populo, poſtremo cunctis ama-

bilis ac jucundus esset, proflavio ventris exstinctus est in villa propria, circa Sabinos, annum ætatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum, & diem septimum: atque inter Divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multæ contra eum conjurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contemsit, in senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

XIV. Huic Titus filius successit, qui & ipse Vespasianus est dictus; vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut *amor & deliciæ humani generis* diceretur. Facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus. Causas latine egit; poemata & tragœdias græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, XII propugnatores XII sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret; convictos adversum sese conjurationis ita dimiserit, ut in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis & liberalitatis tantæ fuit, ut, cum nulli quidquam negaret, & ab amicis reprehenderetur, responderit, *nullum tristem debere ab imperatore discedere.* Propterea cum quadam die in cœna recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixit: *amici, hodie diem perdidi.* Hic Romæ amphitheatrum ædificavit, & quinque millia ferarum in dedicatione ejus occidit. Per hæc inusitato favore dilectus, morbo periit in ea, qua pater, villa, post biennium, & menses octo, dies XX, quam imperator erat factus,

ætatis anno altero & quadragefimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes, tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus, obitu ipfius circa vefperam nuntiato, nocte irrupit in curiam, & tantas ei mortuo laudes gratiafque congeffit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præfenti. Inter Divos relatus eft.

XV. Domitianus mox accepit imperium, frater ipfius junior; Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio fimilior, quam patri vel fratri fuo. Primis tamen annis moderatus in imperio fuit; mox ad ingentia vitia progreffus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, avaritiæ, tantum in fe odium concitavit, ut merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobiliffimos ex fenatu: dominum fe & Deum primus appellari juffit: nullam fibi nifi auream & argenteam ftatuam in Capitolio poni paffus eft: confobrinos fuos interfecit. Superbia quoque in eo exfecrabilis fuit. Expeditiones quatuor habuit: unam adverfus Sarmatas; alteram adverfus Cattos; duas adverfum Dacos. De Dacis Cattifque duplicem triumphum egit: de Sarmatis folam lauream ufurpavit. Multas tamen calamitates iifdem bellis paffus eft. Nam in Sarmatia legio ejus cum duce interfecta; & a Dacis Oppius Sabinus confularis, & Cornelius Fufcus, præfectus prætorio, cum magnis exercitibus occifi funt. Romæ quoque multa opera fecit. In his Capitolium, & Forum tranfitorium, Odeum, Divorum porticus, Ifeum, Se-

rapeum, ac ſtadium. Verum cum ob ſcelera univerſis exoſus eſſe cœpiſſet; interfectus eſt ſuorum conjuratione in palatio, anno ætatis XLV, imperii quintodecimo. Funus ejus ingenti dedecore per veſpillones exportatum, & ignobiliter eſt ſepultum.

EUTROPII
BREVIARIUM
HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER OCTAVUS.

I. ANNO octingentesimo & quinquagesimo ab urbe condita, Vetere & Valente consulibus, respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, Nerva successit; vir in privata vita moderatus & strenuus; nobilitatis mediæ. Qui senex admodum, operam dante Petronio Secundo, præfecto prætorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se & civilissimum præbuit. Reipublicæ divina provisione consuluit, Trajanum adoptando. Mortuus est Romæ post annum & quatuor menses imperii sui, ac dies octo; ætatis septuagesimo & altero anno; atque inter Divos relatus est.

II. Successit ei Ulpius Trajanus Crinitus, natus Italicæ in Hispania, familia antiqua magis, quam clara. Nam pater ejus primum cos. fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus

merito præferatur. Inusitatæ civilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit: urbes trans Rhenum in Germania reparavit. Daciam, Decibalo victo, subegit, provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Taiphali habent, & Victophali & Thervingi. Ea provincia decies centena millia in circuitu tenet. Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit, Parthamasire occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, & Sauromatarum, & Bosporanorum, & Arabum, & Osdroenorum, & Colchorum, in fidem accepit. Corduenos, Marcomedos occupavit: & Anthemusium magnam Persidis regionem; Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Edessios vicit ac tenuit. Usque ad Indiæ fines & mare rubrum accessit: atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciæ formam redegit. In mari rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines vastaret. Gloriam tamen militarem civilitate & moderatione superavit, Romæ & per provincias æqualem se omnibus exhibens; amicos salutandi causa frequentans, vel ægrotantes, vel cum festos dies habuissent, convivia cum iisdem indiscreta vicissim habens; sæpe in vehiculis eorum sedens: nullum senatorum lædens, nihil injustum ad augendum fiscum agens; liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes, & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset:

orbem terrarum ædificans, multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum & placidum agens; adeo, ut omni ejus ætate unus ſenator damnatus ſit, atque is tamen per ſenatum, ignorante Trajano. Ob hæc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit & vivus & mortuus. Inter alia dicta hoc ipſius fertur egregium: amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes communis eſſet, reſpondit, *Talem ſe imperatorem eſſe privatis, quales eſſe ſibi imperatores privatus optaſſet.* Poſt ingentem igitur gloriam belli domique quæſitam, e Perſide rediens, apud Seleuciam Iſauriæ profluvio ventris exſtinctus eſt. Obiit autem ætatis anno LXIII, menſe nono, & die quarto: imperii anno XIX, menſe VI, die XV. Inter Divos relatus eſt, ſoluſque omnium intra urbem ſepultus. Oſſa ejus collocata in urna aurea in foro, quod ædificavit, ſub columna ſita ſunt: cujus altitudo CXLIV pedes habet. Hujus tantum memoriæ delatum eſt, ut uſque ad noſtram ætatem non aliter in ſenatu principibus acclametur, niſi Felicior Auguſto, Melior Trajano. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel aſſentantibus, vel vere laudantibus occaſionem magnificentiſſimi præſtet exempli.

III. Defuncto Trajano, Ælius Hadrianus creatus eſt princeps; ſine aliqua quidem voluntate Trajajani, ſed operam dante Plotina, Trajani uxore. Nam eum Trajanus, quamquam conſobrinæ filium, vivus noluerat adoptare. Natus & ipſe Italicæ in Hiſpania: qui Trajani gloriæ invidens, ſtatim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat, &

de Assyria, Mesopotamia, & Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur; propterea quod Trajanus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat, ad agros & urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta. Pacem tamen omni tempore imperii sui habuit, semel tantum per præsidem dimicavit; orbem Romanum circumivit, & multa ædificavit. Facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit. Non magnam clementiæ gloriam habuit: diligentissimus tamen circa ærarium & militum disciplinam. Obiit in Campania, major sexagenario, imperii anno XXI, mense X, die XXIX. Senatus ei tribuere noluit divinos honores. Tamen cum successor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, & universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.

IV. Ergo Hadriano successit T. Antoninus Fulvius Bojonius, idem etiam Pius nominatus; genere claro, sed non admodum vetere. Vir insignis, & qui merito Numæ Pompilio conferatur; ita ut Romulo Trajanus æquetur. Vixit ingenti honestate privatus; majori, in imperio: nulli acerbus, cunctis benignus. In re militari moderata gloria, defendere magis provincias, quam amplificare studens; viros æquissimos ad administrandam rempublicam quærens; bonis honorem habens; improbos sine aliqua acerbitate detestans. Regibus amicis venera-

bilis non minus, quam terribilis: adeo, ut barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controversias suas litesque deferrent, sententiæque ejus parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes suas stipendiis militum, & circa amicos liberalitatibus minuit; verum ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus est. Obiit apud Lorium, villam suam, milliario ab urbe XII, vitæ anno LXXIII, imperii XXIII, atque inter Divos relatus est, & merito consecratus.

V. Post hunc imperavit Marcus Antoninus Verus: haud dubie nobilissimus; quippe cum ejus origo paterna a Numa Pompilio, materna a Salentino rege penderet: & cum eo L. Annius Antoninus Verus. Tumque primum Romana respublica duobus, æquo jure imperium administrantibus, paruit: cum usque ad eos, singulos semper habuisset Augustos. Hi & genere inter se conjuncti fuerunt, & affinitate. Nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit: M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Faustinam juniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam Trajani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus est; qui Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces, & ingentia patravit. Seleuciam, Assyriæ urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum revexit; cum fratre eodemque socero triumphavit. Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia civitate Altinum proficisceretur, & cum fra-

tre in vehiculo ſederet, ſubito ſanguine ictus, caſu morbi, quem Græci ἀπόπληξιν vocant. Vir ingenii parum civilis; reverentia tamen fratris nihil unquam atrox auſus. Cum obiſſet undecimo imperii anno, inter Deos relatus eſt.

VI. Poſt eum Marcus Antoninus ſolus rempublicam tenuit; vir, quem mirari facilius quis, quam laudare poſſit. Principio vitæ tranquilliſſimus: adeo, ut ex infantia quoque vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philoſophiæ deditus Stoicæ; ipſe etiam eruditione philoſophus. Tantæ admirationis adhuc juvenis, ut eum ſucceſſorem paraverit Hadrianus relinquere: adoptato tamen Antonino Pio, generum eſſe ei idcirco voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret. Inſtitutus eſt ad philoſophiam per Apollonium Chalcedonium; ad ſcientiam literarum Græcarum, per Sextum Chæronenſem, Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Fronto, orator nobiliſſimus, docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo jure egit, ad nullam inſolentiam elatus imperii faſtigio: liberalitatis promtiſſimæ. Provincias ingenti benignitate & moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter geſtæ ſunt. Bellum ipſe unum geſſit Marcomannicum: ſed quantum nulla memoria fuit, adeo, ut Punicis conferatur. Nam gravius eſt factum, quod univerſi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus caſus peſtilentiæ fuit, ut poſt victoriam Perſicam, Romæ ac per Italiam provinciaſque, maxima hominum pars, militum omnes fere copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore

& moderatione, cum apud Carnuntum jugi triennio perſeveraſſet, bellum Marcomannicum confecit; quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atque omnis barbaria commoverat. Multa hominum millia interfecit: ac Pannoniis ſervitio liberatis, Romæ rurſus cum Commodo Antonino, filio ſuo, quem jam Cæſarem fecerat, triumphavit. Ad hujus belli uſum, cum ærario exhauſto largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut ſenatui aliquid vellet; inſtrumentum regii cultus, facta in foro divi Trajani ſectione, diſtraxit: vaſa aurea, pocula cryſtallina & murrhina, uxoriam ac ſuam ſericam & auream veſtem, multa ornamenta gemmarum. Ac per duos continuos menſes ea venditio habita eſt, multumque auri redactum. Poſt victoriam tamen emtoribus pretia reſtituit, qui reddere comparata voluerunt: moleſtus nulli fuit, qui maluit ſemel emta retinere. Hic permiſit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipſe, & miniſtris ſimilibus, exhiberent. In editione munerum poſt victoriam adeo magnificus fuit, ut centum ſimul leones exhibuiſſe tradatur. Cum igitur fortunatam rempublicam & virtute & manſuetudine reddidiſſet; obiit XVIII imperii anno, vitæ LXI; & omnibus certatim annitentibus, inter Divos relatus eſt.

VII. Hujus ſucceſſor L. Antoninus Commodus nihil paternum habuit; niſi quod contra Germanos feliciter & ipſe pugnavit. Septembrem menſem ad nomen ſuum transferre conatus eſt, ut Commodus diceretur. Sed luxuria & obſcœnitate depravatus,

gladiatoriis armis ſæpiſſime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum hujuſmodi hominibus ſæpe dimicavit. Obiit morte ſubita adeo, ut ſtrangulatus, vel veneno interfectus putaretur: cum annis XII poſt patrem, & VIII menſibus imperaſſet; tanta exſecratione omnium, ut hoſtis humani generis etiam mortuus judicaretur.

VIII. Huic ſucceſſit Pertinax, grandævus jam, ut qui ſeptuagenariam attigiſſet ætatem, præfecturam urbi tum agens, ex S. C. imperare juſſus. Octogeſimo imperii die, prætorianorum militum ſeditione, & Juliani ſcelere occiſus eſt.

IX. Poſt eum Salvius Julianus rempublicam invaſit, vir nobilis & jure periſſimus, nepos Salvii Juliani, qui ſub divo Hadriano *perpetuum* compoſuit *edictum*. Victus eſt a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in palatio. vixit menſibus ſeptem, poſtquam cœperat imperare.

X. Hinc imperii ſummam adminiſtrationem Septimius Severus accepit; oriundus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria & ante & poſtea ex Africa imperator fuit. Hic primum fiſci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde ac varia officia atque honores, uſque ad adminiſtrationem totius reipublicæ pervenit. Pertinacem ſe appellari voluit, in honorem ejus Pertinacis, qui a Juliano fuerat occiſus. Parcus admodum fuit, natura ſævus; bella multa, & feliciter geſſit. Peſcennium Nigrum, qui in Ægypto & Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, & Arabas interiores, & Adia-

benos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus & Arabicus dictus est. Multa toto Romano orbe reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Juliano, Cæsarem se in Gallia fecit: victusque apud Lugdunum est, & interfectus. Severus autem præter bellicam gloriam etiam civilibus studiis clarus fuit, & literis doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britannia habuit: utque receptas provincias omni securitate muniret, vallum per XXXII millia passuum a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio, & Divus appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, Bassianum & Getam; sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit imponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus, patrique successit. Nam Geta hostis publicus judicatus, confestim periit.

XI. Marcus igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, morum fere paternorum fuit; paulo asperior, & minax. Opus Romæ egregium fecit lavacri, quæ Antoninianæ appellantur; nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis; ut qui novercam suam Juliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens adversum Parthos expeditionem, anno imperii VI, mense II, vix egressus ætatis XLIII annum. Funere publico elatus est.

XII. Opilius deinde Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeniano facti impe-

ratores, nihil memorabile ex temporis brevitate gesserunt. Nam imperium eorum duûm mensium, & unius anni fuit. Seditione militari ambo pariter occisi sunt.

XIII. Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. Hic Antonini Caracallæ filius putabatur: sacerdos autem Elagabali templi erat. Is cum Romam ingenti & militum & senatus exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissime & obscœnissime vixit; bienniоque post & VIII mensibus tumultu interfectus est militari, & cum eo mater Soæmias Syra.

XIV. Successit huic Aurelius Alexander, ab exercitu Cæsar, a senatu Augustus nominatus; juvenis admodum: susceptoque adversus Persas bello, Xerxem eorum regem gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assessorem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, juris conditorem. Romæ quoque favorabilis fuit. Periit in Gallia, militari tumultu, tertio decimo imperii anno, & die VIII: in matrem suam Mammæam unice pius.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER NONUS.

I. Post hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium accessit sola militum voluntate, cum nulla senatus intercessisset auctoritas, neque ipse senator esset. Is, bello adversus Germanos feliciter gesto, cum a militibus esset imperator appellatus, a Pupieno Aquilejæ occisus est, deserentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio & paucis diebus.

II. Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupienus, Balbinus, & Gordianus: duo superiores obscurissimo genere, Gordianus nobilis; quippe cujus pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africæ ageret, Maximino imperante, princeps fuisset electus. Itaque cum Romam venissent Balbinus & Pupiénus, in palatio interfecti sunt: soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum puer, cum Tranquillinam Romæ duxisset uxorem, Janum geminum aperuit, & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam molie-

bantur erumpere. Quod quidem feliciter geſſit, prœliiſque ingentibus Perſas afflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus eſt fraude Philippi, qui poſt eum imperavit. Miles ei tumulum viceſimo milliario a Circeſſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt, Euphrati imminens, ædificavit; exſequias Romam revexit; ipſum Divum appellavit.

III. Philippi duo, filius ac pater, Gordiano occiſo, imperium invaſerunt, atque exercitu incolumi reducto, ad Italiam e Syria profecti ſunt. His imperantibus, milleſimus annus Romæ urbis ingenti ludorum apparatu ſpectaculorumque celebratus eſt. Ambo deinde ab exercitu interfecti ſunt: ſenior Philippus Veronæ, Romæ junior. Annis quinque imperaverunt; inter Divos tamen relati ſunt.

IV. Poſt hos Decius, e Pannonia inferiore Budaliæ natus, imperium ſumſit. Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppreſſit: filium ſuum Cæſarem fecit: Romæ lavacrum ædificavit. Cum biennio ipſe & filius ejus imperaſſent, uterque in barbarico interfecti ſunt, & inter Divos relati.

V. Mox imperatores creati ſunt Gallus, Hoſtilianus, & Galli filius Voluſianus. Sub his Æmilianus in Mœſia res novas molitus eſt: ad quem opprimendum cum ambo profecti eſſent, Interamnæ interfecti ſunt, non completo biennio. Nihil omnino clarum geſſerunt. Sola peſtilentia, & morbis, atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit. Æmilianus obſcuriſſime natus, obſcurius imperavit, ac tertio menſe exſtinctus eſt.

VI. Hinc Licinius Valerianus, in Rhætia & No-

rico agens, ab exercitu imperator, & mox Auguſtus eſt factus. Gallienus quoque Romæ a ſenatu Cæſar eſt appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciofum, & pæne exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignavia. Germani Ravennam uſque venerunt. Valerianus, in Meſopotamia bellum gerens, a Sapore, Perſarum rege, ſuperatus eſt: mox etiam captus, apud Parthos ignobili ſervitute conſenuit. Gallienus, cum adoleſcens factus eſſet Auguſtus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum pernicioſe geſſit. Nam juvenis in Gallia & Illyrico multa ſtrenue fecit, occiſo apud Murſam Ingenuo, qui purpuram ſumſerat, & Trebelliano. Diu placidus & quietus, mox in omnem laſciviam diſſolutus, tenendæ reipublicæ habenas probroſa ignavia & deſperatione laxavit. Alamanni, vaſtatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quæ a Trajano ultra Danubium fuerat adjecta, amiſſa eſt. Græcia, Macedonia, Pontus, Aſia, vaſtata per Gothos. Pannonia a Sarmatis Quadiſque populata eſt. Germani uſque ad Hiſpanias penetraverunt, & civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Meſopotamia occupata, Syriam ſibi cœperunt vindicare.

VII. Tum, jam deſperatis rebus, & deleto pæne imperio Romano, Poſtumus in Gallia, obſcuriſſime natus, purpuram ſumſit; & per annos decem ita imperavit, ut conſumtas pæne provincias ingenti virtute & moderatione reparaverit. Qui ſeditione militum interfectus eſt, quod Moguntiacum, quæ adverſus eum rebellaverat, L. Æliano res novas

moliente, diripiendam militibus tradere noluiſſet. Poſt eum Marius, viliſſimus opifex, purpuram accepit, & ſecundo die interfectus eſt. Victorinus poſtea Galliarum accepit imperium, vir ſtrenuiſſimus. Sed cum nimiæ libidinis eſſet, & matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occiſus eſt, actuario quodam machinante dolum, imperii ſui anno ſecundo. Huic ſucceſſit Tetricus ſenator; qui Aquitaniam honore præſidis adminiſtrans, abſens a militibus imperator electus eſt, & apud Burdegalam purpuram ſumſit: ſeditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Perſæ victi ſunt, defenſa Syria, recepta Meſopotamia, uſque ad Cteſiphontem Odenathus penetravit. Ita, Gallieno rempublicam deſerente, Romanum imperium in Occidente per Poſtumum, per Odenathum in Oriente ſervatum eſt.

VIII. Gallienus interea [fraude Aureoli ducis ſui] Mediolani cum fratre Valeriano occiſus eſt, imperii anno nono: Claudiuſque ei ſucceſſit, a militibus electus, a ſenatu appellatus Auguſtus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vaſtantes, ingenti prœlio vicit. Parcus vir, ac modeſtus, & juſti tenax, & reipublicæ gerendæ idoneus: qui tamen intra imperii biennium morbo interiit, & Divus appellatus eſt. Senatus ingenti eum honore decoravit; ſcilicet ut in curia clypeus ipſi aureus, item in Capitolio ſtatua aurea poneretur. Quintillus poſt eum, Claudii frater, conſenſu militum imperator electus eſt; vir unicæ moderationis & civilitatis, æquandus fratri, vel præponendus. Conſenſu ſenatus appel-

latus Auguſtus, ſeptimo decimo die imperii occiſus eſt.

IX. Poſt eum Aurelianus ſuſcepit imperium, Dacia Ripenſi oriundus : vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propenſioris, quique Gothos ſtrenuiſſime vicit. Romanam ditionem ad fines priſtinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia Tetricum apud Catalaunos; ipſo Tetrico prodente exercitum ſuum, cujus aſſiduas ſeditiones ferre non poterat. Quin etiam per literas occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia verſu Virgiliano uteretur :

Eripe me his, invicte, malis.

Zenobiam quoque, quæ, occiſo Odenatho marito, Orientem tenebat, haud longe ab Antiochia ſine gravi prœlio cepit. Ingreſſuſque Romam, nobilem triumphum, quaſi receptor Orientis Occidentiſque, egit, currum præcedentibus Tetrico & Zenobia : qui quidem Tetricus corrector Lucaniæ poſtea fuit; ac privatus diutiſſime vixit. Zenobia autem poſteros, qui adhuc manent, Romæ reliquit. Hoc imperante, etiam monetarii in urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, & Feliciſſimo rationali interfecto. Quos Aurelianus victos ultima crudelitate compeſcuit : plurimos nobiles capite damnavit : ſævus & ſanguinarius, ac neceſſarius magis in quibuſdam, quam in ullo amabilis imperator; trux omni tempore, etiam filii ſororis interfector : diſciplinæ tamen militaris, & morum diſſolutorum magna ex parte corrector. Urbem Romam muris firmioribus

cinxit: templum Soli ædificavit: in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico & Mœsia, desperans eam posse retinere: abductosque Romanos ex urbibus & agris Daciæ, in media Mœsia collocavit: appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mœsias dividit, & est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in læva. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit annotata; falso manum ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut præveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim & Heracleam est stratæ veteris. Locus Cænophrurium appellatur. Mors tamen ejus inulta non fuit. Meruit quoque inter Divos referri. Imperavit annos quinque, menses VI.

X. Tacitus post hunc suscepit imperium; vir egregie moratus, & reipublicæ gerendæ idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte præventus. Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus, & diebus XX in imperio fuit; neque quidquam dignum memoria egit.

XI. Post hunc Probus, vir illustris gloria militari, ad administrationem reipublicæ accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti prœliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ, certaminibus oppressit. Vi-

neas Gallos & Pannonios habere permiſit: opere militari Almum montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem vineis conſeruit, & provincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera geſſiſſet, pace parata dixit, brevi milites neceſſarios non futuros. Vir acer, ſtrenuus, juſtus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum autem civilitate ſuperaret. Interfectus eſt tamen Sirmii, tumultu militari, in turri ferrata. Imperavit annos VI, menſes quatuor.

XII. Poſt hunc Carus eſt factus Auguſtus, Narbonæ natus in Gallia: qui confeſtim Carinum & Numerianum filios Cæſares fecit, cum quibus regnavit duobus annis. Sed dum bellum adverſum Sarmatas gerit, nuntiato Perſarum tumultu, ad Orientem profectus, res contra Perſas nobiles geſſit: ipſos prœlio fudit. Cochen & Cteſiphontem, urbes nobiliſſimas, cepit. Et cum caſtra ſupra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. Numerianus quoque, filius ejus, quem ſecum ad Perſas duxerat, adoleſcens egregiæ indolis, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulſore Apro, qui ſocer ejus erat, per inſidias occiſus eſt: & cum dolo occultaretur ipſius mors, quouſque Aper invadere poſſet imperium, fœtore cadaveris prodita eſt. Milites enim, qui eum ſequebantur, fœtore commoti, diductis lecticulæ palliis, poſt aliquot dies mortem ejus notam habere potuerunt. Interea Carinus, quem Cæſarem in Parthos proficiſcens Carus, in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus ſe ſceleribus inquinavit:

plurimos innoxios, fictis criminibus, occidit: matrimonia nobilia corrupit: condiſcipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciofus fuit. Ob quæ omnibus hominibus inviſus, non multo poſt pœnas dedit.

XIII. Nam de Perſide victa exercitus rediens, cum Carum Auguſtum fulmine, Numerianum Cæſarem inſidiis perdidiſſet, Diocletianum imperatorem creavit, Dalmatia oriundum, virum obſcuriſſime natum, adeo ut a pleriſque ſcribæ filius, a nonnullis Anulini ſenatoris libertinus fuiſſe credatur. Is prima militum concione juravit, Numerianum nullo ſuo dolo interfectum: & cum juxta eum Aper, qui Numeriano inſidias fecerat, conſtitiſſet, in conſpectu exercitus, manu Diocletiani [gladio] percuſſus eſt. Poſtea Carinum, omnium odio & deteſtatione viventem, apud Margum ingenti prœlio vicit, proditum ab exercitu ſuo, quem fortiorem habebat; certe deſertum, inter Viminatium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum ruſticani in Gallia concitaſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent; duces autem haberent Amandum & Ælianum; ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cæſarem miſit, qui levibus prœliis agreſtes domuit, & pacem Galliæ reformavit. Per hæc tempora etiam Carauſius, qui viliſſime natus, in ſtrenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infeſtabant, multis barbaris ſæpe

captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut imperatoribus missa, cum suspicio esse cœpisset, consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; a Maximiano jussus occidi, purpuram sumsit, & Britannias occupavit.

XIV. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatæ essent, & Carausius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Ægypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret; Diocletianus Maximianum Herculium ex Cæsare fecit Augustum, Constantium & Maximianum Cæsares. Quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur: Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica natus. Atque ut eos etiam affinitate conjungeret, Constantius privignam Herculii Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos, Constantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra tentata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septennium Allectus, socius ejus, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit. Qui ductu Asclepiodoti, præfecti prætorio, est oppressus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ.

XV. Per idem tempus a Constantio Cæsare in Gallia pugnatum est circa Lingones. Die una adversam & secundam fortunam expertus est. Nam cum, repente barbaris ingruentibus, intra civitatem esset coactus, tam præcipiti necessitate, ut,

clausis portis, in murum funibus tolleretur; vix quinque horis mediis, adventante exercitu, sexaginta fere millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit, domitis Quinquegentianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriæ Achilleum octavo fere mense superavit, eumque interfecit. Victoria acerbe usus est: totam Ægyptum gravibus proscriptionibus cædibusque fœdavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa, & disposuit, quæ ad nostram ætatem manent. Galerius Maximianus primo adversus Narseum prœlium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis, quam ignave dimicasset. Admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse. Mox tamen per Illyricum Mœsiamque contractis copiis, rursus cum Narseo, Ormisdæ & Saporis avo, in Armenia majori pugnavit successu ingenti, nec minore consilio, simulque fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac tertio equite susceperit. Pulso Narseo, castra ejus diripuit; uxores, sorores, liberos cepit; infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam: ipsum in ultimas regni solitudines egit. Quare ad Diocletianum, in Mesopotamia cum præsidiis tum morantem, ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps & simul, & vi-

ritim bella gesserunt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis victis: quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.

XVI. Diocletianus moratus callide fuit, sagax præterea, & admodum subtilis ingenio, & qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen & sollertissimus princeps: & qui imperio Romano primus regiæ consuetudinis formam magis, quam Romanæ libertatis, invexit, adorarique se jussit, cum ante eum cuncti salutarentur. Ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia. Herculius autem propalam ferus, & incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam severioribus consiliis, obsecutus est. Cum tamen ingravescente ævo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret; auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & stationem tuendæ reipublicæ viridioribus junioribusque mandarent. Cui ægre collega obtemperavit. Tamen uterque una die privato habitu imperii insigne mutavit; Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani; post triumphum inclitum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei conjuges sororesque & liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam. Diocletianus privatus in villa, quæ haud procul a Salonis est, præclaro otio senuit: inusitata

virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanum imperium ex tanto fastigio sponte ad privatæ vitæ statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut, cum privatus obisset, inter Divos tamen referretur.

EUTROPII BREVIARIUM HISTORIÆ ROMANÆ

LIBER DECIMUS.

I. His igitur abeuntibus ab adminiſtratione reipublicæ, Conſtantius & Galerius Auguſti creati ſunt : diviſuſque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam Conſtantius ; Illyricum, Aſiam, Orientem Galerius obtineret, ſumtis duobus Cæſaribus. Conſtantius tamen, contentus dignitate Auguſti, Italiæ atque Africæ adminiſtrandæ ſollicitudinem recuſavit : vir egregius & præſtantiſſimæ civilitatis, divitiis provincialium ac privatorum ſtudens, fiſci commoda non admodum affectans, ducenſque *melius, publicas opes a privatis haberi, quam intra unum clauſtrum reſervari.* Adeo autem cultus modici, ut feriatis diebus, ſi cum amicis numeroſioribus eſſet epulandum, privatorum eis argento oſtiatim petito triclinia ſternerentur. Hic non modo amabilis, ſed etiam venerabilis Gallis fuit : præcipue quod Diocletiani ſuſpectam prudentiam, & Maximiniani ſanguinariam temeritatem imperio ejus evaſerant. Obiit in Britannia Eboraci, princi-

patus anno tertio decimo, atque inter Divos relatus eſt.

II. Galerius, vir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiam quoque, ſinente Conſtantio, adminiſtrationi ſuæ acceſſiſſe ſentiret, Cæſares duos creavit, Maximinum, quem Orienti præfecit, & Severum, cui Italiam dedit. Ipſe in Illyrico commoratus eſt. Verum Conſtantio mortuo, Conſtantinus, ex obſcuriori matrimonio ejus filius, in Britannia creatus eſt imperator, & in locum patris exoptatiſſimus moderator acceſſit. Romæ interea prætoriani, excitato tumultu, Maxentium Herculii filium, qui haud procul ab urbe in villa publica morabatur, Auguſtum nuncupaverunt. Quo nuntio Maximianus Herculius ad ſpem erectus reſumendi faſtigii, quod invitus amiſerat, Romam advolavit e Lucania, quam ſedem privatus elegerat, in agris amœniſſimis conſeneſcens; Diocletianumque etiam per literas adhortatus eſt, ut depoſitam reſumeret poteſtatem; quas ille irritas habuit. Sed adverſum motum prætorianorum atque Maxentii, Severus Cæſar Romam miſſus a Galerio, cum exercitu venit; obſidenſque urbem, militum ſuorum ſcelere deſertus eſt. Auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens Ravennæ interfectus eſt. Herculius tamen Maximianus poſt hæc in concione exercitus filium Maxentium nudare conatus, ſeditionem & convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus eſt, dolo compoſito, tanquam a filio eſſet expulſus, ut Conſtantino genero jungeretur: moliens tamen Conſtantinum, reperta occaſione, inter-

ficere, qui in Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro nuntiaverat, profugit Herculius, Massiliæque oppressus, (ex ea etenim navigare ad filium præparabat) pœnas dedit justissimo exitu: vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

III. Per hoc tempus a Galerio Licinius imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine, & in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus & officiis acceptus. Mors Galerii confestim secuta est. Ita respublica tum a novis quatuor imperatoribus tenebatur, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum, Licinio & Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium civile commovit. Copias ejus multis prœliis fudit; ipsum postremo Romæ adversum nobiles omnibus exitiis sævientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiaque est potitus. Non multo deinceps in Oriente quoque adversus Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte prævenit.

IV. Constantinus tamen, vir ingens, & omnia efficere nitens, quæ animo præparasset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit; quamvis necessitudo & affinitas cum eo es-

ſet : nam ſoror Conſtantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, ingenti apparatu bellum apud Cibalas inſtruentem, repentinus oppreſſit; omnique Dardania, Mœſia, Macedonia potitus, numeroſas provincias occupavit. Varia deinceps inter eos bella; & pax reconciliata, ruptaque eſt. Poſtremo Licinius navali & terreſtri prœlio victus, apud Nicomediam ſe dedidit, & contra religionem ſacramenti Theſſalonicæ privatus occiſus eſt. Eo tempore res Romana ſub uno Auguſto & tribus Cæſaribus, quod nunquam alias, fuit; cum liberi Conſtantini Galliæ, Orienti, Italiæque præeſſent. Verum inſolentia rerum ſecundarum aliquantum Conſtantinum ex illa favorabili animi docilitate mutavit. Primum neceſſitudines perſecutus, Criſpum filium, egregium virum, & ſororis filium, commodæ indolis juvenem, interfecit: mox uxorem; poſt numeroſos amicos. Vir primo imperii tempore optimis principibus, ultimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporiſque virtutes claruerunt. Militaris gloriæ appetentiſſimus, fortuna in bellis proſpera fuit: verum ita, ut non ſuperaret induſtriam. Nam etiam Gothos, poſt civile bellum, varie profligavit, pace his ad poſtremum data, ingentemque apud barbaras gentes memoriæ gratiam collocavit. Civilibus artibus & liberalibus ſtudiis deditus; affectator juſti amoris, quem omni ſibi & liberalitate & docilitate quæſivit. Sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occaſionum prætermittens, quo opulentiores eos clarioreſque præſtaret.

Multas leges rogavit, quaſdam ex bono & æquo, pleraſque ſuperfluas, nonnullas ſeveras. Primuſque urbem nominis ſui ad tantum faſtigium evehere molitus eſt, ut Romæ æmulam faceret. Bellum adverſus Parthos moliens, qui jam Meſopotamiam fatigabant, uno & triceſimo anno imperii, ætatis ſexto & ſexageſimo, Nicomediæ in villa publica obiit. Denuntiata mors ejus eſt etiam per crinitam ſtellam, quæ inuſitatæ magnitudinis aliquamdiu fulſit; Græci κομήτην vocant: atque inter Divos meruit referri.

V. Succeſſores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verum Dalmatius Cæſar proſperrima indole, neque patruo abſimilis, haud multo poſt oppreſſus eſt factione militari, & Conſtantio, patruele ſuo, ſinente potius, quam jubente. Conſtantinum porro, fratri bellum inferentem, & apud Aquilejam inconſultius prœlium aggreſſum, Conſtantis duces interemerunt. Ita reſpublica ad duos Auguſtos redacta eſt. Conſtantis imperium ſtrenuum aliquamdiu, & juſtum fuit. Mox cum & valetudine improſpera, & amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia converſus, cum intolerabilis provincialibus, militibus injucundus eſſet, factione Magnentii occiſus eſt. Obiit haud longe ab Hiſpaniis, in caſtro, cui Helenæ nomen eſt, anno imperii decimo ſeptimo, ætatis triceſimo: rebus tamen plurimis ſtrenue in militia geſtis, exercituique per omne vitæ tempus ſine gravi crudelitate terribilis.

VI. Diverſa Conſtantii fortuna fuit. A Perſis

enim multa & gravia perpessus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus: nullumque ei contra Saporem prosperum prœlium fuit; nisi quod, apud Singaram, haud dubiam victoriam ferocia militum amisit, qui pugnam seditiose & stolide, contra rationem belli, die jam præcipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias obtinente, etiam Illyricum res novas habuit, Vetranione ad imperium consensu militum electo; quem grandævum jam, & cunctis amabilem, diuturnitate & felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt; virum probum, & morum veterum, ac jucundæ civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grandævus & jam imperator, acceperit. Sed a Constantio, qui ad ultionem fraternæ necis, bellum civile commoverat, abrogatum est Vetranioni imperium; qui novo inusitatoque more, consensu militum deponere insigne compulsus est. Romæ quoque tumultus fuit, Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente: qui sævis exordiis dignum exitum nactus est. Vicesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus, pœnas dedit. Caput ejus pilo per urbem circumlatum est; gravissimæque proscriptiones & nobilium cædes fuerunt. Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac pæne captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumtæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, & quæ mul-

tum triumphorum possent securitatisque conferre.

VII. Orienti mox a Constantio Cæsar est datus, patrui filius Gallus: Magnentiusque, diversis prœliis victus, vim vitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, mense septimo: frater quoque ejus Senonis, quem ad tuendas Gallias Cæsarem miserat. Per hæc tempora etiam a Constantio, multis incivilibus gestis, Gallus Cæsar occisus est: vir natura ferus, & ad tyrannidem pronior, si suo jure imperare licuisset. Silvanus quoque, in Gallia res novas molitus, ante diem tricesimum exstinctus est, solusque imperio Romano eo tempore Constantius princeps & Augustus fuit. Mox Julianum Cæsarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem, tradita ei in matrimonium sorore; cum multa oppida barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique fœda vastitas esset, Romanumque imperium non dubia jam calamitate nutaret. A quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliæ urbem, ingentes Alamannorum copiæ exstinctæ sunt, rex nobilissimus captus, Galliæ restitutæ. Multa postea per eundem Julianum egregia adversum barbaros gesta sunt; submotique ultra Rhenum Germani, & finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Julianus factus Augustus est; interjectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Constantio Parthicis bellis occupato. Qui, rebus cognitis, ad bellum civile conversus, in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo &

tricesimo, ætatis quinto & quadragesimo; meruitque inter Divos referri: vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis & familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior; qui tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit. Familiarium etiam locupletator: neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia. Ad severitatem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur; mitis alias, & cujus in civilibus magis, quam in externis bellis, sit laudanda fortuna.

VIII. Hinc Julianus rerum potitus est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & castella Persarum in deditionem accepit, vel vi oppugnavit. Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu habuit: remeansque victor, dum se inconsultius prœliis inserit, hostili manu interfectus est, VI Kalendas Julias, imperii anno septimo, ætatis altero & tricesimo; atque inter Divos relatus est: vir egregius & rempublicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset. Liberalibus disciplinis apprime eruditus: Græcis doctior, atque adeo, ut Latina eruditio nequaquam cum Græca scientia conveniret. Facundia ingenti & promta, memoriæ tenacissimæ, in quibusdam philosopho propior. In amicos liberalis; sed minus diligens, quam tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent. In provinciales justissimus, & tributorum, quatenus fieri posset, repressor: civilis in cunctos: mediocrem habens ærarii curam: gloriæ avidus, ac per

eam animi plerumque immodici. Nimius religionis Christianæ insectator, perinde tamen, ut cruore abstinereret; Marco Antonino non absimilis, quem etiam æmulari studebat.

IX. Post hunc Jovianus, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus electus est: commendatione patris, quam sua, militibus notior. Qui, jam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, uno a Persis atque altero prœlio victus, pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem fecit: mulctatus finibus, ac nonnulla imperii Romani parte tradita; quod ante eum annis mille centum & duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quin etiam legiones nostræ, ita & apud Caudium, per Pontium Telesinum, & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare voluisset: sicut a Romanis, omnibus his bellis, quæ commemoravi, factum est. Nam & Samnitibus, & Numantinis, & Numidis confestim bella illata sunt: neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperii veretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obiit: vir alias neque iners, neque imprudens. Multi exanimatum opinantur nimia cruditate: inter cœnandum enim epulis indulserat. Alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quie-

ſcentibus erat : quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas juſſerat. Deceſſit imperii menſe ſeptimo, quarto decimo Kalend. Martias; ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & triceſimo anno : ac benignitate principum, qui ei ſucceſſerunt, inter Divos relatus eſt. Nam & civilitati propior, & natura admodum liberalis fuit.

X. Is ſtatus erat Romanæ rei, Joviano eodem & Varroniano coss. anno urbis conditæ milleſimo centeſimo & nono decimo. Quia autem ad inclitos principes venerandoſque perventum eſt, interim operi modum dabimus. Nam reliqua ſtilo majore dicenda ſunt : quæ nunc non tam prætermittimus, quam ad majorem ſcribendi diligentiam reſervamus.

MESSALÆ CORVINI
LIBELLUS
DE AUGUSTI PROGENIE.

MESSALÆ CORVINI
AD
OCTAVIANUM AUGUSTUM
DE
PROGENIE SUA
LIBELLUS

In quo ſimul & prima urbis regimina ab exordio breviſſime exponuntur.

I. CUM frequenter me digna moveat poſtulatio tua, gentium glorioſiſſime Imperator, ut progeniem tuæ ſcilicet inclitæ poſteritatis, ſimul & urbis Romæ prima regimina ab exordio literis diſtinguere mihi perſuadeam: parebo Clementiæ tuæ, & operam dabo, aliquid ingenii, ſed parum laboris occupare. Nam quæ poſcis, cum ab hiſtoricis, ſtudioſiſſimiſque veterum auctoribus longe lateque ſint declarata, & te, copioſiſſime rerum maximarum ſtudiis deditum, haud ignorem: tamen, quia jubes, opus expediam, & tuæ vetuſtiſſimæ gentis proſapiam, quæ nunc in ampliſſimo majeſtatis culmine locata ſolum ad ſidera ſpectat, arctato itineris limine inſiſtam declarare. Nam quamquam a profundo originis fonte, curſus pedetentim ſubſequendus fo-

ret, accelerare maturabo, ſereniſſime Cæſar Auguſte.

II. Totus terrarum ambitus, quem undique Oceanus verberat undis, ab hiſtoricis & coſmographis trifarie dividitur. Cujus partium prima, inter Septemtrionem & Meridiem ad Orientem extenditur, Aſia: ſecunda, ab oſtio fluminis Tanais, Hyrcanorumque finibus, ubi jungitur Aſiæ, inter Septemtrionalem Oceanum & Mediterraneum æquor, ad ultimas Hiſpanias in occaſu terminat, Europa: tertia, ab Ægypto Niloque flumine exordium trahens, relictis terminis Aſiæ, inter Meridiem & Mediterraneum fretum producta, ad Occaſum in Atlantici Oceani litore deſinit, Africa.

III. Aſia ergo, ſi ad numerum ſpectamus, orbis terrarum pars tertia erit: ſi ad magnitudinem, medium terrarum orbem in ſe continere videri poterit: ſic dicta a nomine cujuſdam mulieris, Orientis reginæ. In ea igitur inter ceteras provincias Minor Aſia eſt; in qua Phrygia regio, ſic dicta a Phrygia Æſepi & Europæ filia, &, ut alii tradunt, ex Jove & Europa nata. Dardanum, Jove & Electra Atlantis filia progenitum, Deorum monitu ab Italia, &, ut aliis placet, e Creta inſula, patrios deſerentem lares, multitudine gentium, ad hanc Phrygiam deveniſſe ferunt, urbem condidiſſe, eamque ex ſe Dardaniam nuncupaſſe: unde gens Dardana, & incolentes terras Dardanidæ dicti. Hoc regnante, de Creta cum manu electiſſimorum juvenum forte novi regni fama concitum Teucrum, ad Phrygiam, patriis ſedibus expulſum, dicitur conveniſſe: qui a

Dardano, & dextra & fide data, in parte regni consors susceptus est, ut numerosiore populo nova implerentur mœnia. Ita sub duobus regibus haud discrepantibus, Dardania, potentia & magnitudine aucta, pacifice aliquamdiu stetit. Hujus Teucri in regendo & rempublicam augendo bonitas comitasque tanta fuit, ut eo defuncto, superstite Dardano, ob ipsius inclitæ memoriæ gloriosissimum decus, qui Dardanidæ nuncupabantur, deinceps Teucri cognominarentur; ut Virgilius Maro :

Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles.

IV. Dardanus filium habuit Erichthonium, quem post sui obitum regnantem reliquit. Erichthonius Troum genuit; qui, justitia & pietate insignis, mutato Dardaniæ nomine, ex se urbem Trojam nominari permisit. Hinc Trojanum nomen ortum. Duos filios Trous habuit, Ilum scilicet & Assaracum. Ilus vero, quia major natu, defuncto patre, regnum obtinuit; & intra urbis mœnia illam eminentissimam atque gloriosissimam arcem edidit, quæ ex sui nomine Ilium nuncupata : unde Ilienses Trojani dicti. Is Laomedontem filium reliquit : quo regnante, Jason & Hercules, validissimorum juvenum Græcorum comitatu, cum ad Colchos ob velleris aurei cupidinem transfretarent, a maritimo fastidio se recreandi gratia in Phrygiam terram legerunt. quos Laomedon, vel superbia, vel famosissimæ gentis terrore concitus, minaci nuntio extemplo abire præcepit.

V. Hi cum alio contenderent, nec vires, nec

arma ad resistendum haberent, ob illatum dedecus indignati excidium austerrimo regi continuo minitantes, obtemperavere mandatis: ac perfecto velleris negotio, ubi in Græciam rediissent, Hercules, Phrygii regis opprobrii non immemor, maximorum juvenum ac principum Græcorum manu armata classe, ad Trojam vela remosque direxit; &, in litore expositis armis, ad mœnia impetuose contendit. Quod ubi sensisset Laomedon, audacter magis, quam caute, inordinato agmine extra mœnia hostili impetu ausus congredi, insidiis interceptus, fortiter dimicando exstinctus est, suorum parte maxima vel capta, vel peremta.

VI. Hinc ad exterrita mœnia Hercules contendens, nullo custode nec in muris, nec in portis obstante, introit urbem; &, igne ac ferro omnibus consumtis, Hesionam, Laomedontis sororem, Telamoni Salaminæ regi, quia muros Trojæ primus invaserat, ac in portas irruperat, dedit. Ex qua natus est alter ille Teucer, qui patria profugus, in Sidonia alteram Salaminam condidit: de quo Virgilius noster, inducens Didonem effari ad Æneam:

Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem.

Ex Laomedonte superstes filius fuit Priamus, qui tum forte alio in armis aberat. Is & patris & patriæ excidio cognito, rediit; dirutamque urbem impensa & opere adeo reparare institit, ut brevi marmoreis saxosisque turribus, & ædificiis publicis ac privatis, augustiorem tutioremque redderet.

VII. Affaracus vero Troi filius, Ili frater, ut fupra memini, genuit Capym, Capys Anchifen, Anchifes Æneam, Æneas Ilum, cognominatum Afcanium, ex Creufa matre natum, qui & Julus fuit, a quo gens Julia, unde tuæ gentis vocabulum trahis, fereniffime Augufte; ut Virgilius:

At puer Afcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, Ilus erat, dum res ftetit Ilia regno.

VIII. Priamus vero, ubi in Græciam poftulatum mififfet, ut Hefiona foror, quæ a Telamone turpi fervitio concubinatori tenebatur, in matrimonium duceretur, vel faltem reftitueretur, derifus, neutrum obtinuit. Quare Alexander, qui & Paris dictus, Priami filius, manu electiffimorum juvenum in Græciam æquora fulcavit, Helenamque Menelai regis uxorem, Græcarum pulcherrimam, rapuit. Quamobrem Græciæ reges armantur; & Agamemnone duce poft decennem obfidionem Trojæ mœnia capta, in ruina ac cinere jacuere folo.

IX. Hinc, Græcorum affenfu, duo incolumes principum Trojanorum receffere, qui auctores pacis & reddendæ Helenæ femper fuerant, & Græcorum legatorum, Ulyffis ac Diomedis, honoratiffimi hofpites; Antenor fcilicet, & Æneas: quorum alter ex Laomedontis, vel, ut quibufdam placet, Priami forore natus, Affueri, viri nobiliffimi, fuerat filius, Antenor: alter, ex regio fanguine ortus, Æneas, ut fupra demonftratum eft. Hi, navium claffe parata, & patriis rebus, hominibufque, quos arbitrio fui delegerant, onufta, panfis velis tenuere altum; &

per Ægæum Joniumque, prætereuntes Argolicas urbes, ſuadentibus fatis, ad Italiam remigaverunt.

X. Antenor, ex Jonio æquore ad dexteram fleđens, inter Dyrrachium & Brundiſium, per latiſſimas ſuperi æquoris fauces ad Septemtrionem converſus, hinc Dalmatas linquens, Illyricos & Liburnos; illinc Appulos atque Picenum; ad caput Adriatici maris curſum tenuit. &, relićto æquore, adverſo flumine, quod Brentenſia dicitur, ſurſum contendens, terra potitus, ſedem ſibi ſuiſque elegit: & expugnatis Euganeis, qui tum ea incolebant loca, Patavium condidit. Is inter ceteros comites, Enetorum multitudinem numeroſam ſecum duxerat: qui Paphlagonia orti, patria pulſi, exſules ad Trojam, quæ bello tum elaborabat, conceſſerant. Hi in proxima finitimorum prædia longe lateque diffuſi, quia multitudine cunćta compleverant, ex ſe gentibus nomen dedere, & Venetiæ regio dićta. De hoc Antenoris adventu ſic meminit Virgilius:

Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
In mare præruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum; & genti nomen dedit, armaque fixit
Troia. nunc placida compoſtus pace quieſcit.

XI. Hoc loco, Imperator maxime, cum te perſæpe altiloquio tuo differentem dubitare animadvertiſſem, quod inſigne vexillis Antenori & Æneæ

fuiſſet, ſine quadam rei memoria haud prætereundum arbitror, ſed cum Virgilio noſtro inſtandum, ubi de Antenore ſic profatur : *& genti nomen dedit*, id eſt, utramque gentem, Italicos ſcilicet, & Phrygios, qui ea incoluerunt loca, Trojanos, vel, ut alii tradunt, Antenoridas cognominari ſtatuit. *armaque fixit*, hoc eſt, in templis arma & inſigne armorum ſuſpendit. Nam poſt exactam militiam laboreſque militiæ, mos antiquitus fuit, in Deorum templis ſuſpendere arma. ideo *arma fixit Troia.* Troja fuit inter arma templis affixa, armorum inſigne : quod nonnulli aſſerunt. *Troja* namque vulgo Italice Latineque ſcropha vel ſus dicitur. cui vocabulo licentia ſui alluſit poeta : quod animal, quia ejus nomen urbi Trojæ congruebat, aureo vexillo inſigne armorum ſtatuit Antenor, abſumtæ urbis Trojæ memoria. Verum in geſtis Æneæ, alia evidentior ratio, cur ita, videri poterit. quare progredior.

XII. Æneas eodem itinere per Græcorum Achaicumque fretum delatus, in Epiro reviſit Helenum, inter Argolicas urbes dominii ditionem tenentem. Narrat hiſtoria, Pyrrhum, Achillis filium, deleta Troja, Andromachen, Hectoris quondam uxorem, & Helenum, Priami filium, ſervitio ſecum duxiſſe. Inde cum ſibi matrimonio jungeret Hermionem, Menelai filiam, Heleno Andromachen tradit. Mox ab Oreſte interfectus, quia ſine prole interiit, in regno præſidem reliquit Helenum ; ut ibidem Maro, ubi de ſe Æneas ad Didonem profatur :

— — *juvat evaſiſſe tot urbes*
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes,

Et paulo poſt :

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum Graias regnare per urbes;
Et primo Andromachen iterum ceſſiſſe marito.

Is Helenus, Æneæ futura prædicens, monitus interpres Deorum profatus fuerat, ibi locum ſedis ejus fore quietis, ubi Italia juxta Tibridis ripas ſcropham, ſeu ſuem triginta natorum fœtu jacentem videret, ut Maro in tertio, ad Æneam locutus Helenus :

Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit :
Is locus urbis erit : requies ea certa laborum.

XIII. Æneas hinc diſcedens, & extrema Italiæ vadens, circumvectum per Siciliam ſenem Anchiſen patrem amiſit. Inde per Inferum mare diu fluctibus ex iniquo ſidere vexatus, Afrum tenuit litus. mox pacato æquore ad Italiam revectus, appulit Tiberis oſtio. Ibi tunc temporis Latinus rex, Fauni filius, gentibus imperitabat : qui ad rei novæ tumultum excitus, ut Tito Livio placet, in armis obviam pergit. Inde colloquio utrinque pacatis animis, duci Trojano filiam, quam Turno, Rutulorum regi, primo deſponſarat, matrimonio jungit, Laviniam. Æneas conditum oppidum ex uxoris nomine Lavinium appellat.

XIV. At Virgilius noſter hac in parte aliter ſen-

tit; id eſt, Latinum non in armis obviam proceſſiſſe, ſed Æneam legatos regi miſiſſe: quibus auditis rex pacatus, & monitis Deorum adductus, Laviniam filiam advenæ Trojano tradit. Quamobrem Turnus, impatiens opprobrii ereptæ conjugis, bello petit Æneam, nec vetante nec permittente Latino. Æneas, ut vires & arma in hoſtem externo robore firmaret, ad Evandrum, qui tum his oris, ubi nunc Roma, auctoritate ditionem tenebat, furſum adverſo flumine pergens, auxilii expoſcendi gratia, ſuem, id eſt, ſcropham, triginta natorum fœtu, ut Helenus prædixerat, jacentem advertit, quietæ ſedis certiſſimum omen: quam Junoni, Deorum reginæ, immolando ſacravit; ut Virgilius in octavo:

Ecce autem ſubitum, atque oculis mirabile monſtrum,
Procubuit viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.

Eodem Æneam Lavinium oppidum ſtruxiſſe ajunt: ſimul & hinc ſcrophæ ſignum Trojanis ortum quidam tradidere; ſeu ob injecti fundamenti regiæ ſedis memoriam; ſeu quia quietis genti ſcropha ſignum dederat; ſeu ob æternum inſigne nominis Trojæ, quæ huic vocabulo animalis vulgo Italice includitur, ut ſupra memini.

XV. Præterea & nonnulli referunt hiſtorici, Æneam more navigantium, inter cetera animalia ad uſum veſcendi, ut fit, ſuem vivam ſecum detuliſſe, ac ex oraculo reſponſum habuiſſe, cum teneret

Italiam, dimitteret eam: inde, quo reperta foret; ſedi ejus conderet urbem. quam in Campaniæ oris, apud Avernum lacum Bajarumque fines, dimiſſam volunt, mox ſupra Tibridis ripam. Quare elatum ſcrophæ vexillum. quocirca Helenus ad Æneam in tertio Virgilii:

Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiam.

id eſt, inſigne Trojanum. Ac cum hac in parte te dubitare, ſereniſſime principum, crebro percepiſſem, & in ambiguitate rei hujus multos vagari, tulit calamus prolixius, & a propoſito longius, quam expoſceret intentio. Quis enim rem tot ſeculis remotiſſimam ſcrutaturus, per vetuſtiſſima literarum volumina ſine ambiguitate evadere potuit? Sed ad propoſitum redeundum.

XVI. Ad Evandrum conceſſit Æneas; & optato potitus, Pallantem, Evandri filium, & ingentis roboris armatorum auxilia ſecum duxit. Turnus, poſt aliquot prœlia clariſſima victus tandem ac peremtus, Trojano ceſſit. Victor Æneas poſt Latini obitum in regno ſucceſſit: quem mortuum, & ſuper Numicii fluminis ripam conditum, Indigetem Jovem dixere, expleto anno tertio regni.

XVII. Superfuit Aſcanius, ejus filius, Trojæ ex Creuſa natus. Is Lavinium oppidum novercæ Laviniæ, & Silvio ex Lavinia fratri relinquens, haud inde longe in Albano colle condidit Albam. Inter Lavinium & Albam conditam triginta annorum ſpatium datur.

XVIII. Abſumto Aſcanio, frater ejus Silvius, qui

& Julus, a quo gens Julia, & antiquum tuæ generosæ prolis derivatum cognomen, Auguste, regnat: quamquam inter auctores veterum in ambiguo constet, utrum, hunc Silvium, an Ascanium cognominatum fuisse Julum. Is Silvius, post obitum patris ex Lavinia Italiæ natus, Posthumus dictus: quem Lavinia prægnans, privignum timens Ascanium, secedens, in quadam silva, apud Tityrum pastorem peperit; unde Silvius nuncupatur, ut Maro, inducens Anchisen ostentantem suorum progeniem Æneæ:

Ille (vides) puræ juvenis qui nititur hastæ,
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus sanguine surget,
Silvius, Albanum nomen, tua posthuma proles:
Quem tibi longævo secum Lavinia conjux
Educet silvis regem, regumque parentem;
Unde genus longa nostrum dominabitur Alba.

XIX. Hic Silvius Silvium Æneam filium reliquit: ex quo Latinus filius. a quo prisci Latini cepere nomen, & Silvium cognomen Albæ regnantibus datum, ut quidam tradidere: quamquam Virgilius hoc cognomen regibus Albanis a Silvio Posthumo derivatum sentire videatur.

XX. Genuit hic Silvius Albam, Atym Alba, Capym Atys, Capys Capetum, Capetus Tiberinum; qui, in Albula flumine demersus, mutavit fluvio nomen, Tiberi deinceps nuncupato.

XXI. Ex Tiberino superfuit Agrippa: ex quo Romulus Silvius, qui sine prole, fulmine ictus, stirpis ejusdem Aventinum in regno reliquit. is de-

cedens, in quo ſepultus fuerat, colli nomen dedit.

XXII. Huic ſucceſſit Proca : quo defuncto, duo ejus filii, Numitor & Amulius, ſuperſtites fuere : quorum alter Amulius, Numitorem, fratrem majorem, e ſolio dejecit; cujus virili prole interemta, filiam Rheam Silviam, ut partum averteret, Veſtalem virginem ſacrat. Rhea geminos edidit, Remum ſcilicet & Romulum; a Marte compreſſa, ut traditur. Quod regi Amulio notum, in vincula tradita matre, regio edicto in Tibridis alveo exponuntur gemini. Fama eſt, in lupam, geminos lambentem, regium paſtorem Fauſtulum caſu quodam incidiſſe. qui uxori Laurentiæ nutriendos dedit. Jam adulti juvenes, corporis & animi vires adepti, per ſilvas ac nemora non modo infeſtare feras, ſed & finitimis paſtoribus dominari occeperant. Tandem inſidiis Remus interceptus, ut prædæ reus ad Amulium ducitur. inde, quia eum cum fratre Romulo in agrum Numitoris impetum feciſſe dicebatur, ad pœnas ſupplicii materno avo traditur: a quo mox & ipſi nepotes, præſidio paſtorum in regiam facto impetu, Amulium obtruncant, & reſtituunt Numitori regnum. Hunc ſcito, Cæſar Auguſte, gentis Juliæ Albanorum regum ultimum; eamque gentem ad Julium uſque Cæſarem, teque, principum decus, ſine imperio privatæ in tuæ felicitatis tempora terminaſſe. namque Romulum, Romanæ urbis imperiique tui conditorem, materna linea incognito patre ortum, tuæ ſtripis non cenſeo, ſi majorum genealogiam recte complector.

XXIII. At nunc ad reges Romanos, conſules,

dictatores, tribunos militares ac plebejos, ſubſequenter calamum deducam; ut ab origine ad tua feliciſſima ſecula Romana regimina noſcas. Igitur Palatino in monte, ubi adulti & a paſtoribus culti gemini erant, auſpicato parva mœnia ponunt; & , ubi alter alterum non patitur, cui regnandum, augurio permittunt. Qua contentione interfectum Remum deſcripſere quidam. aliter alii, quia fertur incepta mœnia contra edictum tranſiluiſſe Remum, a Romulo, cui regnare obtigerat, ſecuri percuſſum, & a nomine conditoris urbem Romam nuncupatam. Ferunt, anno viceſimo ſecundo ætatis, undecimo Kalend. Majas, quadringenteſimo triceſimo tertio poſt captam Trojam, Romulum urbis fundamenta jeciſſe. Qui primo conſtitutis ſacris, legum jura ſanxit; fecit & ſe regiis inſignibus auguſtiorem; circa ſe lictores inſtituit. aſylum aperuit complendæ urbis gratia. centum ſenatores creavit; quos Patres auctoritate nuncupavit, reipublicæ conſilium. Equeſtri Neptuno ludos finitimis gentibus indicavit. Circumſtantes populi cum familiis ad urbem, velut ad rem novam ſimul & ludos, conveniunt. Tum ad ſpectacula intentis advenis, raptæ virgines Sabinorum, ceterarumque turba, & in matrimonium abductæ. Raptarum parentes, ad ultionem illati dedecoris, arma parant. hinc pleraque bella orta. Cæninenſes, qui primum in agrum Romanum impetum fecerant, victi ſunt, Acrone, eorum rege, a Romulo obtruncato. cujus opima ſpolia in Capitolium ad quercum paſtoribus ſacram rex ipſe Romanus ſuſpendit; ibique Jovi

Feretrio templum ſtatuit, quod primum Romæ ſacratum fuit: & de Cæninenſibus primum triumphum egit, ut quibuſdam placet ſcriptoribus. Antemnates exinde populandi gratia hoſtiliter adventarunt: qui a Romulo victi, in urbem ducuntur. Hinc adverſus Cruſtuminos, ſubſequenter tumultuantes, in armis Romulus profectus, ſuperatos hoſtes Romæ cohabitare coercuit. Cum Sabinis ultima & acrior pugna fuit. nam ab his, Tito Tatio duce, Capitolii arce capta, mox virtute Romuli recuperata, interventu raptarum, miſerando fletu implorantium, pacatis utrinque animis, pax fit, & ex duobus regnis unum. Namque Sabini eorum imperium Romam traducunt; & ſub duobus regibus, Romulo & Tito Tatio, commune dominium per aliquot annos fuit. Sed primo Tatius moritur, a Laurentibus interfectus, anno quinto, poſtquam Romæ regnare cœperat. Superfuit Romulus, qui demum victis Fidenatibus ac Vejentibus, ad Capreæ paludem concione habita, ſubito turbine & imbre lumine ſolis ademto, inter fulgura obſtrepentia cœli ereptus, nuſquam apparuit, poſtquam triginta & ſeptem regnaverat annis.

XXIV. Numa exinde Pompilius, e Sabinis ortus, vir pietate & juſtitia inſignis, ſecundus a Romulo regnat: &, pacatis finitimorum odiis, gemini Jani templum edidit: quod apertum, bella; clauſum, quietem indicaret. Mox ad religionem converſus, ut Deorum timor ad mitiora truces flecteret animos, ſacra inſtituit, ſacerdotes creat, virgines Veſtales ſacrat, pontificem maximum primus

declarat: dies faſtos nefaſtoſque condidit, annum in duodecim menſes diviſit. Poſtremo, ubi maxima cum reverentia & ſuorum & finitimorum tres & quadraginta regnaſſet annos, obiit.

XXV. Tullus Hoſtilius exinde rex tertius creatur, ad bella promtiſſimus, animoſior Romulo. Cum Albanis armorum negotium habuit, ſed paucorum cruore ac fortuna finitum. nam trigeminis Horatiis Romanorum, & trigeminis Curiatiis Albanorum res hoc fœdere committitur, ut civitas, pro qua pugnarent qui viciſſent, alteri imperaret. Vicerunt Horatii, Albani ſub imperio Romano fuere. Fidenates ac Vejentes proinde in agrum Romanum impetum faciunt. quibus victis ac fugatis, Metium, Albanorum dictatorem, quia ex fœdere in armis accitus, proditor rem Romanam maximo in diſcrimine abſentando deſeruerat, Tullus quadrigis in diverſum actis alligatum diſcerpi, Albamque dirui, ac omnes Albanos Romam devehi juſſit. Cœlium montem intra mœnia clauſit, numero & potentia creſcente Roma. Cum Sabinis, qui patriis in ſedibus T. Tatii tempore, manſerant, bellum grave geſſit, hoſtemque vicit. Demum fulminis ictu cum tota domo abſumtus, anno regni triceſimo ſecundo interiit.

XXVI. Ancus Marcius Tullo ſucceſſit, vir pace & bello clariſſimus. Ad arma & religionem paratus, ad ſacra primum & templa condenda ornandaque animum flexit. Mox, cum res poſtularet, a ſacris ad arma concitus, adverſus Latinos, qui primo in eum moverant bella, ſe contulit, & Poli-

torium, unicum Latinorum præsidium, expugnat ac diruit; omnesque in oppido repertos, Romæ cohabitandos destinat. Janiculum collem urbi adjecit, pontem sublicium supra Tiberim fecit: tum Quiritium fossa per plana deducta, carcerem primus struxit. usque ad mare dilatati fines: ubi Tibris in æquora prorumpit, Ostia urbs condita, & Salinæ circumlatæ. Feretrii Jovis templum ampliatum. Decessit Ancus anno regni vicesimo quarto.

XXVII. Priscus Tarquinius, a Tarquiniis Etruriæ profectus, exinde regnum occupat. cum Latinis is bellum habuit; & Appiola urbe expugnata, ingenti præda victor rediit. ludos instituit: Circum erexit, adversus Sabinos centurias auxit: quibus industria ac viribus superatis, arma cruenta hostium in Anienem flumen ejicere fecit. quæ ex Aniene in Tiberim devecta, summæ victoriæ nuntium Romæ detulere. Iterum eisdem hostibus secundo prœlio attritis, Collatiam oppidum sui juris fecit. Romam regressus, insigni gloria primus triumphat, ut quidam volunt: cum priscis Latinis bello orto pugnavit: quibus devictis pacem dedit, vi & armis oppidis captis, Corniculo, Ficulnea, Cameria, Crustumerio, Ameriola, Medullia, & Nomento. Demum ad ædificia publica intentus, muro lateritio circuit urbem: valles interjacentes collibus, ceteraque loca limosa, & sordibus repleta, cloacis vacuat. In Capitolio Jovis ædem, grande opus, inceptarat: tum interfectus a duobus Anci filiis, obiit anno regni tricesimo septimo.

XXVIII. Servius Tullius post hunc rex decla-

ratur, ex captiva & nobili femina, a Corniculo oppido gravida educta, in domo Tarquinii natus, & adultus. Cum Vejentibus & Etrufcis primum bellum fumfit: quibus fortiffime victis, infignis gloria victor rediit. cenfum primus inftituit, quo & paci & bello opportuna redimerentur. In claffes centuriafque populum divifit. Domi paci tranquillæ, & foris in armis, quod neceffe fuerat, follertiffima ftatuit induftria. Cives omnes, pedites equitefque, qui arma ferre poffent, in campum Martium convenire edicto juffit; ibique exercitum inftructum ordine, porco, ove, & tauro luftrat. Inde ad pofteros luftrum nuncupatum: quo octoginta millia civium cenfa referuntur. Duo colles urbi tum additi, Viminalis & Quirinalis, & Efquiliæ, ubi ipfe regiam habuit. Aggere, foffa & muro, quæ urbi adjecerat, circumclufit. Dianæ templum condidit. Poftremo a Lucio Tarquinio, Prifci Tarquinii filio, & genero fuo, anno regni tricefimo quarto, in vico Cyprio obtruncatur.

XXIX. Tarquinius inde regnum invadit: qui male partum imperium, ita contumaciter rexit, ut cognomen Superbo fibi vindicaret. In Patres ac fenatum fæviens, injuffu populi, ad libitum agere omnia cœpit. occidere, carcerare, afficere fupplicio, fui juris fecit. Cum Volfcis bellum habuit: quibus expugnatis, oppida Sueffam & Pometiam eripuit. fraude & non bello Gabios fubjugavit, & cruciatibus attrivit. Cum Æquicolis & Etrufcis fœdera tenuit. Jovis templum, quod in Capitolio pater inceptaverat, maximo impendio ac

labore ad culmen erexit. Demum ob Lucretiæ per vim illati ſtupri dedecus a Sexto Tarquinio ejus filio, Junii Bruti opera pulſus in exſulatum cum ſceleſta conjuge ac filiis fuga perrexit, anno regni triceſimo quinto, ab urbe vero condita duccenteſimo quadrageſimo quarto.

XXX. Depulſis regibus, ſub conſulibus annuo imperio jura Romana fuere. Senatus, ut ſolidum corpus, immutabile erat; conſules, velut membra: ſenatus, conſilium, & rerum deliberatio; conſules, ad conſulta peragenda parati.

XXXI. Dictatoris imperium, quod ceteros magiſtratus excedebat, ad terrorem cunctorum, tum cum res Romana in extremis periculis nutare cerneretur, creabatur, ſummæ potentiæ unicum robur. Inde ob truculentiſſimas inter patricios ac plebejos ſeditiones, plebs armata, maximo cum terrore nobilium, in Aventinum, &, ut aliis placet, in Sacrum collem ſeceſſerat: nec inde abduci potuit, donec, ad favorem ſui, tribuni plebeji primum crearentur.

XXXII. Mox ad decemviros res venit. nam decemviros creari placuit, qui ſine alio magiſtratu, annuo imperio reipublicæ præeſſent. Anno ab urbe condita uno & trecenteſimo, hoc imperium in Appio Claudio, atrociſſimi ingenii viro, deſinere voluit ejuſdem obſtinata perfidia: ob cujus ſceleſtæ libidinis nefas violandæ Virginiæ virginis pudiciſſimæ, ſe abdicare magiſtratu decemviri coacti ſunt. Tum ad conſules res redierat.

XXXIII. Verum paulo poſt, tribunis plebis

auctoribus, seditione ut alias orta, inter cetera obtinuere plebeji, ut & tribunos militares haberent, sicut & plebejos. Sed hi promiscue vel patricii, vel plebeji esse poterant; qui aliquando consulare gessere imperium.

XXXIV. Sed demum Consules regnum obtinuere: quorum fasces adusque Julii Cæsaris, patris patruique tui, principatum defluxere, expletis ab urbe condita annis septingentis decem.

XXXV. Sub quorum magistratuum, consulum, dictatorum, & tribunorum militarium ductu, per quadringentos quadraginta & septem annos, omnis Italia viribus armorum subacta est, simul & Alpes Cottiæ, Pœninæ, & Grajæ atque Romanæ, cum Alpinis populis, ipsis in rupibus duratis, in ditionem convenere. Africa ter victa, primo & secundo & tertio bello Punico, inæstimabili vulnere utrinque accepto, Romano imperio tandem parta: Sicilia, Sardinia, Baleares, Creta, insulæ obtentæ. Numidia victo Jugurtha in potestatem redacta. Hispaniam, genus armorum ferox, nostrorum, nec sine Romano cruore, subjugavere arma. Celtiberi, Cantabri, Astures, Lusitani, Numantia, omnisque Gallæcia, flexere cervicem. Gallia atque Britannia novem annorum Julii Cæsaris labor fuere; tributariæ demum factæ. Post hæc Illyria, Istria, Liburni, & Dalmatæ obsecundavere perdomti. Proinde in Græciam transitus fuit. qua perdomita, Epirus, Thessalia, & Achaja, paruere mandatis. Ter Macedonia cum regibus suis debellata, & in provinciæ formam demum redacta. Thraces sævissimos omnium, Propontidem, & Thracium Bosphorum cum ipso Byzantio virtus Romana superatos reddidit. Hinc ad Danubium Rhenumque tuis auspiciis, victoriosissime Principum, penetratum, &

INDEX HISTORICUS.

A.

D.

G.

H.

L.

O.

P.

Q.

R.

S.

